

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R56 :1991

**Boende och omsorg –
omsorg om boendet**

**Analys av en modell för socialtjänstens
medverkan i samhällsplaneringen –
en vision för äldreboende**

Cecilia Henning

V-HUSETS BIBLIOTEK, LTH

15000

400135560

Byggforskningsrådet

R56:1991

BOENDE OCH OMSORG - OMSORG OM BOENDET

**Analys av en modell för socialtjänstens
medverkan i samhällsplaneringen
– en vision för äldreboende**

Cecilia Henning

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 841226-0
från Statens råd för byggnadsforskning till Tekniska
högskolan i Lund, Byggnadsfunktionslära, Lund.

Referat

Som en modell för äldreboende kraktäriseras 'Linköpingsmodellen' av en småskalig decentraliserad form av boende med möjlighet till vård och service inom ramen för en organisation som tillåter stor flexibilitet. En viktig princip är att integrera äldreomsorg och barnomsorg samt äldreboende och vanligt boende som ett sätt att motverka ålderssegregation och social isolering.

Modellens ideologiska innehåll kan beskrivas dels som en mer allmän vision för det "goda samhället", dels som en mer specifik vision av "det goda lokalsamhället".

I sin tillämpning bidrar modellen till socialtjänstens kompetensutveckling och att socialtjänsten genom att delta i den fysiska planeringen kan utveckla en ny roll i ett strukturellt inriktat förebyggande arbete, i enlighet med socialtjänstlagens intentioner.

Studien placerar in 'Linköpingsmodellen' i sitt tidsmässiga sammanhang samt analyserar visionens vetenskapliga stöd med utgångspunkt i sociala nätverksteorier och sociologiska välfärdsmodeller.

I avhandlingen beskrivs och analyseras socialtjänstens deltagande i den fysiska planeringsprocessen i samband med stadsförnyelse mer i detalj. Vidare granskas modellens tillämpning i ett delvis nytt ideologiskt sammanhang, dvs en ny tidsanda, som bl a präglas av en starkare betoning på brukarinflytande. Denna analys görs mot bakgrund av teorier om planering.

Studien visar att socialtjänsten nått störst framgång med modellen i samband med planering av nya områden. Modellens drag av rationalistisk mönsterplanering har här visat sig framgångsrik. Två fallstudier av stadsförnyelse illustrerar däremot problem av generell natur för socialtjänsten som aktör i den fysiska planeringen. Problemen sammanhänger med socialtjänstens roll att företräda de boende, utan verklig legitimitet, och socialtjänstens ambition att vara expert på sociala problem. Här uppstår konflikter med andra aktörer med anspråk på att företräda sociala mål i den fysiska planeringen.

Nyckelord: socialtjänst, social planering, äldreboende, äldreomsorg, sociala nätverk, integration.

TEMA

Denna rapport R56:1991 som utges av Byggforskningsrådet ingår också i Tema Hälso och sjukvården i samhället, Universitetet i Linköpings serie Linköping Studies in Art and Science 68 och Institutionen för byggnadsfunktionslära, Arkitekturstektionen Lunds Universitet serie Rapport R4:1991.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

Denna skrift är tryckt på miljövänligt, oblekt papper.

R.56:1991

ISBN 91-540-5386-2

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

gotab 94518, Stockholm 1991

Innehållsförteckning

	sida
1 Syfte och problemavgränsning	1
1.1 Forskningsprocess och problemdefinition	1
1.2 Avhandlingens övergripande syfte	2
1.3 Frågeställningar och analysram	3
1.3.1 Om att skapa gemenskap	3
1.3.2 Om en modell för social planering	3
1.3.3 Studiens värde och begränsningar	4
1.4 Avhandlingens olika delar	5
Del 1 Socialtjänsten som "nätverksbyggare" - en ny roll?	
2 Presentation av 'Linköpingsmodellen' - några viktiga drag	11
2.1 Modellens vision och mål	11
2.2 Socialtjänstens roll	13
2.3 Socialtjänstens modell för samhällsbyggnad	15
2.4 Modellen tillämpad i ett nybyggt bostadsområde	15
3 Bakgrunden till Linköpingsmodellens framväxt	23
3.1 Utgångspunkter för en ny modell	23
3.2 Några tidiga grundtankar	24
3.3 Ekonomiska överväganden	27
3.4 Äldreomsorgen växer fram	32
3.5 Några olika intressenters syn på modellen	35
4 Modellens jordmån och rötter	39
4.1 Helhetssyn, planering och samverkan	39
4.2 Grannskapet som ideal	42
4.3 En sektoriserad medborgarroll	44
4.4 Socialtjänstlagens legitimering av en ny roll för socialtjänsten	46
4.5 Sammanfattande kommentar	50
5 Samspel och integration - Bärande tema i en vision för äldres boende	53
5.1 Integration som mål och medel	53
5.2 Gemenskap och välfärd	57
5.3 Grannskapet som social arena	59
5.4 Erfarenheter av en tillämpning av Linköpingsmodellen	66
5.5 Några slutsatser kring socialtjänstens inre och yttre kompetensutveckling	75

6	Att planera för gemenskap - framgångsrik modell med inbyggda begränsningar	79
6.1	En karaktäristik av Linköpingsmodellen ur ett planeringsperspektiv	79
6.1.1	Presentation av några teorier om planering	79
6.1.2	Linköpingsmodellen - en modell av det planerade	85
6.2	Social planering som idé och verklighet	86
6.2.1	Social planering som begrepp och fenomen	87
6.2.2	Socialtjänstens behov av legitimering	91
6.2.3	Socialtjänsten som expert i relation till andra experter	92
6.2.4	Socialtjänsten i relation till de boende	95
Del 2	Gamla områden - Områden att bli gammal i? Två exempel på social planering i stadsförnyelse	
7	Stadsförnyelse och social planering	103
7.1	Sociala ambitioner i några statliga dokument	103
7.2	'Linköpingsmodellen' i stadsförnyelse	106
7.2.1	Programarbete och sociala ambitioner i samband med stadsförnyelse	107
7.2.2	Anpassning av social omsorg i äldre bostadsområden	107
7.2.3	Utredning angående kompletteringsområden	109
8	Den empiriska studiens utgångspunkt, syfte och tillvägagångssätt	115
8.1	Fallstudier som metod	116
8.2	Material och analys	119
8.3	Motivering till val av undersökningsobjekt	120
9	Förnyelsen av Övre Vasastaden - planering av kompletteringsbebyggelse och försök till vidgat boendeinflytande	123
9.1	Bostadsområdet före förnyelsen och behovet av förändring	123
9.2	Boendeinflytande steg 1: Den bostadssociala inventeringen	126
9.2.1	Projektgruppens arbete	127
9.2.2	Resultaten från intervjuundersökningen	129
9.3	Förtättningsförslaget utarbetas och presenteras för de boende	132
9.3.1	Diskussion kring några alternativ	132
9.3.2	Förtättningsförslaget (alternativ 1)	135
9.4	Boendeinflytande steg 2: Planer möter vardagsliv - förtättningsförslaget presenteras för de boende	136
9.5	Ett minimalalternativ växer fram	147
9.6	Epilog	149

9.7	Eftertankar	150
9.7.1	Socialtjänstens roll i den bostadssociala inventeringen	151
9.7.2	Boendeflytande - socialt mål och bromskloss	154
9.7.3	Diskussion av studiens resultat i relation till några andra undersökningar	159
10	Förnyelsen av Valla - försök att integrera omsorg och boende	173
10.1	Bostadsområdet Valla samt förslag till ombyggnad och förtätning	174
10.1.1	Brunskogs förslag till förnyelse	176
10.1.2	De boendes synpunkter på förslaget och vad som sedan hände	177
10.2	Försök att integrera servicelägenheter för äldre	178
10.2.1	Diskussion kring spridning av servicelägenheter	178
10.2.2	Servicehusets utformning: diskussion kring koncentration och integration	181
10.2.3	Diskussionen kring servicehusets placering och utformning	184
10.2.4	Kompletteringsbebyggelse i kvarteret Inspektören	186
10.2.5	Den senare händelseutvecklingen i kvarteret Ingenjören	187
10.2.6	Synpunkter från socialförvaltningen på slutresultatet	187
10.3	Eftertankar	188
10.3.1	Socialtjänsten som planerare - externa hinder	188
10.3.2	Socialtjänsten som planerare - interna hinder	191
10.3.3	Diskussion av studiens resultat i relation till några andra undersökningar	191
Del 3	Social planering och äldreboende - Hinder och möjligheter för socialtjänstens medverkan i fysisk planering	
11	Sammanfattning och värdering av studiens resultat	203
11.1	Socialtjänstens olika roller	205
11.2	Modellens tillämpbarhet - en kommentar	209
	Summary	213
	Referenser till litteratur	221
	Referenser till handlingar, dokument, intervjuer och mötesanteckningar	235
	Bilageförteckning	243

Förord

Att resa har alltid fascinerat mig. Att skriva denna avhandling har varit en resa. Inte bara i tid och tanke, utan också i rum. Jag bodde och hade min arbetsplats i Lund när jag började mitt fältarbete i Linköping. Därefter bodde jag i Linköping en period, men hade kvar min anknytning till universitetet i Lund. Samtidigt påbörjade jag en forskarutbildning vid universitetet i Linköping. När jag flyttade tillbaka till Lund behöll jag kontakten med Temainstitutionen.

Egentligen började jag min resa mycket tidigare på socialhögskolan i Lund det magiska året 1968. Efter några år som skolkurator i Malmö fick jag en möjlighet att prova på en ny bana som forskningsassistent vid Dalby vårdcentral utanför Lund. Det var min första kontakt med en tvärvetenskaplig forskarmiljö. Några år senare öppnades nya tillfällen till tvärvetenskapliga forskarkontakter. Denna gång var platsen Institutionen för byggnadsfunktionslära vid arkitektskolan i Lund. Detta blev utgångspunkten för den upptäcktsresa vars viktigaste erfarenheter sammanfattas i avhandlingen.

Statens råd för byggnadsforskning och Socialvetenskapliga forskningsrådet har med anslag för olika delstudier till Institutionen för byggnadsfunktionslära bidragit till att jag kunnat genomföra detta arbete.

Som doktorand med utbildningsbidrag, vid Tema H, Linköpings universitet, har jag fått möjlighet att tillägna mig en tvärvetenskaplig forskarutbildning i en intressant och stimulerande miljö.

Det finns flera personer som följt mig helt eller delvis under resans gång. Det är många som jag är tack skyldig.

Främst vill jag tacka min handledare vid Tema H, Karin Tengvald, som på ett synnerligen aktivt sätt givit mig intellektuell stimulans och möjligheter till värdefulla diskussioner kring mitt arbete. Hennes mångåriga erfarenhet av forskning inom avhandlingens område har utgjort en ovärderlig tillgång.

Jag vill också tacka Birgit Krantz vid Institutionen för byggnadsfunktionslära som har varit vetenskaplig rådgivare i bla Lambohovsprojektet. Utifrån sin stora sakkunskap har hon tillfört avhandlingsarbetet många värdefulla synpunkter och därutöver givit stöd och uppmuntran under arbetets gång.

Vid de avhandlingsseminarier som jag har haft vid Tema H och Institutionen för byggnadsfunktionslära har Peter Westlund varit opponent. Hans konstruktiva kritik har också gjort att jag känt mig uppmunad att resa vidare mot nästa etapp. Lennart Nordenfelt vid Tema H, har utifrån sin specifika kompetens som filosof bidragit till att jag upptäckt nya perspektiv. Tomas Wikström och Anita Larsson vid Institutionen för byggnadsfunktionslära avtackas också för konstruktiva synpunkter vid seminarium på avhandlingens empiriska del.

Vid Institutionen för byggnadsfunktionslära har jag haft många reskamrater. Först och främst Mats Lieberg, Karin Palm Lindén och Britt Pedersen, som jag delade kupé med under en rolig och inspirerande etapp av resan, då vi arbetade med Lambohovsprojektet. I övrigt vill jag särskilt nämna Eva Öresjö som ofta fungerat som stimulerande diskussionspartner, samt Samuli Mustajärvi och Haydee Zinie, som hjälpt mig i layoutarbetet.

Vid såväl Institutionen för byggnadsfunktionslära som Tema H är det flera som hjälpt mig att skriva ut olika manusversioner. Jag riktar därvid ett tack till Marianne Olson, Anita Kisch och Maricke Wichne vid institutionen i Lund. Jag vill framför allt tacka Monika Thörnell och Lena Hector vid Tema H, som lagt ner ett stort och förtjänstfullt arbete i samband med utskrift av slutmanus.

För en engagerad översättning svarar Carole Gillis.

Utan information och stöd från olika personer i Linköpings kommun hade det aldrig varit möjligt att genomföra den empiriska studien. Jag vill framför allt tacka Karl-Erik Nyberg, Thore Andersson, Miriam Berger och Jonny Schön.

Ett speciellt ord vill jag rikta till några i min närmaste omgivning som har givit mig såväl emotionellt som praktiskt stöd vilket har varit avgörande för att jag till slut nått målet på denna upptäcksresa. Tack Irma, Claes mamma, och Runa, min mamma som dessutom hjälpt mig med att korrekturläsa slutmanus. Särskilt tack till min familj, till Claes och våra barn, Martin och Anna, som jag tillägnar detta arbete.

Linköping och Lund september 1991

Cecilia Henning

1 Syfte och problemavgränsning

1.1. Forskningsprocess och problemdefinition

Socialtjänstlagens vision om en ny roll för socialtjänsten som går ut på att arbeta mer strukturellt i förebyggande syfte, har visat sig svår att realisera i praktiken. Linköpings kommun utgör härvidlag ett undantag.

I en första studie av Linköpingsmodellen som genomfördes vid Institutionen för byggnadsfunksionslära i Lund, var syftet att utvärdera resultatet av en planering av ett nytt bostadsområde där socialtjänsten haft en framträdande roll. Denna studie, som jag genomförde i bostadsområdet Lambohov, tillsammans med Mats Lieberg (sociolog) och Karin Palm Lindén (arkitekt), visade på svårigheter att uppnå vissa sociala mål (typ integration mellan olika befolkningsgrupper) men även på framgångar vad beträffar möjligheten att utveckla social omsorg till att bli varpen i ett lokalt socialt nätverk. Också på det sätt och i vilken utsträckning socialtjänsten lyckats få in sin modell för samhällsbyggnad i den fysiska planeringen måste räknas som en framgång. Det väckte min nyfikenhet på hur socialtjänsten lyckats med detta. Vari låg modellens styrka?

Vad jag ville göra som ett nästa steg, var att följa själva *planeringsprocessen* i ett annat projekt. Vid denna tidpunkt (omkring 1985) var det emellertid inte aktuellt med några stora nybyggnadsprojekt. Då var i stället stadsförnyelse det som gällde.

Samma principer för socialtjänstens modell för samhällsbyggnad som varit vägledande t ex i bostadsområdet Lambohov, gällde också i samband med stadsförnyelse, deklarerades det från socialtjänstens sida. Jag tänkte att detta kanske kunde ge nya infallsvinklar varvid jag valde att inom ramen för ett projekt studera två exempel på stadsförnyelseplanering i Linköping.

Dessa empiriska studier visade på vissa svårigheter för socialtjänsten såväl när det gällde att utveckla sin roll i den fysiska planeringen gentemot de boende och övriga aktörer, som beträffande möjligheterna att vidare utveckla och anpassa sin modell för äldreboende till nya förutsättningar, dvs befintlig bebyggelse.

Under tiden för mitt engagemang i att studera Linköpingsmodellen i olika sammanhang, växte det också fram ett behov av ett nytt forskningsperspektiv.

I början präglades min attityd av en vilja att försöka *förstå*, inifrån, hur företrädare för socialtjänsten tänkt och agerat när de drivit sin samhällsmodell i den kommunala planeringen. Efterhand kände jag ett behov av att också mer *kritiskt* granska modellen med utgångspunkt i de svårigheter empirin givit exempel på. Föreliggande arbete är resultatet av båda dessa ambitioner.

Genom att välja ett till synes framgångsrikt projekt, tänkte jag att man skulle kunna lära sig något om möjligheterna och inte bara om svårigheterna. Samtidigt är det viktigt med en *kritisk* analys. Det innebär en alltför stor risk att överlåta kritiken av den offentliga sektorn till dem som endast letar efter argument att nedrusta välfärdsstaten. Kanske går det att fylla på renare vatten utan att samtidigt slänga barnet ur baljan?

Kari Waerness (1982) inspirerade mig tidigt med sin bok om kvinnoperspektiv på socialpolitiken där hon visar att problemet hur vi skall organisera äldreomsorgen är en lika viktig kvinnofråga som barnomsorgen. Vi kan välja att inte skaffa oss barn, men vi kan inte välja att inte ha några föräldrar. Därför är det en lika viktig samhällsfråga, anser Waerness, hur vi kan förändra och förbättra den offentligt organiserade omsorgen som hur vi kan ta tillvara den informella omsorg som finns. I Lambohovsprojektet (redovisat i Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987) studerades Linköpingsmodellen i alla dess delar (barnomsorg, äldreomsorg och grannansvar inom ramen för individ- och familjeomsorg). Inom ramen för föreliggande avhandlingsarbete har jag valt att särskilt studera modellens koppling till äldreomsorgen, och då framför allt som en modell för *äldreboende*.

Linköpingsmodellen är ett exempel på en social planering där *socialtjänstens roll* i den fysiska planeringen står i fokus för mitt intresse.

1.2 Avhandlingens övergripande syfte

Avhandlingens syfte är *för det första* att placera in Linköpingsmodellen i sitt tidsmässiga och teoretiska sammanhang, vilket redovisas som jordmån och rötter i kapitel 4 respektive vetenskapligt stöd mot bakgrund av sociala nätverksteorier och några sociologiska välfärdsmodeller i kapitel 5. Utifrån ett förståelseperspektiv, och med hjälp av en studie som jag tidigare genomfört (den s k Lambohovsstudien) har jag även för avsikt att redovisa vad socialtjänsten kan sägas ha uppnått i ett nybyggt bostadsområde. Detta resultat beskrivs i samband med en presentation av modellen i kapitel 2, samt i en beskrivning av bakgrunden till modellens framväxt i kapitel 3.

För det andra, syftar avhandlingsarbetet att mot denna bakgrund mer i detalj studera och analysera en viktig del av modellens tillämpning, nämligen socialtjänstens deltagande i den fysiska planeringsprocessen i ett annat sammanhang. Dels handlar det om ett annorlunda *planerings-sammanhang*, dvs planering av gamla områden (stadsförnyelse). Dels handlar det om ett *tidsmässigt* nytt sammanhang med nya ideologiska förtecken, som mer konkret präglas av en betoning på brukarinflytande och där det finns en starkare koppling till äldreomsorgen. Bakgrunden till denna analys finns i avhandlingens del 2, dvs i de redovisade fallstudierna i kapitel 9 och 10. Analysen redovisas i kapitel 6 (i avhandlingens del 1) respektive i en mer generell diskussion och värdering av studiens resultat

i kapitel 11 (i avhandlingens avslutande del 3). Denna analys görs mot bakgrund av teorier och planering. Syftet med analysen är att definiera vad som i dag utgör en styrka respektive svaghet (risker) med den typ av planering som Linköpingsmodellen representerar.

Värdet i en sådan analys ligger i att det kan bidra med ytterligare kunskap om Socialtjänstens möjligheter att utveckla denna form av planering som förändringsstrategi för ett framtida äldreboende.

1.3 Frågeställningar och analysram

1.3.1 Om att skapa gemenskap

Socialtjänstens ambition att "planera för samspel", för gemenskap, hänger ihop med en *vision* om lokalsamhället som livsform och det positiva med (lokala) sociala nätverk.

I Linköpingsmodellen som en modell för äldreboende är integrations-tanken central. Detta som ett sätt att uppnå socialtjänstlagens mål om 'normalisering'. Vilka olika definitioner finns av begreppet integration? Vad säger olika teorier om värdet av detta?

Vilka föreställningar finns hos företrädare för socialtjänsten i Linköping om betydelsen av detta för de äldres välfärd?

Socialt samspel, sociala nätverk, kan ses som ett välfärdsmål. Vilken välfärdssyn ger socialtjänsten i Linköping företrädare uttryck för? Denna analys görs mot bakgrund av några sociologiska välfärdsteorier.

Vilka föreställningar om närmiljöns potential som arena för sociala nätverk finns hos företrädare för socialtjänsten i Linköping? Vad kan man lära från olika forskningsresultat om äldres behov av gemenskap? I denna del av min analys refererar jag till några olika teorier om sociala nätverk.

1.3.2 Om en modell för social planering

Går det att *planera* för gemenskap? Det är min nästa fråga. I denna diskussion är socialtjänstens roll, som företrädare för sociala mål i den fysiska planeringen, i fokus för min analys.

En väg som anges (t ex i socialtjänstlagen) för att åstadkomma förbättringar av den fysiska planeringen är socialtjänstens deltagande i samhällsplaneringen. En annan är de boendes inflytande och delaktighet i den fysiska planeringen. Man skulle kunna tala om två ideal av förändringsarbete, det professionella respektive det amatöriska (som också innehåller idéer om en fördjupad gräsrotsdemokrati).

Vilka möjligheter och begränsningar i att utveckla dessa perspektiv finns inbyggt i socialtjänstens i Linköping modelltänkande?

Som verktyg för en analys av Linköpingsmodellen som en strategi för förändring, använder jag mig av teorier om planering.

Min ambition är att försöka få en helhetsbild av Linköpingsmodellen. En kunskap om bakgrunden till hur den vuxit fram och fått sina karaktäristiska drag underlättar förståelsen av den vision som modellen ger uttryck för. Visionen har i sin tur betydelse för i vilken mån socialtjänsten når framgång i sin implementering av modellen i den fysiska planeringen.

Forskningsproblemet analyseras utifrån flera olika infallsvinklar. Detta har gjort det nödvändigt att noggrant avgränsa varje typ av analys för att undvika att rapporten blir alltför omfattande och svåröverskådlig. Om analysen därmed bitvis förlorar i djup, så vinner den i bredd. Fram träder en bild av hur "allt" hänger ihop.

1.3.3 Studiens värde och begränsningar

Genom att studera Linköpingsmodellens tillämpning i två olika planeringssammanhang, i samband med nyproduktion respektive stadsförnyelse, har jag fått sådan information att jag kunnat diskutera modellens styrka respektive svagheter.

Ett problem med fallstudier är emellertid att verkligheten rullar vidare och när resultaten sammanställs stämmer de inte alltid med det nya tillstånd som inträffat under tiden. Så även i Linköping. I aktuella nybyggnadsprojekt har en ny "90-talsversion" av modellen utvecklats, med delvis annorlunda förtecken. Att analysera denna utveckling har inte rymts inom ramen för detta avhandlingsarbete.

Min analys kan kritiseras för att den har ett planerarperspektiv. För många skulle det kanske vara mer intressant att utvärdera modellen utifrån ett brukarperspektiv. Detta gjordes emellertid delvis (på ett tidigt stadium) inom ramen för Lambohovsstudien (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987), och det var det relativt sett *positiva* resultatet av denna studie som väckte min nyfikenhet över hur socialtjänsten lyckats driva igenom sin modell i den fysiska planeringen.

Senare studier av själva planeringsprocessen (i samband med stadsförnyelse) ger fördjupad kunskap också om socialtjänstens svårigheter och modellens mer sårbara sidor.

Med tanke på den stora omstruktureringen som för närvarande sker inom äldreomsorgen och behovet av att utveckla olika alternativ för framtidens äldreboende, borde exemplet Linköping kunna bidra med underlag och information för fördjupad diskussion. I och med kommunaliseringen av äldreomsorgen, har socialtjänsten fått nya problem - och nya befogenheter.

Ett kritiskt forskningsperspektiv som jag valt bort är att betrakta Linköpingsmodellen som ett medel till ökad och mer sofistikerad social kontroll. Detta var ett perspektiv som med hänvisning till Foucault, förordades av Michel Conan vid The International Centre for Building Research (CSTB) i Paris i den utvärdering av bl a Lambohovsprojektet

som initierades av Byggforskningsrådets Vetenskapliga Nämnd (se BVN skriftserie 1988:5).

Min motivering till varför jag *inte* valt detta perspektiv är att även om man *skulle kunna* betrakta Linköpingsmodellen genom dessa glasögon och söka belägg för en hypotes om risken för en utvidgad myndighetskontroll, så anser jag det också fruktbart att diskutera Linköpingsmodellen som ett försök att förnya socialtjänsten och "rädda välfärdsstaten". Ett försök till förändring inifrån, för att bemöta kritiken mot den offentliga sektorns myndighetsutövning och brist på effektivitet. Att samtidigt anlägga båda dessa perspektiv är däremot svårt.

Sammanfattningsvis, är det socialtjänstens ambition att "sälja en idé"¹ som ger mig en anledning till att analysera visionen 'att planera för samspel'², respektive 'normalisering'³, när det gäller de äldres boende. Att jag intresserat mig för äldreomsorgsdelen i Linköping (och utslutit barnomsorgsdelen) beror i sin tur på att genomförandet av modellen i samband med exempel på stadsförnyelse utgör huvudsakligt empirisk underlag för min analys. I dessa sammanhang har de äldre utgjort en särskilt viktig målgrupp.

Det modelltänkande som är utmärkande för socialtjänsten i Linköping, gör det intressant att analysera vad detta betytt för att utveckla en strategi och en roll för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen.

1.4 Avhandlingens olika delar

En undersökning av försök att i samband med stadsförnyelse tillämpa en modell för äldreboende och för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen, som redovisas i avhandlingens *del 2* ("Gamla områden, områden att bli gammal i?") Två exempel på social planering i stadsförnyelse) utgör avhandlingens empiriska del.

I det empiriska underlaget ingår även delar av en tidigare publicerad rapport, "Boende, omsorg och sociala nätverk" (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987). Denna tidigare rapport utgör en utvärdering av en implementering av ovan nämnda modell i samband med planering av ett nytt bostadsområde i Linköping, Lambohov.

Avhandlingens *del 1* innehåller en mer övergripande, teoretisk analys baserad på den nämnda empiriska redovisningen. Den omfattar en analys av modellens vision för äldreboende samt socialtjänstens roll i implementeringen av modellen i den fysiska planeringen.

I kapitel 11 (under *del 3*) gör jag en sammanfattning och värdering av studiens resultat, som baseras på såväl del 1 som del 2.

Läsanvisning

Föreliggande rapport inleds med en motivering till mitt val av forskningsansats samt en redogörelse för syfte och problemavgränsning.

Därefter följer i kapitel 2 en beskrivning av den s k Linköpingsmodellen. I kapitel 3 beskrivs modellens framväxt och spridning.

I ett avsnitt (kap 4) presenteras några av modellens rötter och den jordmån som jag anser har bidragit till modellens utveckling och genomförande.

Kapitel 5 och 6 innehåller analysen av de två hörnstenar i modellen som jag valt att närmare studera. Dels visionen om att "planera för samspel" och social integration som ett bärande tema i en modell för äldreboende, dels modelltänkandet som vägledande för att utveckla en ny roll för socialtjänsten i samhällsplaneringen.

Båda tidigare nämnda empiriska studier av Linköpingsmodellen bildar underlag för de principiella resonemangen i dessa avsnitt. Framför allt i kapitel 5 ingår också delar ur Lambohovsrapporten som underlag. Analysen i kapitel 6 baseras däremot huvudsakligen på resultaten från stadsförnyelsestudien.

I kapitel 7 tecknas en bakgrund till ambitionen bakom att föra in sociala mål i den fysiska planeringen i samband med stadsförnyelse. Syfte och tillvägagångssätt för den empiriska studien beskrivs i kap 8.

I avsnittet 9 respektive 10 redovisas försöken att genomföra Linköpingsmodellen i stadsförnyelsen där de äldre utgjort en viktig målgrupp. Resultaten sammanfattas under respektive avsnitt under rubriken 'Eftertankar'.

I avsnitt 11 görs en sammanfattning och värdering av resultaten i avhandlingens del 1 och 2.

Jag utvecklar några av svaren på mina forskningsfrågor genom att låta mina resultat ge upphov till nya frågor kring modellens framtida överlevnadsmöjligheter. Eftersom många olika faktorer bidrar till att ge en förklaring till Linköpingsmodellens framgångar och svårigheter, blir det ofrånkomligt att jag återkommande måste anknyta till andra avsnitt i avhandlingen. Detta kan bidra till att texten bitvis kanske känns krävande att läsa, men min ambition har varit att teckna ett mönster av sinsemellan sammanhängande faktorer som tillsammans ger en bild av Linköpingsmodellen.

Noter kapitel 1

- 1 Uttrycks som del av strategin i bandad intervju med socialchefen 1987-05-08.
- 2 Se t ex Andersson (1982b) samt skriftligt intervjusvar från f d bitr socialchefen, daterat 1991-07-01.
- 3 Uttrycks som viktigt mål i bandad intervju med socialchefen 1990-11-01 samt intervjuer med dåvarande programsamordnaren för äldreomsorgen liksom även företrädare för äldreomsorgen på fältet.

DEL 1

SOCIALTJÄNSTEN SOM "NÄTVERKSBYGGARE" - EN NY ROLL?

Foto: Håkan Wirström

2 Presentation av 'Linköpingsmodellen' - några viktiga drag

Socialtjänstens i Linköping modell för samhällsbyggnad har visionära drag som grundas på en 'helhetssyn' men där socialtjänsten samtidigt ägnat stor möda åt att försöka konkretisera och *förverkliga* denna vision. Denna konkretisering inrymmer tre aspekter. För det första handlar det om att utveckla den egna organisationen i syfte att utforma en ny roll för socialtjänstens områdesbaserade verksamhet. För det andra har socialtjänsten formulerat konkreta idéer om hur socialtjänstens lokaler samt bostadsområdets fysiska struktur i stort bör utformas för att underlätta dels socialtjänstens roll i området, dels det sociala livet i allmänhet. För det tredje har socialtjänsten utvecklat strategier för att direkt kunna påverka den fysiska utformningen.

Med Linköpingsmodellen avses i det följande dels verksamheten som den organiserats, den fysiska utformningen illustrerad av socialtjänstens modell för samhällsbyggnad (se bilaga 2) samt de strategier som socialtjänsten utvecklat för att delta i den fysiska planeringen av bostadsområden.

2.1 Modellens vision och mål

Modellens ideologiska innehåll anknyter till officiella välfärdspolitiska ambitioner och kan beskrivas dels i en vision för 'det goda samhället' dels för 'det goda lokalsamhället (grannskapet)', samt möjligheten att planera för att skapa bättre förutsättningar för detta.

Den *allmänna visionen* har bostadspolitiska, trafikpolitiska, fördelningspolitiska etc drag och är kanske inte så unik för en svensk kommun av Linköpings storlek och struktur (se bostadspolitiska mål nedan samt mål för barn- respektive äldreomsorg i bilaga 1). Det speciella är däremot hur verksamhetsmålen kopplas till långtgående specificerade krav (medel). Som exempel kan nämnas målet om 'normalisering' för de äldres boende och vardagsliv som kopplas till krav avseende yttre och inre boendemiljö såväl som insatser av boendeservice och ekonomisk karaktär.

Den *specifika visionen* om det goda bostadsområdet som en arena för socialt samspel var (och är fortfarande) mer ovanlig. Den syns inte lika tydligt i de bostadssociala målen, men har trots detta fått stor tyngd i socialtjänstens egen uttolkning och presentation av sin modell.

Föreställningen om 'det goda lokalsamhället' bygger på en idé om ett på olika sätt integrerat bostadsområde vilket bör utgöra ett demografiskt, etniskt och socioekonomiskt "miniatyrsamhälle". Det som socialtjänsten eftersträvar att uppnå i detta samhälle uttrycks som 'socialt samspel'.¹

Presentation och tolkning av de bostadssociala målen

De bostadssociala mål som socialtjänsten i Linköping formulerat² och redan 1974 förankrat politiskt lyder:

- En allsidigt sammansatt social struktur, såväl åldersmässigt som socioekonomiskt.
- Tillfredsställande bostäder till skäliga kostnader.
- Ett bostadsutbud som tillgodoser även speciella sociala bostadsbehov i icke segregerade former.
- Ett tillräckligt och väl lokaliserat utbud av sociala och kulturella serviceanordningar, fritidsaktiviteter, lekområden och rekreationsområden.
- En fysisk miljö, som främjar kontakt och gemenskap och ett mångsidigt socialt liv.
- En fysisk miljö, som tillgodoser handikappades behov.
- Trafiksäkerhet i närmiljön.
- Väl utbyggda kollektiva resemöjligheter, som tillgodoser även handikappades behov.
- Möjligheter till insyn och delaktighet i planeringsprocessen.

Vad säger då dessa formuleringar om hur socialtjänsten i Linköping värderar de faktorer som har betydelse för *de äldres* välfärd?

Det delmål, som anges i den första s k portalparagrafen i socialtjänstlagen (SoL § 1), nämner ett "aktivt deltagande i samhällslivet". Detta tänker man sig uppnå via t ex ett förbättrat rekreations- och serviceutbud, en fysisk miljö som även tillgodoser handikappades behov samt bättre utbyggd kollektivtrafik.

Det mål som avser "jämlika levnadsvillkor" skall styra bostadspolitiken mot "tillfredsställande bostäder till skäliga kostnader" samt "möjligheter till insyn och delaktighet i planeringsprocessen". Socialtjänstlagen understryker också betydelsen av att medborgarna deltar aktivt i de beslutsprocesser som på olika sätt har betydelse för deras egen situation.

Alla de delmål som formulerats lokalt i Linköping kan sägas motsvara det mål som nämns först i portalparagrafen i socialtjänstlagen, nämligen "ekonomisk och social trygghet".

Under arbetet våren 1989 med att utarbeta ett planeringsunderlag för översiktsplan i Linköpings kommun, formulerade fastighetskontoret, socialförvaltningen och stadsbyggnadskontoret i samverkan nya mål för bostadsbyggande och boendemiljöer i Linköping.³

Dessa målformuleringar tar sin utgångspunkt i bostadsförsörjningslagen, socialtjänstlagen och plan- och bygglagen. I det första målet, "Alla kommuninvånare har rätt till en god bostad", betonas bl a tillgänglighetsaspekten. Nästa mål, "Befolkningen i ett bostadsområde bör vara i alla åldrar och ur alla socialgrupper", lyfts ambitionen att blanda olika grupper fram samtidigt som vikten av att förbättra möjligheterna till kvar-

boende betonas. "Bostadsbyggandet skall fördelas på olika hustyper" är ett tredje mål för att betona valfrihet för kommunens invånare vad beträffar boendet.

För att lyfta fram bl a betydelsen av att integrera social service i det befintliga bostadsbeståndet, formuleras målet att "social och kommersiell service samt resurser för kultur- och fritidsverksamhet skall finnas i tillräcklig omfattning inom rimliga avstånd från boendet". I en kommentar till denna målformulering betonas också vikten av att lokaler för social service utformas så att de kan samutnyttjas för kultur- och fritidsaktiviteter. Ett annat mål behandlar trafiksystemet: "Bostadsområden skall utformas så att deras trafiksystem främjar trafiksäkerheten och väl samverkar med kommunens övergripande trafiknät". I en målbeskrivning betonas att "närhet mellan bostäder och arbetsplatser skall eftersträvas". Den ambition som kan uttryckas som att vilja 'planera för gemenskap' återfinns i formuleringen "bostadsområdet skall utformas så att gemenskap och kontakt mellan människor främjas". Bland de åtgärder som föreslås, ingår decentralisering, småskalig bostadsbebyggelse, en utemiljö som stimulerar till kontakt och sysselsättning och samutnyttjande av kommunens lokaler för ett varierat utbud av fritidsaktiviteter. I kommentaren skriver man att "begrepp som gemenskap, samhörighet, trygghet, anonymitet, avskildhet m fl har tydliga samband med den fysiska utformningen". Men inte heller andra aspekter på den fysiska planeringen glöms bort, t ex skriver man att "bostadsmiljöer skall utformas med utgångspunkt från människors behov av skönhet, trevnad och trygghet".

Betydelsen av 'boendemedverkan' betonas slutligen i målet att "kommuninvånarnas möjligheter att påverka planering och utformning av såväl den egna bostaden som dess närmiljö skall främjas". I kommentaren nämns nya möjligheter till medinflytande och en ambition att stimulera till lokala initiativ med hjälp av bl a grannskapsarbete.

Målen godkändes av kommunstyrelsens beredningsutskott i juni 1989.

2.2 Socialtjänstens roll

Visionen om socialtjänstens roll i att förverkliga målet om 'det goda lokalsamhället' kan beskrivas i termer av två huvudkomponenter.

För det första är tanken att socialtjänstens *verksamhet i bostadsområdet* skall kunna fungera som ett nav (eller motor) för det sociala samspelet. Socialtjänstens arbete, med bas i barnomsorg, äldreomsorg samt individ- och familjeomsorg, vilka i sig utgör olika former av socialt samspel, skall organiseras på ett sådant sätt att det kommer en så stor andel av befolkningen som möjligt tillgodo och utformas så att i princip alla boende aktiveras i ett socialt samspel med varandra. Ett mer aktivt socialt liv i bostadsområdet skulle enligt företrädare för socialtjänsten kunna bidra till att motverka social isolering, stigmatisering samt avvikande beteende och därmed fungera förebyggande mot sociala problem.

För det andra när socialtjänsten en föreställning om att detta arbetssätt kräver och skulle underlättas av förändringar i den fysiska miljön. Dels gäller det utformningen av den fysiska miljön i bostadsområdet i stort, t ex via blandad bebyggelse och upplåtelseformer, planering för träffpunkter gårdsformationer, gångstråk, grönområden etc. (se exemplet Lambohov i Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987). Dels gäller det utformningen av lokalerna för socialtjänstens egen verksamhet, t ex via fysisk och organisatorisk integration (se mer om dessa begrepp under avsnitt 5) samt småskalighet och decentralisering.

När det gäller att utveckla en ny roll för socialtjänsten i den *inre* verksamheten så är två aspekter viktiga. Dels finns en ambition om en mer *horisontell* i stället för vertikal inriktning baserad på idéer om samordning och integration. Dels vill socialtjänsten knyta denna nya organisation till bostadsområdet för att skapa förutsättningar för ett *områdebaserat arbete* som alternativ till den tidigare specialiseringen.

Inbyggt i socialtjänstens ambition finns också föreställningen om vikten av att arbeta *förebyggande* och med *hela* befolkningen, inte endast definierade problemgrupper. Därmed uppstår behovet av att lokalisera socialtjänstens verksamhet i nära kontakt med befolkningen.

Dels utifrån ett behov att utforma lokaler som är anpassade till en ny inriktning av den *inre* verksamheten, dels utifrån ambitionen att försöka påverka bostadsområdets sociala struktur, blir det viktigt att utveckla en ny roll i ett *yttre* verksamhetsperspektiv som handlar om att medverka för att kunna påverka den fysiska utformningen.

För socialtjänstens personal *på fältet* får visionen konsekvenser genom att arbetet får en tydligare koppling till bostadsområdet. Det är också ett arbete som syftar till en kontakt med och aktivering av hela befolkningen, med utgångspunkt i de egna verksamheterna och lokalerna. Samspelet med de boende understryks också genom socialtjänstens betoning av ett participatoriskt medinflytande från de boende som också berör socialtjänstens verksamhet.

För socialtjänstens *ledning* innebär det ett ansvar för att modellens förutsättningar uppfylls. I detta arbete ingår att utbilda och leda personalen i dessa nya arbetsformer samt att se till att de fysiska förutsättningarna för personalens närvaro i bostadsområdet, och arbetet med "alla boende", tillgodoses.

Den första uppgiften tillhör det mer vanliga arbetet inom ramen för en organisationsutveckling och -förändring. Den senare, som innebär att socialtjänstens ledning tar på sig att aktivt medverka i och i bestämda avseenden försöka styra den fysiska planeringsprocessen i nya (och senare även gamla) bostadsområden är emellertid mer ovanlig. Det är också *denna* aspekt som intresserat mig speciellt inom ramen för föreliggande arbete. En analys av detta redovisas i kap 6. Visionen granskas, i relation till sin vetenskapliga och erfarenhetsmässiga kunskapsbas i kap 5.

2.3 Socialtjänstens modell för samhällsbyggnad

I Linköpings kommun har socialtjänsten utvecklat en struktur som man kallar 'socialtjänstens modell för samhällsbyggnad' (se bilaga 2) och som beskriver hur den sociala omsorgens verksamheter ska komma in i den fysiska miljön. Den första nivån, kallad *närmiljön* inkluderar 'hemvisternas' upptagningsområde, omfattande ca 160 boende. Nästa nivå, grannskapet, sammanfaller med 'lekladans' upptagningsområde, ca 560 boende. I *bostadsområdet* som utgör nivå 3, skall finnas en dagcentral som fungerar som dygnet-runt-bas för områdets sociala hemtjänst, för pensionärerna i de 35 servicelägenheterna i anslutning till denna samt de pensionärer som bor i vanliga lägenheter runt omkring. Denna nivå omfattar ca 2.200-4.500 boende. Nivå 4 utgörs av kommundelen (*primärvårdsområdet*) och på denna nivå (med ca 9.000-11.300 boende) skall finnas en samverkan mellan social och medicinsk omvårdnad i en gemensam vårdcentral.

I sin egen beskrivning av modellen skriver socialtjänsten inledningsvis följande:

"I all samhällsplanering behövs ett synsätt där människans *hela behov* finns med. Då kan förutsättningar skapas för att positiva sociala nätverk ska uppstå. Ur dessa kontakter kan sedan ansvarstagande, gemenskap, medinflytande och ökad solidaritet människor emellan växa fram.

I Linköpings kommun har vi under 1970-talet och in på 80-talet utvecklat alternativa modeller för den sociala omsorgen. Nya sätt att gruppera lokaler, nya arbetsmetoder som bygger på tankar om närhet och småskalighet. Vi har försökt skapa modeller som stimulerar till samspel mellan människor i ett bostadsområde. Ur detta samspel kan det uppstå bärkraftiga sociala nätverk.

I bostadsområdena kan vi mötas på någorlunda lika villkor. Inom socialtjänsten i Linköping använder vi oss i ökad utsträckning av "boplatsen" som en plattform i en strävan att förstärka de ofta svaga sociala banden människor emellan. Socialtjänstens resurser finns (eller snarare borde finnas) i nästan alla bostadsområden. En decentraliserad organisation ökar dessa möjligheter. Genom att vi använder våra resurser på ett nytt sätt - öppen, uppsökande, i nära samarbete med de kringboende - kan vi bidra till att stimulera det sociala livet i bostadsområdet." (Socialtjänstens beskrivning av Linköpingsmodellen 1985-01-08).

2.4 Modellen tillämpad i ett nybyggt bostadsområde

'Linköpingsmodellen' för social omsorg har tidigare ingående beskrivits i rapporten om dess tillämpning i bostadsområdet Lambohov (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987). I denna rapport definieras modellen som bestående av tre delar, barnomsorg, äldreomsorg samt grannansvarsboende (en försöksverksamhet inom individ- och familjeomsorg). Då det

senare endast representeras av enstaka exempel begränsade till Lambohov, så tas det inte med i denna beskrivning av modellen. Äldreomsorgen och barnomsorgen beskrivs här var för sig, men det är viktigt att poängtera att ett utmärkande drag för modellen är strävan mot att fysiskt och funktionellt försöka integrera dessa två verksamhetsgrenar.⁴ Modellen beskrivs i det följande utifrån dess implementering i Lambohov. Det finns emellertid även en 'glesbygdsvariant' av modellen i ännu mindre skala och med mer långtgående samordning mellan äldreomsorg och barnomsorg.

En annan aspekt av modellen handlar om att utveckla strategier (tekniker) för att implementera modellen. Dessa principer beskrivs också i detta avsnitt samt berörs närmare under kap 6.

Personalens nya yrkesroll, som är ett annat uttryck för modellen, beskrivs i Lambohovsrapporten (se Henning, Lieberg, Palm Lindén 1987) men ingick inte i den utvärdering som gjordes inom ramen för detta projekt.

Äldreomsorgen

I överensstämmelse med den övergripande målsättning som uttrycks i socialtjänstlagen (§19 och §20), har socialnämnden i Linköping antagit mål för de äldres boende (se mål för äldreomsorgen i bilaga 1) där kraven på insatser specificeras kring läge och yttre miljö, inre boendemiljö, insatser av boendeservice samt ekonomi och administration. Dessa mål ligger till grund för beslut om att inte bygga större servicehus än 35 lägenheter, om möjligt integrerade med vanliga lägenheter. En annan tanke bakom just 35 lägenheter är att skapa en balans mellan möjligheten till gemenskap i den egna åldersgruppen och behovet av kontakt med andra grupper.

Varje enhet om högst 35 lägenheter skall vara kopplad till en dagcentral för att ge stimulans, omsorg och gemenskap. Dagcentralen betjänar även pensionärer som bor utanför servicehuset. I de fall servicelägenheterna är integrerade med vanliga lägenheter är matsalen och aktivitetslokalerna i dagcentralen öppna för alla som bor i kvarteret. Syftet är att de äldres bostäder ska kunna fördelas över hela kommunen och bli en mer naturlig del av boendet i stort.

Syftet med detta är att skapa en miljö som främjar kontakt, gemenskap och ett mer mångsidigt socialt liv. Dessutom ska möjligheten för de gamla att bo kvar i sina egna lägenheter underlättas genom denna organisation. Till dagcentralen knyts nämligen alla de lägenheter (ev med mobila larm) som finns i ett visst geografiskt område. Hemvårdarna ute i distriktet ingår i arbetslag om sex personer, som tillsammans med ytterligare arbetslag knyts till dagcentralen i ett gemensamt personallag.

Genom att personalen arbetar i arbetslag avser man att förbättra arbets-situationen för vårdbiträdena. Kontinuiteten i vården hoppas man skall kunna förbättras på detta sätt, genom att pensionärerna inte blir så beroende av ett vårdbiträde utan får kontakt med flera vårdbiträden i per-

sonallaget. Personalen i arbetslaget kan ersätta varandra vid sjukdom, semester och liknande. Samma personal betjänar såväl pensionärer i servicelägenheterna som pensionärer som bor kvar hemma. Personalen skall även periodvis kunna arbeta i dagcentralens restaurang eller i fritidsverksamheten.

Ett annat medel att uppnå målsättningen om integration är en vidgad kontakt med barnomsorgen. I linje med detta har man i kommunen byggt ett antal "integrerade" anläggningar för barn- och äldreomsorg, tex i kvarteret Stolplyckan, kvarteret Räknestickan, Lambohovs centrum samt några i glesbygd. I dessa exempel har även servicelägenheterna och lokalerna för barnomsorg respektive äldreomsorg placerats inom samma byggnadskomplex som vanliga lägenheter.

Detaljerade krav på utformningen av servicelägenheter för pensionärer finns specificerade i en PM från fastighetskontoret och socialförvaltningen. Lägenheten skall omfatta 2 rum och kök med en yta av 60-65 m².

Funktionskravet för sovrummet omfattar att det skall placeras i nära anslutning till toalett och kök samt att kommunikationsmöjligheter finns från två håll (dvs från hall och kök). Sovrummet skall vara något större än i en normal lägenhet och skall medge möbleringsmöjligheter på minst två sätt för två. Vardagsrummet skall ha direkt förbindelse med kök och hall. Alla lägenheter skall ha balkong eller uteplats. Balkongen bör vara av sådan storlek att det går att vända med rullstol och den kan möbleras för minst två sittande vid ett bord. Uteplatsen förutsätts få större yta än balkongen. Från köket skall passage finnas till sovrum och vardagsrum samt till hall. Matplatsen bör vara tillgänglig för rullstolsburna, dvs att den rullstolsburna skall kunna köra utmed bordssidan för att duka och servera. Hygienutrymmet skall vara så utformat att rullstolsburna utan större svårighet skall kunna utnyttja det. Hygienutrymmet bör planeras så att badkar lätt kan monteras. Tvättmaskin och torkskåp skall finnas.

Modellen karaktäriseras av att man i Linköping har utvecklat en decentraliserad småskalig form av äldreboende som alternativ till stora institutioner. Målet är att ersätta gamla ålderdomshem med dessa små servicehus och samtidigt underlätta de äldres kvarboende genom att organisera service kring dessa lokala enheter.

Barnomsorgen

En utgångspunkt för organisationen av barnomsorgen i Linköping är socialtjänstlagens poängtering av att barnomsorgen i princip skall omfatta alla barn.

Denna princip formuleras på detta sätt i den lokala målsättningen för barnomsorgen: "Att genom ett öppet arbetssätt och en medveten strävan till kontakt med de kringboende minska riskerna för segregation och isolering."⁵

Konkret innebär detta att man inom barnomsorgen i Linköping strävar efter att organisera verksamheten så att förskolans isolering i grannskapet

minskar, t ex genom att hemmaföräldrar med barn får delta i olika aktiviteter på förskolan. Personalen skall inte bara arbeta pedagogiskt med de inskrivna barnen utan även fungera som en social och pedagogisk resurs i området, t ex gentemot dagbarnvårdare och föräldrar som är hemma för att ta hand om sina barn.

Närhet och tillgänglighet ser man som viktigt - därför eftersträvar man små enheter med begränsade upptagningsområden utspridda som en del av den vanliga bebyggelsen. Detta är också ett sätt att försöka undvika en institutionsprägel på anläggningarna.

Medinflytande är en annan viktig princip i Linköpingsmodellen. De boende skall ha inflytande över och kunna påverka inriktning och planering av aktiviteterna i de gemensamma lokalerna. Som exempel nämner man att de boende bör vara med och avgöra omfattningen av öppen respektive gruppbounden verksamhet. De bör också vara med och bestämma hur lokalerna skall utrustas m m.

I barnomsorgsmodellen utgör *hemvister* med ca 20 barn i åldern 1-10 år den minsta enheten. Till hemvisten knyts även de dagbarnvårdare som är verksamma i området. Deltidsförskola för områdets sexåringar är också integrerad i verksamheten.⁶ Att dessa enheter inordnas i den vanliga bebyggelsen, i lägenheter eller småhus, ser man som en fördel eftersom det understryker den hemlika och intima karaktär man vill ge denna del av förskoleverksamheten. En annan fördel med detta är den möjlighet man ser att lätt kunna ändra användningen av lokalerna om behovet av förskoleverksamhet minskar i området.

En annan avsikt är att hemvistens lokaler skall kunna dubbelutnyttjas och under kvällstid användas som närlokal av de boende. För de mer utrymmeskrävande aktiviteterna och sådana som kräver särskild utrustning kan tre - fyra hemvister gemensamt utnyttja den s k *lekladan*, som alltså utgörs av en särskild byggnad. Tanken bakom lekladan är att de aktiviteter som försiggår där skall vara av de slag som alla barn har behov av. Därför skall lekladans resurser även kunna bli tillgängliga för de barn i grannskapet som inte är inskrivna vid något daghem. Det gäller dagbarnvårdarnas barn såväl som "hemmabarnen". I lekladan finns en gymnastiksal, utrymmen för kreativ verksamhet av olika slag (keramik, snickarverkstad, batik, vävning, sömnad, målning) samt kaféhörna med kokvrå. I lekladorna organiseras verksamheter för hemvisternas barn, ibland i samverkan med dagbarnvårdarna och deras barn eller hemmaföräldrar med barn (öppen förskola). Kvällstid och helger används lokalerna även av andra boende. Då ansvarar de boende själva för lokalerna enligt ett värdfamiljssystem.

Storleken på hemvisternas upptagningsområde bör, enligt de principer som formulerats för den fysiska utformningen, inte omfatta mer än 65-70 lägenheter. Avståndet mellan hemmet och lekladan bör inte överstiga 150 meter.

Lekladorna delar utemiljö (lekplats) med grannskapet, vilket gör att gårdarna utanför ladan kan bli ytterligare kontaktpunkter där barn och personal från förskolan kan träffa andra barn och vuxna i närmiljön.

Personalen vid respektive leklada, de hemvister som är knutna till denna samt dagbarnvårdarna i området utgör ett gemensamt personallag. Enligt idén om en utvidgad roll för barnomsorgspersonalen, förväntas dessa också fungera som grannskapsarbetare i närmiljön.

Några principer för modellens implementering i den kommunala planeringen

Det som oftast diskuterats när det gäller att utveckla socialtjänstens roll i samhällsplaneringen är hur kunskapsunderlaget skulle kunna förbättras. När det gäller Linköpings kommun är emellertid det mest intressanta hur man där försökt finna nya former för att *delta* i den fysiska planeringen av bostadsområden.⁷

I arbetet med bostadsområdet Lambohov delades grannskapsidén (i detta sammanhang specificerat som en 'boplatsidé') av den i sammanhanget tongivande arkitekten, av socialtjänstens ledning samt av det kommunala bostadsföretagets chef. Till bilden hör också att en stor andel av bostäderna utgjordes av hyresrätt i denna form. Stadsbyggnadskontorets planavdelningen spelade en viktig roll när det gällde att ändra den ursprungliga dispositionsplanen till en ny (daterad 1976) efter nya förutsättningar där en strävan var att skapa en kontrast till 60-talets storskaliga byggande i riktning mot en huvudsakligen låg och rätt tät bebyggelse. I stället för stora enformiga områden med snörräta rader och likadana hus, eftersträvades i den nya dispositionsplanen en omväxlande bebyggelse grupperad vid gågator, mötesplatser och gemensamhetslokaler, daghem, kvartersgårdar etc. (Henning, Lieberg, Palm Lindén, Pedersen, 1983).

Förutom ett normal remissförfarande för att få in synpunkter från olika kommunala organ, gjordes också ett försök att få in synpunkter från befolkningen i Linköping. För detta ändamål gjordes en utställning i bostadsförmedlingens lokaler och en broschyr som i text och bild beskrev utformningen av Lambohov. Det ursprungliga förslaget bemöttes av stark kritik från allmänheten, och detta torde ha underlättat för de personer (representanter för socialtjänsten samt arkitekten) som senare med sin boplatsidé kom att påverka utformningen av en ny dispositionsplan.

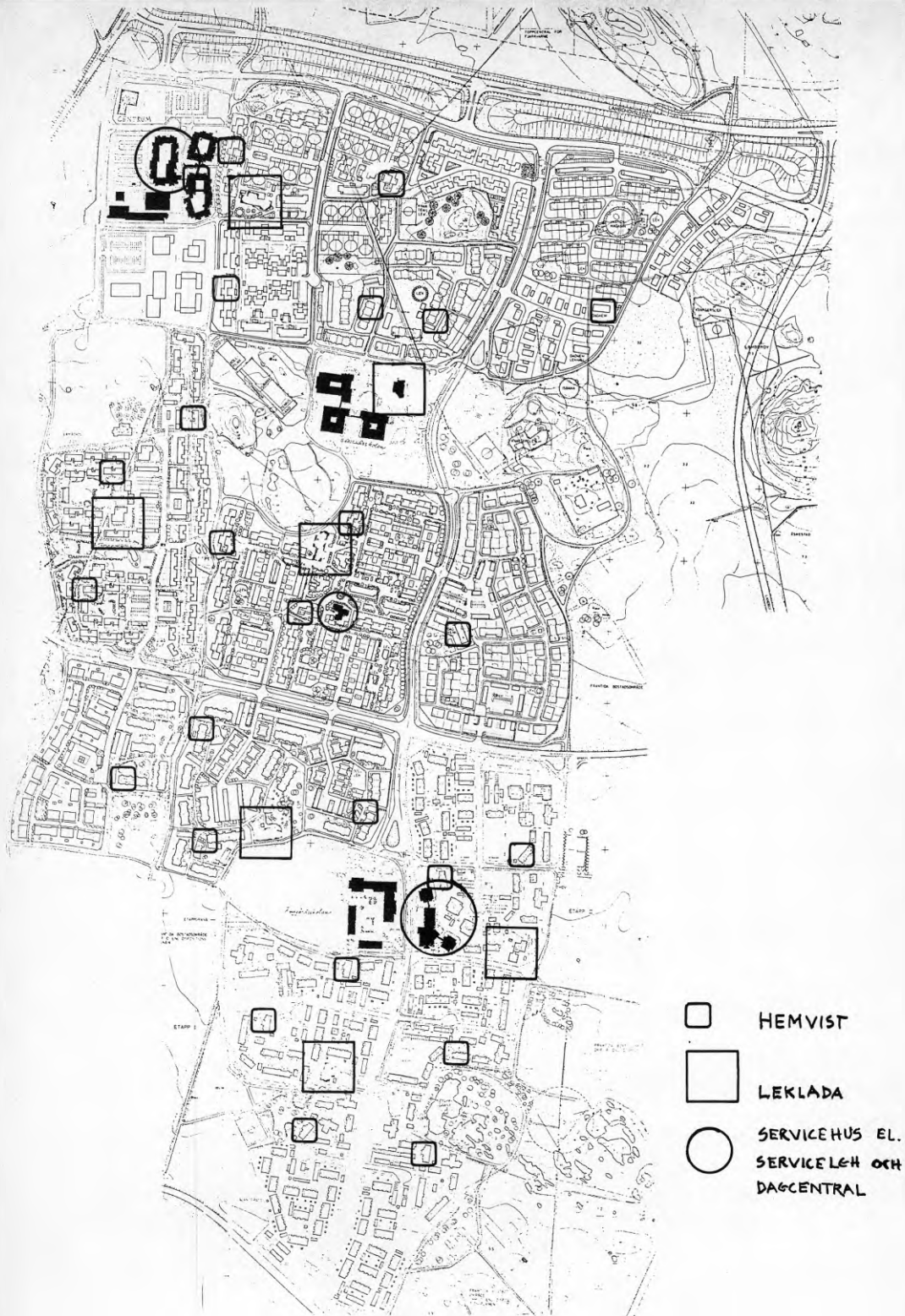
I utgångspunkten för utformningen av Linköpingsmodellen ligger att man gjort försök till långtgående operationaliseringar av de sociala målen så som de uttrycks i socialtjänstlagen. Man har också preciserat vägar (medel) att uppnå dessa mål samt tillämpat de sociala målen i utformandet av en modell för samhällsbyggnad (se bilaga 2), som konkretiserats i en fysisk form och organisationsstruktur. Det innebär ett försök att samordna fysisk planering och verksamhetsplanering.

Dessa drag i planeringen skulle kunna beskrivas som typiska för en rationalistisk planeringsideologi. Det är en typ av planering som ansågs

framgångsrik på 60- och 70-talen, samtidigt som socialtjänstlagen utformades (se mer om detta i kap 6).

Till de grundläggande principerna för socialtjänsten i Linköping hör att skapa förutsättningar för att nya former för planering och samverkan skall ske "i driften", dvs i gängse planering och budgetarbete i stället för i speciella försöksprojekt. Exempel på detta (från budgeten för 1991 samt 1992-1995) finns i bilaga 8. Denna visar, med exempel från hemtjänsten, hur socialtjänstlagens mål överförs till operationella definitioner av mål och medel som inkluderar krav avseende den fysiska miljön.

Modellen utvecklades ursprungligen inför en större satsning i kommunen på en nyproduktion av större sammanhängande bostadsområden. Modellen har emellertid fått ett vidgat tillämpningsområde i samband med stadsförnyelse.

Figur 2.1: Spridning av lokaler för barn- och äldreomsorg i Lamböhov.
Ill: Karin Palm Lindén (underlag: Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

Noter kapitel 2

- 1 Se t ex Andersson Thore, 1982b, (Thore Andersson är socialchef i Linköpings kommun). I denna rapport använder jag oftast begreppet 'socialtjänst'. Någon gång hemfaller jag emellertid till att skriva 'socialförvaltningen'. Detta beror på att namnet officiellt ändrades till 'socialtjänsten' först den 1 januari 1990.
- 2 Ibid.
- 3 PM utarbetat av fastighetskontoret, socialförvaltningen och stadsbyggnadskontoret, "Utkast till målformuleringar för bostadsbyggande och boendemiljöer i Linköping". Godkänns som planeringsunderlag för översiktsplan i Linköping av kommunstyrelsens beredningsutskott i juni 1989.
- 4 Vid ett seminarium på rapporten vid Tema H, Linköpings universitet (1989-12-10) framhåller en representant för socialtjänsten att barnomsorgen samt äldreomsorgen "utgör hörnstenarna i Linköpingsmodellen".
- 5 Se Mål för barnomsorgen, Sociala centralnämnden, Linköpings kommun 1977.
- 6 Från och 1991 skrivs barnen in i ett av kommunens 120 *delområden* och inte i någon hemvist eller familjedaghem. Detta gäller barn 1-12 år.
- 7 Ofta jämföras begreppet 'social planering' med socialtjänstens deltagande i den fysiska planeringen. Men det finns även andra alternativ till tolkningar av innebörden i detta begrepp. En närmare diskussion av begreppet ('social planering') görs i kap 6.

3 Bakgrunden till Linköpingsmodellens framväxt

Den s k Linköpingsmodellen är i mångt och mycket en produkt av sin tid. Men den är också resultatet av några visionära "ingenjörer" som, fångade av tidsandan, såg en möjlighet till att skapa förutsättningar för det goda samhället. En del av de rötter och den jordmån, som befrämjat modellens framväxt och senare dess spridning och överlevnad beskrivs närmare i avsnitt 4. I detta avsnitt beskriver jag bakgrunden till modellens framväxt med lånade glasögon från några av dem som var med. Avsnittet bygger på intervjuer med socialchefen¹, med f d socialchefen² samt den redogörelse som Inga-Lisa Sangregorio (1988) gör för den i sammanhanget tongivande arkitektens vision av 'Boplatsen' som växtplats för mänsklig gemenskap och aktivitet.³

3.1 Utgångspunkter för en ny modell

Modellen växte fram i början av 70-talet parallellt med att socialutredningen arbetade fram formuleringen till en ny socialtjänstlag. På så sätt är modellen att betrakta som en del av tidsandan men däremot inte som ett resultat av själva lagen. Linköping var redan från början steget före utvecklingen eller kanske snarare i fas med utvecklingen. Socialchefen anger några personliga erfarenheter som också låg i grunden för Visionen så som den senare kom att formuleras ("att planera för samspel"...se bl a Andersson 1982b). Det var erfarenheter från att arbeta med arbetsmarknadsfrågor, skyddade verkstäder, inom mentalvård, barnomsorg samt från handikapp- och äldreomsorg. Erfarenheter som på olika sätt pekade på betydelsen av sociala nätverk. Tanken väcktes att använda barn- och äldreomsorgen som 'nätverksbyggare', vilket i sin tur krävde påverkan på samhällsplaneringen.

Själva strategin för äldreomsorgen formulerades under 1972-1976. Enligt den f d bitr socialchefen, fanns det fyra viktiga faktorer som ledde fram till denna strategi.⁴ Två av dessa sammanhänger med äldreomsorgens utveckling.

Först gällde det projekteringen av ett nytt ålderdomshem, Aspen. Den då nytillträdde socialchefen⁵ ändrade planerna för detta ålderdomshem i riktning mot en större grad av integritet (i den egna bostaden), större öppenhet (genom dagcentralens utformning), småskalighet samt högre grad av handikappsanpassning (se mer om detta projekt under avsnitt 3.4). Detta var också ett första exempel på en nära samverkan mellan socialtjänstens företrädare och den ansvarige arkitekten.⁶ 1986 kunde kommunen och socialtjänsten ta åt sig äran av Expressens pris för bästa boendemiljö, vilket sporrade planerna till att fortsätta i samma riktning.

Målet var emellertid en ännu småskaligare lösning och ett större mått av integration av äldreboende med annan bostadsbebyggelse.

I kommunen gjordes 1973-1975 en översyn över kommunens samtliga ålderdomshem. Syftet med analysen var att studera den fysiska miljön, liksom möjligheter att bygga om dessa. Detta arbete ledde fram till ett konstaterande (utifrån såväl boendemässiga som ekonomiska aspekter) att det inte var rimligt att utveckla ålderdomshemmen utan i stället avveckla dem.

Hela denna process ledde fram till att socialtjänsten under 1975 och 1976 mer konkret formulerade en kravspecifikation för äldreboendets lokalisering, dess fysiska utformning, boendeinflytande m m liksom för den framtida utbyggnaden. Detta aktiva arbete med samhällsplaneringsfrågor och äldreomsorg blev basen för Linköpingsmodellen. Den kom därefter att vidareutvecklas genom barnomsorgens utformning i bl a kvarteret Stolplyckan, samt bostadsområdena Tokarp och Lambohov.

Socialtjänstlagens översyn var den tredje faktor som hade betydelse för socialtjänstens i Linköping verksamhetsutveckling. Principerna för denna kunde förankras med hjälp av att såväl socialförvaltningen som socialnämnden engagerades i remissyttranden över socialutredningen.

Nästa faktor av betydelse var principerna för socialtjänstens deltagande i samhällsplaneringen. I början av 70-talet stadsfästes i socialnämnden de mål och principer som borde gälla i den fysiska utformningen av samhällsmiljöer. Detta blev utgångspunkten för socialtjänstens deltagande i samhällsplaneringen. En faktor som bidrog till att underlätta den politiska förankringen var att en av ledamöterna i socialnämnden samtidigt ingick i socialutredningen.

Senare kunde socialtjänstens ledning konstatera att de viktigaste besluten som hade betydelse för den fysiska miljön inte togs i den formella kommunala processen utan hos bostadsföretagen, arkitekterna och byggherrarna. Här ansåg man från socialtjänstens sida att man hade möjlighet att påverka mer direkt via äldre- och barnomsorgens utbyggnad. Genom dessa investeringar skulle man kunna utveckla hela bostadsområdet för att förstärka de sociala nätverken. Detta blev utgångspunkten för en ny strategi för socialtjänstens agerande i samhällsplaneringsfrågor.

3.2 Några tidiga grundtankar

Socialtjänstens i Linköping formulering av 'normalisering' som mål för äldreomsorgen var en tanke som låg i linje med socialtjänstlagens intentioner. "Varför ska vi bygga speciella hus för äldre, typ ålderdomshem, eller barnstugor för våra barn? Varför använder vi inte de 'normaliserade' miljöerna, och kompletterar dem?" (Ur Intervjuer med socialchefen, 1987-05-08). I stället för att utgå från *institutionen* blir en utgångspunkt det *vanliga boendet*.

Denna princip gäller inte bara för gamla människor utan för fysiskt handikappade, utvecklingsstörda samt socialt marginaliserade grupper. "I stället för det försiktiga tassandet vad gäller behandlingshemsförändringar, öppna förskolor och annat som blir nån typ av institution vid sidan av de andra institutionerna. I stället *tänka på ett annat sätt*. Utifrån ett vardagsliv som människorna lever i och så förstärka det "(ur intervju med socialchefen 1987-05 08).

Jon Höjer, som medverkat i utformandet av Linköpingsmodellen i egenskap av arkitekt, utgår från tre nivåer i sina resonemang, bostadsgruppen, boplatsen samt grannskapet. I Lambohovrapporten (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987, s 83-87) beskrivs boplatnivån som en nivå mellan det man i planeringssammanhang brukar kalla "områden för bostadskomplement" och "området för områdeskomplement". Detta stämmer väl överens med placeringen av boplatsen som en nivå mellan bostadsgruppen och grannskapet (Sangregorio, 1988).

I ett programutkast för boplatsen, ringar Höjer m fl in boplatetsbegreppet utifrån några olika föreställningar som ger en vision av vad 'boplatsen' skulle kunna vara.

"Boplatsen kan beskrivas på flera sätt:

- utifrån sina byggnader och anläggningar, som ett mindre bostadsområde om ca 250 lägenheter jämte ca 2000-3000 m² lokaler för gemensamhetsanläggningar, decentraliserad service och lokal produktion. (Ett fysiskt angreppssätt.)
- som en organisation, byggd för människor i och kring boplatsen, med viss autonomi att handha deras gemensamma ekonomiska och sociala angelägenheter. Och med ett delansvar för till boplatsen delegerade/decentraliserade kommunala verksamheter och förvaltningsuppgifter. (Organisatoriskt/politologiskt angreppssätt.)
- med utgångspunkt från de aktiviteter och verksamheter som bedrivs inom boplatsen, av dess invånare eller av personal som har sin fasta arbetsplats där. ("Livet" i boplatsen - ett aktivitetscentrerat perspektiv.)
- som ett sätt att leva tillsammans med sina grannar. Lokalsamhället överflyttat till en urban miljö. 'Bokamrater' - jfr arbetskamrater. (Ett sociokulturellt perspektiv.)
- eller kanske som en ekonomisk företeelse, särskilt om självförvaltningen och den lokala produktionen i framtiden skulle få en större omfattning, tillsammans med att insatser inom den informella ekonomin beaktas/uppvärderas. 'Samhällstjänst på boplatnivå'. (Ett ekonomiskt perspektiv.)" (Sangregorio, 1988, s 10)

Denna arkitektidé har i hög grad påverkat Linköpingsmodellens utformning.

När det gäller *de äldre* är målet för planeringen "att den fysiska och sociala miljön skall utformas så att den medverkar till aktivitet och sti-

mulans, trygghet i fysisk och psykisk mening, goda sociala relationer, självständighet och valfrihet. En miljö som är bra för äldre är bra för alla." (Andersson, 1982a, s 150). I samma artikel anges en realistisk utgångspunkt som emellertid inte hindrar en vision att ta form - de små stegens strategi för ett successivt närmande mot målet.

"Idealet är att sprida service och utforma boendemiljön så att *alla* som vill kan bo kvar i sin invanda miljö. Detta är dock endast teoretiskt möjligt. Ekonomiska och organisatoriska hinder omöjliggör en sådan lösning. Vi måste ständigt fråga oss: Kan vi hitta lösningar som leder närmare målet? Kan vi satsa mer kraft och engagemang för att finna bättre lösningar? Kan vi få ett större engagemang från fler människor; pensionärer, anhöriga, grannar, ungdomar etc? Trots all debatt så finns fortfarande hinder genom den sektorisering, specialisering som finns på alla nivåer i samhället och genom maktapparaten. Detta gäller även i kommunerna, där utrymmet för samförståndslösningar oftast är litet när man lämnar de allmänna målet och börjar arbeta konkret.

Den nya socialtjänstlagen bör dock ge ökad möjlighet att driva de sociala frågorna i planeringen i stället för det nu förhärskande teknokratiska synsättet." (Andersson, 1982a, s 150)

Decentralisering blir därmed en viktig princip vid sidan om *småskalighet*.

"Bygger man stora enheter - normalplaneringen i landet synes vara snarare över än under 100 servicelägenheter i varje enhet - har man redan förspilt möjligheterna att få fram enheter i varje stadsdel. Man har vidare förspilt möjligheten att samordna servicehusets personalorganisation med den hemtjänstorganisation som ger service till de pensionärer som bor i vanliga bostäder, likaså samutnyttjande av matsalar (restaurang), lokaler för sysselsättning m m.

Genom små stadsdelsanknutna servicehus vinner man möjligheter till samordning med hemtjänsten och kan på detta sätt skapa en ännu bättre ekonomi än vad man gör med stora enheter, men det viktigaste är kanske att ge ökade möjligheter till ett normalt liv.

Den lilla skalans modell ger dessutom möjligheter till samordning med barnomsorg och kulturutbud i form av små bibliotek etc. I Linköping har vi kommit fram till att servicehus med fler än 35 lägenheter inte skall byggas för att de mänskliga och ekonomiska målen skall kunna nås." (ibid, s 151)

Målet om normalisering kräver att själva lägenheten får en standard, ytmässigt såväl som utrustningsmässigt, som motsvarar nyproduktion. Detta leder fram till beslut om lägenheter på två rum och fullständigt kök som en hörnsten i modellen. Detta försvaras även ekonomiskt genom att "Rimliga ytor och rätt utrustning gör bostaden mer lättskött och ger ökade möjligheter för egna aktiviteter. Insatsen som nu måste göras av hem-samariter, kan ofta utföras av pensionären" (ibid, s 151).

I Linköpings kommun görs en hemtjänstutredning 1979⁷, där riktlinjerna dras upp för en omorganisering av hemtjänstorganisationen. (Resultatet av denna omorganisation beskrivs i kap 2). Syftet med utredningen beskrivs som "att, med utgångspunkt från de fastlagda målet för hemsamaritverksamheten och de hinder som föreligger för att lämna vård i det enskilda hemmet, höja omvårdnadsnivån och öka tryggheten samt att skapa en organisation som minskar behovet av specialbostäder och vård på institution".

I en PM från 1979 sammanfattar socialförvalningen sina kvalitetskrav i anslutning till grundprinciperna i den nya organisationen för äldreomsorgen.⁸

"Områdeslokalen, som förestås av två stycken hemvårdsassistenter (föreståndare och bitr föreståndare), tillhandahåller kollektiv service, d v s mat, tvätt, fritidsaktiviteter m m, och fungerar som central för ett antal hemsamariter, som delar sin tid mellan arbete i områdeslokalen och den vanliga tjänstgöringen ute i distriktet. Områdeslokalen kan också ge service till de boende som via mobila trygghetslarm är anslutna till centralen. Denna möjlighet att tillkalla hjälp om ett oförutsatt behov uppstår bidrar också till att höja omvårdnadsnivån.

För hemsamariterna innebär organisationsformen flera uppenbara fördelar. Man får tillgång till personalutrymmen, arbetsuppgifterna differentieras i stor utsträckning, man får en daglig direktkontakt med både arbetskamrater och arbetsledare" (Ibid, s 5).

Vikten av att arbeta *förebyggande* utifrån en *helhetssyn*, är en övertygelse som ligger till grund för Linköpingsmodellens uppbyggnad.

"Det gäller att *aldrig* bara läka skadorna som har uppstått. Det håller socialtjänstorganisationerna delvis på att pressas tillbaka till. När det gått åt helvete, när folk har supit ner sig, då ska vi träda in. Med 'behandling' - det är ju precis det som har kommit nu. Med ökat tvång, mellantvång och institutioner. Sen ropar man på att den offentliga sektorn inte klarar sina arbetsuppgifter - PRIVATISERA! Men privatisering innebär ju ännu mer av institutionstänkande, det är oerhört viktigt att se det. All privatisering innebär att tydliga gränser sätts till grannen, så att man kan mäta effekterna av sin uppgift. Man måste kunna se vad man får ut för vinst. Då kan man aldrig se helheten och jobba utifrån *det*. Därför finns ett enormt hot i detta tal om privatisering om man har den människosyn som finns uttryckt i socialtjänstlagen." (Från intervju med socialchefen 1987-05-08).

Helhetssynen är något som kommer tillbaka i synen på kostnader och ekonomi.

3.3 Ekonomiska överväganden

Som grundprincip vid diskussioner kring kostnaderna ställer socialtjänsten fast att den nya modellen för äldreboende inte blir dyrare än traditionell

utbyggnad i form av institutionsboende. Därvid förs de samordningsvinster som kan uppnås genom samplanering med barnomsorgen fram som ett argument, men principen är också att se möjligheterna att hålla nere *totalkostnaden*, d v s kostnaden för investeringar och driftsammantaget.

Samordningsvinsterna kan tas ut såväl i investeringsskedet som i driften genom möjligheterna till samutnyttjande av personal och gjorda investeringar.

Driftskostnaderna anser socialtjänsten också att man kan hålla nere genom att höja den tekniska standarden i servicelägenheterna, vilket möjliggör för de äldre att klara sig själva i större utsträckning (eller med hjälp av anhöriga, grannar eller vänner). En annorlunda, mer decentraliserad, samordnad och därmed flexibel hemtjänstorganisation bidrar till möjligheter att service och vård kan skraddarsys efter individuella behov. Därmed anser man att övervård kan undvikas och att hemtjänstpersonalen kan utnyttjas mer effektivt.

"Genom att ersätta ålderdomshem med mer moderna bostäder och med en ny organisation som var mer områdesbaserad i stället för institutionsbaserad kunde vi gå in för en mer strikt individuell bedömning av varje enskild persons behov. I stället för att se det 'kollektivinstitutionellt' där servicen litet grand matas ut, antingen det behövs eller inte, kan man genom att erbjuda moderna bostäder, modern teknik och ett lokalt nätverk ersätta en mer institutionell struktur. De flesta (kommuner) har kvar en organisation bunden till *institutionen*" (ur intervju med socialchefen 1990-11-01).

I en artikel redogör socialchefen för ett beräkningsunderlag som exemplifierar hur man kunde argumentera för den nya modellen med hjälp av ekonomiska argument. Från en generell jämförelse mellan boende på ålderdomshem och boende i servicehus görs följande jämförelse vad gäller personaltimmar per boende och år: 1.050 timmar i ålderdomshemsboende respektive 548 timmar i servicehusboende. I samma artikel jämförs personalkostnaderna och då konstateras att en plats på ålderdomshem kostar 47.000 kronor per år, medan servicelägenheten kostar cirka 27.100 kronor per år (Andersson 1982a, s 152).

En annan grund för att plädera för andra alternativ än institutionsboende typ ålderdomshem, var att hänvisa till den hemsjukvårdsutredning som Landstinget i Östergötland genomförde tillsammans med kommunerna som omfattade 6.800 vårdtagare och där det konstaterades att 1.500 av dessa fick fel vård. Socialchefen refererar till denna undersökning i en artikel (ibid) och konstaterar därvid att de flesta fick för mycket vård och att c:a 500 av dem som bodde på ålderdomshem skulle klara sig med mindre vård.

I målsättningen för den nya hemvårdsorganisation som socialtjänsten drog upp riktlinjerna för 1979 ligger att hemvårdsassistenter kommer

närmare vårdtagarna och vårdbiträdena och att antalet ärenden per assistent i princip halveras, då arbetsledarantalet fördubblas.

De beräkningar som görs inom ramen för hemtjänstutredningen pekar på att denna organisationsmodell skulle kunna "spara" drygt 35% av de hemsamarittimmar som används i distriktet.⁹

En utbyggnad i enlighet med hemtjänstutredningens riktlinjer skulle ge en cirka 50-procentig täckning inom Linköpings centralort samt Ljungsbro, d v s pensionärer bosatta inom ett gångavstånd på 400 meter från servicecentralen. Även de som bor utanför detta område förväntades i stor utsträckning kunna utnyttja den kollektiva servicen.

"Det bör i detta sammanhang betonas att den beskrivna modellen i första hand är en tätortsmodell. Personer, som är bosatta i glesbygdsområdena, får även fortsättningsvis lita till den traditionella typen av hemtjänst. Vissa av de kollektiva servicefunktionerna, som t ex mat- och varudistribution m m, kan dock utnyttjas även av denna grupp." (Citat ur hemtjänstutredningen från 1979, s 6.)

Den ekonomiska argumentationen har varit en viktig överlevnadsstrategi inom ramen för Linköpingsmodellen. Vid en intervju med socialchefen (i november 1990) visar denne med hjälp av siffror och diagram att kostnaderna inom äldreomsorgsdelen av den sociala budgeten successivt *minskat* från 1980 till 1983 och att utgifterna (uppgifterna sträcker sig fram till 1990 och baseras på bruttokostnaden per person över 80 år (tkr) i 1990 års prisnivå¹⁰ därefter kunnat hållas på en i stort sett oförändrad nivå. Detta som en följd av den nya organisationen (modellen). För att klara målet, vilket inkluderar en återhållsam kostnadsutveckling, anger socialtjänsten följande medel: personal (och personalutveckling samt organisation, arbetsledning), lokaler (grannskapshus/dagcentraler/närlokaler), olika former av servicebostäder och bostäder i ålderdomshem samt trygghetslarm.¹¹ Men argumentationen vilar också delvis på en annan grund än den mer traditionella genom en strävan efter att försöka göra någon form av 'totalkostnadsanalys' i stället för separata kalkyler över enskilda verksamheter och insatser. Ett exempel i denna riktning utgör det utställningsmaterial som socialtjänsten presenterar 1984 på temat "Hur skatta tiden?"

"Grundtanken i vårt förändringsarbete inom socialtjänsten är att ett ökat, aktivt samspel människor emellan ute i bostadsområdena ska kunna leda till ett ökat ansvarstagande. Detta bör leda till att de traditionella insatserna från kuratorer, psykologer, socialmedicinsk personal, socialsekreterare, personal inom hemtjänst o s v på sikt kan minska. I det underlag som står till buds finns inga klara mätmetoder för detta." [---]
"Genom ett samlat arbetsledarskap inom social omsorg och även på lägre nivåer, exempelvis inom en barnomsorgsenhet, ökar möjligheterna till flexibel användning av både personal och lokaler. Dessutom är t ex den fysiska utformningen av barnomsorgens lokaler sådan, att avveckling finns inbyggd redan i utvecklingen. Det är lätt att hyra ut lägenheter och sälja

radhus/småhus till andra ändamål när barnomsorgen spelat ut sin roll i ett bostadsområde. Där finns också ekonomiska vinster att göra." (PM socialtjänsten 1984-01-26 "Hur skatta tiden?", sid 2)

Även om vinsterna inom den sociala omsorgen är svåra att uppskatta, så har man i ett räkneexempel försökt mäta de boendes egna insatser i stort och också på försök, satt ett pris på detta. I sin PM redogör socialtjänsten för sitt beräkningsunderlag utifrån exemplet Lambohov.

"Samtliga lador i Lambohov har mätts när det gäller vecka 43 = oktober 1983, som personal bedömt vara en normalvecka. På samma sätt har vi gjort i Stolplyckan. Där har också tid kunnat skattas via arbetsgrupperna. De bokningar som gjordes vecka 43, det oarvoderade gruppleaderskap som pågick, det antal barn/vuxna som besökte ladorna - allt exkl barnomsorgens verksamhet - räknades samman och multiplicerades med 41 veckor. Det antalet anser personalen vara rimligt med tanke på när verksamhet brukar pågå. Lov m m är alltså borträknat. Det ger troligen beräkningar i underkant, eftersom ladorna, liksom Stolplyckan, till viss del används av boende även under de övriga veckorna. Man tittar in spontant när man ser att ladan är öppen eller man får lust att jobba själv i någon verkstad. Sådana spontanbesök kan inte skattas.

Vårt sätt att räkna blir givetvis inte exakt eller "vetenskapligt", men kan ge en ganska god uppfattning om vilken storleksordning de boendes eget arbete har.

Detta arbete har kunnat uppstå genom vidgat boendeinflytande. De kommunala resurserna ska vara en tillgång för hela bostadsområdet - i fallet Stolplyckan i kombination med de boendes gemensamma "lägenhetsyta."(...)

"Vårdskap kallas det "vandrande" ansvar som de boende själva tar för lokaler, material och verksamhet kvällar och helger, när personalen är ledig."(...)

"En bra början för grannsamverkan i de olika bostadsområdena har varit att samarbeta med varandra och personalen för att inreda och utrusta lokalerna och planera utemiljön. Genom att man ges möjlighet att bestämma saker tillsammans lär man också känna varann lättare.

Vårdskap anses vara jämförbart med vaktmästararbete, timlön obekvämt arbetstid med månadslön, inkl sociala avgifter.

Oarvoderat gruppleaderskap anses vara jämförbart med fritidsledararbete, timlön räknad på samma sätt som ovan. Ledare för studiecirkel i studieförbund skulle kosta ännu mera."(...)

"Kostnaden per år för en leklada är per timme ca 35 kr i leklada, vilket är billigare än vad det skulle kosta att hyra en privat eller kommunal lokal (t ex gymnastiksal). Timkostnaden inkluderar inte barnomsorgens tid. Timkostnaden har multiplicerats med antalet timmar för använd boendetid, alltså exkl barnomsorgens använda tid. Boendetiden görs möjlig genom modellens uppbyggnad och det ovan beskrivna vårdskapet." (Ibid, s 3-4.)

Uppskattningen av vinsterna från de boendes frivilliga arbete i Lambohov i enlighet med detta sätt att räkna uppges motsvara en summa av sammanlagt 2,2 milj kronor/år.

Socialchefen utvecklar sin 'ekonomiska filosofi' i en intervju, utifrån de äldre som målgrupp:

"Den här integrationen skapar ju någon form av sysselsättning genom att man blir *delaktig* i någonting. Bara detta att ta sig till en restaurang, att iakttä allt (vad som försiggår) där. Det är en sysselsättning som annars måste ersättas av någon annan form av mental träning som delvis måste utföras av personal ... Sen är det bostaden. Enkla saker som att du har en tvättmaskin i din lägenhet, så kan du tvätta en av fem tvättar själv i stället för att alla tvättar måste iväg någon annanstans, via ett vårdbiträde till tvättstugan. Det kostar ju enormt mycket. Att du kan laga viss mat själv och så vidare.

Sen är det ju också att vi ökar, fortlöpande, yrkesskickligheten hos våra anställda. Vi har ju en bättre kontinuitet, högre sysselsättningsgrad, bättre utbildad personal, mer medvetenhet hos arbetsledningen om arbets- och vårdplanering och om integrationens fördelar. De lär sig större skicklighet att använda detta, större skicklighet i att använda de lokala nätverken och att utveckla en samordning med föreningar, kyrka och allt vad vi kan. Det här tränar vi ju oavbrutet, och det här är ju väldigt viktigt i stället för det institutionellt inåtvända där man inte har någon möjlighet att utveckla sin organisation. Jag skulle önska att det kunde gå fortare, snabbare, med en ännu högre medvetenhet än vad det gör. Men det finns en utbildningsapparat, en kringvärld som påverkar, och attityder. Linköping lever som tur är inte med några Berlin-murar omkring sig utan vi påverkas starkt av det som sker i attityder, i opinionsbildningar o s v" (ur intervju med socialchefen 1990-11-01).

Den ekonomiska diskussionen hårdnar emellertid i en ny tidsanda med allt större krav på marknadsanpassning. En ny hyressättning för service-lägenheterna är ett exempel på detta. Ett annat exempel är krympt kvadratmeteryta i dessa lägenheter för att minska investeringskostnaderna.

Ett problem för socialtjänsten vid utformandet av Linköpingsmodellen har varit låneregler som många gånger motverkat samordnade och flexibla lösningar. I början var dessa bidrag för allmänna lokaler kopplade till den sociala omsorgen (t ex äldreomsorgen), men så ändrades reglerna för att i stället kopplas till *boendet*, vilket fick konsekvenser för den fortsatta utbyggnaden av dagcentraler.

"En generell statlig stimulans för ett bostadsområde som kommunen kunde få att gruppera på bästa möjliga sätt, det vore för mig ideallösningen. Som det nu är slår de olika bidragen ofta krokben på varandra. Underlättar man bostadsbyggandet men har väldigt kärt att få fram pengar till boendeservicen, ja då blir ju boendeservicen satt i strykclass, fast den kanske är minst lika viktig som bra bostäder. Det kvittar hur bra du bor om du måste ha barnomsorg och den inte fungerar. Då hjälper det

dig inte om du har en femma som är PERFEKT. Där, menar jag, haltar systemen. Att man inte är mer smidig där och samordnar detta på statlig nivå - det är ett bekymmer" (Ur intervju med socialchefen 1987-05-08).

Ytterligare en förklaring till modellens hittillsvarande överlevnadsförmåga, är att socialtjänsten, när det gäller äldreomsorgen, varit steget före och att man började sin omstrukturering och omorganisation av den egna verksamheten under en period då det fortfarande fanns ekonomiskt utrymme för en expansion.

Kritiken mot ålderdomshemmen, som var som hetast i mitten av 80-talet, tycktes inte skapa lika stora bekymmer för socialtjänsten i Linköping som i många andra kommuner vilka drogs med en stor andel storskaliga och omoderna institutioner. Vid den tidpunkten var socialtjänsten i Linköping redan i gång med att successivt ersätta sina ålderdomshem med moderna, småskaliga servicehus utspridda i kommunen (se översikt över utbyggnaden i bilaga). Också här, kunde socialtjänsten argumentera för sin modell i ekonomiska termer. "Om man säger att det var billigare att driva ålderdomshemmen som *fysiska* enheter, så var det oerhört mycket dyrare att driva den som vårdbostäder *totalt* sett, allt inräknat" (ur intervju med socialchefen 1990-II-01).

Redan från början d v s 1976, då de första servicelägenheterna stod klara fastställdes principen om kostnadsneutralitet, d v s alla pensionärer ska kunna efterfråga servicelägenhet oavsett inkomst. Principen innebär att servicehusboendet inte ska vara dyrare än något annat alternativ. Det subventioneringssystem som byggts upp enligt denna målsättning hade ännu inte förändrats hösten 1990 (vid tidpunkten för intervju med socialchefen). Under våren 1991 aviseras emellertid en ny princip, som innebär en gradvis subventionering där hyrorna för servicelägenheterna anpassas till hyresnivån på omkringliggande lägenheter¹². Kommunfullmäktige beslutar att anpassa hyrorna i servicelägenheterna till de hyror som andra pensionärer betalar för sina lägenheter. Detta betyder att kommunen minskar sina subventioner till servicelägenheterna. Detta träder i kraft 1 februari 1991. Det kommunala bostadstillägget höjs parallellt (d v s från 1 januari 1991).

3.4 Äldreomsorgen växer fram

Den första anläggningen med den nya typen av servicelägenheter (Aspen) invigdes 1976. Det var samtidigt den sista av den mer storskaliga sorten, med 106 lägenheter.

Socialtjänsten arrangerade 1977 en konferens i samarbete med AB Stångåstaden (det kommunala bostadsbolaget) då det nya servicehuset visades upp samtidigt som socialtjänstens företrädare passade på tillfället att redogöra för sin nya vårdfilosofi.

"De äldre är "(...)" starkt beroende av utformningen av boendemiljön, och omfattningen av deras handikapp bestäms alltid i en given situation av den aktuella miljön".¹³

I det konferensmaterial som socialtjänsten sammanställt, presenteras också mål- och kravspecifikationen för äldreomsorgen så som den återfinns i en bilaga till föreliggande rapport (se bilaga 1). Socialförvaltningen betonar att kravspecifikationen också utgör grunden för förvaltningens yttranden i planärenden, och så är det fortfarande.

Vid tidpunkten för konferensen finns i kommunen 14 ålderdomshem med sammanlagt 547 platser.

Fram till hösten 1990 har det byggts 27 'servicehus' (eller: anläggningar med servicelägenheter) integrerade med dagcentraler, och i 11 fall även med barnomsorgen. I 16 av dessa 27 är antalet servicelägenheter omkr 35 st i 4 fall 20 st. Resten är i ännu mindre skala, tre av dessa har byggts i glesbygdsmiljö. I två fall har servicehusens matsal integrerats med en närliggande skolas 'matfunktion'. I sex fall har servicelägenheterna integrerats med vanliga lägenheter i samma huskropp. I 10 fall ligger anläggningarna i glesbygd eller i anslutning till bebyggelse grundad på äldre by i glesbygd. Fyra ålderdomshem kvarstår, varav två i glesbygd. Utöver detta har fyra närlokaler byggts. Dessa har i vissa fall integrerats med barnomsorg, bibliotek eller fritidsgård. Principen har varit att inte lägga ner något ålderdomshem förrän ett nytt servicehus stått färdigt. För en närmare beskrivning av utbyggnadstakten och karaktären på de olika anläggningarna hänvisas till sammanställning i bilaga 3 (från 1990). Den innehåller även en översikt över den planerade utbyggnaden för åren 1990-91. I två av de senaste exemplena införs ett nytt begrepp, "grannskapshus".

Lokaler för äldreomsorg finns (hösten 1990), på 36 platser i kommunen. I 28 av dessa finns servicelägenheter i ett varierande antal (5-38, med ett undantag) i enlighet med Linköpingsmodellens kravspecifikation. Kartan över Linköpings kommun (i bilaga 3) där de olika anläggningarna finns inprickade, ger en uppfattning om spridningen vilket i sin tur möjliggjorts genom den lilla skalan och en decentraliserad hemtjänstorganisation. En jämförelse kan här göras med kartan över Lambohov, i anslutning till beskrivningen av Linköpingsmodellen i kap 2, vilken visar spridningen av olika anläggningar (för barn- respektive äldreomsorg) inom ett och samma bostadsområde.

Ett av de första områden där den nya modellen för samhällsbyggnad (se bilaga 2) kom att tillämpas i full skala var Lambohov vars utbyggnad påbörjades 1977 och vars första etapp stod färdig för inflyttning 1979. Detta var i sin tur resultat av ett nära samarbete mellan socialtjänstens ledning, en arkitekt med boplatsidéer och en ovanligt framsynt 'byråkrat', som vid denna tidpunkt var chef för Stångåstadens (kommunala) bostadsföretag¹⁴ (se mer om resultatet av detta samarbete i Henning, et al, 1983 resp Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

I Lambohov byggdes tre anläggningar för äldreboende, (1) ett servicehus (med 35 servicelägenheter) integrerat med 76 vanliga lägenheter i samma huskomplex, (2) ett litet servicehus (med 38 lägenheter) som fysiskt integrerats i omkringliggande bebyggelse, (3) 10 servicelägenheter planerades in bland vanliga lägenheter i ett av tre punkthus. En mer detaljerad beskrivning av Linköpingsmodellen i exemplet Lambohov, finns i kapitel 2.

Man fortsätter att bygga om de återstående ålderdomshemmen i Linköpings kommun. I maj 1991 invigs en ny anläggning utanför tätorten som ersätter ett av de gamla ålderdomshem som listas inledningsvis i avsnitt 3.2. Det består av 10 servicelägenheter integrerat med grannskapshus innehållande bl a lokaler för barnomsorg. Det f d ålderdomshemmet kommer att byggas om till 10 lägenheter motsvarande modern servicelägenhetsstandard. Resten görs om till vanliga smålägenheter. Detta är en ganska "typisk" glesbygdsvariant av modellen.

Linköpingsmodellen fortsätter att utvecklas och förändras. En ny '90-talsgeneration' av modellen har vuxit fram i samband med planeringen av ett nytt bostadsområde, T1 (ett gammalt f d regementsområde). Lekladan har här ersatts av ett 'grannskapshus', där den sociala hemtjänsten, samverkar med fritidsverksamheten, skolan och barnomsorgen. Hemtjänsten har sin bas i huset, bl a drivs restaurang/café till stor del med hemtjänstens resurser. I anslutning till grannskapshuset finns omkring 15 (i T1-området 16 resp 23) servicelägenheter för pensionärer.

En viktig utveckling i anslutning till planeringen av T1 och Ullstamma (ett annat bostadsområde i Linköpings utkant) är organisationen av s k 'grannskapsråd' som ett sätt att fördjupa boendeinflytandet.¹⁵

Linköpingsmodellen har också fått viss spridning som 'koncept' långt utanför den egna kommungränsen. En indikation på detta ger den sammanställning av en kommunenkät som genomfördes i anslutning till Lambohovsstudien, i mars 1982.¹⁶ Det finns däremot inte lika många exempel på efterföljare där modellen genomförts lika konsekvent i den fysiska planeringen som i Linköping. Exempel på projekt i samma anda ges emellertid i Sangregorio (1988) från Östersund (kvarteret Bakplåten i Torvallaområdet vilket initierades 1978) respektive Huddinge (Fullersta Nord) som började diskuteras 1980. I en sammanställning som gjordes inför en konferens i Vadstena 1988 ("Friskvård för hus, hem, kropp och själ") beskrivs Hökarängen i Stockholm som ett exempel på förnyelse (som beslutades 1983) med många drag som påminner om Linköpingsmodellen. Haninge kommun är ett annat exempel där all fältpersonal inom ett distrikt varit på studiebesök i Linköping som del i deras internutbildning. I vilken mån dessa och ytterligare andra projekt påverkats av exemplet Linköping är svårt att säga (denna frågeställning ryms heller inte inom ramen för föreliggande studie). I viss mån kan liknande projekt vara ett resultat av tidsandan och en gemensam jordmån.

Besöksstatistik från socialtjänsten i Linköping listar 235 svenska studiebesök under perioden 1978-1991 (september). Bland dessa besök återfinns kommunförbundet, äldredelegationen och elever från sociala omsorgslinjen (hela klasser). Utländska studiebesök mellan åren 1981-1991 (september) uppgår till sammanlagt 101 tillfällen. Förutom från Europa har besökare kommit från Nya Zeeland, Australien, Japan, Canada, USA, Peru, Tanzania, Indien, Kina samt (1991 i april) från Rådsrepubliken Ryssland. Detta är ytterligare exempel på modellens spridning.

3.5 Några olika intressenters syn på modellen

Om en vision ska ta form som en generell långsiktig planeringsstrategi, och inte som ett *projekt*, begränsat i tiden, ställer det krav på viss överlevnadsförmåga i perioder då tidsandan förändras eller det blir ett skifte i den politiska majoriteten i kommunen.

En förklaring till den konsensus som kan förmärkas efter intervjuer med politiker från skilda läger¹⁷ kan förklaras genom det ideologiska innehållet ("att planera för gemenskap..."). Ett lokalt socialt nätverk kan ses som såväl en bas för boendeflytande och demokrati som för ett vidgat socialt ansvarstagande (solidaritet). När det gäller de äldre finns en bred enighet om vikten av en hög boendestandard i skyddade former (typ servicehus) parallellt med att skapa bättre möjligheter till kvarboende med hjälp av en mer decentraliserad och flexibel hemtjänstorganisation. Denna breda politiska uppbackning bekräftas i en intervju med socialchefen (från 1987). Men argumenten skiftar. Socialdemokraterna var skeptiska mot modellen initialt (då gällde det barnomsorgen) därför att man ville prioritera en snabb utbyggnad vilket man ansåg krävde större anläggningar än den Linköpingsmodellen förespråkade i sitt koncept. De argument som lyckades övertyga politikerna på vänsterflanken bestod i att visa att modellen var ekonomiskt försvarbar och att den erbjöd en stor grad av flexibilitet.

"Vi får en enorm flexibilitet i den här (modellen). Vad vi behöver bygga är själva ladan. Sen kan vi bygga och ta fram det antal hemvister som vi hela tiden behöver" (ur intervju med socialchefen 1987-05-08).

Från motsatta politiska läget fanns en acceptans för den småskalighet och decentralisering som är andra utmärkande drag i modellen.

Den fackliga sidan var delad. Bland hemsamariter, vårdbiträden och dagbarnvårdare fanns en positiv inställning medan förskollärarna förhöll sig mer kallsinniga (här bröts två synsätt beträffande förskolans roll, ett mer socialpedagogiskt och ett mer inlärningspedagogiskt, se mer om detta i Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987 samt i Liljeström, Jarup, 1983).

Personalutveckling och personalutbildning är emellertid en viktig del av Linköpingsmodellens strategi, och på detta sätt har man från ledningens

sida aktivt arbetat mot att få en större uppslutning bland personalen för modellens ideologiska innehåll.

"Vi måste förändra vår *egen personals* synsätt för vårt arbete. Det är grunden för *allt*. Och kan vi göra det, då kommer samhällsplaneringen in. Då får vi ett tryck från medborgarna och från våra organisationer som tvingar samhällsplanerarna till ett alternativt tänkande. Det är ju ett *gigantiskt* mobiliseringsarbete." (Ur intervju med socialchefen 1987-05-08.)

Parallellt med "Slopa - ålderdomshems-vågen" kom kvarboendetrenden (t ex manifisterad i den statliga utredningen "Bo på egna villkor", SOU 1984:78).

Det var en del politiker som tog åt sig av allmänhetens reaktion och pressens kritik av den nya policy som syftade till att slopa (bygga om eller ersätta) de gamla ålderdomshem vilka ansågs ha alltför dålig boendestandard med dagens mått mätt. Den viktigaste kritiken bestod i att gamla människor riskerade att bli alltför isolerade i den egna lägenheten. Detta föranledde socialtjänstens ledning att initiera en förnyad målsättningsdiskussion med politikerna i kommunen.

"Ja, egentligen var det bara att bibehålla och på nytt klargöra vår målsättning och våra ekonomiska resonemang. Vad vi gör, vad vi står för och vilka alternativen är. Det fanns mycket resonemang kring ensamhet och isolering och att därför måste vi återskapa institutionerna. Då belyste vi det här från en mängd olika aspekter. Vad är ensamhet, vad är isolering, hur ser det ut för äldre människor, vad är åldrandets villkor, och sådana saker. Vi tog fram material som vi presenterade för våra politiker och som diskuterades i seminarier" (ur intervju med socialchefen 1990-II-01).

Till dem som var kritiska mot institutionsboende, och som pläderade för *kvarboende*, kunde socialtjänsten hävda att kommunen redan hade en jämförelsevis *låg* andel institutionsboende pensionärer.¹⁸ En annan fördel som man lyfte fram från socialtjänstens sida, var den decentraliserade infrastrukturen kring småskaliga anläggningar för äldreomsorg. Genom att integrera servicehusets organisation och den öppna hemtjänsten skapades större flexibilitet i utformningen av omsorgen vilket i sin tur kan bidra till att underlätta de äldres kvarboende. Så gick argumentationen, och den vidhålls fortfarande.

Vad tycker så brukarna, de äldre, om servicen i Linköpingsmodellens tappning? 1987 genomförde socialförvaltningen en användareundersökning med hjälp av IMU. Dels intervjuades ett antal slumpmässigt utsatta Linköpingsbor i allmänhet (405 personer) genom telefonintervjuer, dels intervjuades brukare av hemtjänst (251 personer av de vid denna tidpunkt sammanlagt 3.000 hushåll, som varje månad fick hjälp av hemtjänsten) vid hembesök av IMU-personal. Bortfallet var 18% respektive 9%.

På frågan om hur hemtjänsten fungerar i Linköping, svarar sammanlagt 66% att hemtjänsten får godkänt betyg (från 'fungerar mycket bra' till 'fungerar i stort sett bra') medan 12% är kritiska och ytterligare 21% inte

hade någon uppfattning alls. Bland kvinnliga pensionärer är 23% negativa till den sociala hemtjänsten. Bland pensionärerna finns dock andra grupper som är mer positiva än allmänheten i stort. Man kan alltså säga att pensionärerna är litet klivna i sin uppfattning. Man är både mer positiv och mer negativ till hemtjänsten än den övriga allmänheten.¹⁹

92% av de intervjuade användarna tycker att kontakterna med hemtjänsten fungerar bra. Endast 5% är missnöjda.

I sin sammanställning av resultatet från IMU-undersökningen²⁰ skriver socialförvaltningen: "Den sociala hemtjänsten får bra betyg!" och man hänvisar bl a till att 92% av användarna är nöjda med sin kontakt med hemtjänsten.

I en utredning för 1991²¹ granskas samtliga ansökningar till särskilt boende som fanns 1991-03-04. Det totala antalet ansökningar var 230 st, varav 148 till servicelägenhet. Av dessa är 40 gifta eller sammanboende vilket ger ett teoretiskt behov av 128 servicelägenheter.

Som de viktigaste skälen för att söka servicelägenhet, anges psykisk otrygghet, olämplig bostad samt ett stort omvårdnadsbehov.

För det stora flertalet sökande förväntas enligt utredningen hemtjänsttiden vara densamma som nu (118 personer). Att beviljad hemtjänsttid förväntas öka för 24 personer uppges bero på att det finns något par som söker sig till serviceboende för att den ene, friske maken skall kunna få avlastning. Handikappsanpassningen i lägenheterna uppges ha stor betydelse för 39 av de sökande. Av dessa är 30 personer helt eller delvis rullstolsbundna.

I utredningen konstateras avslutningsvis följande: "En anledning till att relativt friska pensionärer söker servicelägenhet, 41 personer har t ex ej hemtjänst, men ej kan tänka sig flytta till en lägenhet nära ett servicehus, är att hyran blir betydligt högre i en vanlig lägenhet. Många sökande tror också att man får mer hemtjänst om man bor i servicelägenhet. Eftersom det i många servicehus finns blandat vanliga lägenheter och servicelägenheter kan den sökande få lika stor närhet och tillgång till t ex matsal i en vanlig lägenhet som i en servicelägenhet."²²

Den här typen av undersökningar är viktiga för att kontinuerligt kunna utveckla och förbättra hemtjänstorganisationen men det är också ett sätt för socialtjänsten att förstärka sin legitimitet, vilket är ytterligare en överlevnadsstrategi.

I kap 5 kommer jag att redovisa en del av resultatet från Lambohovs-studien (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987) som illustrerar några pensionärers synpunkter på sitt boende inom ramen för Linköpingsmodellen.

Noter kapitel 3

- 1 Anteckningar från återkommande intervjuer med socialchefen i Linköping vid 9 tillfällen från 1984-1990, varav två bandinspelade (1987 resp 1990).
- 2 Skriftligt intervju svar från tidigare f d socialchefen (nu socialchef i Falun), 1991-07-01.
- 3 Sangregorio, I-L (red), 1988, *Boplatser. Idé och verklighet*, Byggeforskningsrådet. En bok som bygger på Jon Höjers tankar och arbete.
- 4 Se not 2.
- 5 Socialchef Thore Andersson.
- 6 Arkitekt Bosse Sundberg.
- 7 Hemtjänstutredningen. PM Socialförvaltningen 1979-12-11 (Dnr 1978.316-018.76), "Kvalitet inom äldreomsorgen - social hemtjänst".
- 8 Kvalitet inom äldreomsorgen/socialomsorg-/sammanfattning, PM socialförvaltningen 1979-03-06
- 9 Se not 7.
- 10 Diagram, Socialtjänsten (inför budgetarbetet 1990): Jämförelse mellan antal personer >80 år, bruttokostnaden för hemtjänst och bruttokostnaden per person >80 år, 1990 års prisnivå, exklusive serviceboende för yngre handikappade. Bruttokostnaden avser hemtjänst och serviceboende.
- 11 Socialtjänst (inför budgetarbetet 1990): Verksamhetsbeskrivning Hemtjänst.
- 12 Informationsfolder från socialtjänsten, 1991-01-18. Hyresnivån för servicelägenhet blir max 2.600/mån (för två rum och kök) och KBT har höjts till max 970:--/mån.
- 13 "Hur vill vi bo när vi blir äldre?" Material inför konferensen lördagen den 17 september 1977, sammanställt av socialförvaltningen.
- 14 De *personer* det framför allt handlade om var Thore Andersson, Jon Höjer och John Bohlin.
- 15 PM från ledningsgruppen för T1 och Ullstämman, 1991-01-15, "Arbetsmodell för utvecklingsarbete i T1 och Ullstämman".
- 16 Henning, C, Lieberg M, Palm Lindén K, "Närmiljö och boendegemenskap - utvärdering av en modell för integrerad social omsorg i bostadens närmiljö". Kompletterande projektbeskrivning 1982-03-01, Institutionen för byggnadsfunktionslära, arkitektursektionen, Lunds universitet.
- 17 Intervjuer med dåvarande och förutvarande ordföranden i socialnämnden 1987-04-30 (m) samt 1987-05-05 (s).
- 18 Ur intervju med socialchefen 1987-05-08.
- 19 Rapport från IMU ang en undersökning om sociala hemtjänsten i Linköping, maj 1987.
- 20 Sociala hemtjänsten i Linköping får bra betyg!, PM socialförvaltningen 1987-06-05.
- 21 PM Socialtjänsten 1991-05-11, utredning angående sökande till särskilt boende 1991-03-04.
- 22 Ibid.

4 Modellens jordmån och rötter

Detta avsnitt syftar till att beskriva några av rötterna till Linköpingsmodellen, de idéer och sociala förhållanden som inspirerat till dess ideologi och utformning. I avsnittet beskriver jag även några av de faktorer som jag anser har underlättat eller befrämjat Linköpingsmodellens utveckling och implementering i den kommunala planeringen, d v s det som har fungerat som 'jordmån', däribland det juridiska stöd som socialtjänstlagen ger för en utvidgning av socialtjänstens roll i samhällsplaneringen.

Jag koncentrerar min framställning kring några tongivande idéer som var en del av tidsandan under 60- och 70-talet, när Linköpingsmodellen skapades. Dessa föreställningar handlade om vikten av helhetssyn, som var ett viktigt drag både i dåtidens planeringsfilosofi och i den socialpolitiska debatten, grannskapets betydelse och det växande intresset för rätten till medbestämmande. Vissa idéer har lång historisk bakgrund, vilket jag antyder i några sammanhang. Några ideal har också fått en förnyad aktualitet under 80-talet.

Detta kapitel skall ses som en hjälp till att förstå hur Linköpingsmodellen utvecklades och fick de centrala drag som kommit att utmärka den, samt som en förklaring till att den kom att tillämpas.

De rötter som anges här, leder in i kap 5 som analyserar Linköpingsmodellens vision, samt kap 6 som innefattar en analys av några viktiga drag i modellens uppbyggnad utifrån olika planeringsteorier.

4.1 Helhetssyn, planering och samverkan

Begreppet helhetssyn har länge varit ett vägledande begrepp inom samhällsplaneringen.

I en skrift från bostadsstyrelsen, socialstyrelsen och statens planverk sammanfattas det övergripande syftet för bostadsförsörjningen (se t ex Bostadsförsörjningslagen, SFS 1947:532) på följande sätt:¹

"Programmet skall ge uttryck åt en helhetssyn på boendet och baseras på kunskaper om såväl bostäderna som boendemiljöerna. I reformens förarbeten sägs den sociala helhetssynen självfallet också gälla för planeringsunderlagen"--"Bostadsförsörjningen handlar således inte enbart om bostäder, utan om hela boendemiljön, som skall kunna tillgodose de boendes vardagliga behov". (Lauri, 1982, s 10)

Under 70-talet blev det vanligt med stora och samordnade offentliga handlingsprogram som strävade efter att med hjälp av vetenskapsliknande analyser anlägga en helhetssyn på problemen (Öresjö, 1991).

I förarbetena till socialtjänstlagen används också begreppet *helhetssyn* som ska präglade alla insatser inom socialtjänsten, vilket innebär att man försöker förstå hur den enskildes svårigheter sammanhänger med hans eller hennes omgivning och tidigare liv. Insatser ska syfta till att förbättra personens totala situation.

Socialtjänstlagen har karaktären av en målinriktad ramlag. I motiveringen till ramlagskonstruktionen konstateras följande:

"Det ligger i linje med helhetsprincipen att hänsyn måste tas till många samverkande faktorer för att man skall kunna finna den mest ändamålsenliga åtgärden eller kombinationen av insatser. En alltför detaljerad lag skulle här kunna vara ett hinder". (Grönwall, Nasenius, 1981)

Helhetssynen återkommer som ideal i stadsförnyelsekommitténs arbeten (SOU 1981:99). I dessa sammanhang talas det om vikten av att väva samman sociala mål, tekniska mål och ekonomiska mål (se skriften "Samordna ombyggnad av bostadskvarter!" 1989). Denna strävan återspeglas i de socialtjänstreformer från början av 80-talet som ligger till grund för en omstrukturering av socialtjänstens verksamhet. Därefter har en geografisk indelning blivit grundläggande för organisationen av socialtjänstens arbete i stället för en sektoriell specialisering på olika problem.

Samverkan kan ses som ett annat medel för att uppnå en helhetssyn i planeringen och i verksamheten. Samverkan kan ske både genom att system samplaneras på en hög nivå och genom vardagssamverkan i arbetet (Bröchner, 1989).

I socialtjänstlagen (§5 resp §9) betonas vikten av bägge formerna av samverkan för att målet om en helhetssyn i det sociala arbetet skall kunna uppnås.

Under åren 1972-1976 deltog Linköpings kommun i en försöksverksamhet under ledning av socialstyrelsen, vars mål beskrevs som att

"Det viktigaste för försöksverksamheten bör vara att åstadkomma ett vidgat samarbete mellan olika myndigheters och organs personal, vars arbetsuppgifter är att ge allmänheten vård, hjälp, service, råd och upplysning. För att arbetet skall kunna fungera bra på tjänstemannanivå fordras även ett ökat samarbete med och mellan förtroendemannaorgan för planering. Denna form av samarbete måste också ingå i försöksverksamheten. Försöksverksamheten bör således ej betona lokalgemenskap utan istället social samverkan och systematiserat samarbete." (Social samverkan, 1977, s 8)

Detta projekt fick beteckningen SOSAM, och detta är ett exempel på att samverkan sågs som ett medel för att konkretisera begreppet helhetssyn.

Samverkan och helhetssyn är begrepp som har kvarstått som utmärkande för beskrivningar av ambitionerna för 90-talets äldreomsorg.

I betänkandet "Bo på egna villkor" (SOU 1984:78) behandlas samverkan mellan kommun och landsting (ibid s 109-111). Begreppet och filosofin kommer igen i en skrift från Socialstyrelsen från 1986 ("Samordnad äldreomsorg") där man betonar att kommunernas och landstingens åtgärder för de äldre och långtidssjuka samordnas såväl i planeringsskedet som i det löpande arbetet. Det anses nödvändigt för att det skall vara möjligt att bedriva ett fortsatt utvecklingsarbete inom bostadssektorn, socialtjänsten samt hälso- och sjukvården. Det är också den tanke, som genomsyrat äldreberedningens slutsatser (SOU 1987:21 resp regeringens proposition 1987/88:176). Betoningen har i dessa sammanhang legat på vikten av ett *gemensamt synsätt* i vården och omsorgen av äldre människor.

Samverkan på bostadsområdesnivå vad gäller service som bl a riktas mot äldre människor, var utgångspunkt för Boendeservicedelegationens inrättande 1985. Syftet var att stimulera uppbyggnaden av en samordnad boendeservice samt värdera och sammanställa erfarenheter från olika försök.²

I vård- och omsorgsdebatten som blev aktuell under 80-talet betonades värdet av samverkan också med syftet att uppnå *samordningsvinster* under en period av allt knappare resurser. Nu handlar det tydligare om förbättrad effektivitet och ett bättre utnyttjande av gemensamma resurser.

Perioden omkring 60- och 70-talet utmärks av en rationellt färgad planeringsoptimism, där planering och samverkan blev viktiga medel för att uppnå målet om helhetssyn.

Det har hävdats att denna syn på planering också har historiska rötter i organiseringen av det svenska välfärdssamhället, och att detta särskilt har burits fram av socialdemokratin (Hirdman, 1989).

Enligt Åke Daun (1985, 1988) finns det emellertid fog att hävda att den 'typiskt svenska' planeringsivern inte bara har en koppling till en socialdemokratisk ideologi utan framför allt är en följd av ett allmänt svenskt kulturmönster.

Under alla omständigheter finns det flera relevanta exempel på tankar om helhetssyn i svensk välfärdspolitik. Kopplingen mellan bostadspolitik och socialpolitik förstärktes när social nöd, bostadsbrist och trångboddhet blev uppmärksammade problem genom Bostadssociala utredningen som började sitt arbete 1933 och vars slutbetänkande kom 1947 (SOU 1947:26). I bostadssociala utredningens första betänkande (SOU 1935:2) understryks att bostadspolitikerna också är en befolkningspolitik.

Betydelsefulla befolknings- och socialpolitiska reformivrare, som Alva och Gunnar Myrdal, engagerade sig i problematiken hur de sociala visionerna skulle kunna gestaltas fysiskt (ett exempel är de sk "Myrdalshusen" för barnfamiljer). Samtidigt var sociala aspekter framträdande inom den riktning av arkitekturen som företrädades av arkitekter som Uno Åhrén.

I en särskild bilaga till bostadssociala utredningens slutbetänkande skrev Uno Åhren en skrift, som han kallade "Ett planmässigt samhällsbyggande" (SOU 1945:63). Han hade i början haft en tro på att bostadsfrågan kunde lösas den ekonomiska vägen och med rationellare byggnadsteknik men övergick till att betrakta problemet som en social och politisk mer än en teknisk fråga. (Rudberg, 1981, Hirdman, 1989).

Kerstin Bohm (1985) analyserar funktionalismens ideologi och konstaterar därvid också att även om angreppssättet var tekniskt så var målsättningen socialpolitisk. Ett viktigt uttryck för detta var poängteringen av att de materiella och fysiska förhållandena för den stora massan i befolkningen måste reformeras som en del av en *socialpolitisk* satsning.

Linköpingsmodellen exemplifierar synen på betydelsen av samverkan för att uppnå en helhetssyn. Det gäller för samordningen mellan barn- och äldreomsorg som också är något som är tänkt att leda till vardagssamverkan mellan olika personalgrupper. Det gäller emellertid också för hur socialtjänsten ser sin medverkan i fysisk planering som ett sätt att bidra till en helhetssyn där sociala aspekter får samma tyngd som tekniska och ekonomiska hänsyn.

4.2 Grannskapet som ideal

Grannskapet som ideal för fysisk planering är inte nytt. På 40-talet var grannskapsidén starkt ideologiskt förankrad. Målet var att skapa en demokratisk människa som motvikt mot 'massmänniskan' vilken av Torgny T:son Segerstedt i en skrift, publicerad 1944 beskrivs på följande sätt:

"Hon växer fram ur gruppemlösheten på det sättet, att hon inte identifierar sig med någon bestämd grupp, hon känner inte något ansvar för någon grupp och hon förblir därför inte aktiv, hon känner sig otrygg och osäker och ur den känslan springer behovet av en ledare fram, hon längtar efter någon, som kan ge henne trygghet, som kan förlösa henne ur hennes nöd och vånda." (Segerstedt i Franzén och Sandstedt, 1981, s 57)³

För en grupp inom arkitektkåren framstod grannskapet som ett ideal för att skapa en plattform för socialt liv och gemenskap.

En av de främsta förespråkarna för en grannskapsplanering med dessa ideologiska förtecken var arkitekten Uno Åhrén. Med inspiration från Community Center-planering i England och USA var Åhrén i sin egenskap av chef för Svenska Riksbyggen med om att ta initiativ till planeringen av Årsta Centrum. De ansvariga arkitekterna, Erik och Tore Ahlsén presenterar sina intentioner i tidningen "Byggmästaren" 1944 med att de ville bidra till "den enskilda samhällsmedborgarens utveckling och aktivisering" (Franzén, Sandstedt, 1981, s 62). I arbetet med "Ett

planmässigt samhällsbyggande" (vilken ingick i bostadssociala utredningens slutbetänkande del 1, som kom ut 1945) kan den samhällsplanering som Åhrén förde fram sammanfattas i begreppen 'grannskapsenhet' och 'Community Center' för samhällets detaljutformning och 'den harmoniskt avvägda regionen' för den översiktliga planeringen (Rudberg, 1981, s 181). Åhrén lyfte fram betydelsen av att ge den översiktliga planeringen ett socialt innehåll. "Här behövdes utredningar om ekonomiska, tekniska och sociala faktorer kombinerade med en fysisk planering. Det var ett arbetsfält, där arkitekterna skulle kunna få en central roll" (ibid).

Grannskapsidén kom senare att förvanskas som ett resultat av miljöprogrammets rationaliserings- och effektivitetstänkande. I stället för sociala hänsyn, blev det lyftkranarnas räckvidd som kom att bestämma den fysiska miljöns utformning (Franzén och Sandstedt, 1981).

På 70-talet kom så en våg av kritik mot samhällets nybyggda förortsmiljöer (se t ex Tengvald, 1973, 1976, samt historik i Franzén, Sandstedt, 1981, respektive Daun, 1985). Kritiken handlade framför allt om bristen på social kontakt och ett välfungerande socialt liv. Motkrafter växte fram, på gräsrotsnivå i form av byalagsrörelser och organisationer typ 'Arkiv Samtal'⁴. Inom forskningen som studier av lokalsamhällen (se t ex Bäck-Wiklund, Lindfors, 1974) eller aktionsforskning (se översikt i t ex Roos, Swedner, 1981).

Socialarbetarna stod i frontlinjen bland kritikerna (se t ex Flemström, Ronnby, 1972). Inom socialvården växte det fram en rörelse med inspiration från Storbritannien, Nederländerna och USA kallad 'grannskapsarbete' ('Community work' eller 'Community Action'). Detta arbete kritiserades senare för att vara alltför 'politiskt' men inspirerade trots detta till socialtjänstlagens (SFS 1980:620) betoning av socialtjänstens ansvar för ett strukturellt inriktat samhällsarbete i syfte att förebygga sociala problem. Tanken var att skapa 'problemlösande' i stället för 'problemgenererande' bostadsmiljöer.

Kritiken mot förorten färgade även av sig på flera statliga utredningar. Ett exempel är servicekommitténs utredning om boendeservice, tillsatt 1967. I de sju betänkanen som läggs fram mellan åren 1968 och 1973⁵ avtecknas den ideologiska debatten genom att servicebegreppet vidgas från att omfatta en uppsättning funktioner till att poängtera värdet av social gemenskap, jämlikhet och medbestämmande (se även Franzén, Sandstedt, 1981).

Som ett resultat av förortsdebatten började de fysiska planerarna ifrågasättas som ensamma herrar på planeringsarenan. Socialarbetarnas expertis på sociala problem började efterfrågas liksom de boendes synpunkter. Även arkitekter och andra planerare kom att i viss utsträckning ägna sig åt självkritik och efterfrågade som en konsekvens av detta ett bättre beslutsunderlag i planeringen i form av social information och data. Vid de tekniska högskolorna kom forskningen att inriktas på närmiljöns betydelse

och vikten av brukarinflytande, se t ex BFR-publikationen "Människa - närmiljö" från 1972 samt Thiberg (1975). Denna trend mot en mer socialt inriktad fysisk planering stämde väl överens med socialvårdens strävan mot en ny profil, manifesterat i de nya befogenheter som socialtjänstlagen formulerar i termer av ett "strukturellt arbete". I kölvattnet av kritiken mot förörternas fick grannskapstanken förnyad aktualitet.

Inom arkitekturen kom detta att sätta sina spår dels i en våg av småhusbyggande dels i form av nya koncept för låg och tät flerfamiljsbebyggelse. För socialarbetarkåren kom grannskapsidén att kopplas samman med ideal om en ny och mer *förbyggande* roll för socialtjänsten samt med en strävan efter en mer områdesbaserad organisation för det sociala arbetet där *helhetssynen* var en viktig princip.

Genom att knyta an till en arkitektidé med historiska rötter kunde socialtjänsten motivera sitt deltagande i den fysiska planeringen som en annan form av förebyggande samhällsarbete än det grannskapsarbete som visat sig otillräckligt och politiskt känsligt.

Nya vårdideologiska idéer framhäver grannskapets betydelse som bas för vård och omsorg, där man strävar efter "normalisering" och avinstitutionalisering av långvarigt vårdberoende samt närhet och lättillgänglighet för hela befolkningen. Inom den sociala och medicinska sektorn utvecklas nu områdesbaserad verksamhet på bred front som mycket viktiga komplement till slutna vård och omsorg.

Socialtjänsten i Linköping kan ses som en föregångare med sin modell för att introducera och genomföra en planering i denna anda.

4.3 En sektoriserad medborgarroll

Under 70-talet kan man urskilja två dominerande drag i de föreställningar som växte fram om en ny medborgarroll med vidare handlingsutrymme och större makt. Dels var det tankar, om *direkt demokrati* ofta i stormötesform dels ett inflytande i kollektiv form knutet till en viss grupp eller *sektor*.

Det fanns vid denna tidpunkt en växande skepsis gentemot etablerade representativa inflytandeformer, typ Hyresgästföreningen. Mer spontant formerade grupper krävde i stället att få göra sig hörda och ett exempel på detta var den framväxande byalagsrörelsen.

Karin Tengvald (1990) beskriver tre olika former, eller nivåer i en diskussion kring boendeinflytande, nämligen

- Det privata inflytandet, självbestämmandet, valfriheten
- Det participatoriska inflytandet, medbestämmandet grundat i deltagande
- Det representativa inflytandet, medbestämmandet grundat i den företrädande demokratins principer. (ibid, s 59)

Det participatoriska inflytandet kan utövas antingen i stormötesform eller i en sektoriserad form. Det var intresset för denna form av inflytande som tillhör 70-talets tidsanda.

En typ av sektoriserad medborgarroll är knuten till boendet.

"Boendets betydelse ur välfärdssynpunkt innebär att de möjligheter människorna har att *påverka* boendemiljön är viktiga. Det kan ses som en del av den allmänna grundtanken bakom uppbyggnaden av den svenska välfärden, nämligen att välfärdsresurserna skall ge människorna ett ökat handlingsutrymme, ökade möjligheter att själva styra sin livssituation". (Tengvald, 1990, s 57).

Sören Olsson (1989) menar att brukarinflytande, som är kopplat till tankar om direktdemokrati och närdemokrati, före 70-talet var främmande i svensk kommunal tradition. Medborgarinflytande är däremot ett begrepp som är förknippat med ett representativt demokratideal, och som kan relateras till ett inflytande på det offentliga systemet.

Historiskt sett, har den svenska välfärdsmodellen en stark anknytning till olika former av representativ demokrati. Om en strävan mot participatoriskt inflytande växte sig stark under 70-talet, har man på 90-talet börjat lyfta fram det "privata" inflytandets betydelse. Detta avspeglas bl a i maktutredningens rapporter där det individuella direktinflytandet och individens integritet och möjligheter till valfrihet lyfts fram i en diskussion kring medborgarrollens innebörd (Petersson, Westholm och Blomberg, 1989).

Intresset för participatoriskt inflytande, vilket inte bara knöts till boendet utan ofta också till arbetslivet, kom emellertid under 70-talet också att *formaliseras* i en representativ form. Exempel på detta är ökat fackligt inflytande via MBL. Senare exempel utgör boendeinflytandeavtalet mellan de allmännyttiga bostadsföretagen och hyresgästföreningen.

Tengvald påpekar i sin rapport till boendeservicedelegationen, att boendets livssfär som sektor för inflytande är mycket mer komplext än t ex arbetslivet. En komplicerande faktor som nämns som exempel, är att i samband med kommersiella och sociala serviceverksamheter på bostadsområdesnivå det kan bli nödvändigt att skilja mellan medborgarrollen som *boende* från rollen som *brukare*. Det är inte självklart att dessa roller överlappar varandra.

"Här finns potentiella konfliktpunkter, som gör det extra viktigt att diskutera konsekvenserna av de former för boendeinflytande som utvecklas inom ramen för samordnad boendeservice" (Tengvald, 1990, s 61).

Denna komplikation till trots framstår bostadsområdet för vissa grupper (vilka är mer bostadsanknutna än andra, typ gamla människor) som en viktig arena för en sektoriserad medborgarroll och för att utveckla såväl

participatoriska som privata inflytandeformer vid sidan av mer traditionella former för representativ demokrati.

De ideal och boendeflytande som socialtjänsten i Linköping utvecklat inom ramen för sin modell handlar framför allt om ett participatoriskt inflytande och en strävan efter att skapa förutsättningar för att brukarna i stor utsträckning också är de som bor i området. Det bästa exemplet på detta är de s k grannskapsråden. Inom t ex äldreomsorgen finns emellertid också en ambition att utveckla nya former för ett mer representativt inflytande (i form av rådstugor).

I samband med förnyelsen av Övre Vasastaden (se kap 9) så formulerar socialtjänsten en ambition att också stärka medborgarnas egen förmåga, att frigöra och utveckla såväl enskildas som grupperns egna resurser.

4.4 Socialtjänstlagens legitimering av en ny roll för socialtjänsten

De aspekter som berörts tidigare i detta avsnitt, helhetssynen, planeringsoptimismen, boendets betydelse och boendeflytandet avspeglar sig alla i den socialtjänstlag som trädde i kraft den 1 januari 1982 (SFS 1980:620).

Arbetet med den nya lagen pågick i c:a 10 år, vilket medförde att de idéer om en ny socialarbetarroll som lagen senare skulle komma att ge formell legitimitet åt, under tiden hann bli en del av socialarbetarnas verklighet.

Socialutredningen publicerade 1974 ett principbetänkande, där medverkan i samhällsplaneringen nämns som en av åtta huvudfunktioner för socialtjänsten. Socialvårdens viktiga uppgift i samhället framhävs, liksom vikten av att åtgärda problem som uppstått genom samhällets snabba förändring (SOU 1974:39, s 157). Utredningen anger några viktiga uppgifter för socialtjänsten:

- precisera problem och göra en målinventering
- definiera vilka sociala processer som ger upphov till dessa sociala problem
- formulera övergripande mål för socialvården mot bakgrund av dessa analyser och
- klargöra vilka funktioner som socialvården bör ha och vilka delmål som bör gälla för dessa funktioner.

Socialutredningen uttrycker en samhällsorienterad syn på uppkomsten av sociala problem. Sundh (1989) som analyserat socialtjänstlagen och dess förarbeten avseende det strukturinriktade arbetet, skriver följande: "Här beskriver utredningen förhållandevis utförligt sådana strukturella fenomen som urbanisering, utslagning från arbetsmarknaden, förortsmiljöerna,

tendenser till förslumning etc. och dess relation till de sociala problem man tidigare identifierat." (ibid, s 24).

Socialtjänstlagens s k portalparagraf är formulerad som ett övergripande mål för socialtjänsten:

"Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet
- jämlikhet i levnadsvillkor och
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupper egna resurser. Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet." (Socialtjänstlagen, §1). Socialtjänstlagen (§5) formulerar följande innehåll för socialtjänstens verksamhet. "Till Socialnämndens uppgifter hör att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen, medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen, informera om socialtjänsten i kommunen, genom uppsökande verksamhet och på andra sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden, svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det."

Socialtjänstens arbete är indelat i tre huvudfunktioner:

- strukturinriktade insatser
- allmänt inriktade insatser
- individuellt inriktade insatser.

De strukturinriktade insatserna regleras i socialtjänstlagens §7:

"Socialnämndens medverkan i samhällsplaneringen skall bygga på nämndens sociala erfarenheter och särskilt syfta till att påverka utformningen av nya och äldre bostadsområden i kommunen. Nämnden skall också verka för att offentliga lokaler och allmänna kommunikationer utformas så att de blir lätt tillgängliga för alla. Socialnämnden skall även i övrigt ta initiativ till och bevaka att åtgärder vidtas för att skapa en god samhällsmiljö och goda förhållanden för barn och ungdom, äldre och andra grupper som har behov av samhällets särskilda stöd. Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete, bostad och utbildning."

Ett genomgående tema är att socialtjänsten via sitt deltagande i samhällsplaneringen ska kunna arbeta förebyggande vad gäller sociala problem.

Formerna för socialtjänstens medverkan i planeringen regleras inte närmare i socialtjänstlagen. I huvudsak framhålls endast att dessa i stället skall utvecklas i kommunerna utifrån deras egna förutsättningar och

behov. I lagens förarbeten (se socialutredningens slutbetänkande SOU 1977:40) sägs dock att socialtjänsten skall:

- *tillföra planeringen underlag*, dvs informera andra organ om sociala förhållanden,
- *delta i planeringen*, dvs samarbeta med andra organ under hela planeringsprocessen från idé till förverkligande,
- *delta i uppföljningen*, dvs ta reda på om det blev som det var tänkt och planerat.

Denna beskrivning av socialtjänstens uppgifter understryker att socialtjänsten skall ses som en *expert* på sociala förhållanden.

Skriften "Hur står det till i bostadsområdet", utgiven av bostadsstyrelsen, socialstyrelsen och statens planverk (Lauri 1982), utpekar ytterligare en uppgift för socialtjänsten i samhällsplaneringen:

"Socialtjänsten kan vidare bedriva fält- och grannskapsarbete och aktivera medborgargrupper till insatser för att påverka sin situation. I många fall kan detta bli en viktig form för socialtjänstens medverkan i planeringen och ett utökat medborgarinflytande. I kommunen skall socialtjänsten också bedriva en kontinuerlig uppsökande verksamhet, som kan läggas upp så att den ger viktiga kunskaper om människors levnadsförhållanden." (Lauri, 1982, s 11)

Socialstyrelsen har i ett av sina allmänna råd ("Socialtjänsten i samhällsplaneringen") som utkom så sent som 1987, angett några viktiga utgångspunkter för de allmänt och strukturellt inriktade insatserna. Boendet nämns som bas för insatser, problem- och behovsanalyser. Med boendet som bas vidgas perspektivet successivt mot andra levnadskomponenter och insatsområden såsom service och omsorg, hälsa och vård, arbete och utbildning, trafik och kommunikationer, samt fritid och kultur. Detta är ett exempel på såväl planeringsoptimism och på föreställningen att socialtjänsten kan fungera som expert på sociala förhållanden. Socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen kan bli att komma att handla om:

- att förbättra planeringens kunskapsunderlag
- att vidga deltagandet i samhällsplaneringen
- att förändra planeringens syfte
- att sträva till områdesvis planering. (Westlund, 1988)

Också i denna beskrivning lyfts bostadsområdets betydelse fram på ett intressant sätt. Detta har socialtjänsten i Linköping tagit fasta på i sin utveckling av en idé och modell för en 'social planering'.

I de allmänna råden används en mycket vid avgränsning av formerna för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen. Förutom att

förbättra kunskapsunderlaget och att sträva efter områdesvis planering (vilket stöder grannskapstanken) kan socialtjänsten även medverka till att förändra planeringens syfte (i en 'social' riktning) samt vidga deltagandet i planeringen (sitt eget och de boendes vilket är något som betonas i denna utredning).

I remissbehandlingen av ovannämnda råd, ställde sig många kommuner kritiska till socialtjänstens möjligheter att utveckla en planering med dessa intentioner. (Jacobson 1988, Remissammanställning angående förslag till allmänna råd, 1989).

Socialnämndens i Linköping svar var emellertid betydligt mer positivt och andades till större optimism än det mer officiella svaret från Linköpings kommunstyrelse (Jacobson, 1988).

De olika försök att precisera socialtjänstens roll i samhällsplaneringen som ovannämnda skrifter ger exempel på, pekar på en potentiell konflikt mellan socialtjänstens roll som 'expert' och roll som 'aktiverare' för att ge stöd åt att människor själva får ökad makt och inflytande.

Även i annan ny lagstiftning inom det välfärdspolitiska fältet poängteras numera vikten av sociala mål.

Den 1 januari 1983 trädde en ny *Hälso- och sjukvårdslag* (SFS 1982:763) i kraft. Här formulerades en vidare roll för landstingen som ska bidra med kunskap om risker i människors livsmiljö och utnyttja denna för att aktivt medverka i samhällsplaneringen. Syftet beskrivs som

- dels att befrämja aktuella skade- och sjukdomsförebyggande åtgärder inom andra delar av samhället än hälso- och sjukvården.
- dels att medverka i att skapa samhällsmiljöer som främjar människornas fysiska, psykiska och sociala behov vid bemärkelse. (Regeringens proposition 1981/82:97).

År 1985 tog riksdagen ett viktigt beslut om bostadsförsörjningen varigenom sägs att en viktig utgångspunkt för förnyelsen av bostadsmiljöerna är att öka möjligheterna för människor med funktionshinder, äldre och handikappade, att leva ett normalt liv och att bo kvar i sin invanda miljö (normaliseringsprincipen).

I *Bostadsförsörjningslagen* (SFS 1985:466) åläggs kommunerna att bedriva en fortlöpande bostadsförsörjning. Det skall ske i form av ett program som skall antas av kommunfullmäktige. Programmet skall vara ett handlingsprogram för bostadsförsörjningen.

Den nya *Plan och bygglag* (SFS 1987:10), som trädde i kraft 1 juli 1987 är liksom socialtjänstlagen, en ramlag där det övergripande politiska syftet är att ge en starkare ställning åt sociala och ekonomiska hänsyn i planering och byggande.

Dessa olika lagar poängterar visserligen sociala mål, men lyfter inte explicit fram socialtjänstens roll.

Regeringens proposition (1987/88:176) om *äldreomsorgen inför 1990-talet* utgår från det remissbehandlade förslag till inriktning och utveckling av äldreomsorgen som lagts fram av äldreberedningen i slutbetänkandet "Äldreomsorg i utveckling" (SOU 1987:21).

I propositionen betonas tre principer, människors rätt att själva bestämma, att människor måste ges förutsättningar att få känna sig trygga, samt valfriheten.

"Kommuner och landsting bör sträva efter att kunna erbjuda ett så varierat utbud av service som möjligt. Insatser måste göras för att människor i ökad utsträckning skall kunna välja att bo kvar hemma även när de behöver omfattande vård. Jag tänker särskilt på den sociala hemtjänsten, färdtjänsten och sjukvården i hemmet samt på en fortsatt förbättring av den fysiska tillgängligheten i boendet och närmiljön. För den som vill flytta till någon särskild boende- eller vårdform för äldre bör det finnas ett varierat utbud även för dem som ställer höga krav på trygghet och närhet till andra...." (Regeringens proposition 1987/88:176, s 24)

Kommunernas helhetsansvar för bostadsförsörjningen poängteras. Socialtjänstlagen kompletteras med ett förslag om att *primärkommunen* skall vara skyldig att, i samråd med bl a landstingen, planera kommunens insatser för de äldre. Denna bestämmelse gäller från 1 januari 1989.

Den 13 december 1990 fattade riksdagen ett beslut om reformering av äldreomsorgen. Detta innebär att kommunerna från 1 januari 1992 får ett samlat och vidgat ansvar för den långvariga sevcen och vården av äldre och handikappade. Denna reform kommer att förstärka socialtjänstens ansvar och därmed legitimitet på den kommunala planeringsarenan.

4.5 Sammanfattande kommentar

Socialtjänstlagen och dess förarbeten ger ett allmänt legislativt stöd till socialtjänstens förebyggande arbete via medverkan i samhällsplaneringen. De officiella försöken att precisera *formerna* för denna medverkan anger i ett första skede huvudsakligen en kunskapsförmedlande roll där socialtjänsten framhålls (i princip framför andra yrkesgrupper) som experter på sociala förhållanden. Så småningom vidgades rollen till att även ge utrymme för socialtjänsten att aktivera "medborgarna" (klienterna, de boende) till att själva delta i samhällsplaneringen. Detta tillägg i förhållande till de första preciseringarna kan ses som ett svar på en starkare betoning av människors rätt till medbestämmande, men det innebär samtidigt att grannskapsarbetets former, som tidigare kritiserats, åter vunnit visst gehör. Ett stöd för denna utveckling kan kanske inte sökas så mycket i socialtjänstlagens direktiv för socialtjänstens medverkan i *samhällsplaneringen*, men däremot återfinns en sådan ambition i lagens övergripande sk Portalparagraf.

I nuläget kan man se en potentiell konflikt mellan socialtjänsten som expert, d v s i en roll av att företräda de boende, och en föreställning där de boende ses som experter (på sin egen vardagsverklighet). Denna utveckling försvagar socialtjänstens expertauktoritet i *traditionell* professionell mening. Det tydligare införandet av sociala (välfärds-)mål i annan välfärdspolitiskt lagstiftning skulle också kunna leda till att socialtjänstens position försvagas. Detta genom att andra professionella företrädare såväl antyds ha ansvar för som kompetens att företräda "sociala mål".

Socialtjänstlagen och officiella uttolkningar gav i början föga preciseringar vad gäller *vilka* delar av samhället som socialtjänsten borde delta i för att försöka påverka (förbättra). I *praktiken* kom "samhällsplanering" att i stor utsträckning tolkas som planering av bostadsområden. Denna tyngdpunkt har efterhand kommit att tydliggöras alltmer samtidigt som olika uttolkningar har försökt visa att det *potentiella* området för socialtjänstens förebyggande arbete, via 'samhällsplanering' är mycket vidare.

Noter kapitel 4

- 1 Citatet ur "Hur står det till i bostadsområdet?" En skrift om bostadssociala in-
venteringar från bostadsstyrelsen, socialstyrelsen och statens planverk som gavs ut
1982. För arbetet med bostadsförsörjningsprogrammet gav bostadsstyrelsen 1979
ut vissa råd. "Kommunala bostadsförsörjningsprogrammet 1980-84; Lag
förordning, föreskrifter, kommentarer redovisning".
- 2 En utvärdering när det gäller just *samverkan* i detta sammanhang, har utförts av
Sören Olsson (1990 b) för Boendeservice delegationens räkning.
- 3 Torgny T:son Segerstedt, 1944, förord till "Inför framtidens demokrati",
Kooperativa Förbundets bokförlag, Stockholm. i Franzén, M, Sandstedt, E,
1981, *Grannskap och stadsplanering, Om stat och byggande i efterkrigstidens
Sverige*, Sociologiska institutionen, Uppsala universitet
- 4 Arkiv Samtal. En organisation som hade till uppgift att samla och arkivera in-
formation om byalagsrörelser. Organisationen fungerade också som förmedlare av
kontakter
- 5 Boendeservice 1, SOU 1968:38
Boendeservice 2, Mål, Finansiering av lokaler, Utvecklingsprojekt, SOU 1970:68
Boendeservice 3, Kommunstudien, SOU 1971:25
Boendeservice 4, Projektstudien, SOU 1971:26
Boendeservice 5, Totalkostnadsstudien, SOU 1971:27
Boendeservice 6, Strukturstudien, SOU 1971:28
Boendeservice 7, Verksamheter, Planering och organisation, Ekonomiska frågor,
Exempel, SOU 1973:24

5 Samspel och integration

- Bärande tema i en vision för äldres boende

Lokalsamhället som planeringsideal presenteras som en av Linköpingsmodellens rötter i kapitel 4. Detta kapitel syftar till att analysera *visionen* ("att planera för samspel") utifrån vilka aspekter som ingår i socialtjänstens i Linköping föreställningar om "det goda samhället". Varifrån hämtar man sin inspiration och sitt (eventuella) vetenskapliga stöd?

5.1 Integration som mål och medel

I målsättningen för Linköpingsmodellen återkommer gång på gång begreppet *integration*. Det förekommer också ofta i bostadsdebatten men får i olika sammanhang olika innebörd.

För det första bör man skilja begreppet integration, som betecknar ett tillstånd, från integrering, som innebär en process (Söder, 1979).

I Svenska akademins ordlista översätts ordet integrera med "förena till en helhet, fullständiga". I planeringssammanhang används ordet integrera ofta när man helt enkelt menar att blanda - man integrerar bostäder med upplåtelseformer, olika hustyper etc. I andra sammanhang ses integration som ett mål som har en social innebörd - genom att blanda befolkningsgrupper med t ex olika åldrar, socio-ekonomisk ställning etnisk tillhörighet når man målet integration, som yttrar sig i social kontakt och gemenskap mellan dessa grupper (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

En vanlig distinktion är att använda begreppet "fysisk integration" när det enbart gäller ett geografiskt närmande av olika grupper (Söder 1979, Wolfensberger 1972). När man emellertid inte talar om människor utan enbart avser fysiska föremål innebär detta inte någon integration över huvudtaget utan blott en blandning.

"Funktionell integration" talar man om när olika grupper utnyttjar inte bara samma lokaler utan också samma resurser; personal, utrustning (Söder, 1979). Detta kan ske i olika former, samtidigt eller vid olika tidpunkter, att man samverkar kring en viss aktivitet eller har skilda aktiviteter etc (Henning, Lieberg, 1983).

Varken fysisk eller funktionell integration innebär emellertid med nödvändighet att de olika grupperna som ingår får någon kontakt med varandra. När detta uppstår talar man om en "social integration", dvs "att det sociala avståndet minskar" (Ibid).

I Linköpingsmodellens ambition ligger att låta olika kategorier av boende bo nära varandra (fysisk integrering) som ett medel att försöka nå

målet om social kontakt och gemenskap dvs social integration. Det blir därvid viktigt för socialtjänsten att försöka påverka den fysiska planeringen i denna riktning.

Integration i stället för segregation

I förortskritikens spår, följde en kritik mot segregation och ojämlika livsvillkor. Följande avsnitt är hämtad ur Lambohovsrapporten (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

"Ulla Arnell-Gustavsson har i sin undersökning om strategier mot boendesegregation (Arnell-Gustavsson, 1983) skiljt på två olika innebörder i begreppet segregation. En segregation i geografisk/fysisk bemärkelse "isärboende", som innebär att folk som är gruppmissigt olika i vissa avseenden (ekonomiskt-socialt-etniskt-åldersmissigt etc) bor på olika ställen, och en socio-ekonomisk segregation som betonar att olika grupper med olika ekonomiska förutsättningar och resurser bor i områden med olika boendekvaliteter, under olika ekonomiska villkor och med olika status. Den senare betydelsen av segregation är mer omfattande än den som vanligen avses i bostadsdebatten.

Segregationen kan avse olika saker. I bostadsdebatten anses viss segregation oönskad medan annan är acceptabel. Oönskad är t ex segregation av människor i olika åldrar, hushållssammansättningar (ensamstående för sig och barnfamiljer för sig), och sociala klasser. Till mer acceptabla former kan ibland räknas segregation pga etnisk tillhörighet. Detta under förutsättning att grupperna inte blir för stora. Segregation i liten skala kan alltså vara önskvärd medan den anses olämplig i större skala." (Ibid, s 53-54).

Kerstin Lekare (1989) sammanfattar de politiska integrationsmålet i två punkter:

- a) Utjämna resurserna mellan bostadsområden
- b) Främja sociala kontakter

Hon skriver följande:

"Merparten av segregationsforskningen liksom den offentliga segregationsdebatten har utgått från resonemang om nödvändigheten av social integration. En rumslig åtskillnad mellan grupper antas medföra bristande kontakt som i sin tur antas innebära att förståelsen mellan grupper försvåras. Dessa kontaktproblem mellan segregerade grupper kan även tänkas föreligga mellan materiellt likvärdiga grupper som skiljer sig utifrån t ex etniska och kulturella karakteristika". (Ibid, s 3).

Som en viktig bostadspolitisk uppgift anges ofta att främja en allsidig hushållssammansättning i bostadsområden (se t ex SOU 1975:51). Detta som ett sätt att öka förståelsen mellan olika grupper. Ett annat syfte är att

utjämna skillnader i resurser och skapa bättre möjligheter att fritt välja bostäder och bostadsområden (detta betonas i SOU 1986:6).

Jacobson och Danermark (1988) särskiljer fyra olika typer av segregation, eller *särboende*, nämligen

- för socio-ekonomiska grupper (inkomst-, klassegregation)
- för ålders- och hushållstyper (demografisk segregation)
- för invandrare (etnisk segregation) samt
- för problemhushåll

"Om ett antal bostadsområden har en ensidig hushållssammansättning är *områdena homogena* och *kommunen segrerad*. Om däremot bostadsområdena har en allsidig hushållssammansättning är *områdena heterogena* och *kommunen integrerad*" (ibid, s 10).

Åke Daun (1982) talar om "samlevnadsfrid" som något positivt, vilket man skulle kunna uppnå i boendemiljön. Daun jämför då med vad man kan uppnå i arbetslivet genom att olika människor tvingas arbeta tillsammans. I dessa sammanhang tonas skillnaderna mellan människor ner och i stället tar man i kontakten fasta på det gemensamma, det som för enar. Därmed ökar toleransen för andra människor och för andra livsvillkor.

Under 70-talet växte strävan mot en mer allsidig hushålls- och befolkningssammansättning fram som ett viktigt bostadspolitiskt mål. Senare utredningar (t ex Bostadsdepartementet 1984, Ds Bo 1984:4) är emellertid mer nyanserade i sina slutsatser genom att påpeka att *likhet* samtidigt är en viktig faktor för att det ska uppstå sociala kontakter. Detta är också något som flera forskare lyft fram (se t ex Aubert, 1974, Tengvald, 1980).

En större förståelse har efterhand vuxit fram i segregationsdiskussionens spår för betydelsen av lika *livsstil*¹ för kontakt och gemenskap.

1967 tillsattes en utredning med Sven Thiberg som ansvarig sekreterare med syfte att skapa utgångspunkter för att "pröva olika former att tillgodose servicebehovet i bebyggelseplaneringen" (SOU 1973:24, s 11). I sin sammanfattning av resultaten av kommitténs arbete poängteras att boendeservice är ett bland flera medel för att uppnå mål om "ökad trygghet, gemenskap och jämlikhet, underlättande av betungande hemarbete, delaktighet i personlighetsutvecklande och hälsofrämjande arkitekturer och möjlighet att påverka såväl den egna som den gemensamma miljön" (ibid, s 198). Det är mål som i mångt och mycket påminner om socialtjänstlagen (se kap 4). Utredningen sammanfattar de målsättningar som bör styra utvecklingen av serviceverksamheterna och anläggningarna för boendeservice i fyra nyckelbegrepp: integration, decentralisering, påverkbarhet samt rationalitet. Som motiveringar för integration som mål anges: "att ge verksamheternas innehåll positiva tillskott, att effektivisera resursanvändningen och därmed ge "ökade möjligheter till serviceutbud".

(Ibid, s 198). Decentralisering och påverkbarhet handlar om att ge brukarna större inflytande. Rationalitet syftar till ett mer effektivt resursutnyttjande. Den integration som här åsyftas har samma mål som återspelas i socialtjänstlagen: social integration.

Kritiken mot socioekonomisk (och etnisk) segregation finns med som viktig utgångspunkt för en sociologisk forskningstradition företrädd av bl a Harald Swedner. Exempel på aktionsinriktad forskning i denna anda är Östergårdsprojektet, ett slumsaneringsprojekt i Malmö som inleddes 1969 (se Östergårdsprojektet, slutrapport 1974 resp Östergård, en rapport från Östergårdsgruppen 1975).

Riskerna med socialt segregerade bostadsområden framställdes som stora ur allmän välfärdssynpunkt (såväl vad gäller befolkningens egna resurser som det samhälleliga resursutbudet) och för uppkomsten av sociala problem.

Särskilt under 80-talet har det negativa med *ålderssegregation* lyfts fram alltmer. I huvudsak har detta skett ur ett vård- och omsorgspolitiskt perspektiv, nämligen som värdet av att (socialt) integrera de långvarigt vård- och omsorgsberoende med "vanliga" människor i vanliga bostadsområden. De äldre utgör här en viktig grupp. Utredningen "Bo på egna villkor" understryker betydelsen av att gamla människor 'normaliseras' genom att kvarboende prioriteras vårdpolitiskt framför institutionsboende (SOU 1984:78).

Begreppet 'normalisering' analyseras utifrån utvecklingsstörda som målgrupp, av Wolfensberger (1972). Han konstaterar att integrering är den viktigaste aspekten av normalisering som också har ett starkt samband med den fysiska utformningen och miljön.

I socialtjänstlagens anda tolkas begreppet normalisering som att "äldre människor har rätt att själva forma och råda över sitt liv och sina livsbetingelser" och att "normalisering innebär att samhällets insatser skall underlätta för de äldre att leva och bo som andra och med andra" (Samordnad äldreomsorg, 1986, s 15).

Butler (1983) definierar (med referens till Shanas, 1968) integration som "the extent to which an individual is knitted into the social structure" (Butler, 1983, s 121). Han konstaterar också att frågan om värdet för gamla människor av social integration är en av de viktigaste aspekterna inom gerontologisk forskning. Butler anger några negativa effekter av segregation så som de framställs i några olika forskningssammanhang.

- 1) Negativa stereotyper om åldrande förstärks genom segregation.
- 2) Segregation ökar segmenteringen i samhället och hindrar unga människor att komma i kontakt med en naturlig åldrandeprocess.
- 3) Unga förvägras möjligheten att lära av den äldre generationen.
- 4) De äldre har också mycket att lära av unga människor.
- 5) Fysisk segregation underminerar relationer mellan gamla och unga, som kan utgöra stöd och hjälp.

- 6) Äldre människors ångest och oro kan reduceras genom en vardaglig kontakt med yngre släktingar eller grannar.
(Butler, 1983, s 127).

Bland *positiva* effekter av segregation, nämns att vänskapsband mellan gamla människor ofta stimuleras av att man befinner sig i samma livsfas och därmed i en likartad livssituation.

5.2 Gemenskap och välfärd

Socialt samspel kan betraktas som ett välfärdsmål när det blir ett bärande tema i en social myndighets policy.

Bengt-Ove Gustavsson (1985) diskuterar kopplingen mellan planering och välfärd för äldre utifrån två välfärdsteoretiska skolor, den 'social-statistiska välfärdsforskningen' respektive den 'omgivningsrelaterade välfärdsforskningen'.

Till den social-statistiska välfärdsforskningen räknas den svenska levnadsnivåundersökningen. I detta exempel handlar välfärd mer om att förfoga över vissa resurser, och mindre om att relatera till människors behov. Enligt Gustavsson definierar de välfärdsteoretiker som kan inordnas i den omgivningsrelaterade skolan levnadsvillkor som handlingsmöjligheter. De intresserar sig för betingelser för såväl individuell som kollektiv handling. Dessa handlingsmöjligheter bestäms av tre faktorer:

1. Individens/kollektivets värderingar
2. Individens/kollektivets situation (omgivningens möjligheter och begränsningar)
3. Individens/kollektivets kunskap om denna situation och om sina egna möjligheter (Ibid, s 25)

Eva Sandstedt (1986) diskuterar i en artikel den svårdefinierade välfärden utifrån en rationalistisk bestämning (t ex Sten Johanssons levnadsnivåundersökningar) respektive en icke-rationalistisk bestämning, som exempel på det senare nämns Erik Allardt (1975) och hans undersökning om välfärd i Norden. Enligt Sandstedt försöker Allardts definition av välfärd mäta "det sociala" medan Sten Johansson har "det individuella" som grund.

Allardt analyserar den allmänna välfärdsdimensionen utifrån en fyrfältstabell med begreppen välfärd - lycka respektive levnadsnivå - livskvalité.

	Välfärd	Lycka
Levnadsnivå	1. Behov där tillfredsställelse är definierad i termer av materiella resurser	3. Subjektiva förmimmelser och upplevelser av ens materiella och yttre levnadsvillkor
Livskvalitet	2. Behov där tillfredsställelse är definierad i termer av relationerna till andra människor, samhället och naturen	4. Subjektiva förmimmelser och upplevelser av relationerna till människor, natur och samhälle

(Allardt, 1975, s 23)

En studie av Linköpingsmodellen skulle kunna bidra till en kunskapsutveckling inom en omgivningsrelaterad välfärdsforskning, eftersom omgivningens (bl a bostadsområdets) möjligheter och begränsningar är det som betonas i modellens konstruktion.

Via den fysiska planeringen vill socialtjänsten skapa bättre möjligheter för individen och kollektivet. Genom integration av olika grupper syftar man till att förändra människors värderingar mot en större solidaritet och tolerans. Individens kunskap om sina möjligheter vill man främja och på så sätt lägga grunden för medinflytande och ett mer demokratiskt samhälle.

Linköpingsmodellens ambition att planera för gemenskap, skulle även kunna hänföras till en icke-rationalistisk välfärdsbestämning. I Allardts fyrfältstabell hör den hemma i skärningspunkten mellan livskvalitet och välfärd där behov relateras till tillfredsställelse, definierad i termer av relationer till andra människor, samhället och naturen. Detta kopplas till dimensionen 'att älska' i Allardts begreppstriangel som i övrigt innefattar 'att ha' och 'att vara'. Till definitionen av 'att älska' skriver Allardt att "utgångspunkten är här att över huvud taget höra till ett nätverk av sociala relationer, där man uttrycker att man tycker och bryr sig om varandra" (Ibid, s 30).

En välfärdsuppfattning som tar hänsyn till omgivningens betydelse och som betonar vikten av handling är en uppfattning som ligger "i tiden". Detta är något som bidrar till att ge tyngd åt socialtjänstens i Linköping vision om värdet av att skapa förutsättningar för en social gemenskap i grannskapet, som också omfattar gamla människor.

Visioner vilar emellertid även på en annan grund med utgångspunkt i (mer allmänna) termer om värdet av sociala nätverk.

Den vetenskapliga kunskapen kring sociala nätverk har utvecklats enormt de senaste 20 åren och i många olika riktningar. En omfattande forskning bl a på det socialepidemiologiska området, har visat på betydelsen av sociala nätverk för människors hälsa och överlevnad. (Se t ex Koskenvuo el al, 1980, Lynch, 1977, Berkman och Syme, 1979, Tengvald och Bergström, 1985, Undén, Orth-Gomér, Olofsson, 1989). Stor del av forskningen kring sociala nätverk och *socialt stöd* har utförts i anslutning till olika, och oftast allvarliga medicinska problem. Flera forskare (se t ex Hirsch, 1981, och Gottlieb, 1981, Mc Lanahan, Wedemeyer och Adelberg,

1981) har intresserat sig för frågan om vilken *typ* av nätverk som kan tänkas ge bäst stöd. Grannskapets betydelse som social arena har diskuterats av många forskare (se t ex översikt av Lars Hjärne, 1985 samt Granovetter, 1973, 1982, Schiefloe, 1985, 1990). Oftast framställs grannrelationer som mindre betydelsefulla i relation till t ex släktnätverket (se t ex Tengvald och Bergström, 1985, Sollbe, 1988, Lundh, 1991). Adams och Blieszner (1989) analyserar vännätverkets betydelse för äldre människor.

Inom ramen för maktutredningen undersöker Petersson, Westholm, Blomberg (1989), det sociala nätverkets betydelse för olika generationer. De konstaterar därvid att sociala primärkontakter och bekantskap med fackexpertis är mer sällan förekommande bland de äldre. Tillgången till nätverksresurser är störst bland yngre människor (ibid s 235). Denna *ut-tunning* av nätverket har varit en utgångspunkt för socialtjänstens i Linköping ambition att sträva mot att socialt integrera gamla människor.

Två vetenskapliga och allmänt välfärdspolitiska områden utgör en del av Linköpingsmodellens bas. *Dels* är det kunskaper som utvecklats utifrån en erfarenhet av riskerna med socialt (särskilt socioekonomiskt) segregerade bostadsområden. Detta gäller ur såväl allmän välfärdssynpunkt som särskilt för uppkomsten av sociala problem och avvikande beteende. Denna kunskap var starkt relaterad till miljonprogrammets bostadsområden och var utvecklad inte bara av teoretiker utan genom socialarbetarnas erfarenheter av att arbeta i sådana områden (se t ex Flemström och Ronnby, 1972). *Dels* handlade det om ett förnyat intresse för informella relationer (sociala nätverk) där svensk forskning inledningsvis var anknuten till boendet (se t ex Daun, 1974, Tengvald, 1976).

Företrädare för socialtjänsten i Linköping har knappast haft någon detaljkunskap om forskningsfronten på alla olika områden. Däremot fanns en allmän kunskap om betydelsen av gemenskap mellan människor grundad delvis i vetenskaplig kunskap men också på erfarenhet av att arbeta med människor.² Detta blev en viktig utgångspunkt för ett förebyggande arbete.

5.3 Grannskapet som social arena

Inom den sociologiska forskningstraditionen utgör 'Community studies' en viktig del (se översikter i Bäck-Wiklund och Lindfors, 1974, Worsley, 1972 samt Woodward, 1987). Detta var studier som var aktuella på 70-talet. Även om det råder oenighet bland forskare om hur 'lokalsamhället' bör definieras och karaktäriseras, finns en slags överensstämmelse om att se det som en av grundenheterna i den sociala strukturen (Schnore, 1967, i Worsley, 1972). I tidiga 'Community studies' syftade man till att ge en fullständig bild av samtliga sociala aktiviteter inom en relativt liten och geografiskt avgränsad enhet. Eftersom dagens intressegemenskap sträcker sig utöver t ex bostadsområdet blir modernare lokalsamhällesstudier av

annat slag. "Under sådana förhållanden kan en "community study" i bästa fall endast skildra en del av de undersökta människornas liv" (Worsley, 1972, s 274). Därmed skiljer sig enligt Worsley det moderna begreppet samhälle (Community) från äldre begrepp vilka var baserade på en bymodell. Den modernare tolkningen av begreppet tar större hänsyn till primärgruppernas betydelse och att människor som är isolerade i en by kan ingå i någon form av intressegemenskap i en storstad.

Sager (1990) använder termen 'community' för att beskriva en väl integrerad social grupp, som bor i samma område. Han påpekar att planerare inom olika sektorer använder begreppet för att legitimera olika projekt. På samma sätt använder socialtjänsten i Linköping lokalsamhället som vision för att legitimera sitt samhällsbyggnadsprojekt.

I kapitel 2 beskrivs närmare de olika nivåerna i socialtjänstens i Linköping idealsamhälle och i kapitel 3 relateras dessa till en annan, likartad, vision på temat, nämligen 'boplatsen'.

Franzén och Sandstedt (1981) definierar en grannskapsenhet på följande sätt: "En i ett sammanhang planerad fysisk struktur, som innefattar ett avgränsat område innehållande bostäder och bostadskomplement, där ett flertal av dessa är samlade i ett centrum. Nödvändiga bostadskomplement är livsmedelsaffär (er), skola, samt öppna ytor". (Ibid, s 165.)

Detta är en definition av grannskap som stämmer väl överens med socialtjänstens i Linköping men med ett viktigt tillägg: lokaler för barn- och äldreomsorg betraktas som i hög grad nödvändiga bostadskomplement.

Begreppet 'Boplats', myntat av arkitekten Jon Höjer illustrerar ytterligare ett sätt att försöka sätta etikett på den geografiskt avgränsade enhet som i andra sammanhang kallas 'grannskapet' (se t ex Kugelberg, 1983, Hjärne, 1985) eller 'närmiljö' (se Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987). I socialtjänstens i Linköping modell för samhällsbyggnad (se bilaga 2) används begreppet 'närmiljö', 'grannskap' och 'bostadsområde' för de tre olika nivåerna.

Woodward (1987) skriver att i den utopiska visionen av lokalsamhället ('Community') förenas en ambition att uppnå målet om det *goda samhället* och målet om ett *effektivare samhälle*. Som en sida av denna utopi nämner Woodward föreställningen om att med ett mer effektivt samhälle kan även mer resurssvaga grupper få ett bättre liv (ibid, s 221).

I en artikel av Gullestad (1986) diskuteras begreppen lokalsamhälle och närmiljö i relation till vardagslivsbegreppet, vilket är knutet till hemmet, intimsfären. Hon konstaterar därvid följande: "Lokalmiljøet, arbeidet, fritiden, ferien er blitt delområden, hjemmet er sted for integrasjon og sammenheng i livet. På denne måten har hjemmet og naermiljøet, som tidligere var mer like, forandret seg i hver sin retning. Hjemmet er blitt stedet for integrasjon, naermiljøet er blitt et delsamfunn" (ibid, s 30).

Socialtjänsten i Linköping ser emellertid närmiljön som *basen för vardagslivet*. Det är *denna* koppling som gör det till en viktig uppgift att integrera boende och omsorg.

Nels Andersson (1979) visar i en artikel i boken "Urbana processer" att de sociala relationerna i dagens moderna bostadsområden i stor utsträckning är av *sekundärgruppskaraktär*. De som bor där har inte mycket gemensamt och man är inte beroende av varandra, ekonomiskt eller socialt. Andersson menar att familjerna i dessa urbana stadsmiljöer tenderar att bli alltmer slutna, och den förtrolighet som tidigare fanns mellan grannarna nu har ersatts av förbehållsamhet och mera reserverade relationer. Däremot, menar han, kännetecknas grannskapet eller bostadsområdet i storstaden mera av öppenhet i den betydelsen att de som bor där har betydligt flera kontakter utanför området.

I ett samhälle som präglas av *primärgruppskaraktär*, t ex ett litet landsbygdssamhälle, är man mera beroende av varandra, vilket i sin tur innebär en starkare social kontroll på dem som bor där.

I sin introduktion till den moderna sociologin, skriver Worsley (1972) under avsnittet "Gemenskap i det moderna samhället" att "förändringen från det "gamla" till det "nya" i samhället ofta har upplevts som en samhällsupplösande process, som innebär att det lokala samhällslivet undergrävs och att det ibland rent av *försvinner*" (ibid s 252).

Tanken om det *förlorade lokalsamhället* har alltså präglat en stor del av debatten och forskningen kring sociala nätverk. Bland förespråkarna för den här ståndpunkten kan nämnas Ferdinand Tönnies, Louis Wirth, Herbert Gans m fl. Detta synsätt har bidragit till en negativ bild av de sociala kontaktmönstrens utveckling i stadssamhällena. Nämligen att en väsentlig del av mänskliga relationer och social gemenskap har gått förlorad. Företrädare för den andra ståndpunkten, *det frigjorda lokalsamhället* hävdar istället att en eventuell förlust av kontakter i närmiljön har ersatts av andra viktiga relationer, som inte har bostadsmässig närhet som grund (Wellman, 1979).

Wellman menar att stadsborna sprider sina kontakter och väljer dem innanför en stor potential av möjliga kontakter. Fischer (1977) hävdar att detta t o m kan ses som en mänsklig frigörelse, jämfört med situationen i ett slutet lokalsamhälle, där man är tvungen att ha alla sina kontakter bland ett litet antal geografiskt närboende personer. Just möjligheten till frihet i fråga om val av relationer, menar Fischer är en positiv effekt av att de sociala nätverken har förändrats. Förr tvingades människor i större utsträckning in i en gemenskap på gott och ont. Priset av trygghet kunde bli högt till följd av en alltför stark informell social kontroll. Idag har människor större möjlighet att välja vänner och positioner genom att fritt röra sig mellan olika "arenor", som t ex familj, arbetsplats, föreningsliv, boendemiljö.

Lambohovsstudien verifierar i stort sett denna nya syn på lokalsamhällets roll i det sociala nätverket, men visar samtidigt att mer ytliga, var-

dagliga typer av hälsningskontakter har betydelse för människors lokala förankring. Denna typ av kontakter kallar Granovetter (1973, 1982) 'weak ties' och då avses alla relationer som inte är intima och förpliktigande men som ändå betraktas som viktiga. Dessa kontakter har bl a betydelse som "bryggor" i det sociala nätverket. Flera undersökningar (t ex Schiefloe, 1985, 1990) antyder att de flesta människor föredrar några få, relativt regelbundna men inte förpliktigande grannkontakter.

Finns det några *risker* förknippade med en planering som syftar till att utveckla sociala nätverk på den lokala nivån (bostadsområdet)?

En alltför ensidig satsning på lokalsamhället som livsmiljö, och som bas för människors vardagsliv, skulle kunna medföra att människor, samtidigt som de känner en förankring i närmiljön, tappar känslan av samhörighet med staden i övrigt och samhället i stort.

De *negativa* sidorna av alltför tättnutna nätverk har också uppmärksamats. Detta skulle kunna medföra mindre frihet för individen, och ett stort mått av informell eller formell social kontroll (se t ex Mc Lanahan Wedermeyer och Adelberg, 1981). Denna aspekt, i samband med en geografiskt baserad primärvårdsorganisation, diskuteras även i en artikel av Eriksson (1984).

När det gäller kunskapsläget då modellen skapades fanns en del forskning (se t ex Tengvald, 1973 och 1976) samt fälterfarenhet (se t ex Flemström, Romby, 1972) som visade att det inte bara var fel på områdets fysiska struktur (vilket dock också kritiserades, se Franzén, Sandstedt, 1981), det sociala livet i förorterna fungerade inte heller bra. Även massmediadebatten var tidvis häftig vilket bidrog till att skapa opinion för nya (mer 'sociala') ideal och mål i den fysiska planeringen. En utbredd föreställning vid denna tidpunkt (i början av 70-talet) var att ett bristande socialt samspel i de nya förorterna bidrog till resursbrist samt till ensamhet och social isolering. Dessa tankegångar anknöt till tidigare fysiska planerarens visioner om det goda lokalsamhället. Kanske kan man våga påstå att den svenska forskningen vid denna tidpunkt påbörjade en koppling mellan dessa tankegångar och den internationella vetenskapliga diskussionen kring det som kommit att kallas sociala nätverk.

Vad det handlade om var en utbredd föreställning också bland planerare och tjänstemän om det sociala värdet för människor av informella relationer och att brister i detta avseende förstärkte mer strukturella resursbrister, ökade den sociala isoleringen, samt minskade den informella sociala kontrollen. Därmed ökade riskerna för sociala problem. Merparten av forskningen på området visade att det inte finns något entydigt samband mellan den fysiska miljöns utformning och hur det sociala livet gestaltar sig (se t ex Hjärne 1985). Ändå kom socialutredningen att inspireras av diskussionen så att förslag väcktes om att i den nya socialtjänstlagen formulera en ny roll för socialtjänsten. Dennes deltagande i samhällsplaneringen sågs som ett sätt att förebygga sociala problem och utslagning.

Förutom de aspekter på problem förknippade med boendet som jag speciellt intresserar mig för i denna framställning, fanns en vetenskaplig diskussion på ett annat plan. Den handlade dels om att visa hur den informella strukturen förändrats mot en större splittring och uttunning av nätverket (se t ex Tengvald, 1973). Dels handlade den om individens avsöndring från familjen. Detta kallade den norska sociologen Harriet Holter (1982) för 'individuering'. Parallellt fördes en diskussion om det negativa i en allt mer utbredd materialistisk livsstil (Ej till salu, 1981, Daun, 1982). Detta bidrog också till att skapa en ny plattform för grannskapet (lokalsamhället) som planeringsideal.

I en annan föreställningsram uttrycks förändringen som en uttunning av "mellannivån", d v s mellan kärnfamiljen och "storsamhället" (Liljeström, 1981). Detta som en konsekvens av flyttlasspolitiken, moderna förortsmiljöer utan tradition och gemenskap och att familjen, när omsorgen professionaliserades, tömdes på sitt innehåll. Detta i sin tur skapar incitament till att sträva mot en förändrad och i viss mån "avprofessionaliserad" yrkesroll (se en beskrivning av detta, utifrån Linköpingsmodellen, i Liljeström, Jarup, 1983, s 103) och där grannskapsarbetet blir ett sätt att rekonstruera en mellannivå.

Grannrelationer har oftast ett annat värde än andra relationer i nätverket. Begreppet 'förankring' är viktigt i detta sammanhang.

Eriksson (1977) särskiljer fyra olika former av förankring. Termen förankring definieras som "en varaktig relation som en individ har till sin omgivning".

"Materiell förankring kan man ha i hus, hem och ägodelar. En individs gemenskap med andra människor, familj, släktingar, vänner eller arbetskamrater kallar man *social förankring*. *Lokal förankring* föreligger om den fysiska omgivningen är välkänd och tolkbar. Individens förhållande till de levnadsmönster han finner i sin omgivning kallas *kulturell förankring*." (Ibid s 94)

Öresjö (1988a), applicerar dessa teorier på en studie av ett förnyelseprojekt i Borås och bekräftar därvid betydelsen av lokal förankring för framväxten av social förankring i grannskapet. Betydelsen av den lokala förankringen betonas även i en artikel av Schéele (1989) som kartlägger släkt och vänskretsar i ett bostadsområdet från 40-talet i Örebro.

I en artikel med rubriken "Kan man planera för förankring" diskuterar Andersson-Brolin (1977) betydelsen av bostadsområdet som ett "socialt rum" med hjälp av kategorierna "hemområde" respektive "grannområde". Hon analyserar betydelsen av lokal förankring utifrån människans upplevelse av omgivningen i vilken det ingår att organisera intrycken i *hemma* respektive *borta*. Till de allmänmänskliga behov som Andersson-Brolin nämner hör trygghet, identitet och social hemvist.

Betydelsen av lokal och social förankring har socialtjänsten i Linköping tagit fasta på när man utvecklat sin modell för samhällsbyggnad. "Bristen

på lokala och sociala nätverk är vår nya folksjukdom, framför allt i 60-talets förortsmiljöer. Forskning visar att tillgång till sociala nätverk gör människor mindre sjuka" (ur intervju med socialchefen 1990-11-01).

Betydelsen för äldre människor av lokal förankring och social förankring som är lokalt baserad, framgår tydligt i de resultat från internationella studier som bedrivits kring effekten av gamla människors miljöombyten. Oftas har det gällt flyttning till någon form av institutionsboende (se t ex Bourestom och Pastalan, 1981 samt Pastalan, 1983, se även Danermark och Ekström, 1990a). Som svenska exempel kan nämnas en undersökning av äldres boende och flyttmönster inom projektet "Äldre i samhället - förr, nu och i framtiden" (Tornstam, 1982) samt senare forskning som bedrivs kring effekterna för gamla människor av stadsförnyelse och ROT-åtgärder (se t ex Öresjö, 1988a, Ekström, 1989 samt Jacobson, 1991). Alla dessa studier visar på risken av minskad välfärd för gamla människor när den yttre miljön radikalt förändras. Denna förändring kan leda till hälsoproblem och till och med överdödlighet. I en artikel med frågan hur vi vill bo som äldre skriver Thiberg (1982): "Vad är naturligare än att man vill hålla kvar det fotfäste som boendet ger när andra kontakter med omgivningen försvagas?" (ibid, s 99).

Vikten av *hemkänsla* för gamla människors välbefinnande har belysts i flera studier (se t ex Wikström, 1987 och Ekvall, 1990).

Fysisk miljö som en ram för det sociala livet

I en antologi till Byggforskningsrådets 25-års jubileum skriver Lars Hjärne (1985) en uppsats där han ställer sig frågan: "är att bygga för gemenskap en myt eller ...?". I uppsatsen diskuterar han bl a svårigheten att via forskning belägga ett klart och direkt samband mellan en viss typ av fysisk miljö och utvecklingen av ett socialt liv på vissa bestämda villkor. Han påpekar emellertid att det finns ett *samspel* mellan dessa dimensioner som en rad forskningsprojekt på olika sätt har kunnat belysa (se även Franzén och Sandstedt, 1981).

Hjärne gör i sin sammanställning avslutningsvis följande konstaterande:

"En slutsats av de forskningsresultat som redovisats är att om man vill verka för en god gemenskap i bostadsområdet, så tycks det vara säkrare att i planeringen satsa på att skapa möjligheter för de boende i ett område att kunna påverka den fysiska miljön och övriga förhållanden i området än att skapa en aldrig så tillrättalagd fysisk miljö som är svår att förändra. Inte heller här ger dock forskningen någon garanti för att detta ger lyckade resultat". (Ibid, s 156)

Hjärne betonar således vikten av att skapa fysiska miljöer som går att påverka samt att förvaltnings- och inflytandeformer utvecklas vilka kan bidra till att stärka lokala sociala nätverk. Hjärne menar att ett ökat lokalt inflytande på de boendes villkor är en säkrare grund för att skapa gemen-

skap och kontakt än att försöka *bygga kontakt* (Hjärne 1985 samt Hjärne i Sollbe, 1988).

Palm Lindén skriver i en kommentar till resultatet av Linköpingsmodellens tillämpning i Lambohov följande:

"Den bild av förortsfamiljernas sociala nätverk som vi fick i Lambohov var alltså inte ett "antingen - eller", antingen ett starkt grann-nätverk eller ett familjecentrerat, utan ett "både - och", där båda behövs och kompletterar varandra". [---] "Blandade lägenhetsstorlekar och upplåtelseformer liksom social service ute i bostadsområdet, det är åtgärder som kan underlätta kontakter mellan de boende, oavsett om man är släkt med varandra eller ej." (Palm Lindén, 1988)

Däremot visar varken Lambohovstudien (se Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987) eller studierna från bostadsområdet Stenby i Eskilstuna (Hjärne, 1983 resp 1984) att blandade upplåtelseformer i sig är något som bidrar till en större *socioekonomisk* integration mellan olika grupper.

Pedersen och Vestbro (1985) diskuterar sambandet mellan befolkningens sammansättning, organisationen av boendet och bostädernas fysiska och rumsliga utformning.

"Bostadsformen bestämmer sällan människors sätt att bo. Grannsamarbete kan t ex uppstå även i bostadsområden med starkt isolerade familjelägenheter, men det försvåras sannolikt av brist på utrymmen för naturliga kontakter. Likaså uppstår inte goda grannkontakter bara för att man skapar fina gemensamhetslokaler. Däremot kan sådana kontakter stimuleras av en medveten utformning. Det är samspelet av en rad faktorer, där den byggda miljön är en, som avgör om den sociala miljön påverkas eller ej". (Ibid, s 20)

Krantz (1989) diskuterar i en artikel samma fråga, dvs sambandet mellan fysisk form och socialt liv. I en jämförelse mellan erfarenheter från kollektivhuset Stolplyckan i Linköping (ett annat exempel på en implementering av Linköpingsmodellens koncept) och bostadsområdet Gårdsåkra utanför Landskrona, visar Krantz att den fysiska formen har betydelse men att andra faktorer (typ former för service och boendeflytande) har mer avgörande betydelse för framväxten av ett socialt liv.

En utvärdering av projekt som finansierats med stöd från boendeservicedelegationen skriver Tengvald följande:

"Erfarenheterna från de senaste decenniernas utvecklingsförsök i bostadsområdena har inneburit viktiga lärdomar om hur lokal boendegemenskap och boendeflytande fungerar. Det är viktigt med "den lilla gemenskapen", gemenskap byggd på mer än fysisk närhet. Det är också viktigt att se att gemenskap och inflytande hänger samman. Det är först där det finns fungerande och viktiga sociala sammanhang, som det kan utvecklas en legitim grund för deltagande boendeflytande" (ibid, s 16).

I en distinktion mellan 'den stora' och 'den lilla' demokratin, nämner Petersson, Westholm och Blomberg (1989) boendet som en bas för 'den lilla demokratin' (den stora däremot handlar om att via abstrakta institutioner bestämma över kollektiva angelägenheter).

Olsson (1990a) skriver i en artikel om betydelsen av "det lilla grannskapet", definierat som 'de människor som bor närmast mig', (kontra "det stora grannskapsområdet", dvs bostadsområdet, stadsdelen eller lokalsamhället) som arena för sociala nätverk.

Detta är olika exempel på hur forskare har lyft fram grannskapets (eller 'närmiljöns' etc) betydelse och därmed *boendet som bas* för såväl sociala nätverk som för boendeinflytande.

Socialtjänstlagen utgår också från boendet och boendets betydelse i formuleringen av socialtjänstens ansvar för ett strukturell inriktat arbete.

5.4 Erfarenheter av en tillämpning av Linköpingsmodellen

I ett remissvar över SOU-rapporten "Bo på egna villkor" (SOU 1984:78) skriver socialtjänsten till socialnämnden i Linköping 1984 följande kommentarer:

"Utgångspunkten för de äldres situation skall inte bara vara en förutsättning 'att *bo* på egna villkor' utan det viktigaste måste vara att skapa möjligheter för de äldre 'att *leva* på egna villkor'.

För att i ökad utsträckning möjliggöra detta visar erfarenheter från det utvecklingsarbete som Linköpings kommun bedrivit att grannskapsideologins ideal om gemenskap, sociala kontakter och samarbete kring gemensamma angelägenheter måste vara utgångspunkten för all bostadsplanering.

Uppbyggnaden av boendemiljön skall främja ett socialt fungerande liv som medför spontan kontakt och stöd mellan de boende. Detta är inte minst viktigt för barn, äldre, handikappade och människor som befinner sig i en svår social livssituation. De äldre har i jämförelse med andra grupper inte tillgång till den kontaktyta som bland annat arbetslivet ger varför boplatsen är en avgörande faktor för ett rikt liv.

I Linköping har vi medvetet försökt att nyttja den offentliga sektorns resurser så att dessa bidrar till att förstärka de sociala nätverken, gemenskapen i bostadsområdet. Viktiga utgångspunkter i detta utvecklings- och förändringsarbete har bland annat varit;

- En fysisk struktur med många små enheter utspridda i kommunen och väl integrerade med övrig bebyggelse.
- Gemensamma lokaler med sådan utformning och sådant innehåll att de lockar de boende till gemensamma aktiviteter.
- Ett annorlunda arbetssätt och en utvecklad personalroll som innebär öppenhet och en bjudande attityd mot de boende i området. Detta ger ett samspel mellan det offentliga och de boende, med ökad delaktighet och ansvarstagande som följd.

- Den lilla skalans modell är en viktig förutsättning för att en naturlig gemenskap skall uppstå och för att grannar med flera skall kunna och vilja ta ett vidgat ansvar för människor med särskilda behov.

Linköpings kommun har i sin samhällsplanering, som framgått ovan, strävat efter en integrering av den sociala organisationen i bostadsområdet. Våra hittills vunna erfarenheter bestyrker riktigheten i ovan redovisade utgångspunkter.

Det räcker sålunda inte med att planera bostadsmiljön och öka tillgängligheten. Bristen på naturliga sociala nätverk i bostadsmiljön gör att en kraftig ökning av människor i eget boende, som tidigare periodvis levt på institution, kräver en mycket god social service alla tider på dygnet.

Man måste fortlöpande vara observant på att en ostrukturerad kraftig satsning på ökad vård i hemmen för vissa kan leda till isolering och låg livskvalité. Viss risk föreligger att vården på institution avlöses av en ökad isolering i bostaden, ensamhet och social fattigdom, vilket i sin tur kan leda till ökade krav från vissa grupper på ett 'särboende i speciella hus m m'. Där sociala nätverk finns måste man beakta hur mycket dessa tål. För att människor skall orka med att bry sig om varandra måste förutsättningar finnas i bostadsområdet.

Våra erfarenheter är också att vård i hemmet kräver en småskalighet. Andelen människor med vård- och omsorgsbehov får inte bli för hög i ett bostadsområde. 'Nätverken'; grannar, klarar inte att skapa och upprätthålla relationer till en alltför hög andel människor med omvårdnadsbehov." (1984-12-17 Dnr 1984.527-003.739 s 2-3)

Rapporten från Lambohov visar på vissa svårigheter att uppnå målet om alla gruppers deltagande i gemenskapen, inkluderat s k 'resurssvaga grupper'. Detta var ett viktigt mål, eftersom det skulle legitimera socialtjänstens deltagande i planeringen såsom företrädare för dessa grupper. Kanske ett problem för Linköpingsmodellens trovärdighet ligger i att socialtjänstens företrädare i sin iver att framhäva lokalsamhällets positiva sidor, överser med det faktum att vissa grupper inte ser grannskapet som någon för dem relevant arena för sociala nätverk? Ytterligare andra kan ha anledning att se direkt negativt på detta - vilket då kan tolkas som ett starkt behov av att värna om den personliga integriteten. Denna aspekt är kanske inte minst relevant för de s k resurssvaga grupper som socialtjänsten värnar om. För en del människor kan det kännas särskilt angeläget att värja sig för varje möjlighet till förstärkt informell kontroll.

I nämnda rapport från Lambohov, konstateras avslutningsvis följande:

"Nu har man i Linköping också formulerat ett antal övergripande mål om hur socialtjänsten skall kunna vara med och utveckla hela boendemiljön. Bland annat skall man stärka de sociala nätverken som man idag anser är svaga eller t o m obefintliga.

En förutsättning för att socialtjänsten skall lyckas med dessa ambitioner är att det verkligen finns några lokala nätverk att förstärka. Vår undersökning pekar på att de flesta människor har sina viktigaste kontakter med personer som bor utanför det egna bostadsområdet. Dessa personer träffar man å

andra sidan inte så ofta - beroende på långa resavstånd m m. Grannar och andra personer i bostadens omedelbara omgivning träffar man däremot ganska ofta men dessa har man mera ytliga kontakter med.

En ambition bakom socialtjänstens verksamheten ute i bostadsområdet är att utgöra drivkraft för aktiviteter och kontakter mellan de boende. Den roll som den sociala omsorgen tagit på sig har till viss del också inverkat positivt på kontaktmönstren i stadsdelen.

Om vi bara ser till de ytliga vardagskontakterna finner vi att lekladornas och den sociala omsorgens betydelse är ganska stor i området. Hela 37% av befolkningen i området besöker regelbundet lekladorna och både lekladorna och hemvisternas lokalisering nära bostäderna gör att de flesta vet vilka som arbetar där och känner igen både barn och personer till utseendet. Barnomsorgens lokaler och utemiljö blir därmed, som avsikten var, en viktig arena för mera spontana och opretentiösa kontakter.

Däremot visar våra resultat att lekladorna inte har någon större betydelse för invånarnas djupare sociala relationer, vilket kanske inte heller var att förvänta. Bara 14% uppger att de har lärt känna någon granne genom lekladeverksamheten. Dessa besökare tillhör också vanligtvis de grupper som redan är aktiva och har ett stort socialt nätverk, som sträcker sig långt utanför det egna bostadsområdet. Lekladeverksamheten har således inte hittills lyckats engagera de grupper som har ett svagare och mer begränsat nätverk. Detta är ganska anmärkningsvärt med tanke på att det är just dessa grupper som socialtjänsten skall stödja. Å andra sidan brukar dessa grupper vara svåra att nå ut till med den här typen av verksamhet."

(Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987, s 183)

Integration som mål kan dels innebära *inte-segregation*. Men det kan även användas i betydelse *gemenskap*. I det senare fallet, kommer målet att socialt integrera de äldre i konflikt med målet att skapa förutsättningar för socialt samspel, en process där *likhet* visat sig utgöra den bästa utgångspunkten (se t ex Aubert, 1974, Tengvald, 1980).

Behovet av kontakt inom den egna åldersgruppen skall inte underskattas (se t ex Adams, Blieszner, 1989). I många fall är likhet och gemensam livsstil det som betyder mest. Dessa kontakter kan då också fungera som en 'möjlighetsstruktur' för djupare relationer som skulle kunna minska känslan av ensamhet. Vikten av detta kan även beskrivas i termer av *kulturell förankring* (Eriksson, 1977).

Graham Allan och Rebecca Adams visar emellertid också utifrån forskning kring institutionsboende, att i *dessa* boendesituationer baseras likhet (och därmed gemenskap) mer på gemensamma drag i *nuvarande* livssituation än tidigare bakgrund och erfarenheter. Författarna konstaterar därvid vikten av att i analysen av äldre människors relationer skilja mellan de som är oberoende och de som är i behov av vård och omsorg (Allan och Adams, i Adams och Blieszner, 1989, s 58).

I Lambohovsrapporten (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987) finns följande diskussion redovisad om äldre och ensamhet som visar att diskussionen om äldres ensamhet och behov av kontakt inte saknar djupare bottnar.

"Lars Tornstam (1983) gör en intressant begreppsdiskussion kring ensamhetens dimensioner, i en artikel i Sociologisk forskning (2/1983). Tornstam refererar till en engelsk gerontolog, Townsend (1957) som i en undersökning om ensamhet, skiljer på begreppen social isolering och ensamhet. Med social isolering syftar han på det förhållandet att individen i objektiv mening har få sociala kontakter, medan han med ensamhet syftar på den subjektiva känslan av ensamhet och brist på kontakt med andra människor. Det vore rimligt att anta, att det framför allt är de socialt isolerade som upplever den subjektiva ensamhetskänslan. Townsend fann emellertid att detta antagande inte stämmer med verkligheten. Den största andelen personer som upplever subjektiva ensamhetskänslor fann Townsend bland dem som i någon liten mån var socialt isolerade - inte bland dem som var extremt socialt isolerade.

Det framgår av intervjuerna med serviceboende pensionärer i Lambohov att många uttrycker att de trivs med att vara "ensamma" (d v s "socialt isolerade" enligt Townsends definition), och att många är nöjda med de till synes ytliga kontakter som förekommer i servicehusets gemensamma lokaler. I några få fall uttrycker pensionärerna en mer subjektiv känsla av ensamhet som hänger samman med hela livssituationen. Man kanske saknar såväl familj (kontakten med egna barn) som kontakten med vänner. De som har egna barn eller nära släktingar tycks känna sig mindre "ensamma" oavsett hur ofta man träffar släktingarna ifråga (också telefonkontakt betyder mycket).

Tornstam visar på liknande sätt betydelsen av att skilja mellan en objektiv och en subjektiv aspekt av ensamheten. Den objektiva aspekten syftar på den grad till vilken individen är förankrad i ett socialt nätverk och deltar i social interaktion, medan den subjektiva ensamhetsaspekten syftar på de enskilda upplevelserna av ensamhet. Sambandet mellan dessa olika ensamhetsaspekter är inte entydigt eller klart.

Många av de intervjuade pensionärerna uttrycker att de inte har något större behov av kontakter. *"Jag känner mig aldrig ensam. Det är annorlunda förstår du, när man är gammal"*, försöker någon förklara. En annan pensionär säger så här *"Ibland sitter jag rakt fram och gör ingenting. Det kan vara skönt det med ska jag tala om"*. Den "fysiska ensamheten" är en aspekt på ensamhet som kan undvikas i och med att man bor i någon form av servicehus. Därmed finns också möjlighet till någon form av social interaktion" (se Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987, s 132-133). Mycket av den vetenskapliga diskussionen kring ensamhetsupplevelsen har rört sig kring olika *kvalitativa* aspekter av de sociala relationerna. Detta betyder inte, enligt Tornstam (1983) att den *kvantitativa* aspekten av människors sociala relationer saknar betydelse.

"Den individ, som även ytligt är flitigt verksam i samspel med andra människor, har givetvis också större möjligheter att inom ramen för detta ytliga samspel så småningom finna någon eller några människor med vilka kvalitativt djupa relationer ingås. De som inte deltar i någon form av

social interaktion har givetvis mindre möjligheter att kunna skaffa sig intima mellanmänniska relationer. Ett vidsträckt socialt nätverk, om än ytligt och tillfälligt, kan således betraktas som den möjlighetsstruktur inom vars ram man så småningom kan finna de viktiga intima relationerna". (Tornstam, 1983, s 59)

I målen för de äldres boende i Linköping (se bilaga 1) framställs en *balanserad* integration med andra boendekategorier som ett viktigt medel (krav) för att uppnå socialtjänstlagens mål om 'normalisering'. Detta motiveras på följande sätt:

"Sociologisk forskning påvisar att det finns fördelar med att planera för mindre, relativt homogena grupper beträffande exempelvis värdegemenskap, ålder, som bor i heterogena grupper" (citrat från bilaga 1).

Denna beskrivning visar att socialtjänsten har en viss medvetenhet om konflikten mellan integration i den egna åldersgruppen samt integration i en större mer heterogen (från åldersmässigt) grupp. Detta är bakgrunden till att integrera just 35 servicelägenheter med normallägenheter.

Målet om fysisk integration (som kan ses som ett medel på vägen mot social integration) delas av vissa företrädare för de fysiska planerarna. Detta avspeglas i de gemensamma bostadssociala mål som förankrats politiskt i kommunen (se kap 2).

I Lambohovsrapporten beskrivs vilka åtgärder som vidtagits i den fysiska planeringen för att uppnå den önskvärda integrationen.

"Ambitionen att åstadkomma en social integration genom åtgärder i den fysiska miljön har i Lambohov skett på olika nivåer, både i närmiljön och i bostadsområdet i stort. Åtgärder som planerats är

- etappvis utbyggnad
- medinflytande i planering och skötsel
- arbetsplatser i bostadsmiljön
- blandning av lägenhetsstorlekar, upplåtelseformer, hustyper"

(Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987, s 54)

Beträffande de äldre, vidtogs åtgärder i syfte att via fysisk integration, blandning av olika åldersgrupper samt integration (fysiskt och funktionellt) mellan barnomsorg och äldreomsorg, socialt integrera äldre människor i grannskapet.

"I den fysiska planeringen har målsättningen att motverka segregationen i exemplet Lambohov kommit till uttryck genom principen tät/låg bebyggelse. Man har velat minska de kvalitativa skillnaderna mellan olika bostadsformer och upplåtelseformer och kombinera flerfamiljshusets ekonomi med småhusets fördelar, markkontakt och småskalighet. I stället för hyreshus har man byggt avlånga småhus och enfamiljshus i form av radhus. Gränserna mellan de olika bostadsformerna har suddats ut. Gestaltningen av bebyggelsen genom småskalighet och kringbyggda gårdar anses kunna bidra till att folk lättare får kontakt med varandra, och att goda sociala relationer kan uppstå.

Det talas om att skapa en "spännande miljö" med låg och varierad bebyggelse. Anordnandet av gemensamhetsanläggningar där de boende själva har ansvar för skötseln är också ett led i riktning mot kontakt mellan boende, samtidigt som det också ger en möjlighet till inflytande över bostadsmiljön". (Henning, Lieberg, Palm Lindén, s 54).

Inom ramen för Lambohovstudien gjordes en explicit analys av utfallet när det gällde försök att realisera målet att fysiskt integrera boendeformer för äldre med en boendeplanering för andra (ålders-)grupper. (Se Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987 s 64-69.) Denna analys visar på att kompromisser blivit nödvändiga, som i viss mån minskat möjligheter till naturliga träffpunkter i grannskapet.

Lambohovsstudien visar även att dagcentralens lokaler inte används alls i samma utsträckning som lekladorna av de omkringboende. Detta är inget att förvånas över, om man noterar att en övervägande del av lek-ladebesökarna utgörs av barnfamiljer. Lekladan blir därmed en mer naturlig träffpunkt i grannskapet, som konkurrerar ut dagcentralerna. Ett annat problem är att en stor andel av pensionärerna i servicelägenheterna har så stora hälsoproblem att det hindrar dem att utnyttja dagcentralens faciliteter, om de nu skulle vara intresserade av detta. Det är en trend som verkar svår att bryta eftersom andelen s k "äldre-äldre" (d v s personer över 80 år) är den grupp äldre som ökar mest i antal. En studie av kvarteret Stolplyckan, ett annat exempel på där Linköpingsmodellen genomförts, visar att ett större mått av integration mellan yngre och äldre kunnat uppnås (Pedersen, 1991). En förklaring till detta kan vara att det handlar om ett kvarter, och inte ett bostadsområde, samt att det finns ett utvecklat boendeinflytande som en följd av att servicelägenheterna i detta fall har integrerats med ett kollektivhus.

Företrädare för socialtjänsten anser emellertid att man med sin modell byggt in förutsättningar för en *framtida* utveckling i en annan riktning. När fler pensionärer kan rekryteras från bostadsområdet Lambohov till servicebostäderna där, anser man att det kommer att finnas bättre möjligheter för en kontakt med omgivningen. Situationen blir också annorlunda ifall många äldre människor i framtiden får möjlighet att bo kvar i sina vanliga bostäder i Lambohov även i en situation när de skulle behöva hjälp och stöd från hemtjänst och hemsjukvård. Då är det möjligt att dagcentralerna kan komma att få en större betydelse som kontaktpunkt, framför allt kanske då, för *äldre* människor i Lambohov.

Hur ser då pensionärerna själva på sitt boende? Exempel på detta ges i Lambohovsrapporten.

Det finns exempel på att pensionärer "funnit" varandra som i detta fall.

"Ja, min grannfru vi går till varandra ibland och pratar lite. Hon har lite hjärtbesvär och så där, så varje tisdag handlar jag fisk - jag har en katt - och då brukar jag köpa fisk till henne också. Och vi går till varandra och dricker kaffe och bara sitter och pratar. Det är väldigt roligt. Och det är flera som - vi kallar det på vår "gata" - vi träffas och så där".

Även om pensionärerna inte alltid har så mycket kontakt med varandra, känner de oftast igen vilka som bor i huset. Man är inte anonym - man hälsar på varandra och byter några ord när man träffas. På detta sätt torde det lilla servicehuset innebära större fördelar jämfört med mer storskaliga servicehus.

"Ja, vi börjar känna igen varandra nu. Men det verkar som sagt som om alla känner en väldig sammanhållning och vi tycker alla att vi är nöjda och alla tycker vi har det väldigt fint. Och det är ju roligt. Och det är klart, det blir ju mer och mer vår egen sak sedan, att se till hur vi vill ha det ordnat".

Eftersom många pensionärer har någon form av handikapp, blir det en gemenskap på andra villkor vilket unga människor har en tendens att glömma bort. Någon kanske hör dåligt, en annan ser dåligt och en tredje kan ha svårt med motoriken. Vår bild av aktiva, pigga åldringar kanske stämmer bra med dagens pensionärer i allmänhet, men sämre när det gäller pensionärer i servicelägenheter.

Förutom servicehusets trygghet och materiella standard, poängterar flera pensionärer fördelen med att "ha sitt eget". Det innebär en möjlighet till kontakt på egna villkor.

"Om man inte trivs med det (umgänget) så kan man gå in i sin lägenhet och stänga dörren. Det är ju många, många gånger man kan vara trött i huvudet och inte orkar med. Då går man och vilar sig. Jag trivs med ensamhet mycket. Och en del gör det inte alls... Fast jag tycker det är roligt när barnen kommer och så där eller någon utifrån."

Möjligheten till personlig integritet är ett väl så viktigt mål som möjligheten till gemenskap. Det småskaliga servicehuset ger vissa fördelar när det gäller förutsättningarna att kunna balansera dessa bland motstridiga mål.

Att bo "som vanligt", att ha sin frihet att komma och gå som man vill - detta är en av de viktigaste skillnaderna mot att bo på ålderdomshem.

"Och sen när man har sin egen lägenhet... Vill man inte alltid vara tillsammans därnere - det finns ju så mycket aktiviteter - då har man ju lägenheter och kan vara här uppe om man vill. Så jag tycker det är väldigt bra".

En annan pensionär påpekar å andra sidan att servicehusboendet ger helt andra möjligheter till kontakt jämfört med att bo i vanligt hyreshus.

"Där kanske man inte kan gå och ringa på en dörr och säga "jag är pratsugen" eller något... Alltså kontakten här tycker jag är fantastisk... Det är ju som ett hem på något sätt här. Så blir det ju aldrig i ett hyreshus

inte. Och här finns personalen man kan gå och prata med. Man känner alla". (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987, s 131-132.)

Kanske är servicehusens förmåga att fungera som social "möjlighetsstruktur" i Tornstams (1983) mening det som är viktigt förutom att ge service och trygghet. Detta i en kombination med möjligheten att samtidigt värna om människors rätt till personlig integritet. Betydelsen av det senare är ju det som framför allt har poängterats när planerare och beslutsfattare har pläderat för bättre förutsättningar till 'kvarboende' (se t ex SOU 1984:78).

Har då socialtjänsten i Linköping en överdriven föreställning om värdet av åldersintegration? Det finns *ett* värde av fysisk och funktionell integration som intervjuerna i Lambohov vittnar om, och som kanske inte skall underskattas. Det är känslan av att fortfarande ha kontakt med ett "vanligt" och fungerande vardagsliv. Uppskattningen av detta illustreras i några av intervjuerna från Lambohovsstudien.

"Det är skönt med barnen, det är roligt att höra dem kvittra och skratta när man äter... Jag tycker mycket bra om det. Vi saknar barnen lördag-söndag, det är så tyst".

En del pensionärer påpekar det positiva bara i att finnas på samma plats.

"Jag tycker det är positivt. För det kanske vore tråkigt om det bara bodde pensionärer. Och roligt detta med hemvisten och barnen. Det är ju livets gång liksom - det upplever jag bara positivt." (Ibid s 134).

Det som åsyftas i detta citat är den fysiska och i viss mån funktionella integrationen av barnomsorgen och äldreboendet i servicehuset i Lambohavs centrum.

"Det är ju väldigt trevligt när man går härigenom för det är ju inga bilar, man kan gå lugnt. Och det är ju väldigt unga människor som bor här och det är ju rätt roligt. Ja, det upplever jag som roligt att se unga människor som är i farten och de har barn och så, det är ju väldigt mycket barn härute - småbarn. Det är ju roligare att bo på ett ställe där det finns mycket ungdomar än på ett ställe med bara gamla. Och sedan är det naturligtvis en hel del som bor här som är lite medelålders, som har skaffat sig radhus för att ha en liten täppa, det förstår man när man talar med folk på bussen och så där. För det är ju lite på landet det här, man umgås på bussen så att säga". (Ibid s 136.)

Andra pensionärer är nöjda med att det inte är mer kontakt med barn och barnfamiljer. Även om man inte vill isolera sig från yngre människor känns det bra att ha dem litet på avstånd.

"Här har vi ju så att vi har skolan, barnen har ju sin matsal där de äter här och de har fritidslokaler här också så det finns ju barn och det finns lekplatser runt omkring - men det är väldigt skönt när man blir gammal när det inte är barnskrik och stereoanläggningar. Det tror jag att jag njuter mest av att här är så tyst på kvällarna och skönt, för i barnfamiljer är det mycket, mycket livligare. Och ju tröttare och ju mer medtagen man blir ju mer beroende är man av att det är lugnt. Så jag tror nog det är rätt skönt att det inte bor så mycket småbarn i själva huset - när det nu finns så gott om dem runt omkring". (Ibid, s. 136)

Erfarenheterna från stadsförnyelseplaneringen i Övre Vasastaden (se kap 9) visade samtidigt att de äldre när de tvingades välja, föredrar att värna om existerande nätverk av människor i samma åldersgrupp framför åldersintegration (via förnyelseåtgärder med syfte att skapa en mer allsidig befolkningssammansättning). Detta bekräftas av andra forskningsresultat (se t ex Öresjö, 1988a, Jacobsson, 1991, Ekström, 1989).

I en artikel om Linköpingsmodellens ambitioner, författad av socialchefen, med titeln "Gemensamma behov i ny form", formuleras följande utgångspunkt för planeringen:

"Vi måste lära oss gruppera de resurser som tidigare fanns utspridda - i barnomsorgen, pensionärs/handikappomsorgen, övrig social omsorg, i vanliga bostäder, i kulturlokaler som exempelvis bibliotek, i fritidsgårdar etc - på alternativa sätt. Och när vi gör det måste vi utgå från närmiljöns nivå. Det är bara på den nivån som kollektiva resurser känns som något gripbart och tillgängligt. Det är i vardagsmiljön man har möjlighet och tid att utnyttja sådana resurser. Alla måste vi bo - i boendemiljön har vi möjlighet att mötas på något så när lika villkor, trots att annars mycket skiljer oss åt. Därför är det viktigt att satsa på boendemiljöerna i den lilla skalans perspektiv.

Socialtjänstens planering måste gå ut på att bygga in omsorgskvaliteter i helt vardagliga miljöer och ge förutsättningar för en omsorg som lever med områdets egen puls i samverkan med boende, föreningar, annan offentlig service, kommersiell service o s v. Vi har sett det som nödvändigt att skapa maximal flexibilitet i våra lösningar. Vi måste sprida ut vår service och utforma den så att den finns överallt, att människor även med stort behov av omsorg kan bo kvar i sin självvalda miljö med bibehållen livskvalitet genom bl a vårt stöd. Det gäller såväl äldre som handikappade, fysiskt eller psykiskt svaga.

Detta kräver utbyggd social hemtjänst och hemsjukvård i stället för isolerade institutioner. På samma sätt måste barnomsorgen bli ett öppet, naturligt inslag i bostadsområdena, en angelägenhet för alla barn och vuxna i deras närmiljö. Den fysiska formen är viktig - den måste fungera som en plattform för en kontaktskapande verksamhet." (Andersson, 1986, s 5)

5.5 Några slutsatser kring socialtjänstens inre och yttre kompetensutveckling

Socialtjänsten i Linköping tar en utgångspunkt och stöd i sociala nätverks-teorier och lokalsamhällesidéer för sitt deltagande i den fysiska planeringsprocessen. Detta som ett sätt att ge vetenskapligt stöd för kraven på hur den *fysiska* miljön i bostadsmiljön bör organiseras. På detta sätt bidrar nämnda teorier dels till att ge socialtjänstens företrädare legitimitet på planeringsarenan som företrädare för sociala aspekter (se mer om detta i nästa avsnitt, kap 6). Det blir också ett verktyg som styr utformandet av själva visionen (se beskrivningen av denna i kap 2). I det *första* avseendet bidrar den vetenskapliga kunskapen till kompetensutveckling och professionalisering i *yttre* mening, dvs i förhållande till andra aktörer som också gör anspråk på att ha professionell kunskap på området. I det *andra* avseendet bidrar kunskapen till kompetensutveckling och professionalisering i *inre* mening, dvs till en utveckling av arbetssätt och arbetsinnehåll i yrket.

Socialtjänstens vision bidrar till att ge det sociala arbetet ett nytt innehåll. Den yttre kompetensutvecklingen och verksamheten är det jag studerat empiriskt (se avhandlingens del 2 samt kap 6). Däremot har jag inte närmare analyserat den inre kompetensutvecklingen, dvs professionaliseringen i meningen att utveckla en ny yrkesroll inom den egna (inre) verksamheten.

Visionen kan ses som *målet* medan att utveckla en ny yrkesroll (inom den egna organisationen alternativt utåt, dvs i relation till andra aktörer) kan ses som *medel*.

Visionen uttrycker också en ideologi. Enligt Liedman (1984) är det intima sambandet mellan verklighetspåståenden, värderingar och normer det som utmärker en ideologi.

"I själva verket *fungerar ideologin väl* om sambandet mellan värderingar, försanthållanden och normer ter sig så "naturligt", så "omedelbart", så utan skarv att man knappt märker övergången från det ena till det andra" (ibid, s 21).

Westlund (1986) uppfattar ideologi som "ett sammansvetsat system av trossatser med vars hjälp vi dels försöker förstå världen som vi anser att den är, dels försöker förändra den till vad vi anser den bör vara". Uttryckt annorlunda - ideologi är en samhällsfilosofi som strävar efter att sammansmälta begreppen deskription och preskription". (Ibid, s 293. Fotnot undantagen. Westlund refererar här till Olsson, 1979.)

Visionen som uttryck för socialtjänstens ideologi bidrar till att ge socialtjänsten en legitimitet i rollen som samhällsplanerare. Vetenskaplig kunskap och erfarenhet bidrar också, fast på olika sätt.

Modellens mer allmänna vision om 'det goda samhället' får stöd i de sociala nätverksteorier som på olika sätt visar betydelsen av gemenskap för människors välbefinnande och välfärd. Observeras bör emellertid, att dessa teorier emanerar ur ett *individperspektiv*.

I segregationsdebattens spår finns en allmän föreställning om det positiva med integration av olika grupper. Denna föreställning kommer emellertid i konflikt med de nätverksteorier som utpekar *likhet* som bästa förutsättning för att det ska uppstå gemenskap mellan människor.

Socialtjänstens i Linköping *specifika* vision av lokalsamhällets betydelse som arena för sociala nätverk baseras på det vetenskapliga stöd som kan hämtas från tidiga lokalsamhällesstudier ('community studies') och egen erfarenhet av grannskapsarbete ('community work') som var aktuellt på 70-talet. Dessa studier hade emellertid ett annat perspektiv, där lokalsamhället sågs som en *enhet*.

Något *vetenskapligt* stöd för att *grannar* skulle utgöra särskilt betydelsefulla enheter i det sociala nätverket fanns knappast vid tidpunkten för Linköpingsmodellens framväxt. (*Senare* studier har emellertid pekat på betydelsen av svaga band för människors förankring, vilket kan vara särskilt viktigt för grupper som är mer områdesbundna än andra, typ gamla människor). Detta individperspektiv på grannskapets betydelse som social arena, är något som socialtjänsten i Linköping tycks ha tonat ner. I stället gör man en koppling mellan betydelsen av sociala nätverk mer allmänt, och lokalsamhällsidéer mer generellt.

Den vetenskapliga kunskapen om sambandet mellan fysisk miljö och socialt liv, ger en något kluven bild. Det finns visst, men inget entydigt, vetenskapligt stöd för en föreställning om ett sådant samband. Däremot bidrar socialtjänstens egen erfarenhet av att arbeta i miljöer med mycket sociala problem stöd för en sådan övertygelse.

Med sin lokalsamhällsvision har socialtjänsten i Linköping dessutom kunnat knyta an till den grannskapsidé som är en gammal tradition inom fysisk planering och som är uttryck för ett planeringsideal som är en del av arkitekternas skolbildning. Allt detta har bidragit till att socialtjänstens företrädare uppfattas som legitima professionella auktoriteter vad gäller socialt samspel i grannskapet.

Att ägna sig åt områdesvis planering, och därvid utgå från den egna (inre) verksamheten³ blev en möjlighet för socialtjänsten att definiera och *konkretisera* sin roll i en ny verksamhet - rollen som samhällsplanerare.

Noter kapitel 5

- 1 'Livsstil' definieras av Zetterberg (1977) som de sammanhängande element i livs-praktiken som utövarna delar med varandra men icke med andra och som de upplever som synnerligen engagerande.
- 2 Ur skriftligt remissvar från f d socialchefen i Linköping (nu socialchef i Falun), daterat 1991-07-01: "En sak som jag dock tycker är viktig att framhålla det var att när vi utformade både principerna i samhällsplaneringen och för äldre-omsorgen så hämtade vi naturligtvis vår kraft i den översyn av socialtjänsten som förelåg men framför allt också i aktuell forskning om samhällsplaneringsfrågor och sociala nätverk".
- 3 "Det gäller att utveckla det egna arbetet först, *sen* kan man få med de andra..." (ur intervju med socialchefen i Linköping, 1987-05-08).

6 Att planera för gemenskap - framgångsrik modell med inbyggda begränsningar

I detta avsnitt bygger jag vidare på visionen, så som den beskrivits och analyserats i kap 5. Detta avsnitt handlar om socialtjänstens modell för att *planera* för samspel.

Det har varit viktigt att studera Linköpingsmodellen i olika sammanhang (nybebyggelse respektive stadsförnyelse) för att förstå vad det är som ger modellen dess styrka respektive vilka faktorer som kan göra den sårbar som en förebild för socialtjänstens medverkan i fysisk planering.

Det inledande avsnittet om Linköpingsmodellens rötter och jordmån, utgör en viktig bakgrund för att förstå den vision som leder fram till ett slags modelltänkande i planeringen. En ambition som också gör det till en viktig uppgift för socialtjänsten att utveckla en ny roll i samhällsplaneringen, tolkat som en ny roll i planering av bostadsområden.

I avsnitt 6.1 analyseras Linköpingsmodellen i relation till teorier om planering. Avsnitt 6.2 innefattar en diskussion av socialtjänstens i Linköping roll relaterat till några olika föreställningar om innebörden av en 'social planering'. Analysen omfattar även socialtjänstens relationer till några olika aktörer på den fysiska planeringsarenan.

6.1 En karaktäristik av Linköpingsmodellen ur ett planeringsperspektiv

I min analys av Linköpingsmodellen ur ett planeringsperspektiv analyserar jag inte den planering som gäller den egna (inre) verksamheten. I stället gäller min problemavgränsning socialtjänstens deltagande i annan (fysisk) planeringsverksamhet. På samma sätt omfattar inte min analys den fysiska planeringen utifrån de fysiska planerarnas perspektiv.

Utifrån denna avgränsning har jag valt mina analysredskap ur ett vittomfattande fält av planeringsteoretisk forskning utifrån syftet att analysera hur socialtjänsten i Linköping kommer in med sin modell på en planeringsarena där andra är huvudaktörer.

6.1.1 Presentation av några teorier om planering

Bland de faktorer som drivit fram ett intresse för planering, nämner van Gunsteren (1976) framväxten av statlig intervention som skapar behov av koordinering, samt en (vetenskapligt grundad) insikt om ett inbördes be-

roendeförhållande mellan olika faktorer. Det senare har bidragit till att se planering som en teknik för att kontrollera sociala processer.

Under 60- och 70-talen var begrepp som *strategisk planering* ständigt aktuella. Detta kan beskrivas som en form av *rationalistisk planeringsideologi*.

I planeringslitteraturen finns exempel på många olika sätt att klassificera planeringsteorier. Ofta framställs en mål-medel rationell planering som den ena extremen (idealtypen) längs en skala som i andra änden beskrivs som (inkrementalistiska) alternativ, fast fortfarande i ett slags (rationalistiskt) kontinuum.

En rationalistisk planering förutsätter i sin mer renodlade form att man enkelt kan rangordna olika handlingsalternativ, att dessa kan bedömas på förhand, att kunskapen om omgivningen är säker, informationen fullständig och att det är möjligt att fatta det "bästa" beslutet. Man tänker sig att kunskapen är fri från värderingar och att val mellan alternativ inte påverkas av begränsningar i handlingsmöjligheter (Westlund, 1986).

Faludi (1973) definierar rationalistisk planering (rational-comprehensive mode of planning) som ett angreppssätt "whereby the programmes put forward for evaluation cover the available action space and where the action space has itself been derived from an exhaustive definition of the problem to be solved." (Ibid s 155).¹

Faludi jämför de båda planeringsperspektiven och säger därvid bl a att en fullständig, rationell (rational-comprehensive) planering har ett mer holistiskt perspektiv, medan 'osammanhängande inkrementalism' (disjointed incrementalism) utmärks av en mer atomistisk syn på samhället. "To be precise, these are images of the way individuals relate to society, - whether it is a mere aggregate of individuals (the *atomistic* view) or whether it is something beyond, something which has a standing of its own (the *holistic* view)" (Ibid, s 156-157).

Rationalistiska planerare föredrar, enligt författaren, att se de styrande som en organisation för centraliserat beslutsfattande för det allmännas bästa. Inkrementalisterna däremot, ser de styrande som en rad agenter som var och en har sitt eget klientel och bland dessa finns en ständigt pågående konflikt mellan olika intressen. I linje med detta, är en holistisk inställning mer populär bland planerare medan socialvetenskapliga kritiker i större utsträckning företräder en atomistisk samhällssyn.

Sager (1990) utgår ifrån en liknande dikotomi som Faludi och kallar detta synoptisk respektive inkrementalistisk planering. Utifrån detta motsatspar utvecklar han ett (för tillfälligheter öppet, 'contingent') perspektiv på planering i relation till samhällsvetenskaplig teoribildning. 'Synoptic planning' beskriver han i följande ord: "The data base for acquiring full information exists at the outset, no necessity for external communication during the planning process, no learning with bearing on decisions already made, and consequently no feedbacks." (Ibid, s 93).

Enligt Sager har den synoptiska ansatsen svagheter när det gäller deltagandeaspekter i planering men en styrka när det handlar om tekniska ansatser. Inkrementalismen däremot har utvecklats i relation till planerings-sammanhang vilka kan karaktäriseras som pluralistiska och fragmentariska och därför har denna modell ett inbyggt behov av kommunikation. (Jag återkommer till inkrementalismen i en presentation av några alternativa planeringsmodeller.)

Faludi (1973) nämner urban planning (stadsplanering) som ett exempel på en rationalistisk typ av planering och där detta planeringstänkande, med inslag av satisfierande beslut (vilket betyder att man väljer mellan olika alternativ tills man finner något som är bra nog) och förenklade resonemang, haft framgång.

Som exempel på mål - medel rationellt tänkande är fysisk planering oftast okontroversiellt. Uppifrånstyrning och mönstertänkande är oproblematiskt när det handlar om fysiska objekt. Detta är åtminstone något som kan sägas gälla för planering av *nya* områden. I planering i samband med stadsförnyelse är situationen annorlunda, vilket är något jag ska återkomma till.

"Mönsterplaneringens fördelar ligger i att de som håller i planeringen lätt kan överblicka och kontrollera den. Eftersom många av de kommunala investeringarna i infrastruktur i ett nytt område inte är lätt delbara (vägar, avloppssystem, en spårvagnslinje o s v) pressas ett stordriftstänkande av mönsterkaraktär lätt fram. Det kanske inte är *nödvändigt* med mönsterplanering vid planering av nya, litet större, områden, men det är mycket som talar för det. Det är en skillnad gentemot planering i existerande bostadsområden." (Olsson, 1989, s 144-145).

Mönsterplanering är den modell som fysiska planerare ofta ägnar sig åt.

I sin tolkning och presentation av socialtjänstlagens intentioner, konstaterar Grönwall och Nasenius (1981) att utgångspunkten för reformarbetet vad gäller socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen har varit en s k mönsterplanering. "Ett praktiskt exempel på en sådan planering ger utbyggnaden av bostadsområdena under den tid socialutredningen arbetade" (ibid, s 94). Som alternativ nämner också Grönwall och Nasenius s k generativ planering, där fält- och grannskapsarbete skulle kunna ge vissa förutsättningar. Enligt Svensson (1982) syftar generativ planering till att skapa möjligheter för människor att själva formulera och lösa sina problem i stället för att försöka skapa ett slutligt mönster (ibid, s 36).

Healey, Mc Dougall och Thomas (1982) skiljer på den urbana planeringstraditionen, som utgår från erfarenheterna av en tredimensionell stadsplanering (urban design tradition), och den planeringsteori (procedural planning theory) som ser planering som en medel för samhällelig ledning (management).

Om fysisk planering är *en* typ av arena, så är organisationers planering en annan. I dessa sammanhang kan man i princip urskilja tre *grundmodeller*, eller idealtyper, för planering. Dessa beskrivs i bl a Westlund (1988).

- den rationella mål-medel-modellen
- den konfliktreglerande och förhandlande modellen
samt
- den organisationsutvecklande modellen

De tre modellerna refererar till skilda uppfattningar om vad som utmärker en organisation. Antingen ser man organisationen som en rationell enhet för att förverkliga mål eller som en koalition vilken reagerar på strategiska aktörer. I det tredje fallet betraktas organisationen som en sammanlutning för att tillfredsställa individuella behov hos medlemmarna i organisationen (ibid).

Särskilt (men inte bara) i en tillämpning av den mål-medel rationella planeringsfilosofin i sociala sammanhang och i organisationer med sociala mål, har den mål-medel rationella planeringsmodellen utsatts för hård kritik.

En typ av kritik som riktar sig mot modellens grundläggande förutsättningar skulle kunna kallas *ideologisk*. Den vänder sig mot den expertsyn, uppifrånstyrning och objektsyn på människan som kan sägas vara utmärkande för en mer renodlad rationalistisk typ av planering.

Lilja (1989) visar hur avsaknaden av kvalitativa kopplingar till mänskliga behov blivit alltmer otillfredsställande. Hon konstaterar därvid att "Den vanliga modell för handling som utvecklats har varit en rationell handlingsmodell, där handlandet utvecklats i enlighet med instrumentellt förnuft. Resultatet av att handla på detta sätt och behandla människor som objekt och medel är att det uppväcker känslor av manipulation och osäkerhet" (ibid, s 242).

Det finns även en annan mer generell kritik, som skulle kunna kallas *teknisk*. I detta sammanhang accepteras grundförutsättningarna med möjligheterna att uppnå målen med en renodlat rationalistisk ansats är det som ifrågasätts.

Den rationalistiska planeringsmodellen är i stor utsträckning en beslutsmodell. Den allvarligaste kritiken mot modellen kan sammanfattas i att den saknar föreställningar om hur planer och beslut kan implementeras² vilket hänger samman med svårigheter att härleda medel från målen. Svårigheterna blir inte minst uppenbara när det gäller socialtjänstens verksamhetsområde. Här gäller det att planera för t ex äldres välfärd, och inte att framställa eller marknadsföra en produkt. Men även inom företagsekonomisk teoribildning har den rationalistiska modellen övergivits som ideal. Ett exempel är att man istället för att tala om "det bästa be-

slutet" eftersträvar s k satisfierande (tillfredsställande) beslut, d v s att man söker bland handlingsalternativ tills man hittar ett som är gott nog.³

Problemen hänger bl a samman med svårigheten att hantera mängder av sammansatt information på det systematiska sätt som en rationalistisk planeringsmodell föreskriver. Här för Faludi (1973) in termen 'planeringsstrategi' som ett sätt att handskas med denna problematik. "Planning strategies are approaches which enable a subject to take rational decisions precisely by paying due regard to the limitations of his ability to handle large amounts of information" (ibid s 107).

Modiferingar och alternativ

Faludi (1973) anvisar några alternativa vägar ut ur det dilemma han beskriver kring svårigheten att ta tillräcklig hänsyn till informationsbehovet vilket kan ses som ett sätt att bemöta den tekniskt inriktade kritiken mot en rationalistisk planering. Han nämner härvid 'rutiniserat beslutsfattande' som enligt Westlund (1986) "(...) kan förstås som en typ av normativt reglerad handling, stegvis planering och mixed scanning. Det senare är en strategi som tar 'tillräcklig' hänsyn till informationsbehovet genom att sedan och mer ingående fokusera på någon eller några som framstår som önskvärda eller attraktiva" (ibid, s 109 samt Faludi 1973, s 109-113).

Faludi nämner också några andra alternativ till en rationalistisk ansats, nämligen satisfierande beslut, a priori-beslut och slumpmässiga beslut. Satisfierande beslut innebär att man söker bland olika handlingsalternativ tills man hittar ett som är gott nog. A priori-beslut kan aktualiseras i en omgivning som vi inte förstår och när vi framgångslöst har prövat vissa handlingsalternativ samt har preferens för någon av de kvarvarande. Slumpmässiga beslut betraktar Faludi som en rationell möjlighet när preferenser saknas. (Ibid s 115 samt Westlund 1986 s 109-110).

Inkrementalistisk planering nämns ofta som ett alternativ till en målmedel rationell planering men det är ett alternativ som fortfarande utmärks av rationalistiska drag och effektivitetskriterier. En inkrementalistisk process hyser emellertid en större förmåga att anpassa sig till oförutsägbara händelsförlopp och nödvändigheten av att jämkla mellan olika intressen.

'Incremental planning' beskrivs av Sager (1990) som innehållande följande utmärkande drag: "Incomplete initial data base, need for external communication during the process to improve the information, learning and feedback loops are essential." (Ibid, s 93).

Motsatsen till en rationalistiskt färgad planeringssyn (disjointed - incrementalist mode of planning) beskriver Faludi (1973) som en planering "(---) where the programmes considered by any one planning agency are limited to a few which deliberately do not exhaust the available action space, and where that action space is itself ill-defined" (Ibid s 155).

Quinn (1980) kritiserar också en formaliserad planeringsstrategi för att lätt bli alltför rigid och rutiniserad istället för att utgöra en kreativ och utmanande vägledning. Dessutom, menar Quinn, visar hans studier att planering och strategiförändringar i verkligheten sällan följer det mönster som beskrivs i planeringslitteraturen. De processer som leder fram till utvecklandet av en strategi präglas i stället av att vara fragmentariska, i stor utsträckning intuitiva samt följa en successiv utveckling.

Enligt Quinn, är ren medveten (logisk) inkrementalism en hjälp när det gäller att hantera konsekvenserna av olika beslut (t ex i relation till tidsfaktorn). Detta gäller också för att överbrygga barriärer till följd av politiska motsättningar eller informationsklyftor samt när det handlar om att utveckla en personlig och organisationell medvetenhet. Det är också en hjälp för att utveckla en förståelse, ett accepterande och ett engagemang av betydelse för att effektivt genomföra en strategi. För det mesta finns det emellertid inslag av formaliserad planering även i en inkrementalistisk process.

Den managementinriktade planeringsteorin (the procedural planning theory) baseras enligt Healey, Mc Dougall och Thomas (1982) på en föreställning om rationellt beslutsfattande. Som utlöpare av denna tradition betraktar författarna bl a dels 'social planning and advocacy planning' dels 'incrementalism', en steg-för-steg planering, med inslag av återkommande utvärdering samt återföring mellan teori och praktik.

Den alternativa modell, som även Sager (1990) kallar 'advocacy planning' (företrädarplanering) beskriver Sager som uttryck för planerarens önskan att hjälpa underprivilegierade grupper. Detta tillhör socialtjänstens klassiska roll och uppgift. Det är också i denna roll som socialtjänsten oftast skaffar sig legitimitet att delta på den fysiska planeringsarenan.

Sager (1990) nämner även andra planeringsmodeller, som alternativ till en rationalistisk modell, t ex 'humanistisk planering' som syftar till frigörelse och personlig utveckling.

Healey, Mc Dougall och Thomas (1982) diskuterar också några traditioner som utvecklas i *opposition* till en managementinriktad planeringsteori (procedural planning theory), nämligen den politiska ekonomin, den nya humanismen samt pragmatismen.

En betoning av betydelsen av interpersonella relationer (vilket sammanfattas i det författarna kallar 'the new humanism') som motvikt till ett rationalistiskt planeringstänkande har vissa paralleller till Habermas' teori om *kommunikativ handling*, orienterad mot förståelse som en möjlighet att upprätta och vidmakthålla en överenskommelse (om denna teori, se t ex Habermas, 1984b, Westlund, 1986, Nørager, 1987, Sager, 1990).

Kommunikation och interpersonella relationer är aspekter som har en central betydelse när det handlar om att finna former för hur de boende (brukarna) ska kunna få en mer framträdande roll i samband med fysisk planering.

6.1.2 Linköpingsmodellen - en modell av det planerade

Sager (1990) anger några olika definitioner av begreppet planering. En av dessa synes passa särskilt bra för att beskriva Linköpingsmodellen som en planeringsmodell. Sager formulerar sådan planering i följande termer, med hänvisning till Friedman och Hudson "- the bridge from ideology and knowledge to collective action" (ibid, s 9).

Som en modell för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen bär Linköpingsmodellen på omiskännliga drag av 'social ingenjörskonst' och en rationell mål-medel-filosofi. Företrädare för socialtjänsten tror på möjligheten att planera. Inte gemenskapen i sig, men *för* gemenskap, d v s för att skapa bättre förutsättningar (bl a via fysisk planering) för framväxten av ett socialt liv i bostadsområdet (närmiljön).

Linköpingsmodellen för samhällsbyggnad (se bilaga 2) utgör en anpassning till den fysiska planeringens ofta förekommande mönster-tänkande.

Beskrivningen av Linköpingsmodellen i kap 2 är en illustration av ett mål-medel rationellt tänkande. Detta exemplifieras också av den uppställning som socialtjänsten gjort av mål och medel (krav) för t ex äldreomsorgen (se bilaga 1). Ett annat exempel är den beskrivning av socialtjänstens strategival, som gjordes i relation till bostadsområdena Lambohov och Tokarp respektive kvarteret Stolplyckan,⁴ i ett dokument från 1982 (se bilaga 4). I båda dessa dokument anges fysisk integration som ett viktigt medel för att uppnå de äldres 'normalisering'. Den fysiska planeringen handlar dels om socialtjänstens lokaler i området, dels om att fysiskt integrera socialtjänstens viktigaste målgrupper (typ gamla människor).

Med sin tredimensionellt illustrerade modell för socialtjänstens deltagande i samhällsplaneringen (se bilaga 2) har socialtjänsten i Linköping närmast sig en tradition för fysisk planering inom stadsplaneringen ('urban design tradition').

Socialtjänsten i Linköping har en ambition att anlägga en helhetssyn som överensstämmer med det holistiska perspektiv som utmärker en rationalistisk typ av planering.

I Linköpingsmodellen går det även att skönja drag av inkrementalism. Socialtjänstens företrädare ägnar en hel del tid och resurser till att följa upp och succesivt utvärdera sin verksamhet och resultatet av sin planering. Men detta handlar mer om en inre organisationsutvecklande form av planering. Modellen utvecklas kontinuerligt och försök görs att utvidga tillämpningen av mål och medel i en fortlöpande utveckling av den egna verksamheten. Exempel på detta ges i kapitel 3 i en diskussion kring Linköpingsmodellens "överlevnadsförmåga".

6.2 Social planering som idé och verklighet

Linköpingsmodellen bygger på en ambition om en mer socialt inriktad fysisk planering. Att ge socialtjänsten en framträdande roll i detta sammanhang kan vara *ett* sätt att garantera att sociala mål ges tillräcklig tyngd i sammanvägningen mellan olika intressen. Detta är dessutom en tolkning som ligger i linje med socialtjänstens intentioner och som ger en möjlighet att definiera socialtjänstens roll i nya termer, med stöd av socialtjänstlagen. I följande avsnitt analyserar jag socialtjänstens i Linköping ambition i detta avseende i relation till en mer allmän diskussion kring begreppet 'social planering' så som det framställts i några olika sammanhang.

I min analys fokuserar jag socialtjänstens relation till andra aktörer i den fysiska planeringen.

De aktörer som socialtjänsten har som motpart ser delvis olika ut beroende på om det handlar om planering av nya områden eller planering av befintliga områden. Förutom företrädare för stadsbyggnadskontor och fastighetskontor framskymtar också andra aktörer i min analys (se kapitel 9, 10 samt 11) i sin egenskap av socialtjänstens med- eller motspelare. I samband med nyområdesplanering har dessutom i exemplet Lambohov, det kommunala bostadsbolaget och en av arkitekterna spelat en framträdande roll i en allians med socialtjänsten, vilket framgår av beskrivningen beträffande Linköpingsmodellens framväxt i kapitel 2 samt 3.

I samband med *nyområdesplanering* särskiljer Olsson (1989) tre huvudtyper av aktörer:

- de centralt placerade kommunala aktörerna
- företag och andra privata intressenter
- verksamhetsaktörerna, oftast mer perifert placerade i kommunen

Dessutom, nämns medborgaren/allmänheten i en vanligtvis undanskymd roll. (Ibid, s 145.)

Till de centralt placerade kommunala aktörerna räknas t ex företrädare för byggnadsnämnd, stadsbyggnadskontor och fastighetskontor. Företrädare för de s k 'mjuka' förvaltningarna, dvs socialtjänsten, skola, fritid och kultur räknas till de s k *kommunala verksamhetsaktörerna*. Inflytandet för dessa aktörer begränsas enligt Olsson till i huvudsak två områden, dels som remissorgan (när planer går ut på remiss) dels inom den nisch i planeringsarbetet som motsvaras av respektive sektors åtagande. Detta pekar på en relativt sett blygsam roll för verksamhetsaktörerna när det gäller nyområdesplanering. Socialtjänsten i Linköping nämns dock som ett undantag.

I planeringen av *befintliga* områden borde även de aktörer inbegripas som finns i området, d v s

- boende/medborgare
- privata verksamheter/företag
- organisationer
- kommunala verksamheter
- bostadsföretag

I dessa planeringssammanhang har ofta fastighetsägare det avgörande inflytandet och initiativet. De centrala planeringsaktörerna spelar också en viktig roll, en roll som enligt Olsson, mycket talar för borde förstärkas. De boende har möjlighet till inflytande dels *intygsvägen* (via hyresgästintyg) dels via *samråd* med fastighetsägaren (Olsson, ibid, s 179). Enligt Olsson bör planering i befintliga områden i större utsträckning än vad som vanligtvis är fallet ske via de s k kommunala verksamhetsaktörerna.

I mina två fallstudieanalyser (se kapitel 9 och 10) visar det sig fruktbart att särskilja politikernas och tjänstemännens roller som centralt placerade kommunala aktörer i planeringen. De privata fastighetsägarna hade en viktig roll i förnyelsen av Valla, medan hyresgästföreningen blev en motpart vid sidan av de boende i exemplet Övre Vasastaden.

I Övre Vasastaden fick socialtjänsten också en möjlighet att ingå en allians med såväl företrädare för stadsbyggnadskontoret som det kommunala bostadsföretaget.

6.2.1 Social planering som begrepp och fenomen

Ett begrepp som 'social planering' kan beskrivas och tolkas på många olika sätt.

Gustavsson (1985) gör en genomgång av olika sätt att definiera begreppet "social planering". Med hänvisning till socialstyrelsens rapport, "Social miljöplanering", utgår han från två olika indelningsgrunder. Den ena handlar om att sätta en etikett på planeringen av verksamheten inom sociala sektorn (t ex äldreomsorg, barnomsorg eller socialt behandlingsarbete). I det andra fallet kan social planering användas som beteckning på en gränsöverskridande aktivitet vilken påverkar människors levnadsvillkor. Detta kan antingen ske som en planering där olika sociala värden (mål) betonas eller, vilket är vanligt, en planering där socialtjänsten deltar med sin kompetens. Det är detta som går under beteckningen 'strukturinriktat arbete'.

Social planering handlar emellertid också om att socialtjänsten planerar lokaler för den egna (inre) verksamheten.

I skriften "Integration av erfarenheter från sociala sektorn i samhällsplaneringen" poängterar Lindholm och Sæterdal (1983) att den sociala sektorns personal i jämförelse med många andra grupper arbetar inom ett mycket brett fält och ute bland människorna. Detta ger *kunskaper om hur människor lever sitt liv* i sin miljö och hur olika målgrupper kan använda denna miljö. Författarna varnar för att sådan

kunskap som ej kan beskrivas eller översättas i kvantitativa termer glöms bort eller negligeras i planeringsprocessen.

"De erfarenheter och kunskaper som de mer optimistiska inom sociala sektorn tror är att finna inom sektorn har ej systematiserats och generaliserats. De får också en begränsad räckvidd om blott sådana kunskaper och erfarenheter räknas som kan mätas eller uttryckas i gällande planeringstermer.

Ett stort utvecklingsarbete pågår inom de sociala kommunala förvaltningarna för att systematisera erfarenheterna i kommunicerbara termer. Samtidigt får detta ej undanskymma arbetet med att människorna själva får hjälp att finna användbara kanaler till maktavarna för sin egen medverkan." (Ibid, s 48).

Ett annat problem som gäller den professionella kunskapen kan beskrivas som en slags 'totalitet', dvs att viss kunskap är svår att till och med verbalisera. Det kan gälla om olika förhållningssätt i relationer mellan människor.

Förutom dessa exempel på mer grundläggande problem när det gäller att fördjupa kunskapsunderlaget i en 'social' planering, finns svårigheterna att uttrycka och förmedla kunskap. Detta har t ex uppmärksamats inom SAISP-projektet (Sociala aspekter i samhällsplaneringen) där försök har gjorts att kvantifiera kvalitativ kunskap om människors livsvillkor.

Dessa exempel visar på vikten av att socialtjänstens företrädare får tillgång till planeringsarenan, eftersom de inte alltid kan presentera (i skriftlig form) eller förmedla den kunskap de antas besitta om sociala förhållanden.

Svensson (1984) skriver att många knyter begreppet "social planering" till socialnämndernas och socialarbetarnas medverkan i samhällsplaneringen. Men enligt Svensson bör inte begreppet i första hand vara kopplat till en viss yrkesgrupp. Ett viktigt mål i planeringsprocessen blir att jämka olika boendegrupperns intressen, där socialtjänstens roll kan vara att "vikta upp" de grupperns möjlighet till inflytande vilka annars har svårt att göra sig hörda. Men det är då också viktigt att vara medveten om de intressekonflikter som detta lätt leder till.

Bland förespråkarna för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen finns en utbredd föreställning om att socialarbetarna besitter en 'tyst' kunskap om människors livsvillkor som det vore värdefullt att tillföra den fysiska planeringen. Till viss del är den sann, så tillvida att socialarbetarna tillhör dem som i sin professionella roll möter människor i deras vardagsliv. Men, åtminstone när det gäller vissa delar av socialtjänstens verksamhetsområde, kan man ha anledning att fråga sig om inte denna kunskap är av mer *speciell* än *generell* karaktär. Sammantaget kan man anta att socialtjänsten genom sin verksamhet förvärvar en bred kunskap om en befolknings levnadsvillkor, men hur är det med enskilda tjänstemän? Ett annat sätt att argumentera för socialtjänstens medverkan

är att poängtera vikten av att tillföra planeringen kunskap också om de mest utsatta grupperna i samhället.

Thiberg (1983) skriver i en artikel på temat "Tolv frågor till socialtjänstlagen" att det planeringen behöver veta är "en detaljerad karta över ofärdens regelmässigheter" (ibid, s 110). Därför, menar Thiberg, måste samhällsplanerarna få kunskap om "ofärdens geografi och topografi" (ibid, s 111). Där har socialtjänsten sin chans, sin expertroll. Men den är inte enkel. Den ställer bestämda krav: kraven gäller både kunskapens form (för att vara användbar i planeringen) och planeringens metoder och förhållningssätt. Thiberg aktualiserar en annan fråga genom att påminna om att socialtjänsten också har ett annat mål - att stärka medborgarnas egen *förmåga* att ta vara på sig, att hävda sina demokratiska rättigheter och att delta i samhällslivet. Att ställa sig upp som ombud, att representera, kan strida mot denna målsättning.

Dessa citat visar på två möjliga roller för socialtjänsten: som *företrädare* för de boende respektive *aktiverare*, för att hjälpa de boende att själva framföra sina krav. Mellan dessa två perspektiv finns en inneboende konflikt vilket Thiberg också antyder.

Svensson (1984) gör en definition av "socialt styrd planering" i sju punkter, bl a följande, som knyter an till en *helhetssyn*.

"En socialt styrd planering utgår från en helhetssyn på samhälle och mänskliga och vägrar att dela in verkligheten och planeringen i en ekonomisk, en fysisk och en social bit". (Ibid s 23-24)

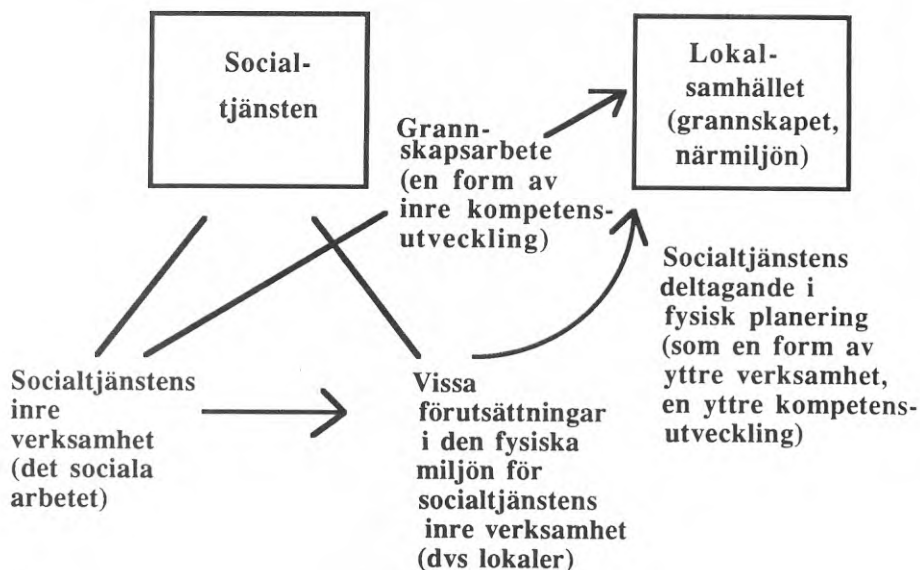
Socialtjänsten i Linköping utgår från denna helhetssyn och behovet av att utveckla en ny *expertroll* i planeringen i sin konstruktion av en modell för 'social planering'. Konflikten mellan att representera och mobilisera illustreras genom stadsförnyelsestudien, då framför allt i exemplet Övre Vasastaden (se kap 9).

Socialtjänsten i Linköping har inte nöjt sig med rollen att bidra med *underlag* i planeringen utan har också haft ambitionen att själva *medverka i den fysiska planeringen*. Socialtjänstlagen bidrar till att legitimera socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen, och i Linköpingsmodellens tolkning har detta lett till att socialtjänsten fått hela lokalsamhället som arbetsfält. Det speciella med Linköpingsmodellen är inte hur socialtjänsten definierat sin uppgift: att *delta* i (den fysiska) planeringen. Av tradition har socialtjänsten medverkat i planeringen av lokaler för den egna verksamheten. Det speciella med socialtjänsten i Linköping är vad man haft ambitionen att utveckla *utifrån* denna (traditionella) roll. Detta har man gjort med stöd av sin vision. Det är ofrånkomligt att, när socialtjänsten på detta sätt vidgar sitt revir (och sin kompetens i ett *yttre* perspektiv), man stöter på andra aktörer eller intressenter med vilka man kan riskera att hamna i konflikt *eller* med vilka man kan ha anledning att ingå en allians.

Socialtjänsten i Linköping har även en idé om en *vidgad* yrkesroll, där personal inom barnomsorg och äldreomsorg också fungerar som någon form av grannskapsarbetare. Denna nya roll, som skulle kunna kallas "främjarens", genom ambitionen att främja framväxten av sociala nätverk mellan människor, har närmare beskrivits och diskuterats i rapporten från bostadsområdet Lambohov (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

Detta är en väl så viktig ambition för socialtjänsten, och som gäller en *inre* kompetensutveckling. Också här kan socialtjänsten söka stöd i sin vision, och se sitt deltagande i fysisk planering som medel.

För socialtjänstens företrädare i Linköping, har det varit en viktig uppgift att med stöd i socialtjänstlagen utveckla en ny och starkare roll för socialtjänsten.

Figur 6.1: Illustration till Linköpingsmodellens föreställningar om hur socialtjänsten med utgångspunkt i den egna (inre) verksamheten kan påverka lokalsamhällets struktur. Detta är också en illustration till hur socialtjänsten i Linköping tolkar sin roll i samhällsplaneringen.

6.2.2 Socialtjänstens behov av legitimering

I en genomgång av olika teorier om legitimitet och legitimering (i syfte att analysera legitimitetsproblematiken i relation till strategisk förändring i organisationer) diskuterar Karlsson (1991) legitimitetsbegreppet dels med hänsyn till makt och ordning dels med hänsyn till organisationer/dess ledning och omvärlden. Legitimitet och makt är nära förknippade begrepp (se även diskussion i t ex Sager, 1990). Enligt Habermas (1979) betyder legitimitet att en företeelse (t ex en politisk ordning) har välgrundade anspråk på att erkännas. Detta innebär i sin tur att människor accepterar åtgärder som följer av detta och ställer upp på dess konsekvenser.

Socialtjänsten i Linköping försöker förstärka sin *ideologiska* legitimitet som fysisk planerare med hjälp av sin vision. Men det finns också en annan viktig formellt (*juridiskt*) baserad legitimitet, som uttrycks i socialtjänstlagen.

Utifrån en analys av senkapitalismens kriser formulerar den tyske samhällsfilosofen Jürgen Habermas sin teori om legitimitetskris (se Habermas, 1979). Dels finns en inbyggd motsättning mellan statens behov av planering och kontroll kontra individens behov av frihet med möjlighet till ekonomisk expansion. Men det handlar också om en upplösning av gränserna mellan det privata och det offentliga. Staten tar över en del av privatsfärens domäner samtidigt som det växer fram en ny arena- socialsfären (Habermas 1984 a). Denna utveckling skapar i sin tur ett större behov av legitimering på områden som tidigare var 'självlegitimerande' (t ex via kyrkans bud eller familjens, den s k 'intimsfärens', normsystem). "Administrative planning produces a universe preassure for legitimation in a sphere that was once distinguished precisely for its power of self-legitimation" (Habermas, 1979, s 71).

Habermas definierar risken för legitimitetskris i det senkapitalistiska systemet som en motsättning mellan staten, representerat av myndigheter, det administrativa systemet etc (d v s det som Habermas, 1984 b), i sin teori om kommunikativ handling kallar 'systemvärlden'), samt det socio-kulturella systemet ('livsvärlden').

Habermas (1979) nämner brukarmedverkan i planeringen (participatory planning) som en faktor som kan fungera som legitimitetsskapande. Detta är dels att betrakta som ett sätt att förankra planeringens motiv hos dem som berörs och att skapa lojalitet genom att de som berörs också får en möjlighet att delta. Dels förstärker det planeringens legitimitet mer allmänt genom att bemöta en (konservativ) kritik mot planering.

Eftersom Linköpingsmodellen utvecklats i första hand (d v s till att börja med) i samband med planering av nya områden, har socialtjänsten kunnat utveckla en idé om brukarmedverkan som fr a handlar om att delta i planeringen av *verksamheten* efter det att lokalerna planerats och byggts (se socialtjänstens uttolkning av begreppet i bilaga 4).

Socialtjänsten i Linköping har i övrigt lyckats med att hävda sin *professionella auktoritet* i främst två sammanhang.

I en jämförelse med företrädare för socialtjänsten i andra kommuner, har Linköpings socialtjänst varit steget före i sin roll som samhällsbyggare. I detta sammanhang har den formella (juridiska) legitimeringen, med stöd i socialtjänstlagen, utgjort en viktig grund.

I relationen till andra presumtiva företrädare för sociala mål i den fysiska planeringen har socialtjänsten i Linköping lyckats hävda en auktoritet som expert på sociala förhållanden. Med hjälp av sin vision och 'modell för samhällsbyggnad' (se bilaga 2) har socialtjänsten lyckats få en tydligare professionell framtoning på den fysiska planeringsarenan, som fungerar legitimerande.

Karlsson (1991) konstaterar att den legitima makten har en ideologisk förankring. Språket blir därmed också viktigt.

"Legitimering kan således sägas handla om att nyttja en viss vokabulär; en vokabulär som är normativt och stundom även emotivt laddad. Medelst denna vokabulär söker man tilldela sitt eget handlande accepterad mening." (...) "Språket fyller emellertid också, enligt litteraturen, en annan - för legitimering - central funktion, nämligen som medium för ideologiskapande. Med ideologiskapande avses här försök till kunskaps- och värderingspåverkan." (Karlsson, 1991, s 123)

Från socialtjänsten i Linköping är språket viktigt som ett sätt att förmedla och få gehör för sin vision. Denna vision har en stark ideologisk framtoning, och en viktig uppgift för socialtjänsten har varit att i olika sammanhang försöka "sälja" denna ideologi.

6.2.3 Socialtjänsten som expert i relation till andra experter

Ett grundläggande problem för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen kan beskrivas som bristen på makt i förhållande till andra aktörer på planeringsarenan.

Socialtjänsten behöver legitimitet för att få makt. Detta får socialtjänstens företrädare dels genom socialtjänstlagen, dels genom den kunskap som socialarbetarna kan tillskansa sig via sin erfarenhet av socialt arbete.

Detta har inte varit tillräckligt för socialtjänstens företrädare i Linköping. Visionen har fungerat legitimitetsförstärkande, men härvidlag har det varit viktigt med en vision baserad på *kunskap*. Inte bara erfarenhet, utan också vetenskaplig kunskap, som att hänvisa till sociala nätverksteorier.

Socialtjänsten i Linköping har stärkt sin *maktposition* i den fysiska planeringen på två sätt.

Den ena förklaringen kan sökas i hur socialtjänsten kunnat närma sig planerarnas sätt att *kommunicera*. Det har socialtjänstens företrädare lyckats göra genom att utveckla sin tredimensionella modell för samhällsbyggnad (se bilaga 2). Man har också närmat sig det mål-medel-rationella

planeringstänkande som delvis utmärker den fysiska planeringen och som illustreras i den empiriska redovisningen i avhandlingens del 2. Dessa drag kan exemplifieras i specifikationen av mål och krav t ex för äldreomsorgen (se bilaga 1), genom att initiera formulerandet av för kommunen gemensamma övergripande bostadssociala mål (se kap 2) samt exemplifierat i en detaljerad kravlista för servicelägenheter och dagcentralers utformning.

Detta kan beskrivas som *en* nyckel till socialtjänstens framgångar speciellt så som detta framkommer i samband med planering av *nya* områden. Detta är i linje med en planering som lånat sina drag från en synoptisk planeringsmodell. "Planning should not be seen as a disinterested, technical, politically neutral and consensual activity unambiguously protecting the public interest. Planners are part of, and they create, power relations" Skriver Sager (1990, s 263).

Ett annat sätt för att förstå hur socialtjänsten i Linköping lyckats genomföra sin modell, är att analysera vilka *strategier* som man utvecklat från socialtjänstens sida i relationen till andra planeringsaktörer som ett sätt att förstärka sin makt.

Henry Mintzbergs forskning om strategier tillhör forskningsfronten inom bl a ämnet företagsekonomi. Därifrån har jag hämtat hans definition av begreppet som "a pattern in a stream of decisions" (Mintzberg 1972 i Mintzberg och Waters, 1985). I denna artikel diskuterar han skillnaden mellan medvetna, d v s "(...) deliberate strategies - realized as intended" och mer slumpmässigt framvuxna strategier, d v s "(...) emergent strategies - patterns and consistencies realised despite, or in the absence of, intentions" (Mintzberg och Waters, 1985, s 257).

För att en strategi skall kunna betraktas som fullständigt medveten (avsiktlig) krävs enligt Mintzberg och Waters att följande villkor är uppfyllda. För det första att organisationens mål är tydliga och relativt detaljerade. För det andra att dessa mål accepteras av organisationens medlemmar. Det tredje villkoret innebär att organisationen förmår ha kontroll över de omgivningsrelaterade faktorer som kan påverka utfallet. Eftersom det självklart är omöjligt att till fullo leva upp till alla dessa krav, poängterar Mintzberg och Waters att "(---) we would expect to find tendencies in the directions of deliberate and emergent strategies rather than perfect forms of either" (ibid, s 258).

Längs en skala från en 'deliberate' till en 'emergent' strategi presenterar författaren några olika typer: the planned strategy, the entrepreneurial strategy, the ideological strategy, the umbrella strategy, the process strategy, the unconnected strategies samt the imposed strategies.

Utifrån mina erfarenheter av Linköpingsmodellen (se beskrivning av modellen i kap 2 samt inledningsvis i detta avsnitt) ser jag tydliga drag av framför allt de tre först nämnda strategityperna.

Socialtjänsten i Linköping med sina detaljerade målformuleringar, sin medvetna personalutvecklingspolitik samt modell som visualiserar en strategi för genomförande (planering) förefaller ligga nära en 'deliberate' (medveten) strategi.

I karaktäristiken av den 'planerade strategin' ligger att det inte finns någon klar åtskillnad mellan 'formulering' och 'implementering'. Det är därför som modellen mer framstår som en "modell av det planerade" än en "planeringsmodell". Samtidigt är det just detta faktum, som bidragit till några av modellens största framgångar (exemplifierat i hur socialtjänsten lyckades påverka den fysiska strukturen i bostadsområdet Lambohov, se Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

Socialchefen, och den närmaste kretsen kring honom, har haft stort inflytande över modellens utformning (se kap 3). Detta gör att man också kan definiera modellen i termer av en 'entreprenörsstrategi'. "In this case, the force for pattern or consistency in action is individual vision, the central actor's concept of his or her organization's place in its world. This is coupled with an ability to impose that vision on the organization through his or hers personal control of its actions (e.g. through giving direct orders to its operating personnel). Of course, the environment must again be co-operative". (Mintzberg, Waters, *ibid*, s 260).

Det som gör entreprenörsstrategin mer utmärkande för Linköpingsmodellen än den planerade strategin, är anpassningsförmågan exemplifierad bl a i modellens nya koncept (se kap 3). "Visions contained in single brains would appear to be more flexible, assuming the individual's willingness to learn, than plans estimated through hierarchies, which are comprised of many brains" (*Ibid*, s 261, exkl fotnot).

Mintzberg och Waters gör den intressanta kommentaren, att planerad strategi ofta följer på en entreprenörsstrategi. Så skulle man också kunna beskriva Linköpingsmodellens utveckling i perioden mellan exemplet Lambohov och modellens nya koncept exemplifierat i T1-området i Linköping. "(---) when important aspects of the environment changed, strong new visions emerged rather quickly, followed by long periods of deliberate pursuits of these visions. But as both organizations grew and became more formalized, the visions became the basis for planning (programming), and thereafter decisive changes were less in evidence. This led us to suspect that planned strategies often follow entrepreneurial ones, based on the vision of leaders, sometimes ones who have departed the organization (see Mintzberg and Waters, 1982, 1984)" (Mintzberg och Waters, 1985, s 261).

En vision kan vara kollektiv eller individuell. När medlemmarna i en organisation delar en vision och identifierar sig så starkt med den att man kan betrakta denna som en ideologi, tvingas de att utveckla beteendemönster på ett sätt att det går att klart definiera detta som en strategi. Detta kallar Mintzberg och Waters en 'ideologisk strategi' (*ibid*, s 262). Skillnaden mellan denna ideologi och de, vilka är kopplade till det för-

fattaren kallar planerade respektive entreprenörsstrategier, är att i de senare emanerar ideologierna från den centrala ledningen. När det handlar om en ideologisk strategi däremot, anammats visionerna av organisationens medlemmar så att man kan tala om en 'kollektiv vision'. Den ideologiska typen av strategi är medveten, "(---) ideological strategy would normally be highly deliberate perhaps more so than any type of strategy except for planned one." (ibid, s 262).

Kanske som en följd av en medveten personalpolitik och internutbildning är min erfarenhet att de mål som socialtjänstens ledning uttrycker igenkänns och omfattas av personal på olika nivåer i organisationen. En förklaring kan vara att det ideologiska innehållet är "lätt sålt", inte minst i denna typ av vård - och omsorgsproducerande organisation. Vem kan här förneka värdet av sociala relationer och gemenskap?

Jag skulle vilja sammanfatta min analys av socialtjänstens strategier så här. Initialt, i skapandet av Linköpingsmodellen, så var entreprenörstrategin dominerande. Detta övergick senare i en period av mer planerad strategi där det tycks ske ett brott för närvarande med återigen större inslag av entreprenörsinitiativ. Den vision som formulerades i början från centralt håll i organisationen har efterhand spridit sig så att man i dag ser spår också av en ideologisk strategi.

Författarna avslutar sin analys med att konstatera att all strategi-formulering står på två ben, en medveten och en mer oförutsedd. Samspellet mellan dessa kan sammanfattas i begreppet 'strategisk inlärning'.

Så är det naturligtvis även i fallet 'Linköpingsmodellen', men jag har i min framställning valt att framhäva de mest dominerande strategiska dragen i modellen.

Socialtjänsten i Linköping har lyckats med att stärka sin makt på planeringsarenan. Detta gäller åtminstone i samband med *nyområdesplanering*.

Vilken typ av kunskap är det som övriga fysiska planerare kan tänkas efterfråga och där socialtjänsten framstår som expert? Socialtjänsten uppfattas som experter på människors (de boendes) vardag. I nyområdesplanering kan socialtjänsten uppträda som "ersättare" för de boende (vid sidan av hyresgästföreningen som emellertid aldrig har haft någon *stark* roll på planeringsarenan vid sidan av andra 'experter').

Sett från socialtjänstens i *Linköping* utgångspunkt, handlar det emellertid mer om att vara experter på en vision om hur vardagslivet *bör* se ut. Denna vision grundar sig på en kunskap om olika problemgruppers livsvillkor och betydelsen av sociala nätverk. Socialtjänsten har också lyckats med att påverka bostadsbyggandet i denna riktning.

6.2.4 Socialtjänsten i relation till de boende

Kerstin Bohm (1985) menar att såväl olika former av medborgardeltagande i planeringsprocessen som socialsektorns medverkan i samhällsplaneringen kan ses som trender som *skulle kunna* innebära ett brott

mot en rationell planeringsmodell. Medborgardeltagande kan emellertid även fungera som enbart en legitimitetsskapande åtgärd för en rationalistisk form av planering.

I de flesta planeringssammanhang, intar socialtjänsten en 'advokatroll' på planeringsarenan, såsom företrädare för i första hand utsatta "problemgrupper" eller, annorlunda uttryckt, "resurssvaga" grupper. Men i samband med mer strukturinriktade insatser, kan socialtjänsten se som sin uppgift att företräda de boende i ett visst område mer *generellt*. Det är också så, som socialtjänsten i Linköping vill se sin roll som 'sambällsbyggare'.

Socialtjänsten kan emellertid också se som sin uppgift att uppmuntra de boendes *egna* initiativ och hjälpa till att skapa former för ökat boendeinflytande. I Linköping har detta framförallt utvecklats i samband med verksamhetsutformningen i de anläggningar som socialtjänsten ansvarar för.

Socialtjänstens ambition när det gäller boendeinflytande (med exempel från äldres medverkan) beskrivs av socialchefen på följande sätt:

"För mig finns det ett direkt brukarinflytande med direkt demokrati genom självvalda förvaltningsråd typ Stolplyckan och sådant som nu växer fram i Lambohov. Med en koppling till föreningsrörelsen, boendeorganisationer typ hyresgästföreningens kontaktkommittéer och sådant där".⁵

De äldres synpunkter kanaliseras via olika intresseorganisationer som lokala pensionärsorganisationer eller stadsdelsföreningar. Dessutom finns de kommunövergripande pensionärsråden där alla verksamhets-, utvecklings- och planeringsfrågor diskuteras. Kring enskilda projekt och stadsdelar kan det utvecklas speciella arbetsgrupper. I ett 40-tal områden finns så kallade rådsstugor som arbetar med allt från utemiljöfrågor till matsedeln i dagcentralernas restauranger.⁶ Det boendeinflytande som här framställs, är ett inflytande i ordnade och organiserade former.

Trots olika försök att finna former för kollektivt inflytande, visar andra undersökningar (se t ex Öresjö, 1988a, Wikström, 1986, Ekström, 1989, Danermark och Ekström 1990b, Jacobson, 1991) på samma sätt som exemplet Övre Vasastaden på den konflikt som lätt uppstår kring konkreta projekt mellan planerarnas verklighet och de boendes. Planerarnas mål, formulerade utifrån ett mer långsiktigt perspektiv, definieras inte alltid utifrån de *boendes* behov där perspektivet när det gäller äldre människor, naturligt nog, är mer kortsiktigt, mer förankrat i *nuet*.⁷

I en artikel om "makten och inflytandet över stadsförnyelsen" tar Källtorp (1984) upp till diskussion de motsättningar kring den byggda miljön som han menar skärps i och med den ökande bostadsförnyelsen. Myndigheter, kapitalägare och brukare har delvis motstridiga intressen och det blir de lokala myndigheternas uppgift att försöka jämka mellan de konflikter som lätt uppstår. Utan att explicit diskutera roll vis à vis de boende och deras organisationer, nämner Källtorp som ett exempel på

motsättning mellan de boendes krav och kommunala mål att de boende vill bo kvar medan kommunen vill få in fler barnhushåll i ett område där det bor mest äldre människor.

Faktorer, som Källtorp menar ökar de boendes möjligheter att påverka utfallet av ombyggnaden, är i vilken mån de är tidigt ute med sina krav, om de framför kraven på ett organiserat sätt samt om de kan få stöd av expertis och/eller opinion. Förutsättningarna kan beskrivas i termen av tekniska krav, krav på någon form av demokratisk organisation samt vetenskapligt stöd alternativt stöd i den allmänna opinionen.

I problemdrabbade 60-talsområden kan det vara lättare att få respons för en förnyelse med sociala ambitioner. "Nätverksbyggande" blir ett lika relevant mål i dessa sammanhang som i samband med planering av nya områden. Att få med de boende i detta arbete blir ett nödvändigt medel för att uppnå målet om en social förnyelse. Socialtjänsten har en *bredare bas* i 60-talsområdena (pga en mer varierad befolkningsammansättning), dvs de kan verka inte bara via sin äldreomsorg utan även via barnomsorg samt individ- och familjeomsorg.⁸

I 40-talsområdena handlar det mindre om nätverksbyggande och mer om att värna om existerande sociala nätverk.

Healey McDougall och Thomas (1982) beskriver social planering som en målinriktad process. I en sådan planering är det viktigt att identifiera alla olika intressenter och deras motiv. I vissa fall kan det vara nödvändigt att se till att en grupp får sina intressen tillgodosedda med hjälp av en ombudsman ('advokat').

När socialtjänsten i Linköping ser sin roll som att företräda de boende, gör de detta utifrån en tradition (och legitim roll) att tillgodose *svaga* gruppers intressen. Det blir emellertid problematiskt när man från socialtjänstens sida säger sig vilja företräda *alla* medborgares intressen i en mer generell och strukturpåverkande roll i samhällsplaneringen. Socialtjänstlagen ger genom sin ramlagskonstruktion och försök till målstyrning en öppning för en sådan (bredare) tolkning som socialtjänsten i Linköping funnit relevant när han utvecklat sin modell för samhällsbyggnad.

Källtorp (1983) skriver att planeringsprojektens medborgarförankring kan ske på två sätt: antingen direkt via kommuninvånarnas direkta deltagande och påverkan i planeringsarbetet eller individuellt via förtroendemän och tjänstemän/fältarbetare. De olika metoderna leder till kunskap om skilda befolkningsgrupper. De direkta metoderna tenderar att engagera främst de socialt aktiva människorna vilka sällan hör till de mest utsatta grupperna. Fältarbetarna når istället i stor utsträckning just de senare grupperna. Källtorp menar att de båda metoderna kompletterar varandra bra och plädera för att man använder sig av båda. Men Källtorp tar här inte upp en närmare diskussion kring problemet när dessa metoder blir motsägelsefulla i sitt budskap och när prioriteringar blir nödvändiga. Vems intressen skall då väga tyngst - de svaga gruppernas eller flertalets?

Brukarinflytandet när det gäller *ombyggnation* har utvecklats på två sätt (Olsson, 1989, s 178-179):

- *intygsvägen* (då förändringar som kräver bygglov eller statliga lån också kräver hyresgästintyg grundat på någon form av samråd) samt via
- *samråd* (då fastighetsägaren kallar till informationsmöten med de boende).

Samrådsförfarande fanns med, fast på olika sätt, i såväl Övre Vasastaden (se kap 9) samt Valla (se kap 10).

I sin utvärdering inom ramen för Boendeservicelegationen (där de övergripande målen för en samordnad boendeservice beskrivs som delaktighet, gemenskap och inflytande), konstaterar Karin Tengvald (1990) att "De boendes inflytande över boendemiljön har inte stått i fokus för försöksverksamheten på det sätt som ansträngningarna att öka de fysiska och sociala förutsättningarna för delaktighet och att skapa aktivitet gjort. Idén om det deltagande medinflytande för alla boende, som var 1970-talets signum, har fortfarande svårigheter att finna sina former" (ibid, s 13).

Tengvald konstaterar också att kollektiva inflytandeformer, typ kontaktkommittéer, föreningsföra etc. har utnyttjats i större utsträckning än mer individuella former inom ramen för de granskade projekten (d v s som fått bidrag från boendeservicelegationen).

En annan problematik illustreras genom hyresgästföreningens roll i exemplet Övre Vasastaden (se kap 9). Hyresgästföreningen representerade här en typ av *kollektiv* inflytandeform som saknade djupare förankring hos de boende i det aktuella bostadsområdet. Den konflikt som detta ledde till har uppmärksamats av Inga-Lill Eriksson (1987) i ett annat liknande projekt i Falun.

"En angränsande frågeställning handlar om *intresseorganisationer* som maktresurs för sina medlemmar. I Falufallet har vi studerat Hyresgästföreningen, dess handlande och ickehandlande i en inledande fas av ett ROT-projekt. Hyresgästföreningen är ett exempel på en intresseorganisation som *inte* fungerat som en neutral förmedlare av intressen, från medlemmarna till projektledning, stat och kommun. Enligt Claus Offe hotar dessa företeelser demokratin, eftersom intresseorganisationerna mister sin legitimerade kapacitet." (Ibid s 93.)

I samband med stadsförnyelse, finns en potentiell konflikt mellan socialtjänsten, som 'ställföreträdande brukare' och krav på mer *direkt* boendeflytande i planeringen. Men det finns också en risk för maktkamp mellan socialtjänsten som företrädare för de boende och andra aktörer (typ hyresgästföreningen) som gör samma anspråk för att legitimera en roll i planeringen. Det finns även en konflikt för socialtjänsten i rollen av att företräda 'sociala mål' mer allmänt och i rollen av att företräda de boende. Också andra aktörer på den fysiska planeringsarenan gör anspråk på att företräda sociala mål.

Som expert på social kunskap, och i en företrädarroll gentemot speciellt 'resurssvaga' grupper och grupper som socialtjänsten av tradition ansvarar för, kan socialtjänsten söka stöd i vetenskaplig kunskap, erfarenhet samt socialtjänstlagen som ger den formella auktoriteten. I rollen som 'aktiverare' saknar socialtjänsten i stort sett detta stöd, även om socialtjänstlagens vida ramlagskonstruktion ger *utrymme* för också en sådan tolkning av socialtjänstens roll. Ett stöd för detta kan bl a sökas i den övergripande s k portalparagrafen (SFS 1980:620, §1). Detta är en paragraf som socialtjänsten i Linköping ofta hänvisar till vid sidan av de lagrum (§ 5 resp §7) som mer konkret reglerar socialtjänstens ansvar för ett strukturinriktat arbete, dvs för socialtjänsten som samhällsplanerare.

Socialtjänsten i Linköping är expert på sin vision av hur det 'goda samhället' ser ut. De boende har emellertid *sitt* speciella perspektiv på sitt eget vardagsliv. Om socialtjänstens mål och ambitioner överensstämmer med övriga (etablerade) planerares (som i exemplet Övre Vasastaden, se kap 9) finns det en risk för att socialtjänsten ingår en allians med dessa planerare och att de boende hamnar i en motsatsställning.

Noter kapitel 6

- 1 Sidhänvisningar görs till nytryckt upplaga av Faludi (1973) från 1984.
- 2 Implementeringsstragi är en gren av den planeringsteori som framför allt utvecklats som ett statsvetenskapligt undersökningsfält. I min analys har jag känt mig tvungen att i avgränsande syfte välja bort detta perspektiv. Jag använde dock begreppet 'implementering' i en mer vardagsspråklig betydelse, synonymt med 'genomförande'.
- 3 Denna teori har utvecklats av Simon (se Simon, 1957, i t ex Gustavsson, 1985). Den fullständiga rationaliteten är här ersatt med en mera begränsad sådan.
- 4 En dokumentation av resultatet avseende detta exempel på implementation av Linköpingsmodellen görs i Pedersen, B, 1991, "Stolplyckan - från idé till verklighet", Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds Universitet.
- 5 Se intervju med socialchefen 8 maj 1987. Stolplyckan är exempel på en implementering av Linköpingsmodellen i en koppling till kollektivboende (se mer om detta i Pedersen, 1991).
- 6 Se intervju med Thore Andersson december 1990.
- 7 I Dahlgren, Khakee (1990) analyseras det vidgade gapet mellan de planeringsansvarigas och medborgarnas värderingar. Forskarna konstaterar därvid att den kommunala planeringen mycket fungerar i syftet att legitimera det givna systemet. Värderingar kring boende - och bostadsförhållanden nämns som ett exempel där det finns ett gap mellan planerarnas idéer och de boendes önskemål.
- 8 I vissa 60-talsområden i Linköping (Ryd, Skäggetorp) har en förnyelse genomförts med (enligt företrädare för socialtjänsten) inslag av förstärkt boendeinflytande. Det som skiljer dessa områden från de 40-talsområden jag studerat, är den höga medelåldern hos de boende i de äldre bostadsområdena, dels att dessa områden inte betraktas som problemområden i behov av någon *social* förnyelse.

DEL 2

GAMLA OMRÅDEN - OMRÅDEN ATT BLI GAMMAL I?

TVÅ EXEMPEL PÅ SOCIAL PLANERING I
STADSFÖRNYELSE

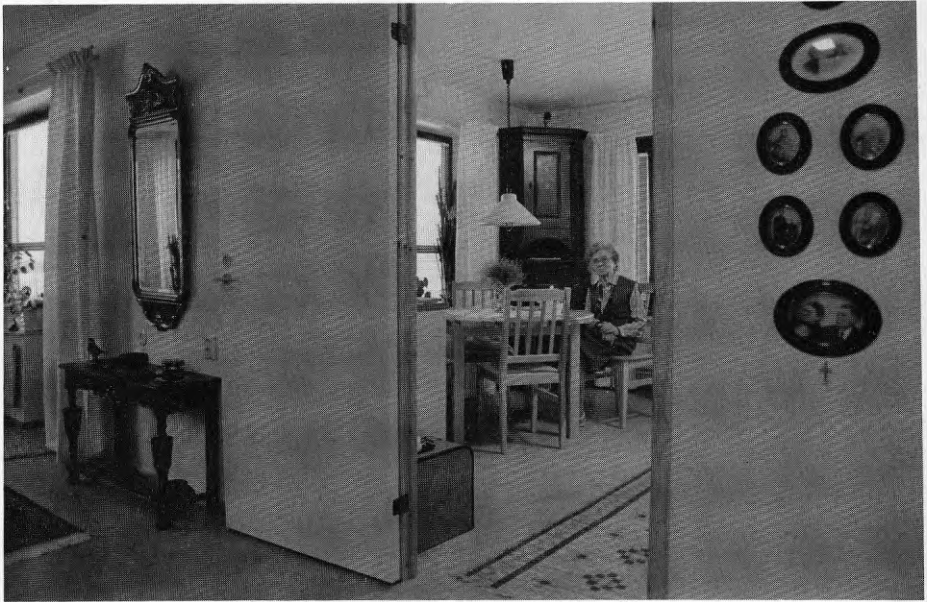

Foto: Håkan Wirström

7 Stadsförnyelse och social planering

Detta avsnitt inleds med en presentation av hur sociala ambitioner uttrycks i samband med stadsförnyelse, och därefter beskrivs hur Linköpingsmodellen är tänkt att implementeras i detta sammanhang.

7.1 Sociala ambitioner i några statliga dokument

Statens engagemang i stadsförnyelsen kom succesivt att växa under 70-talet i efterdyningen av den stora nybyggnadsepoken decennierna före. När bostadsefterfrågan i början av decenniet drastiskt minskade riktades uppmärksamheten mot det äldre bostadsbeståndet vars underhåll och modernisering under miljonprogrammets dagar i stor utsträckning försumrats. Ombyggnadsuppgifterna kunde kompensera byggsektorn för det bortfall som den minskade nyproduktionen av bostäder innebar. Genom fördelaktig lånefinansiering och nya regelsystem som främjade ombyggnad (ombyggnadsbestämmelser, kommunala planeringsrutiner, m m) uppmuntrades förnyelseåtgärderna.

Myndigheters och planerares osäkerhet inför den nya planeringssituationen och bristen på kunskap och erfarenheter ifråga om metoder och konsekvenser av olika åtgärder gav i inledningsskedet effekter som kom att starkt kritiseras; stora, ofta onödiga ingrepp i de befintliga bostadshusen, "lyxsaneringar", bristande omtanke om kulturhistoriska och andra miljömässiga värden, höjda hyror, evakuering och avflyttning av tidigare hyresgäster, upplösning av sociala nätverk, var följder som kritiken riktade sig mot. Kritiken handlade således om en dålig hushållning med såväl materiella som estetiska och sociala resurser i de hus och områden som förändrades.

Den ökade uppmärksamheten på de olika problem och konflikter som uppträdde i den tidiga ombyggnads- och moderniseringsverksamheten bidrog emellertid till att olika insatser blev aktuella både på politisk nivå och inom forskning och utvecklingsarbete. Av intresse är att konstatera hur begreppet 'varsam ombyggnad' kom att introduceras genom några kritiska fallstudier av ombyggnad av äldre bostadshus (Blomberg & Eisenhauer, 1976). Begreppet kom också snart att få en tillämpning i olika statliga utredningar och lagtexter.

De sociala aspekterna i samband med förnyelse och ombyggnad kom att uppmärksammas av byggforskningsrådet i flera olika probleminventeringar och kunskapsöversikter under 70-talet. (Bostadssanering BFR R63:1974; Gillwik, 1975; Hallberg, 1977; Björnberg m fl, 1979). Under senare delen av 70-talet och under hela 80-talet har vid sidan av en tekniskt och administrativt inriktad ombyggnadsforskning också de sociala frågorna fått en framskjuten ställning.

Betydelsen för den politiska och praktiska verkligheten av forskningsinsatserna kan vara svår att bedöma. Det är emellertid intressant att notera, att när förnyelsefrågorna blir föremål för ett samlat grepp genom tillsättandet 1979 av den statliga stadsförnyelsekommittén, denna tar stöd i pågående studier och redovisar kunskapsläget i ett särskilt diskussionsunderlag (SOU 1981:100). Ett särskilt uppdrag ges också åt socialstyrelsen att sammanställa slutsatser om vad ett socialt inriktat förnyelsearbete bör bygga på. Sammanfattningsvis anger man där bland annat att det bör ta sikte på att minska segregation och stödja resurssvaga grupper i samhället samt att få en bra bostad i en god miljö.

Begreppet stadsförnyelse introducerades som ett officiellt planeringsbegrepp just i direktiven till stadsförnyelsekommittén¹. Kommitténs uppgift var att "analysera hur man, med hänsyn till rådande ekonomiska och sociala mål (min kursivering) och utvecklingstendenser i samhället, lämpligen bör förnya våra städer" (SOU 1981:99, s 29-30). Det betonas att till begreppet stadsförnyelse hör alla de åtgärder som kan förbättra en stad eller en stadsdel så att behov och önskemål hos dem som lever och verkar i staden skall kunna bli tillgodosedda. I utredningens betänkande återfinns ytterligare skärpta formuleringar om stadsförnyelsens sociala innehåll. Med hänvisning till den samtidigt pågående stadsförnyelsekampanjens programförklaring om att målen för den fysiska omdaning inte i första hand är tekniska och ekonomiska, utan sociala och kulturella, så framhåller man i utredningen att det just är de sociala målen som skall läggas till grund för övervägandena om eftersträfvade eller icke önskvärda fysiska förändringar. Dessutom poängteras att villkoren för att förändringarna leder till avsett resultat måste klargöras. Det sistnämnda förtydligas med exemplet om lägenhetssammanslagning som ett sätt att öka antalet barnfamiljer i ett område och där erfarenheterna hade visat att det ofta istället varit de betalningsstarka småhushållen som flyttat in i de större lägenheterna, när ett område förnyats.

I stadsförnyelsebetänkandets sociala ambitioner ingick också att öka inflytandet över förnyelseåtgärderna för dem som berörs av de fysiska förändringarna. Nära kopplad till inflytandefrågan är naturligtvis de boendes möjlighet att bo kvar efter förnyelsen, en fråga som ingick i utredningens uppräknade av de bostadspolitiska mål som skall styra förnyelsen.

Betänkandet 'Stadsförnyelse och bostadsförbättring' ledde inte till några stora förändringar i regelsystem eller stödåtgärder från statens sida. Utredningens diskussion och ställningstaganden kring stadsförnyelsefrågorna kan trots detta ses som ett led i utvecklingen av centralt sanktionerade värderingar och ambitioner i förnyelseverksamheten och också som ett bidrag till en successivt ökad medvetenhet hos inblandade parter om de konflikter och motstridiga mål som denna verksamhet rymmer. Ett sådant exempel är när målet om en allsidig befolkningssammansättning (anfört som ett *socialt* mål) leder till åtgärder som innefattar lägenhetssammanslagningar eller förtätning (s k kompletteringsbebyggelse) vilka ofta möter

ett starkt motstånd från den lokala befolkningen. Detta var just fallet i ett av de exempel som ingår i denna studie.

De statliga sociala ambitionerna i stadsförnyelsearbetet återfinns i andra dokument från slutet av 70-talet. Propositionen om den nya socialtjänstlagen (prop 1979/80:1) uppehåller sig särskilt vid socialtjänstens roll i planeringen av såväl nya bostadsområden som förnyelse av befintliga. Listan på delmål som presenteras är lång. Man anser bland annat att socialtjänstens företrädare skall verka för att bebyggelsen skall få en allsidigt sammansatt social struktur, att närmiljöns planering skall främja kontakt och gemenskap och att den sociala servicen skall ha ett tillräckligt och väl lokaliserat utbud. Speciella gruppers bostadsbehov skall tillgodoses i, som det uttrycks, icke segregerade former (jämför normaliseringsbegreppet).

I ett senare dokument där förnyelseproblematiken behandlas, nämligen betänkandet som föregick det s k ROT-programmet² (Bättre bostäder - ett 10-årigt förnyelse- och underhållsprogram, Ds Bo 1983:2) formuleras de sociala målen i tre punkter:

- Alla människor har rätt till en bostad med modern utrustning.
- Oberoende av ålder eller handikapp, skall alla ha rätt till en bostad som fyller kraven på god tillgänglighet.
- Boendet skall bli mera jämlikt och integrerat. (Ibid, s 3)

De medel som anvisas i ROT-programmet (prop 1983/84:40), förutom de tunga förslagen om förbättrade finansieringsvillkor i den statliga låne- och bidragsgivningen, är förbättring av den kommunala bostadsförsörjningsplaneringen. Förnyelseåtgärderna skall redovisas i dessa program. Tidigare hade planeringen i första hand inriktats på nyproduktionens omfattning och dess fördelning på hustyper, upplåtelseformer och orter. Kvalitativa mål för utvecklingen av olika bostadsområden hade i liten utsträckning uppmärksammats.

I betänkandet till ROT-programmet framhålls att bostadsförsörjningsprogrammet skall utgöra "ett instrument för avstämning mot den sektorsövergripande ekonomiska och fysiska planeringen och mot annan sektoriell planering". Behovet av åtgärder för bostadsförsörjningen skall kunna bedömas med hänsyn till demografiska och sociala faktorer, liksom bostadsbeståndets utveckling funktionellt och tekniskt. Den kommunala planeringen skall framför allt utvecklas i riktning mot att bli mer *områdesorienterad*. Man pekar på möjligheten för kommunerna att upprätta förnyelseprogram, dels för prioritering av vilka områden kommunen skall satsa sina förnyelseåtgärder i, dels som information till bland annat fastighetsägare och boende om kommunens intentioner för en stadsdels utveckling.

Sociala mål för stadsförnyelseåtgärder redovisas också i betänkandet "Bo på egna villkor" (SOU 1984:78). Meningen med utredningen var att

ytterligare konkretisera målen i socialtjänstlagen, hälso- och sjukvårdslagen och i bostadsförbättringsprogrammet (ROT-programmet) och föreslå åtgärder för att äldre, handikappade och långvarigt sjuka i större utsträckning skulle kunna bo kvar i den vanliga bostadsmiljön. Det är enligt utredningen ökad tillgänglighet och en förbättrad utrymmesstandard i de enskilda bostäderna som behöver förbättras. I bostadsområdet kan också framkomligheten och utformningen behöva förbättras så att människor med funktionshinder kan klara vardagslivets olika uppgifter. Om kraven på bostäderna höjs, om hissar installeras, trappsteg och nivåskillnader tas bort, vissa mått i sovrum och hygienrum beaktas, underlättas också villkoren för den hemvårdspersonal som har de äldres eller handikappades bostad som sin arbetsplats.

Ombyggnad och stadsförnyelse som gynnar ett självständigt boende för de grupper som annars ofta hänvisas till institutioner, måste enligt utredningen bygga på ingående kunskap om de lokala förutsättningarna. Den bör också föregås av en områdesvis och sektorövergripande planering. För att åstadkomma det helhetsgrepp som man uttryckligen efterlyser, där både fysiska och sociala behov skall kunna tillgodoses, krävs en långtgående samordning mellan de olika huvudmännen i förnyelsen, såsom fastighetsägare, kommunala förvaltningar och landsting.

Uppmärksamheten på de sociala frågornas betydelse har, som framgått av innehållet i de offentliga dokumenten, successivt ökat under 80-talets första hälft samtidigt som förnyelseverksamheten kommit att omfatta allt yngre årgångar av bostadsbeståndet. En närliggande förklaring till den ökade medvetenheten om de sociala konsekvenserna av förnyelseåtgärderna är att bebyggelsen från 40- och 50-talet rymmer en stor andel äldre människor och att dessa områden karakteriseras av en ovanlig stabilitet i det sociala mönstret. I områdena är inte så sällan de sociala nätverken väl utvecklade, befolkningen är lokalt förankrad på ett sätt som inte varit fallet i rekordårens bostadsområden. Konsekvenserna av förändringar blir därmed mera genomgripande och tydliga, något som klart dokumenterats i studier av förnyelsens sociala effekter (Werner, 1984, Öresjö, 1988a).

Motiven för ombyggnad och modernisering gällde i första skedet framför allt bebyggelsens tekniska brister, områdesvisa obalanser i serviceunderlaget och - inte minst - sysselsättningen inom byggbranschen. De har utvidgats till att ingå i ett omsorgsperspektiv och mer uttalat i en ny social bostadspolitik när äldrefrågan kom upp på dagordningen. Bostadsförbättring och stadsförnyelse har blivit inslag i en socialpolitik med de äldre, de handikappade och de långvarigt sjuka som målgrupp.

7.2 'Linköpingsmodellen' i stadsförnyelse

Linköpingsmodellen utvecklades ursprungligen i samband med planeringen av nya bostadsområden, men har fått en vidgad tillämpning i stads-

förnyelsesammanhang. Målen och ambitionerna är desamma, oavsett det är fråga om nyproduktion eller förnyelse av befintliga äldre bostadsområden.

7.2.1 Programarbete och sociala ambitioner i samband med stadsförnyelse

Stadsförnyelsearbetet i Linköping har inte föregåtts av en samlad programverksamhet inom kommunens förvaltningar eller politiska organ. I ett program för nya bostadsområden från fastighetskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott i mars 1983 skisseras emellertid vissa riktlinjer.³

Bland övergripande målsättningar anges att processer för ökat medborgarinflytande i planläggningen skall stimuleras liksom ökat boendeinflytande i förvaltningen. En ambition är att förbättra samverkan mellan de olika kommunala organen.

En fördjupad diskussion om stadsförnyelsens mål och medel efterlyses. Man ansluter sig emellertid i promemorian till stadsförnyelsekommitténs vida syn på förnyelseåtgärdernas syfte. Det enskilda objektet skall ses i stadsdelens och stadens perspektiv. Stadsförnyelseåtgärderna skall syfta till att bättre tillgodose behov och önskemål hos dem som bor och arbetar i området. De kortsiktiga målen och behoven får emellertid inte skymma de mera långsiktiga. Man varnar för konflikter som kan uppstå i ett allför kortsiktigt perspektiv med en för stark betoning på exploateringsekonomiska krav.

Behovet av förbättrad kunskap om bostadsområden och de boendes levnadsförhållanden påtalas. Områdesbeskrivningar av statistisk karaktär bör kompletteras med mjukdata (jämför bostadssociala inventeringar/sociala områdesbeskrivningar).

7.2.2 Anpassning av social omsorg i äldre bostadsområden

Eftersom 'Linköpingsmodellen' för social omsorg uttrycker en ambition att integrera barnomsorg och äldreomsorg, kan det vara relevant att nämna de principdokument som socialförvaltningen på socialnämndens uppdrag utarbetat till socialnämnden 1980 och 1981 rörande anpassningen av barnomsorgen i äldre, redan färdigbyggda områden.⁴

Redan 1977 antog sociala centralnämnden⁵ de mål för barnomsorgen, som kom att gälla i första hand i bostadsområdena Tokarp och Lambohov. I februari 1980 beslutade sociala centralnämnden⁶ att uppdraga åt förvaltningen att ta fram en kommunövergripande plan för anpassning av barnomsorgen i *befintliga* bostadsområden, i enlighet med den målsättning som formulerades tre år tidigare, då det hade gällt en planering av nya bostadsområden.

Den plan för barnomsorgsmodellens anpassning till äldre bostadsområden som socialtjänsten senare presenterar för sociala centralnämnden i juli 1981⁷ speglar ett rationellt mål-medel-tänkande. I målsättningen betonas småskalighet, decentralisering, integration och normalisering.

Parallellt med arbetet att anpassa barnomsorgsmodellen till äldre bostadsområden utvecklades nya principer för äldreomsorgen i syfte att öka möjligheten till kvarboende och decentralisera servicen för de äldre. Kvarvarande ålderdomshem (s k SMHI-servicehus med helinackordering) skulle successivt ersättas av småskaliga servicehus helst integrerade med vanliga lägenheter. En fortsatt samordning planerades också mellan äldreomsorgen och barnomsorgen i de olika stadsdelarna.

I slutet av 70-talet hade en hemtjänstutredning⁸ tillsatts som givit nya riktlinjer för äldreomsorgens utveckling och organisation. Beslut i denna fråga tas av socialnämnden i december 1979.⁹

I ett informationsmaterial från 1986 om pensionärs/handikappomsorg knyter målbeskrivningen an till principerna för barnomsorgen. Denna målsättning gäller för kommunen i sin helhet, nya såväl som gamla områden, tätort såväl som glesbygd:

"Kommunfullmäktige har bland annat beslutat

att som övergripande målsättning fastställa att kommunens serviceinsatser för pensionärer och handikappade skall syfta till att bereda dessa grupper möjligheter att i jämställdhet med andra grupper i samhället åtnjuta trygghet, valfrihet och medinflytande.

att målsättningen innefattar att alla pensionärer och handikappade, som så önskar, skall beredas den service som behövs för att de skall kunna bo kvar i den egna bostaden, intill dess de på grund av sjukdom eller annan anledning behöver vård av så kvalificerad art att den kan lämnas bara på institution.

att målsättningen om medinflytande innebär att pensionärer och handikappade skall beredas möjligheter till ett meningsfullt inflytande i planeringsfrågor, som avser förhållanden, som är av betydelse för nämnda gruppers dagliga liv och möjligheter att i jämställdhet med andra grupper utnyttja den service som erbjuds i samhället.

att uttala sin anslutning till att kommunen i fortsättningen inriktar sig på utbyggnad av servicehus samt

att de nuvarande ålderdomshemmen utanför centralorten bibehålls och att man därmed bereder de pensionärer i landsbygdsdelarna av

kommunen, som så önskar, möjlighet till en boendeform med god service inom eller i varje fall i närheten av tidigare bostadsort."¹⁰

Utifrån en indelning av de äldres boende i "normalboende" respektive "serviceboende" (där det förra syftar på lägenhet eller villa, och det senare på servicehus eller ålderdomshem) formuleras i en PM från 1979 (från socialförvaltningen) följande principiella ställningstaganden¹¹.

"Boende, liknande det ovan redovisade, är möjligt att genomföra i de flesta bostadsområden i varje kommun, som har en pågående stadsförnyelse och/eller utbyggnad av nya bostadsområden med planering för social omsorg. Detta utan att det behöver kosta mer än i traditionellt byggande. Stadsförnyelse får inte bara bli en fråga om förändring av den fysiska formen. Det gäller att planera med helhetsperspektiv, se även till organisation, personalroll och samspel mellan det privata, föreningar och offentlig verksamhet."

Betydelsen av samordning mellan olika verksamheter betonas, liksom värdet av att integrera olika grupper. Men, vilket också betonas, detta får inte ske på bekostnad av principen om decentralisering och småskalighet:

"Vi måste lära oss att gruppera de resurser som i dag finns utspridda - i kulturlokaler (t ex bibliotek), i skolor, i fritidsgårdar, i barnomsorgen, i pensionärs- och handikappomsorgen och övrig social omsorg, i vanliga bostäder etc - på ett alternativt sätt *men behålla den lilla skalan*. Socialtjänsten måste ta på sig en aktiv roll som samhällsplanerare för att se till att "det kollektiva boendets" fördelar blir något normalt och tillgängligt för alla. Det är egentligen inte så att bara en viss sorts människor efterfrågar dessa fördelar det är en fråga om att vi måste sprida kunskap om vilka dessa fördelar är. Det bästa sättet att göra det är att planera så att så många som möjligt för chansen att pröva."¹²

Med tanke på den betoning som görs av 'den lilla skalan' kan man tolka det som att denna princip är den som överväger. I stadsförnyelseplanering handlar det ofta just om decentralisering och småskalighet. Om åtgärder i begränsad omfattning och i anpassning till omgivningens möjligheter respektive begränsningar.

7.2.3 Utredning angående kompletteringsområden

Hösten 1981 får stadsbyggnadskontoret i uppdrag att studera förutsättningarna för kompletteringsbebyggelse av bostäder i anslutning till befintlig bebyggelse i Linköpings tätort. Enligt direktiven syftar studien till:

- att belysa vilka områden som är möjliga att förtäta med ytterligare bostäder

- att uppskatta den totala volym av det framtida bostadsbyggandet som är möjligt att åstadkomma med en sådan förtätning
- att söka snabba, framkomliga vägar att ersätta delar av bostadsbyggandet inom nyexploateringsområden med kompletteringsbebyggelse i syfte att möjliggöra besparingar i budgeten.

I rapporten, daterad i februari 1982¹³, slås inledningsvis fast att "stadsförnyelse i betydelse upprustning av den sociala och fysiska miljön i befintliga stadsdelar har inte berörts närmare". Däremot ser man *kompletteringsbebyggelse* med bostäder som ett medel för att förändra den sociala och fysiska miljön. För åren 1982-86 redovisas sammanlagt 940 lägenheter fördelade på 11 områden. Åren 1987-1991 redovisas 6 områden med sammanlagt 740 lägenheter. 515 lägenheter i 5 områden redovisas för åren 1992-2000. Främst behandlar rapporten kompletteringsbebyggelse med bostäder i syfte att säkerställa ett högt bostadsbyggande genom bättre utnyttjande av befintliga resurser.

Socialförvaltningen skriver i mars 1983 ett yttrande till socialnämnden över rapporten om *kompletteringsbebyggelse*.¹⁴

Med utgångspunkt i socialtjänstlagens §1 och §7 formuleras några viktiga begrepp som utgör stommen i de mål socialnämnden antagit i samband med budgetarbetet, nämligen trygghet, normalisering, självbestämmande, inflytande medverkan samt aktivering. En hänvisning görs också till de specifika mål som formulerats för den fysiska planeringen respektive barn- och äldreomsorgen.

Socialförvaltningen ställer sig positiv till kompletteringsbebyggelse som medel att utveckla och förbättra befintliga stadsdelar, men påpekar också att denna åtgärd måste ses i ett vidare sammanhang. Man hänvisar i skrivelsen till den modell för samhällsbyggnad som utvecklats utifrån ett småskaligt perspektiv. Denna modell syftar till att bygga upp och förstärka sociala nätverk i bostadsområdena för att stärka kontakt och gemenskap och ge förutsättningar för de boendes aktiva deltagande under eget ansvar. Att denna modell kan (och bör) tillämpas även vid kompletteringsbebyggelse understryks i skrivelsen. I övrigt förs ett principiellt resonemang kring att sammanföra olika resurser (inom kultur-, fritids-, skol- och omsorgssektorn) på ett sätt att den enskilda människan upplever *helheten*, samtidigt som den lilla skalan bibehålls och närheten förstärks.

Socialförvaltningen beskriver som ett alternativ s k "problemorienterad kompletteringsbebyggelse":

"I stället för det snäva fysiska betraktelsesättet, som utredarna själva kritiserar, bör kompletteringsbebyggelse ta sin utgångspunkt i ett socialt och ekonomiskt helhetsperspektiv. Kompletteringsbebyggelsen kan då bli ett medel att förstärka de positiva faktorerna i stadsdelen och undanröja - eller åtminstone minimera - de problem som kan finnas i en aktuell stadsdel."¹⁵

Som exempel i nämnda skrivelse, tas området Övre Vasastaden. Huvudproblemet beskrivs som "stark ålderssegregation". Målet med kompletteringsbebyggelsen bör enligt socialförvaltningen vara att bryta ålderssegregationen samt "att möta behoven hos den stora grupp äldre som redan finns i området och genom olika insatser möjliggöra kvarboende i normalbostäderna så att behovet av speciällägenheter minimeras". Man säger också att "för de behov av speciällägenheter som ändå kommer att uppstå, bör dessa om möjligt lösas inom stadsdelen". De medel som räknas upp är följande:

- Skapa lämpliga bostäder för barnfamiljer genom nybyggnad i kompletteringsområdet och/eller sammanslagning av mindre lägenheter i befintliga bostadshus.
- Serviceåtgärder som riktar sig till barnfamiljer, såsom eventuell komplettering av barnomsorgen, lösning av skolfrågorna för de yngsta skolbarnen i området även fortsättningsvis och upprustning av lekplatser.
- Upprustning av den yttre miljön totalt, som exempelvis översyn av park- och grönytor och eventuellt trafikreglerande åtgärder på utsatta ställen.
- Informera om områdets kvaliteter i förhållande till gruppen barnfamiljer.
- Medvetet använd förmedlingspolitik för bostäder som leder mot målet att få dit fler barnfamiljer.

För att främja kvaliteten för äldres boende i enlighet med det andra målet anser socialförvaltningen att följande åtgärder bör vidtas:

- Befintliga bostäder anpassas och rustas upp (hissar, badrum, kök, tvättstugor m m).
- Dagcentral för hemtjänsten lokaliseras till området.
- Behov av speciällägenheter (servicellägenheter) tillgodoses i området.
- Upprustning av yttre miljön (trafiksäkerhet, belysning, snöröjning/sandning, upprustning av park-och grönytor m m).
- Insatser för att kunna hålla butiker och andra serviceinrättningar vid liv.

Socialförvaltningen anger ytterligare en förutsättning för arbetet med t ex Övre Vasastaden, och det är att finna utrymme tids- och resursmässigt för väl genomarbetade områdesanalyser utifrån en helhetssyn.

På utredningen kring kompletteringsbebyggelse följde en diskussion om ombyggnadsverksamhetens mål och medel. I en skrivelse till fastighetskontoret 1983¹⁶ skriver socialförvaltningen: "Det är utomordentligt viktigt att ombyggnad - på samma sätt som kompletteringsbebyggelse -

ses i ett sammanhang med hela stadsdelens behov och den av de boendes önskade och för samhället önskvärda utvecklingen i området." Socialförvaltningen ser det också som viktigt att förvaltningen blir informerad om planerade större underhållsåtgärder och att det finns möjlighet att utforma dessa åtgärder så att behovet av specialbostäder liksom insatser inom den öppna hemtjänsten därmed skulle kunna begränsas. I skrivelsen efterlyses en bättre samordning mellan olika åtgärder och att socialförvaltningen får en mer framträdande roll i samarbetet mellan olika instanser. Ett förslag som framförs är att hemvårdsassistenternas kunskaper om ett bostadsområde och dess invånare tas till vara för att kunna beskriva problemen inför en ombyggnad. Man efterlyser också från socialförvaltningens sida att stadsförnyelsens mål och medel i kommunen klargörs för att detta i sin tur skall kunna ange den önskvärda inriktningen på hur ombyggnadsfrågorna ska hanteras.

Någon samlad programförklaring i enlighet med socialförvaltningens förslag formulerades aldrig. Däremot initierades 1984 det s k Valla-projektet. Detta tillkom genom att fastighetsägareförbundets pilotprojekt för ombyggnad av fastigheter i Linköping samordnades med kommunens arbete med kompletteringsbebyggelse i den gamla frizonen mellan ett industriområde och bostadsbebyggelsen i bostadsområdet Valla. Socialförvaltningen yttrade sig på följande sätt:

"Vallas struktur med sin övervikt av fåpersonshushåll, små lägenheter och det faktum att endast ett fåtal fastigheter berörts av ombyggnadsverksamheten samt kommunens önskan att producera ett servicebostadshus gjorde projektet intressant för inblandade parter."¹⁷

Noter kapitel 7

- 1 Utredningsarbetet startade parallellt med Europarådets stadsförnyelsekampanj och som Sverige deltog i. Europarådets kampanj hade beteckningen 'European Campaign for Urban Renaissance' och pågick 1980-81.
- 2 ROT står för 'renovering, ombyggnad, tillbyggnad'.
- 3 Program för nya bostadsområden, PM från fastighetskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott, mars 1983.
- 4 1980-05-29, Projektplan för framtagande av kommunövergripande plan för anpassning av befintlig barnomsorg i äldre, redan färdigbyggda bostadsområden till de mål och organisationsformer som gäller för Lambohov-Tokarpmodellen.
1981-07-30, Anpassning av barnomsorgen i äldre bostadsområden till sociala centralnämndens mål för verksamheten.
- 5 Protokoll från sammanträde i sociala centralnämnden, 1977-10-17, §361.
- 6 Protokoll från sammanträde i sociala centralnämnden, 1980-02-18, §53.
- 7 PM 1981-07-30 (se not 4).
- 8 1979-03-06, Kvalitet inom äldreomsorgen/social hemtjänst - sammanfattning.
- 9 1979-12-17, Kvalitet inom äldreomsorgen - social hemtjänst. Sammanträdesprotokoll socialnämnden.
- 10 Ur informationsmaterial om pensionärs/handikappomsorg, socialförvaltningen, 1986-09-30. Citatet (sid 1) hänvisar till dokument daterat 1979.
- 11 Ibid s. 3 respektiv s. 4 ur dokument daterat 1979.
- 12 Ibid.
- 13 Kompletteringsbebyggelse, stadsbyggnadskontoret 1982-02-15.
- 14 Socialförvaltningen 1983-03-16, yttrande angående rapporten "Kompletteringsbebyggelse".
- 15 Ibid.
- 16 Ibid.
- 17 Skrivelse från socialförvaltningen till fastighetskontoret 1983-04-26, synpunkter på ärendet "Behov och diskussion om ombyggnadsverksamhetens mål och medel m m".

8 Den empiriska studiens utgångspunkt, syfte och tillvägagångssätt

I studien "Boende, omsorg och sociala nätverk, kommunal omsorg i närmiljön" (Henning, Lieberg, Palm Lindén 1987) analyserades betydelsen av en socialt inriktad fysisk planering för framväxten av ett socialt liv i det nybyggda bostadsområdet Lambohov. Bland de mest utmärkande dragen i denna planering, var socialtjänstens deltagande i planeringen och utformningen av en modell för samhällsbyggande med den sociala omsorgen i fokus. Den senare skulle fungera som motor i en process som syftade till att utveckla lokala sociala nätverk.

Studien visade bland annat att den socialt inriktade planeringen hade vissa framgångar genom socialtjänstens möjligheter att påverka den fysiska utformningen.

Den modell för samhällsbyggnad som socialtjänsten i Linköping utvecklat (se bilaga 2 samt beskrivning i kapitel 2), gäller emellertid inte bara som planeringsprincip i samband med planering av nya bostadsområden. Den har utvecklats som en generell modell att gälla för kommunen i dess helhet.

En viktig forskningsfråga knuten till föreliggande empiriska studie var hur tillämpningen av modellen skulle te sig i en annan planeringssituation än nyproduktion av stora sammanhängande bostadsområden. Skulle modellen också kunna tillämpas vid stadsförnyelse med dess helt skilda utgångspunkter och villkor? Dessa frågor skulle kunna få sin belysning genom en granskning av planeringsprocessen i samband med stadsförnyelse. I denna rapport redovisas planeringsprocessen i samband med förnyelse av två bostadsområden i Linköping, båda från 40-talet. Eftersom det bodde en stor andel äldre i dessa områden blev det aktuellt för socialtjänsten att försöka implementera sin modell för äldreboende och äldreomsorg i samband med förnyelseplanerna.

Vid en förnyelse av områden från denna period aktualiseras på ett särskilt sätt de sociala målen och ambitionerna, eftersom en så stor andel av de boende är äldre och ofta ensamstående. I dessa områden blir därför kopplingen mellan äldreomsorg och stadsförnyelse viktig och detta får konsekvenser för utformningen av planeringsprocessen. Detta kan också leda till problem vilket uppmärksammats i en rad studier. Som exempel kan nämnas Norra Göta i Borås (Wikström, 1986, Öresjö, 1988a) som analyserat vad som händer i mötet mellan de boendes värld och planeringsvärlden. Studier från ett förnyelseprojekt i Falun (Eriksson, 1987, Källtorp, 1987) lyfter fram de 'mjuka' förvaltningarnas (vilket bland annat inkluderar socialtjänsten) relativa maktlöshet i jämförelse med andra aktörer i den fysiska planeringsprocessen, men också de boendes brist på

makt. Studier från Örebro¹ visar på hälsorisker för de äldre i samband med ombyggnad och flyttning.

Dessa studier visar, att i samband med sociala ambitioner i stadsförnyelseprocessen måste planerarna utveckla strategier för att hantera de målkonflikter som kan uppstå. Socialtjänstens roll blir intressant härvidlag såsom en viktig företrädare för sociala mål i samhällsplaneringen. Vilka möjligheter har socialtjänsten att samtidigt planera och bevaka de äldres intressen i planeringen? Detta är en fråga som står i fokus för denna studie.

I en PM från 1985 formulerades syftet på följande sätt:

"Undersökningens syfte är att studera socialtjänstens roll i planeringsskedet av en stadsförnyelseprocess utifrån konkreta exempel i Linköping. Övergripande frågeställningar är hur de sociala målen överlever i en process där olika intressen måste sammanvägas, och på vilket sätt en anpassning sker mellan mål och medel under processens gång i stadsförnyelsen."²

En viktig frågeställning handlar om vilka sociala mål som formuleras för planeringen och hur dessa företräds av olika aktörer i processen. Vilka konflikter uppstår kring olika mål? Vilka kompromisser blir nödvändiga? Vilka prioriteringar görs, och på vilka grunder?

Föreliggande redovisning, som innefattar en studie av planeringsprocessen i två stadsförnyelseprojekt, har en empirisk tyngdpunkt. Resultaten utgör underlag för den fördjupade och mer principiella analys, som redovisas i avhandlingens del 1.

8.1 Fallstudier som metod

Kjellén-Söderman (1980) ser fallstudien som en undersökningsmetod inte som datainsamlingsmetod. Inom ramen för en fallstudie kan man använda sig av såväl kvantitativa som kvalitativa data. Aktörer, historia samt verklighetsöverföring utgör praktikfallets särdrag. Kjellén-Söderman beskriver sitt aktörssynsätt med att aktörerna har ambitioner, viljor, kompetens och makt samt att de agerar och påverkar varandra över tiden. Författarna ser historia som en dialektisk process och menar samtidigt att det inte är möjligt att förstå en organisations faktiska tillstånd om man inte förstår dess historia, dvs processerna fram till dess nuvarande tillstånd.

"Det är inte bara så att nuet är en funktion av historia, utan historien är verkligen nuet." (Ibid, s 27)

En tvåstegsmetod beskrivs som exempel på en historisk analys. *Milstolpsschemat* syftar till att (översiktigt) klassificera händelserna i t ex ett företags utveckling. Schemat baseras på kronologiska händelser och innehåller några få standardrubriker som klassificeringsmekanism. Nästa steg

utgörs av en *analys av kritiska händelser*. Från milstolpsschemat observeras dessa händelser, vilka därefter specialstuderas. Man granskar den enskilda händelsens bakgrund, skeendet i sig och händelsens konsekvenser. Dessa kritiska händelser benämner Kjellén-Söderman "episodscheman".

Kjellén-Söderman argumenterar *mot* det dominerande synsätt som vill begränsa användbarheten av fallstudiemetoden och visar hur användningen av praktikfall kan ges en kunskapsteoretisk eller vetenskapsteoretisk grund. De pekar också på möjligheten att använda fallstudier inte bara för att generera utan också för att validera teorier.

Författarna hänvisar till Østerberg (1972) som skiljer mellan "udvendige" och "invendige forhold". Yttre samband är sådana, där de berörda objekten inte förändras medan ett inre samband innebär att det ena objektet visar på eller förutsätter det andra, att objekten tillsammans bildar en ofelbar enhet. Empirismen, enligt Østerberg, är en metod där sambandet mellan människan och världen beskrivs som yttre samband. Fenomenologin, å andra sidan, ser dem som inre samband. Normann (1976) ger uttryck för ett liknande synsätt när han hävdar att människan, språket och den yttre världen eller verkligheten är tre komponenter i ett system vilka inte kan definieras oberoende av varandra. "Det är också mot denna bakgrund som vi anser att det generella inte i första hand är en fråga om lagar och samband utan snarare om mönster för tänkande och begreppsbildning (språkutveckling), vilket för vår del betyder att fallstudier kan och bör användas inom samhällsvetenskaplig forskning i större utsträckning än vad som hittills varit fallet" (Kjellén-Söderman, 1980, s 18). Författarna skriver vidare:

"Vi anser oss emellertid kunna gå ett steg längre och säga att fallstudien är en giltig metod inte bara för explorativa studier utan också för studier som syftar till förklaring och förutsägelse och i ännu högre grad förståelse och förändring." (ibid, s 19)

I fallbeskrivningarna har jag gått tillväga i enlighet med Kjellén-Södermans anvisningar.³ En beskrivning av händelserna i kronologisk ordning (som överensstämmer med Kjellén-Södermans 'milstolpsschema') görs inledningsvis (se även bilagorna 5 och 6). Därefter gör jag en beskrivning av olika 'kritiska händelser', dvs händelser av särskild betydelse för min analys. Mina *egna* kommentarer till händelserna i respektive exempel sammanfattar jag under de avsnitt som fått rubriken 'Eftertankar'. I dessa avsnitt analyserar jag framför allt socialtjänstens roll i förhållande till andra aktörer och intressenter i olika faser av planeringen (från initialfas fram till genomförandefas). Analysen omfattar även socialtjänstens agerande i samband med olika kritiska händelser.

I sin diskussion kring "*verklighetsöverföring*" pekar Kjellén-Söderman på ytterligare en styrka hos fallstudiemetodiken. Den består i den pedagogiska fördel som praktikfallet ger genom sin förmåga att exemplifiera ett stycke verklighet. Detta kan vara ett effektivt sätt att förmedla kunskap

på, inte minst när det gäller kunskapsöverföringen till t ex beslutsfattare och administratörer på olika nivåer. En fallstudie kan också öka möjligheterna att bedöma vad en viss förändring, omorganisation eller dylikt skulle innebära i ett annat, mer eller mindre likartat, sammanhang. Praktikfallsmetodikens pedagogiska fördelar kan bli en poäng för de planerare, på den kommunala arenan, som är intresserade av fördelar och svårigheter som är förknippade med en socialt inriktad fysisk planering.

Om möjligheten att generalisera från enskilda fall, råder delade meningar. Grønmo i Holter och Kallenberg (1982) beskriver i sin jämförelse mellan kvantitativa och kvalitativa data skillnaden mellan möjligheterna till statistisk generalisering och det han kallar "analytisk beskrivning" (ibid, s 99). Min ambition har i föreliggande studie inte varit så mycket att skapa någon mer generell kunskap om ett fenomen, utan snarare en fördjupad insikt om ett problem.

Det första steget mot en generell kunskap som går utöver det enskilda fallet handlar enligt Kjellén, Söderman (1980), om att utveckla en ny teori (genom att ange begrepp och samband). Normann (1976) framhåller betydelsen av att jämföra fallbeskrivningarna med någonting annat. Han pekar på fyra möjliga typer av jämförelseobjekt: andra fall, formella teorier, idealtillstånd och idealtyper samt traditionella normer och föreställningar.

En grundläggande tanke bakom att göra jämförelser (vilket gör att även ett fåtal fallstudier kan användas för att skapa ny kunskap) är "att varje jämförelse kan förväntas avslöja en avvikelse från det väntade, vilket är ett nödvändigt första steg i utvecklingen av någonting nytt" (Kjellén, Söderman, 1980, s 19). Det är alltså inte endast genom att samla mängder av data för att hitta likheter mellan olika fenomen som ny kunskap (ny teori) skapas. Kjellén och Söderman framhåller också att det vi lär oss av det enskilda fallet inte är det enda vi vet, lika litet som resultatet från en statistisk undersökning står isolerat. Mot den bakgrund vi redan har, kan vi med hjälp av det enstaka fallet:

- känna igen orsaker/mekanismer från tidigare fall och utveckla vår kunskap om hur dessa mekanismer verkar i olika situationer
- studera gamla problem och hitta nya
- kontrollera gamla hypoteser och utveckla nya
- pröva gamla undersökningsinstrument och utveckla nya. (Ibid)

Kjellén och Söderman konstaterar slutligen att:

"Man kan också säga att ny kunskap uppstår egentligen bara när vi skaffar oss ett nytt sätt att se på ett problem eller ett nytt sätt att beskriva det och i den kreativa processen har man lika stor eller större nytta av att studera ett

enstaka fall som att göra en hypotesprövning med statistiska metoder".
(Ibid, s 21, min kursivering)

I föreliggande studie har en ambition varit att beskriva två processer (två fall) för att bidra till att bygga upp en kunskap om möjligheter och hinder när det gäller socialtjänstens deltagande i en fysisk planering. Studieobjektets karaktär gör praktikfallsmetoden till ett lämpligt angreppssätt. Men det är en tidsödande och kostsam undersökningsmetod vilket begränsar antalet fall som det är möjligt att samtidigt analysera inom ramen för ett projekt.

8.2 Material och analys

Det empiriska underlaget till denna rapport (vg se även referenser till källor) består av två slags material. Det ena utgörs av skriftliga dokument, typ utredningspromemorior, programbeskrivningar, sammanträdesprotokoll, minnesanteckningar från möten i arbetsgrupper, projektsammanträden och exploateringsmöten, planeringsdokument, kartor och statistik. Dessa har insamlats från olika politiska nämnder, från kommunstyrelse och kommunfullmäktige, från olika kommunala förvaltningar samt från bostadsföretag och andra intressenter. Det andra slaget av material utgörs av intervjuer. Här har 31 personer intervjuats. Några av dessa (dvs 6 personer) har intervjuats mer än en gång. Dessa representerar socialtjänst, stadsbyggnadskontor, fastighetskontor, statistik- och utredningsavdelning, kommunstyrelsens stab, bostadsbolag (i fallet Övre Vasastaden), arkitektkontor (i fallet Valla), hyresgästförening (Övre Vasastaden), boende (Övre Vasastaden), fastighetsägarförening (Valla) samt politiker från socialnämnd och byggnadsnämnd. I materialet ingår även egna minnesanteckningar från möten av olika slag och deltagande observationer i respektive område. Bandupptagningar finns från två boendemöten (1985-03-21 samt 1985-04-04), två intervjuer med boende (våren 1985) samt intervjuer med socialchefen (1987-05-08 samt 1990-11-01).

Intervjuanteckningarna har bearbetats utifrån ett antal teman som kunnat belysa *kritiska händelser* i Övre Vasastaden respektive Valla. Andra teman har varit tolkningar av sociala mål i planeringen, diskussioner kring begreppet 'social planering' samt kommentarer till socialtjänstens roll.

De personer som citeras i texten (i egenskap framför allt av representanter för sina olika uppdragsgivare), har beretts tillfälle att läsa den samma. Ett första utkast av rapporten har skickats på remiss till socialchefen, socialtjänstens informationssekreterare, socialtjänstens programsamordnare för barnomsorgen, f d programsamordnaren för äldreomsorgen, de arkitekter vid stadsbyggnadskontoret (tre personer) respektive fastighetskontoret (en person) som deltog i planeringen av respektive om-

råde, fastighetsägareföreningens ombudsman, Brunskogs arkitektkontor, Stångåstadens områdeschef (Övre Vasastaden), företrädare för hyresgästföreningen samt kontaktkommitténs representant i Övre Vasastaden. Alla dessa har svarat. Fyra personer har avgett skriftliga remissvar. Eventuella anmärkningar har oftast rört sig om smärre sakfel, utan betydelse för själva analysen, och vilka rättats till i texten. Några har haft mer utförliga kommentarer, vilka då bakats in i texten eller lagts i en notanmärkning under respektive avsnitt.

Citat från dokument och intervjuer har i texten antingen använts för att illustrera en händelse eller för att ge stöd (underlag) åt min analys.

8.3 Motivering till val av undersökningsobjekt

Eftersom ett syfte för studien har varit att analysera formerna för en social planering i samband med stadsförnyelse, blev det möjligt att välja områden från 40/50-talet med en hög andel äldre människor i dessa områden. Det föreföll också naturligt med tanke på att en viktig del av Linköpingsmodellen för social omsorg handlar om att försöka skapa nya och bättre boendeformer för äldre.

Bland de områden som vid tidpunkten för undersökningens initierande (1985) var aktuella för någon form av stadsförnyelseåtgärder valdes Övre Vasastaden och Valla som exempel. Två andra projekt, Ramshäll (kvarteret Laxen) samt Johannelund var också aktuella i början. Kvarteret Laxen bedömdes emellertid senare som alltför begränsat. Det utgjordes av ett servicehus integrerat med vanliga lägenheter som byggdes på en f d skoltomt. Den omgivande bebyggelsen (fr a bestående av villor) ingick inte i förnyelseplanerna. Av planerna på förnyelsen av Johannelunds centrum (byggt vid slutet av 60-talet) har det ännu inte blivit några konkreta resultat.

Övre Vasastaden valdes av följande skäl. I samband med en allmän upprustning av bebyggelse och utemiljö utformades ett konkret förslag till kompletteringsbebyggelse som presenterades för de boende. Dessförinnan gjordes en bostadssocial inventering (Övre Vasastaden utgjorde i detta avseende ett pilotprojekt i kommunen) med hjälp av socialförvaltningens personal och en enkätundersökning för att pejla de boendes inställning till en förnyelse av området. Särskilt tre frågor aktualiserades i detta projekt: formerna för ett vidgat boendeinflytande⁴ i planeringen, socialförvaltningens roll i detta avseende samt metoderna för den bostadssociala inventering som föregick planeringen. Planeringen av förnyelsen i Valla valdes som nästa undersökningsobjekt därför att detta utgjorde ett exempel på försök till samordning av olika insatser (ombyggnad samt kompletteringsbebyggelse) där en komplikation bestod i att flera olika (privata) fastighetsägare och bostadsrättsföreningar hade intressen i området. I såväl Valla som Övre Vasastaden hade socialförvaltningen ett intresse av att delta i planeringen av förnyelsen genom den stora andelen

gamla människor som bor i dessa områden och därför att det fanns planer på någon form av servicehusboende för denna grupp.

Noter kapitel 8

- 1 Se t ex projektet Stadsförnyelse och hälsa, som baseras på studier från bostadsområdet Rosta i Örebro. Projektledare har varit Tord Jacobson, Socialhögskolan, Lunds universitet. I denna analys fokuseras de boendes brist på makt i relation till planeringsapparaten (Jacobson, 1991). I ett annat projekt, Bostadssanering, äldre och hälsa vid högskolan i Örebro, analyseras också hur de äldres hälsa och välbefinnande påverkas av förnyelse och flyttning. Projektledare är Berth Danermark, sociologiska institutionen. (Se t ex Ekström, Danermark, 1991).
- 2 Henning, C och Krantz, B, 1985-04-19, Projektet Social planering i stadsförnyelsen. Precisering av teoretiska utgångspunkter och frågeställningar.
- 3 Denna metod har även diskuterats i en uppsats vid Tema H, inom ramen för doktorandkursen "Kvalitativ metod och metodologisk kvalitet", Henning (1988a).
- 4 Jag har valt begreppet 'boendeinflyttad' inspirerad av Tomas Wikström (1986). Enligt denne är 'boende' ett bättre, mer allmängiltigt begrepp än 'brukare'. Ordet 'inflytande' syftar bättre än 'medverkan' respektive 'samverkan' på vad det egentligen bör handla om. Inflytandet kan utövas på många olika sätt. Medverkan eller samverkan behöver däremot inte innebära något *reellt* inflytande.

9 Förnyelsen av Övre Vasastaden - planering av kompletteringsbebyggelse och försök till vidgat boendeinflytande

Inledningsvis presenteras i detta kapitel en karaktäristik av bostadsområdet Övre Vasastaden före förnyelsen. I de avsnitt som därpå följer beskrivs några händelser av särskild betydelse när det gäller en analys av socialtjänstens agerande, den *bostadssociala inventeringen* och sammanställningen av resultatet av denna, presentation av ett *förtättningsförslag* och de boendes reaktion på detta, samt den fortsatta händelseutvecklingen fram till beslut om att genomföra ett '*minimalalternativ*' till förnyelse. I avsnittet 'Epilog' beskrivs resultatet av denna förnyelse utan närmare kommentar. Analysen i avsnittet 'Eftertankar' avser dels socialtjänstens roll i olika faser av planeringen fram till beslutet om ett '*minimalalternativ*', dels hur denna roll blir belyst i beskrivningen av några kritiska händelser.

I avsnitt 8.3 beskrivs motiveringen till varför jag valt Övre Vasastaden som undersökningobjekt, som ett intressant exempel på stadsförnyelseprojekt. En mer detaljerad beskrivning av händelseförloppen finns i bilaga 5 (Projektkronologi - en sammanfattning av händelseutvecklingen i Övre Vasastaden).

9.1 Bostadsområdet före förnyelsen och behovet av förändring

I området *Övre Vasastaden*, centralt i Linköping (se illustrationsplaner efter notförteckning sist i detta kapitel), skisseras i rapporten "Kompletteringsbebyggelse" (stadsbyggnadskontoret 1982-02-15) 75 lägenheter i någon form av kompletteringsbebyggelse till befintliga hus byggda på 40-talet. Dessutom anges en befintlig skoltomt som lämplig för komplettering med 45 lägenheter, om befintlig verksamhet flyttas. Området anses lämpligt för komplettering av flera skäl, nära till service och arbetsplatser, max 1.200m till LM-skola (annan än den som planeras att rivas) och därför att området inte berörs av någon större trafikled. Det gamla industriområdet inrymmer dessutom inte längre någon verksamhet som kan verka störande för eventuell bebyggelse. Däremot påpekas, att även om kvartersmarken innefattar grönområden, finns inte någon större tillgång på park- eller rekreationsytor som skulle kunna tas i anspråk för kompletteringsbebyggelse.

I programmet för den områdesplan¹ som utarbetades vid stadsbyggnadskontoret i mars 1983, beskrivs Övre Vasastaden som ett välplanerat och homogent bostadsområde från 1949-50, begränsat av Bergsvägen, Götgatan och Slöjdgatan. Bebyggelsen utgörs av hyreshus i omväxlande tre och fyra våningar. Husgruppering, detaljutformning och färgsättning är tidstypisk.

Butikscentrum i kvarteret Abisko tillkom något senare, 1956. Butikstorget öppnar sig mot trafikplatsen "Kampen", som efter hand fått fördela allt större trafikmängder. Centrumbebyggelsen utgörs av en svårföränderlig, relativt komplicerad byggnadsstruktur som förutom butiker även innehåller bostäder, parkeringsgarage, bensinstation m m. Mitt i området låg vid denna tidpunkt Lingskolan, som innan den lades ner och revs, fungerade som lågstadieskola. Den uppfördes 1957 som en provisorisk skolbyggnad.

I stadsdelen bodde vid beskrivningstillfället (1983) ca 950 personer. Uppgifter från folk- och bostadsräkningen 1980 ger en sammanfattande bild av området. 320 personer, dvs en tredjedel av de boende, bodde ensamma i sin lägenhet. Av hushållen var 91% 1-2 personshushåll. Andelen hushåll utan barn var 95%. I stadsdelen fanns 16 barn i åldern 0-6 år, 21 barn i åldern 7-15 år. Av de boende var 30% pensionärer. Andelen smålägenheter (2 rok eller mindre) utgjorde 81%. Med detta lägenhetsbestånd skulle enligt ekonomikontorets bedömning hushållssammansättningen i framtiden i stort sett förbli densamma.

Huvuddelen av bostäderna betecknas i nämnda program som moderna. Avsaknad av hissar, trånga kök och hygienutrymmen ansågs dock försvåra för äldre att bo kvar.

Inom området finns ett flertal lokaler i såväl markplan som källarplan. De används av föreningar, småföretag, m m. I korsningen Vallgatan-Götgatan finns tre mindre butiker.

Tillgången på samlade friytor utanför kvartersmark beskrivs i programmet som ringa och i avsaknad av större rekreativsvärden. För fotbollsspelare utgör självfallet Lingvallen en viktig tillgång för rekreation. Lingvallen är dock ett inhägnat område, mestadels stängt för andra än klubbmedlemmar, med undantag för skolorna som också använder anläggningen.

I programmet för områdesplanen angavs två huvudmotiv för förändringsinsatser i stadsdelen:

- Det ena är att (via nybyggande) bidra till en förändrad befolkningsstruktur genom att få barnfamiljer att flytta till området. Kan nybyggande bidra till en förändrad befolkningsstruktur? Kan området attrahera barnfamiljer? Detta är frågor som ställs därför att ålderssegregationen anses som ett problem.

- Det andra är att förbättra lägenheter och tillgänglighet så att de många gamla som bor i området kan bo kvar - i första hand i sina ordinarie bostäder och senare i speciallägenheter (servicehus).²

För att minska ålderssegregationen (dvs för att uppnå målet om en allsidigare befolkningssammansättning) föreslog socialförvaltningen som refereras i nämnda program följande åtgärder: Anpassning/upprustning av bostäder, lösning av skolfrågorna även i fortsättningen, eventuell komplettering av barnomsorgen samt aktiv marknadsföring av åtgärder och aktiv bostadsförmedling. Programmet tar fasta på fastighetskontorets rekommendation om en nyproduktion av större lägenheter (3-4 rok) för att öka andelen barnhushåll i området. För att öka de äldres möjligheter till kvarboende anger socialförvaltningen följande medel: Anpassning/upprustning av bostäder (hissar, badrum, kök m m), komplettering av hemtjänstorganisationen med ytterligare dagcentral, upprustning av yttre miljön, samt en ny servicebostadsenhet med ca 35 lägenheter.

Ytterligare ett motiv för förtätning är av kommunalekonomiskt slag. Det blir billigare att utnyttja befintlig infrastruktur än att exploatera jungfrulig mark. Men, vilket betonas i rapporten, detta får inte ske på bekostnad av viktiga miljökvatiteter. I syfte att slå vakt om grönska och rekreativskvatiteter i området, föreslås t ex att Lingvallens (idrottsområdets) inhägnade område minskas.

I kommunens inventering 1982³ angående förtättningsområden redovisas två förslag till ny bostadsbebyggelse inom Övre Vasastaden, nämligen område 10 A, Slöjdgatan och område 10 B, Lingskolan. Kommunstyrelsens beredningsutskott beslöt i oktober 1982⁴ att uppdra åt byggnadsnämnden att upprätta stadsplan för Lingskolans tomt.

I programmet⁵ formuleras följande förslag:

"Området är tydligt avgränsat och har en storlek som gör det lämpligt att välja till ett pilotprojekt för att pröva idéer om stadsförnyelse och bostadsförbättring. AB Stångåstaden, som äger huvudparten av bostadsbeståndet, planerar betydande underhålls- och upprustningsåtgärder. Här bör finnas goda förutsättningar för att pröva fördjupad boendedemokrati, att finna former för samspelet kommun-fastighetsägare-boende. Alla de olika, mer eller mindre mångtydiga, målformuleringarna kring stadsförnyelse skulle inom projektet kunna ges realistiska tolkningar."

Områdesplanen utgjorde ett viktigt underlag för den fortsatta diskussionen kring förnyelsen av Övre Vasastaden. I september 1983 beslutar kommunens beredningsutskott⁶ att Övre Vasastaden skall bli ett pilotprojekt i kommunen för att pröva nya metoder i en bostadssocial inventering i samband med en förnyelse av området.

De sociala mål som formulerades inför förnyelsen av Övre Vasastaden innebar dels en förändrad befolkningsstruktur (genom att göra det möjligt

och attraktivt för barnfamiljer att flytta till stadsdelen) *dels* att underlätta för de äldre invånarna att bo kvar i området. Dessa mål som formulerades i en rapport från Stadsbyggnadskontoret delades av socialtjänsten i deras strävan mot att skapa förutsättningar för socialt samspel mellan olika åldersgrupper och att sträva mot kvarboende som ett sätt att främja en 'normalisering' av de äldre i samhället.

Socialtjänstens roll i detta skede av probleminventeringen bestod i att avge yttrande och underlag som kom att ingå i nämnda rapport från stadsbyggnadskontoret.

9.2 Boendeinflytande steg 1: Den bostadssociala inventeringen

Den bostadssociala inventeringen i Övre Vasastaden omfattade en förvaltningsenkät (i juni 1983), en statistiksammanställning samt en intervjuundersökning i januari 1984. Initiativet kom från stadsbyggnadskontoret, i samråd med socialtjänsten. De synpunkter, som kom in från skilda förvaltningar genom enkäten, bekräftade den bild av området som framkom i det områdesprogram som utarbetats tidigare samma år (och som redovisats i föregående avsnitt). Stadsdelen bestod huvudsakligen av smålägenheter. Från att ha varit ett barnrikt område har det kommit att domineras av 1-2 personshushåll, varav 35% var pensionärer vid tidpunkten för inventeringen.

Representanter för socialförvaltningen deltog i diskussionerna kring uppläggningsen av den intervjuundersökning som utgjorde en del av den bostadssociala inventeringen. Man beslöt att fältpersonalen (dvs vårdbiträdena i hemtjänsten) tillsammans med personal från fritidsförvaltningen skulle genomföra denna undersökning och därvid fylla i ett speciellt formulär. I den bostadssociala inventeringen ingick också att insamla statistik samt information från olika förvaltningar. Däremot rekommenderades inte den sk SAISP-metoden (sociala aspekter i samhällsplaneringen, där personal, verksamma i området, sammanställer material utifrån sin erfarenhet) på grund av att området ansågs för litet. Med stöd i följande formulering, framför socialförvaltningens representanter i en skrivelse från socialförvaltningen i maj 1983 att man måste våga pröva ett nytt tillvägagångssätt:

"Socialtjänsten har bland annat som mål att stärka medborgarnas egen förmåga och att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser. Det är viktigt att planeringen tar utgångspunkt i detta. Vi bör försöka få till stånd en successiv planeringsprocess som aktiverar och utvecklar berörda parter. Berörda parter måste få mötas i en utvecklande dialog. Stadsförnyelsearbetet i ett bostadsområde ger en naturlig anledning för de boende att samlas. Kommunen/samhället måste se detta som en positiv möjlighet och inte som ett hot."⁷

Vidare hävdar man att "stadsförnyelseprocessen måste få bli en utgångspunkt för att börja bygga nya positiva sociala nätverk i gamla bostadsområden. Bristande sociala nätverk ger utslag i form av sociala problem."⁸

9.2.1 Projektgruppens arbete

På förslag av fastighetskontoret och stadsbyggnadskontoret uppdrog kommunstyrelsens beredningsutskott i april 1983 till en projektgrupp med fastighetskontoret som sammankallande att utarbeta ett förslag till bostadssocial inventering som skulle kunna prövas i Övre Vasastaden. Efter samråd med berörda förvaltningar presenterar så denna "projektgrupp för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden" ett program för en sådan inventering i augusti samma år.⁹ I förslaget till inventering poängteras betydelsen av att ta hänsyn till äldre människors bostadsbehov. Vid tidpunkten för skrivelsen uttrycks viss tveksamhet huruvida ett planerat servicehus på f d Lingskolans tomt skulle komma att rymmas inom socialnämndens budgetram. En markering görs därför om att "alternativa lösningar kan prövas".¹⁰ Man poängterar också i skrivelsen betydelsen av positiva sociala nätverk på bostadsområdesnivå (och här refererar man till socialförvaltningen).

Syftet med en bostadssocial inventering beskrivs med följande ord:

"Det främsta syftet med bostadssociala inventeringar är att de skall ge kunskap om bostadsområdet och de boendes levnadsförhållanden. De ger därmed förutsättningar för en mer medveten resursfördelning. Ett annat viktigt syfte är att få till stånd en bredare boendemedverkan. Inventeringarna förutsätts ge ett gemensamt planeringsunderlag samt stimulera till ökad samverkan inom bostadsområdet."¹¹

I sammanfattningen nämns ett annat syfte med den bostadssociala inventeringen, nämligen att skapa förutsättningar för ett mer jämlikt boende, dvs att en sådan inventering skulle kunna utgöra ett viktigt underlag när olika åtgärds paket diskuteras.

Skillnaden mot de beskrivningar som tidigare använts är att i detta fall en avstämning planeras med de boende i området. Samtidigt som ett syfte med inventeringen är att avspegla en dagsaktuell situation anser man att arbetet med denna skall starta en process, ett "nätverksarbete". Framför allt socialförvaltningens personal tillskrivs en roll i detta arbete (och här hänvisas till socialförvaltningens verksamhetsplan).¹²

En kombination av olika metoder för inventeringen förordas, nämligen statistisk metod, textredovisningsmetod samt intervju- eller enkätmetod. Övre Vasastaden beskrivs som ett försöksområde för inventeringen och på basis av erfarenheterna där tänker man sig därefter gå vidare i områden som kan vara aktuella, dvs "problemområden" eller områden som står inför att förändras som följd av om- eller tillbyggnad.

En projektorganisation föreslås under ledning av kommunstyrelsens stab, där stadsbyggnadskontoret är sammankallande och som i övrigt består av representanter för ekonomikontor, fastighetskontor, fritidsförvaltning och socialförvaltning. För arbetet med att "stimulera positiva sociala nätverk" ges socialförvaltningen en sammanhållande roll.

I ett protokoll från ett möte i projektgruppen¹³ markerar socialförvaltningens representant att begreppet 'nätverksarbete' bör bytas ut mot 'grannskapsarbete'. Några detaljer kring detta diskuteras inte, men själva intervjuundersökningen med hjälp av socialförvaltningens personal ses som startpunkt för detta arbete. Kostnaderna för socialtjänstens insats vid intervjuundersökningen uppskattas till 35.000 kr vilket skall finansieras inom ordinarie anslag för hemtjänstorganisationen.¹⁴ Detta visar vilken vikt socialtjänsten lägger vid denna insats, och det kan även ses som en markering av att uppgiften inordnas under äldreomsorgen.

Vid ett senare möte i projektgruppen¹⁵ diskuteras utformningen av det informationsblad till de boende i Övre Vasastaden, som skall föregå intervjuundersökningen. I diskussionen poängteras vikten av att målsättningarna med projektet lyfts fram och att det finns en politisk ambition i kommunen att förtäta befintliga områden.

Intervjuundersökningens population utgjordes av samtliga kyrkoskrivna invånare över 18 år i Övre Vasastaden i januari 1984. Denna uppgick till ca 800 personer. Av dessa utgjorde 37% ålderspensionärer. Endast 2% av befolkningen var i åldrarna 0-15 år. Gruppen 16-19 år utgjordes av 3%, 20-29 år 15% samt gruppen 30-64 år 43% av befolkningen.¹⁶ Vid datainsamlingen användes två formulär. Uppgifter om hushållet och bostaden insamlades på det sk hushållsformuläret. Detta formulär skulle ifyllas antingen av bostadsföreståndaren eller dennes/dennas make/maka eller sambo. Individuppgifterna insamlades med hjälp av det sk individformuläret. Detta formulär skulle besvaras av samtliga individer i åldrarna 18 år och däröver i de utvalda hushållen. Barn- och pensionärs-hushållen intervjuades genom hembesök. Intervjuarbetet utfördes av personal från socialförvaltningen - barnomsorgspersonal och vårdbiträden inom hemtjänsten. De övriga hushållen intervjuades per telefon av föreståndaren vid Lingårdens fritidsgård med biträde av en beredskapsanställd förvaltningsassocionom vid ekonomikontorets statistik- och utredningsavdelning. Av sammanlagt 355 utvalda hushåll genomfördes i januari 1984 259 intervjuer, vilket ger ett bortfall på 27%. Detta bortfall förklaras med att vissa boende var oanträffbara eller vägrade låta sig intervjuas.

Intervjuerna föregicks av ett informationsblad till de boende (i december 1983) där tre mål för förnyelsen poängteras, nämligen handikappanpassning, förbättring av tillgängligheten och en mer allsidig befolkningssammansättning. Dessutom lyfter man fram ambitionen att utveckla en ny områdesplan i nära samverkan med de boende i Övre Vasastaden.

9.2.2 Resultaten från intervjuundersökningen

Under våren 1984 informerades de boende i Övre Vasastaden om resultatet av intervjuundersökningen via ett informationsblad med rubriken "Så här tycker Ni som bor i Övre Vasastaden".¹⁷ Det följande avsnittet byggs på denna sammanfattning samt ytterligare redovisningar av materialet.¹⁸

Flera brister påtalas i lägenheternas utrustning och inredning. En del av dessa har senare åtgärdats i samband med Stångåstadens sk tredjeångsreparation.

Under rubriken "Bostadshuset och dess närmiljö" lyfts hissbehovet fram. Vart tredje hushåll uppger att man saknar hiss. Behovet av hiss kommer också till uttryck i uppgiften att var tredje pensionär har problem att förflytta sig mellan markplan och bostad.¹⁹ Av svaren framgår att i nära hälften av pensionärshushållen finns någon person som har problem med att gå i trappor och fritt röra sig utomhus. Under rubriken "Bostadshuset och dess närmiljö" avhandlas också synpunkter på utemiljön. Ungefär hälften anser att utemiljön är acceptabel, bra eller mycket bra för lek, utevistelse och samvaro. Bland de få (sammanlagt 8 st) intervjuade barnhushållen överväger de negativa synpunkterna. Flertalet hushåll tycker att tillgången på ytor för motion och promenader är tillfredsställande. I kontrast visar sig emellertid även här de negativa synpunkterna bland barnfamiljerna. Besöksparkering och avgaser nämns som problem, i övrigt dominerar inte trafiksituationen problembilden. Många hushåll har vid undersökningstillfället bott länge i stadsdelen. Vart fjärde hushåll har exempelvis bott där längre än 30 år, dvs alltsedan område var nytt. Vart fjärde hushåll uppger flyttningsplaner men bara ett fåtal (6%) önskar flytta till annat område inom kommunen. Bland flyttningsmotiv dominerar "saknar hiss", "bostaden är för liten" och "vill bo i servicehus". Omkring hälften av de flyttningsbenägna uppger att de skulle föredra en annan lägenhet i Övre Vasastaden. En för förnyelseprojektet positiv aspekt lyfts fram under den sammanfattande rubriken "Fler barnfamiljer önskas". Där står det att "av intresse för nybebyggelsens inriktning kan vara de boendes uppfattning om åldersfördelningen. Inom samtliga hushållskategorier tycker hälften eller fler av hushållen att det finns för få barn".²⁰

Naturligt nog visar pensionärerna stor bundenhet till området. Av alla tillfrågade uppger 1/5 att man under sommaren och semestern i huvudsak vistas i bostadsområdet.

Det kan vara intressant att notera att endast 10% av invånarna uppger att de brukar besöka fritidsgården Linggården. 65% önskar överhuvudtaget inte utnyttja fritidsgården. I åldrarna 18-64 år är denna andel 57%. Ändå kom ett nedläggningsbeslut av denna fritidsgård att väcka debatt och motstånd bland invånarna i Övre Vasastaden (se t ex det möte i Åbylunds Centrum som redovisas under avsnitt 9.6.2).

I intervjuformuläret är det framför allt två frågor med vars hjälp man försöker få en uppfattning om det lokalt förankrade sociala nätverket. "Vilka personer umgås Du/har Du närmare personlig kontakt med?" resp. "Skulle Du vara intresserad av att umgås mer med personer boende i huset eller grannskapet?" Det mest frekventa umgänget sker med släktingar. 68% av de boende hade närmare kontakt med släktingar dagligen eller minst någon gång per vecka.²¹ Detta resultat stämmer väl överens med andra sociala nätverksstudier som alla pekar på släktnätverkets betydelse även i miljöer som präglas av en urban livsstil. 39% av de boende umgicks aldrig med grannarna i huset och 41% hade inga kontakter i området. 15% av de boende hade dagliga personliga kontakter med de boende i samma hus och 24% dylika kontakter minst en gång per vecka, vilket sålunda innebär att 39% umgås med grannar i huset minst en gång per vecka. För personer i området är motsvarande siffra 32% och för personer boende *utanför* området 52%.

Om materialet delas upp på svar från invånare 18-64 år respektive 65 år och däröver framgår det att de dagliga kontakterna och kontakterna minst en gång per vecka *i huset* inte skiljer sig nämnvärt. Däremot finns en något större skillnad (med övervikt för den yngre åldersgruppen) vad gäller övriga kontakter i området.

I en diskussion kring de lokalt förändrade nätverkens betydelse för gamla människor har emellertid inte den här typen av data så mycket informationsvärde. Viktigare är *innehållet* i dessa kontakter och värdet av dessa relativt andra delar av det sociala nätverket, aspekter som berörs i andra studier, se t ex Öresjö (1988a), från bostadsområdet Norra Göta i Borås, samt Henning (1988c), från Fröslunda i Eskilstuna samt Jacobson (1991) från Rosta i Örebro. Att telefonkontakterna betydde mycket för att bryta de äldres isolering framgår av svaret på frågan "Hur ofta talar du i telefon med anhöriga eller bekanta?" (ställd till personer 65 år och däröver). Av de tillfrågade talade 55% med någon anhörig eller bekant varje dag och 26% några gånger i veckan.

De uppgifter som framkommer i intervjuundersökningen avseende kontakter på bostadsområdesnivå kan i viss mån jämföras med studien av sociala nätverk i ett nybyggt bostadsområde (Lambohov) i Linköping (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987). Viss reservation bör emellertid göras för att dessa uppgifter insamlades på ett något annorlunda sätt. I Lambohov hade ca 60% av invånarna mer eller mindre utvecklade kontakter med personer i bostadsområdet. Inkluderar man även dem som har "hälsningskontakt", dvs hälsar på varandra och byter ett eller annat ord med varandra så återstår endast ca 10% som är mer eller mindre anonyma för sin omgivning. Befolkningsstrukturen i Lambohov är emellertid annorlunda. Där dominerar andelen barnfamiljer.

Ungefär hälften av hushållen i Övre Vasastaden uppger att man skulle vilja ha större påverkansmöjligheter inte bara på bostadens utformning utan även på huset, bostadsområdet i sin helhet och framför allt bo-

stadskostnaderna (70%). När det gäller hushållens inställning till kommunens planer att bygga 125 nya lägenheter inom stadsdelen uppger 37% av samtliga hushåll att de under alla omständigheter är negativa. Visserligen tillhörde pensionärshushållen de minst negativa (30%) men detta kanske ändå skulle tagits som en varningssignal inför det fortsatta arbetet. I stället tycks andra svar i intervjuundersökningarna ha drivit upp förväntningarna hos planerarna på en positiv respons från invånarna i området och möjligheten av att via kontakter med de boende förankra skisserade ombyggnads- och förtätningsplaner. Därför avslutas redovisningen till de boende med följande sammanfattning:

"Man kan således konstatera att en klar majoritet av de boende förklarar sig positiva till ny bebyggelse. Några intervjufrågor gäller varför man är positiv till ny bebyggelse. 38% av hushållen (av barnhushållen 100%) menar att man skulle kunna få nya vänner, nya lekkamrater till barnen. Bostadstillskottet kunde vara positivt på grund av att man skulle kunna erhålla en bostad som bättre tillgodoser familjens behov anser 37%. Att det kunde vara positivt med nya bostäder därför att området förändras och förnyas uppger 45% av hushållen. Speciellt intressant att notera är pensionärshushållens övervägande positiva inställning till nybebyggelse. Vart annat pensionärshushåll uppger exempelvis att nybebyggelse är positivt därför att området förändras, förnyas."²²

Det fortsatta arbetet skisseras på följande sätt:

"Intervjuundersökningen har gett värdefull kunskap om hur Ni som bor i Övre Vasastaden uppfattar Er stadsdel. Bl a mot denna bakgrund utarbetas nu på stadsbyggnadskontoret preliminära förslag till förbättringar i befintlig bebyggelse och förslag till ny bebyggelse. Arbetet utförs i samarbete med AB Stångåstaden. Skisserna och idéerna kommer att sammanfattas i ett informationshäfte som utdelas i augusti-september. Med informationshäftet som bakgrund kommer att arrangeras kvartersmöten, där förslagen får diskuteras. Vid möten utses kontaktpersoner som knyts till projektet fram till ett mera slutligt förslag, som troligen på nytt kommer att diskuteras på kvartersmöten. Höstens "boendemedverkansskede" kommer att genomföras i samverkan med hyresgästföreningen, lokala föreningar och AB Stångåstaden."²³

Denna formulering av planer och ambitioner för nästa skede av boendemedverkan andas optimism. Det finns bland planerarna ingen större beredskap inför den proteststorm som skulle komma. Intentionerna och målen för förnyelsen är vid denna tidpunkt väl förankrade bland planerarna, som representerar olika delar av kommunens förvaltning. Att det är något positivt att verka för sociala nätverk i bostadsområdet anses bekräftat av resultatet av intervjuundersökningen.

Enligt sammanställarna av intervjuundersökningens resultat, fanns en majoritet bland de boende som såg positivt på ett eventuellt tillskott av nya bostäder och som önskade fler barnfamiljer till området. Att bo-

städerna behövde förbättras ansågs också bekräftat bl a genom att behovet av hiss framkom i en stor andel av intervjuvarna.

Socialtjänsten deltog i diskussionerna kring uppläggningsen av intervjuundersökningen samt bidrog vid själva genomförandet genom att ställa till förfogande hemtjänstpersonal från området.

9.3 Förtätningsförslaget utarbetas och presenteras för de boende

Vid ett sammanträde med projektgruppen i december 1984²⁴ skisserades uppläggningsen av informationen till de boende. Vid sammanträdet deltog representanter för byggnadsnämnden, socialförvaltningen, fastighetskontoret, stadsbyggnadskontoret samt Stångåstaden. Hyresgästföreningens representant hade lämnat förhinder att delta i sammanträdet och hade heller inga kommentarer till det underlag för diskussionen som skickats ut i förväg.

Den för projektet ansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret inledde med att referera till en artikel av Eva Öresjö i tidskriften Byggnadsforskning med titeln "Så gick det i Norra Göta".²⁵ De problem som de äldre upplevde i samband med förnyelsen av Norra Göta borde man försöka undvika i Övre Vasastaden. Vid mötet poängterades därför vikten av att värna om möjligheten till kvarboende (helst i egna lägenheter men åtminstone i bostadsområdet) samt att i planeringen av förnyelsen utveckla ett samråd med de boende.

Socialchefen uttryckte i detta sammanhang sin tillfredsställelse över att betydelsen av lokala sociala nätverk blivit så uppmärksammat i planeringen av detta projekt:

"Vi har länge talat om sociala nätverk. Det är en generell målsättning och inte endast för detta projekt."²⁶

9.3.1 Diskussion kring några alternativ

En eventuell kompletteringsbebyggelse i området skulle kunna ge det önskvärda tillskottet av större lägenheter, vilket i sin tur skulle kunna påverka befolkningssammansättningen. Samtidigt gällde det att värna om de äldres kvarboende samt varsamhet i samband med förnyelseåtgärderna.

Vid sammanträdet i december 1984 framträdde efterhand två läger. Det ena (företrätt av fastighetskontoret) förordade mer omfattande ombyggnader av bl a 4-våningshusen. Bostadsbolaget, som förordade mer skonsamma förändringar fick stöd av stadsplanarkitekten. Denne framhöll det absurda i ROT-programmet, nämligen att med omfattande ombyggnadsåtgärder fördubbla hyrorna och därmed tvinga människor att flytta från sina bostäder. Detta resonemang ger uttryck för en tolkning av målet om kvarboende som att bo kvar i sina egna lägenheter. Denna linje fick stöd

även av socialtjänstens representant dock utan någon ytterligare argumentation.

Bland de alternativ till förnyelse som successivt diskuterades fram, ingick inget mer omfattande ombyggnadsalternativ som kunde ha löst hiss-ekonomi genom att hisskostnaden då kunde ha dolts i den stora ombyggnadskostnaden för vilket hyresgästföreningen brukar acceptera betydligt högre hyresnivåer. För fastighetskontorets del, innebar resultatet av diskussionen att ett annat förnyelseprojekt som planerades samtidigt, nämligen Valla, kom att framstå som ett mer intressant alternativ.

När det gällde hisskostnaderna skisserades ett förslag om att slå ut kostnaderna för hissinstallation i 4-våningshusen (vilka inte omfattas av samma förmånliga finansieringsregler som 3-våningshusen) på *hela* området mot att de boende i Övre Vasastaden vid behov skulle kunna få förtur till lägenheter i hisshusen.

Hyresgästföreningens uppfattning var att man accepterade kostnadstäckning via hyreshöjning för hiss vid omfattande ombyggnad men ej för hiss i kombination med tredjegångsreparation.

En annan fråga gällde tillgängligheten inne i lägenheten. Socialförvaltningens företrädare hävdade att badrum och kök borde moderniseras för att möjliggöra kvarboende eftersom det skulle underlätta för vårdbiträdena. Arkitekten förklarade att mätten i lägenheten visserligen inte uppfyllde servicelägenhetsnormen, men heller inte var att betrakta som speciellt trånga.

Från stadsbyggnadskontoret poängterades att största möjliga handikappanpassning är något som brukar skrivas in i låneansökningarna. Detta innebär att viss grundläggande tillgänglighet genomförs vid ombyggnad, t ex bredare dörrar, borttagande av trösklar, fler elurtag etc.

Slutligen beslöts vid sammanträdet att följande två alternativa förslag till förnyelse skulle presenteras i ett informationsblad till de boende.

Alternativ 1

- Tredjegångsreparation slutförs i samtliga 4-våningshus.
- Hiss installeras i samtliga 4-våningshus.
- Förtätning - nya bostadshus i den omfattning som stadsbyggnadskontorets skiss visar. (Eller i den omfattning som fortsatt boendesamverkan kommer att medverka till).

Alt 1 förutsätter dels att hyresgästföreningen och AB Stångåstaden skulle kunna komma överens om kostnadstäckning via hyreshöjning dels att de boende skulle kunna acceptera föreslagen ny bebyggelse.

Alternativ 2

- Ombyggnad och installation av hissar i 4-våningshusen om ca 10 år. (Först om 10 år anser AB Stångåstaden ombyggnad tekniskt och ekonomiskt försvarbart). Endast nödvändiga reparationsåtgärder genomförs under de närmaste åren. I samband med ombyggnad (om ca 10 år) genomförs viss justering av lägenhetssammansättning genom att mindre lägenheter slås samman till större.
- Ingen förtätning i kvarteren norr om Danmarksgatan.

Alt 2 skulle bli konsekvensen om hyresgästföreningen och AB Stångåstaden inte kunde komma överens om kostnadstäckning för installation av hissar i befintliga 4-våningshus eller att de boende inte accepterade ny bostadsbebyggelse.

I båda alternativen förutsattes att Lingskolans tomt skulle bebyggas med dagcentral och servicelägenheter.

Fastighetskontorets och Stångåstadens företrädare var överens om att stambyte endast kunde komma ifråga om det gällde ombyggnad.

Byggnadsnämndens representant påminde om att en kompletteringsbebyggelse om ca 100 lägenheter samt ett servicehus (med totalt ca 50 lägenheter) fanns med i bostadsförsörjningsprogrammet.

Deltagarna i projektgruppen var överens om att försöka motivera förtätningar på ett positivt sätt.

En förtätning skulle medföra att övriga lägenheter inte behövde byggas om, vilket skulle göra att man kunde undvika onödiga hyreshöjningar (boendekostnader för de äldre var en annan fråga som vid mötet blev föremål för mycken diskussion).

Stångåstadens representant ville också att det klart skulle framgå för de boende att om man accepterade alt 1 kunde man undvika de mer genomgripande förändringar enligt alt 2 som om ca 10 år "kommer att bli oundvikliga".²⁷

Efter sammanträdet skisserade stadsbyggnadskontorets representant ytterligare ett alternativ nämligen:

Alternativ 3

- Ombyggnad och installation av hissar i befintliga 4-våningshus om ca 10 år.
- Förtätning - nya bostadshus i den omfattning som stadsbyggnadskontorets skiss visar. (Eller i den omfattning som fortsatt boendesamverkan kommer att medverka till).

Alt 3 skulle bli konsekvensen om hyresgästföreningen och AB Stångåstaden inte kunde komma överens om kostnadstäckning för installation av hissar i befintliga 4-våningshus och att de boende kunde acceptera ny bostadsbebyggelse.

Detta alternativ, som tills vidare sparades till en eventuell kommande diskussion, blev aldrig aktuellt därför att det förutsatte att boendesamverkan skulle leda till ett accepterande av någon form av förtätning.

I februari 1985 delades ett informationsblad om "Förslag till förnyelse av Övre Vasastaden" ut till samtliga hushåll med hjälp av socialförvaltningens hemtjänstpersonal. Informationsmöten med de boende anordnades områdesvis i en f d affärslokal vid tre tillfällen under mars månad. Därefter anordnades "Öppet hus" i samma lokal vid tre tillfällen då förtätningsskisserna visades och då stadsplanearkitekten fanns tillgänglig för frågor, och frågor blev det. I april inlämnades en protestskrivelse med 414 namnunderskrifter från de boende till kommunfullmäktige. Protesterna hade börjat.

Alternativ 1 till förnyelse av Övre Vasastaden innebar planer för en förtätning, och detta var det förslag planerarna själva föredrog. Det var ett alternativ som skulle kunna bidra till en på sikt mer allsidigt sammansatt befolkning i området samtidigt som man kunde värna om de äldres kvarboende (genom att lägenhetssammansättningen i de befintliga husen kunde bibehållas).

En del av syftet med att presentera alternativ 2 var att visa att färre åtgärder och ingrepp i nuläget skulle leda till ett ofrånkomligt behov på längre sikt av mer genomgripande åtgärder även i *befintlig* bebyggelse. Detta trodde några av planerarna skulle bidra till att de boende skulle komma att föreslå det första alternativet. Det man emellertid bortsåg från i denna kalkyl, var att de boende, som är övervägande äldre människor avgör sina preferenser och behov utifrån ett helt annat, mycket kortare, tidsperspektiv.

Socialtjänstens roll i denna del av planeringsprocessen begränsades till att delta i projektgruppens möten. Den drivande rollen hade stadsbyggnadskontoret såsom projektledare och sammankallande. Den arkitekt som företrädde Stadsbyggnadskontoret i denna fråga drevs av en ambition att förena politikernas och planerarens mål om en allsidigare befolkningsammansättning i området (fr a med motivet att därigenom skapa ett bättre serviceunderlag och ett effektivare utnyttjande av områdets infrastruktur) med en strävan att hålla boendekostnaderna nere för pensionärerna i de befintliga husen.

9.3.2 Förtätningförslaget (alternativ 1)

Förtätningförslaget (se illustrationsplan efter notförteckning i detta kapitel), dvs det första förslaget till förnyelse av Övre Vasastaden, innehöll nya bostadshus i kvarteren utefter Danmarksgatans norra sida med sam-

manlagt ca 150 lägenheter. Förslaget innehöll emellertid också stadsplaneförändringar som syftade till förbättring av trafikförhållandena i stadsdelen.

Den nya bebyggelsen i vart och ett av de fem kvarteren bildar i förslaget tillsammans med de befintliga husen relativt slutna gårdsrum. Vid kortsidan placeras fyravåningshus, utefter långsidan mot Danmarksgatans tvåvåningsbebyggelse med vissa öppningar och inblickar in mot gårdsrummet. Fyravåningshusen förses med hiss, däremot inte tvåvåningshusen i överensstämmelse med gällande byggnadsbestämmelser. I beskrivningen av förslaget betonas möjligheten att göra gårdarna attraktiva med nya planteringar, sittgrupper och odlingslotter samtidigt som uppvuxna träd bevaras.

Förtättningsbebyggelsens bostadshus i två och fyra våningar skulle enligt förslaget innehålla en stor andel lägenheter större än 2 rum och kök i syfte att få barnfamiljer att flytta in i området.

De övriga åtgärder som redovisas inom alternativet med förtätning omfattar tredjegångsreparationer och hissinstallationer i samtliga befintliga fyravåningshus. Biltrafiken med undantag av framkörning flyttas från Danmarksgatan till Slöjdgatan dit också busstrafiken leds. Parkeringsplatser byggs ut på området mellan de befintliga bostadshusen och Slöjdgatan.

De befintliga grönytor som skulle försvinna i och med en kompletteringsbebyggelse, kompenseras genom avstängning av den genomgående Norgegatan och genom tillkomsten av den sammanhängande park som därigenom skulle skapas i området söder om Danmarksgatan.

9.4 Boendeinflytande steg 2: Planer möter vardagsliv - förtättningsförslaget presenteras för de boende

I de möten²⁸ som hålls med de boende i Övre Vasastaden vid fyra olika tillfällen (varav tre redovisas här), uppstår en konfrontation mellan planerarnas visioner och de boendes verklighet.

1) *Möte med de boende 21 mars 1985:*

Vid mötet i den gamla affärslokalen deltar 56 boende från Övre Vasastaden. Det är mest äldre. Ett par i yngre medelåldern och fem unga personer avviker från mängden. En representant från stadsbyggnadskontoret, en från Stångåstadens centrala administration, en från hyresgästföreningen och två från socialförvaltningen (från äldreomsorgen samt individ- och familjeomsorgen) representerar "myndighetssidan".

Innan mötet börjar cirkulerar människorna i lokalen och studerar ingående förslaget som finns upphängt längs väggarna.

Mötet inleds av att förslaget presenteras för de boende av stadsbyggnadskontorets representant. Därefter tar hyresgästföreningens representant till orda:

"Jag låter en lista cirkulera, där de som är intresserade av att delta i en arbetsgrupp kan teckna sig. Det är inget tvång att man är medlem i hyresgästföreningen. Det är viktigt att förslaget beaktas på ett seriöst sätt och att ni tar aktiv del i diskussionen. Ni kommer säkert att finna att en del är bra medan annat är dåligt."

Hissfrågan är den som först blir föremål för diskussion. Stadsbyggnadskontorets företrädare redogör för ekonomin. Att stat och kommun betalar kostnaderna för hissinstallationer i 3-våningshusen men inte i 4-våningshusen. Hyresgästföreningens princip om 10:-/m² skulle inte täcka kostnaderna för detta. Enda sättet att klara kostnaderna för hiss i fyrvåningshusen är att man bygger om husen.

Förslaget om att slå ut kostnaderna för hissar på hushållen i hela området mot att ge förtur i hisshusen till boende i Övre Vasastaden tas inte emot med någon större entusiasm av de boende.

"Det där med hissar verkar litet "hissigt" Att betala för hissar som inte ligger i egna huset. Man kanske flyttar till ett annat område!"

Andra menar att "det är inte säkert man har råd med hyrorna i de nya eller ombyggda husen. Då hjälper det inte med förtur!"

Kommunrepresentanterna uttrycker sin förvåning över att de boende ser så lättsinnigt på hissfrågan. "Det som gäller är att underlätta kvarboende. Och enkäten visar att det i många pensionärshushåll finns någon med rörelsehinder."

Men opinionen slår åter fast att "det är inte rättvist att vi skall betala för andras hissar. Det är *detta* frågan och invändningarna gäller".

Någon i publiken undrar om man inte börjat i fel ände. Borde man inte avvakta valet först? Är det inte socialdemokraterna som driver frågan om förnyelse av Vasastaden?

I ett annat inlägg påpekas att motivet för kommunen naturligtvis är att det blir billigare att förtäta än att bygga nya bostadsområden.

Detta påpekande väcker de slumrande misstankar som många känner. Det hjälper inte att en av planerarna understryker att "den här gången finns det faktiskt tid för politikerna att tänka i nya banor. Visserligen finns det vissa siffror i bostadsförsörjningsprogrammet, men dessa siffror ändras ständigt"

Någon undrar: "Det är vi som skall bestämma ... men *hur* skall detta göras? Är det hyresgästföreningen som skall föra vår talan? Hur skall vi få gehör?"

Stångåstadens representant passar på att upplysa om att det går också bra att lämna synpunkter till områdeschefen. "Vi skall också samla in synpunkter och erfarenheter."

En annan i publiken går ut mer provokativt och hänvisar till förtättningsförslaget. "4-våningshusen borde inte byggas! För då tror jag att vi redan är överkörda. Förhoppningsvis är detta inte bara en fars!"

Inlägget väcker spontana applåder i publiken.

Stadsbyggnadskontorets representant är nog med att försöka skapa ett större förtroende bland de boende. "Det är *inte* avgjort! Och detta har jag sagt. Det är bara jag som jobbat med olika skissförslag."

Den person som gjorde det tidigare inlägget mumlar då: "Vi har våra erfarenheter ..." Misstänksamheten hänger kvar i luften.

Så blir själva förtättningsförslaget föremål för livlig diskussion.

"Är det något fel att det är lugnt häruppe? I början, när området var nytt, var det mycket bråk - då fanns det många barn här. Nu är det trivsamt. Tonåringar i all åra - men de skapar problem. Nu är det som en underbar trädgård på gårdarna. Så skall det bli hus i stället!"

En representant för planerarna säger då:

"Det är inga problem *nu*, men man tänker på framtiden ... Politikerna vill undvika en alltför ensidig bebyggelse."

Och en av socialtjänstens representanter tillägger:

"Det blir en större förståelse mellan tonåringar och äldre om man bor grannar. Men många unga människor, som söker sig till smålägenheter i området, har en annan dygnsrytm. Om det bodde fler barnfamiljer här, fanns i alla fall också fler vuxna närvarande. Man måste tänka framåt. Området är kanske bra nu - men hur blir det i framtiden?"

Dessa propåer möts av en annan invändning:

"Informationsbladet är grönt och fullt av vackra ord. Men det är svårt att läsa! Många har sagt att de inte begriper det. 'Förtätning' är det nya modeordet. Jag skulle kalla det en kolossal förtätning! Kan man inte planera en mindre tät förtätning?"

Någon ställer en annan provokativ fråga:

"Varför inte bygga på idrottsplatsen? Den används ju ändå inte mycket. Det måste vara dyra träningspass!"

En deltagande representant för idrottsklubben protesterar vilt mot detta:

"Klubbarna får företräde på den inhägnade bollplanen. I övrigt är den öppen för de omkringboende. På helgerna spelas matcher. Skulle vi träna för ofta, skulle planen bli förstörd. Om vi låter vår verksamhet skulle ungarna gå på gatan! Skulle det vara bättre?"

Mot invändningarna beträffande 4-våningshusen ger arkitekten (som representerar planerarna) också en annan kommentar. "Det vore inte ovanligt som gatumiljö. Problemet är att ni får er situation förändrad."²⁹

Mot detta svarar en av de yngre hyresgästerna följande:

"I nya områden accepteras att det är tätt men här behöver vi inte acceptera detta! Området är eftertraktat. Varför? Jo för att det är mysigt. Och för att det är låga hyror. När de äldre faller ifrån flyttar de unga in i de små lägenheterna. Varför kan inte ett gammalt område få vara gammalt?"

Arkitekten understryker möjligheten av att låta 4-våningshusen bli endast tre våningar liksom man kan tänka sig att ta bort något eller några av de föreslagna 2-våningshusen.

Andra frågor dyker också upp.

"Om barnfamiljer flyttar hit - då behövs fler lekplatser! Höjs hyrorerna om nya hus och lägenheter tillkommer?"

På den senare frågan svarar Stångåstadens representant att nya lägenheter i princip bär sina egna kostnader. "Det är en förhandlingsfråga mellan Stångåstaden och hyresgästföreningen".

Och arkitekten svarar på den andra frågan att lekplatser inte är något problem i området. Man behåller de som finns och det bör räcka. Dessutom tror han inte det blir så många barnfamiljer med små barn som flyttar hit.

"Men", säger en av de yngre hyresgästerna, "ni bygger ju för att unga barnfamiljer skall flytta hit!"

En annan av de boende tillägger:

"Ni talar om 150 nya lägenheter. Om alla har ett barn var - vilken skola skall de gå i? Området är kringgårdat av tre starkt trafikerade gator! Och här finns varken dagis eller lekis."

Planerarna erkänner att skolvägen är en viktig fråga "men skolvägen till Tornhagsskolan är inte så farlig för litet större barn". Och barntillsynen "får man ordna" ifall behov uppstår.

Det finns invändningar i publiken mot förslaget av fler barnfamiljer till området. "Barnfamiljer, ja ... men husen är lyhörda! Det *har* flyttat in barnfamiljer här, och det hörs"

"Vem skall ha råd med de nya lägenheterna om inte barnfamiljer?" undrar en annan representant för de boende. Planerarna erkänner att

hyresnivån kommer att bli densamma som i nybyggda lägenheter i andra bostadsområden.

Klockan har hunnit bli nio på kvällen. Tio personer reser sig och lämnar mötet samtidigt. Om det beror på den sena timmen eller att diskussionen kommit in på ett brännbart ämne - ekonomi och hyresnivå, framstår inte helt klart.

På frågan vem som kommer att bo i området om ingenting görs, svarar arkitekten "*ensamstående* i alla åldrar. Och vilka dessa blir beror på den ekonomiska situationen."

Trafiksystemet och (bristen på) parkeringsplatser blir också föremål för diskussion. Någon reagerar mot att det nya förslaget innebär att det blir längre avstånd till busshållplats. Planerarna påpekar att de nya husen skulle kunna betala en omläggning av trafiksystemet. "Det får inte vara ett för litet underlag. Men, det är svårt att säga var gränsen går".

I ett inlägg vädjas till någon form av gemensam aktion:

"Det är svårt för politikerna att lyssna på gräsrotterna. Politikerna vill framför allt tjäna pengar (genom att utnyttja befintliga ledningar och så). De får försvara sitt, och vi får protestera på vårt sätt! Vi skall inte skälla på herrarna här - de har gjort sitt. Skall vi protestera, får vi gå till topparna i kommunen. Loppet är inte kört. Vi skall protestera på ett vettigt, sakligt sätt. Vi kan träffas vid en kopp kaffe - det löser många problem. Ju mer vi engagerar oss - desto bättre är det."

Detta uttalande kvalificerar för ett medlemskap i den nystartade kontaktkommittén. En yngre hyresgäst formulerar sin invändning så här:

"Från socialförvaltningen efterlyser man positivt tänkande Först tyckte jag förslaget var spännande. Men, det finns inte många sådana här områden! Kanske skulle man ångra sig sedan? Att det är tätt i stadsbebyggelsen är inget argument. Det är inte speciellt positivt! Det finns ett stort behov av smålägenheter. Dessutom skulle jag inte stå ut med att bo på en arbetsplats så länge!"

Någon påpekar att "om intervjuundersökningen genomförts nu, hade resultatet blivit annorlunda!" Vad personen ifråga antyder är att resultatet då hade blivit betydligt mindre positivt.

En av planerarna avslutar mötet med en något uppgiven kommentar:

"Det vore naturligtvis lättare att marknadsföra ett projekt om det vore eländiga förhållanden här! Men det som fattas är mellangenerationen"

2) *Möte med de boende 4 april 1985:*

I den f d affärslokalen samlas människorna kring förtätningsförslaget, som i uppförstorad version finns upphängt längs väggarna. På bild ser det trevligt ut. Grönt och prydligt. Men en hyresgäst påpekar irriterat att de

nya husen kommer att skymma utsikten från hans köksfönster. En äldre dam säger att det är oförskämt att ta bort de vackra träden utanför hennes fönster för att ge plats för ett nytt hus.

Stämningen är spänd när invånarna i Övre Vasastaden bänkar sig för att möta kommunens representanter.

Allt som allt kommer 18 personer. Av dessa är endast två unga och en medelålders. Från kommunen finns en representant från Stångåstaden och två från stadsbyggnadskontoret. En person som representerar socialförvaltningens hemtjänst presenterar sig också, men håller sig i övrigt diskret i skymundan.

Stadsbyggnadskontorets representant inleder mötet med att redogöra för ombyggnads- och förtätningsförslaget. En representant för hyresgästföreningens kontaktkommitté i området inleder därefter diskussionen:

"Vi skall bilda arbetsgrupper. Inte bara säga nej. Vi måste titta på ekonomin. Kommunen anser att det måste byggas. Vi bör anstränga oss för att nå en positiv lösning."

Några ställde då frågan: "Men vad gör man om folk säger nej?"

Svaret blir: "De har inte tänkt efter."

"I början var det unga människor som flyttade in. Sen har det mest varit pensionärer. Någon gång socialfall.."

Till denna inledning till en historik över området fälls repliken: "Tror du det blir fler unga nu när det är 1/2 km till skolan?"

Då passar en annan invånare på att ställa frågan: "Är detta det sista området att bygga på?"

Också yngre invånare reagerar med sina argument:

"Vi ungdomar har inte en chans att flytta in i de nya dyra lägenheterna. Vi flyttar hit därför att hyrorna är billiga."

Någon beklagar att det inte är mer folk vid mötet, och möts av svaret "men, så är det ju"

En person som tidigare arbetat inom bostadsföretaget manar till besinning:

"Jag tycker inte vi skall förkasta hela förslaget. Vi måste försöka *jämka* ihop olika önskemål. Vi har ju inget emot barnfamiljer."

Då säger en annan i församlingen:

"Jag har inget emot att de bygger något, men att packa ihop det så som man gjort, det gillar jag inte."

Hissfrågan ventileras, och visar sig mycket mer kontroversiell än man trott. Förslaget att slå ut kostnaden för installation av hissar i 4-våningshusen på området i stort (och därmed ge förtur för invånarna i Övre Vasastaden till lägenheter i hisshus vid behov) får inget gehör. Diskussionen gäller 4-våningshusen, eftersom dessa beräknas bära hiss-kostnaderna själva och därför inte omfattas av samma statliga subventioner som 3-våningshusen.

Någon i publiken pläderar för fler hissar och jämför därvid med kostnaden att ha pensionärer på institution. Trafiksituationen diskuteras också. Många protesterar mot att flytta busstrafiken från Danmarksgatan till den mer avlägsna Slöjdgatan.

Efter att flera kontroversiella frågor på detta sätt ventilerats försöker någon i publiken att agera som medlare:

"Försök att tillsätta en kommitté för att arbeta med frågan. Det går inte annars. Folk har så olika åsikt. Många säger bara nej. Personligen anser jag att förslaget är värt att titta närmare på. Tror det kunde bli bra ..."

Detta uttalande fungerar som droppen som får bägaren att rinna över. Sju personer lämnar mötet i protest. Av de som går har ingen yttrat sig tidigare i diskussionen. Någon muttrar: "Hundra kronor mer i månaden blir ganska mycket ..."

Demonstrationen föregår inte utan kommentarer:

"Jag tycker det är sorgligt att vissa går innan mötet är avslutat. Vi måste ålägg oss en viss mötesordning! När skall vi hyresgäster komma upp i den ordning villaägarna eller bostadsrättsinnehavarna har?"

"Ja, hur skall vi under dessa omständigheter kunna jobba för att få ett inflytande?"

Dessa uttalanden ger bränsle till en väntande brasa. En representant för hyresgästföreningens kontaktkommitté säger:

"Allt finns möjlighet att påverka. Det finns inget slutgiltigt förslag. Jag hoppas ingen tror jag har anslutit mig till förslaget. Jag är helt öppen! Jag anser att arbetsgruppen skall jobba vidare med förslaget."

Därefter tar hyresgästföreningens representant (som tycks ha bidat sin tid) till orda. Han redogör för planerna på att varje delområde (totalt tre) skall utse 2-3 representanter till en arbetsgrupp. Detta är det andra av tre områdesmöten.

"Det finns bra bitar och dåliga. Frågan är: 'Kan vi göra något bra av detta?' Vi måste göra någon form av yttrande. Det är den demokratiska ordningen!"

Servicehuset nämns som en tredje "bit" som är oberoende av eventuella lägenhetssammanslagningar eller förtätningsalternativ.

Inför valet av representanter till arbetsgruppen markerar hyresgästföreningens representant att man behöver inte vara med i hyresgästföreningen (det kravet gäller endast val till kontaktkommittén).

"Vi ställer upp med lokaler och experthjälp", lockar han.

Av 11 kvarvarande hyresgäster visar sig endast fem tillhöra just delområde tre. Av dessa väljs 2 representanter till arbetsgruppen.

Hyresgästföreningens representant redogör för den tänkta arbetsgången. Arbetsgruppen skall (eventuellt med hjälp av en enkät som utarbetas i samråd med kontaktkommittén) utarbeta ett förslag som därefter diskuteras med de boende. Detta förslag skall därefter underställas kontaktkommittén för beslut och sedan förankras centralt i hyresgästföreningen.

Detta är den "demokratiska ordningen", som inte ens kommunens planerare (med representanter från t ex socialförvaltning och stadsbyggnadskontor) har möjlighet att påverka med sina visioner om ett mer direkt brukarinflytande.

3) *Möte med de boende 11 april 1985:*

Vid nästa möte i kvarteret deltar 19 personer som representerar de boende i Övre Vasastaden. Av dessa är en medelålders, en ung och övriga äldre (pensionärer).

Efter den sedvanliga presentationen av förnyelseförslaget från stadsbyggnadskontoret försöker Stångåstadens representant anslå en positiv och framåtsträvande syn på frågan:

"Vi måste tänka Det kommer en tid efter oss, då vi alla är döda. Vi måste tänka i framtiden! Tänka både kortsiktigt och långsiktigt."

Han får stöd av ett instämmande mummel från några av mötesdeltagarna vilket uppmuntrar ett annat inlägg:

"Det är fantastiskt att vi får vara med att tycka."

Och Stångåstadens man fyller ivrigt i: "ja, därför skall vi ta chansen!"

En annan kvinna inflikar en kritisk fråga:

"Om de skall ha hit barnfamiljer ... varför river de då skolan?"

Men i stället för att fördjupa sig i denna diskussion här, fortsätter Stångåstadens representant med sitt försök att skapa en konstruktiv och positiv diskussion:

"Hyresgästföreningen ställer upp med experter. Diskussionen kan t ex gälla hur området kan komma att se ut och hur det blir med solförhållandena. Eller vad det kommer att innebära ekonomiskt."

I ett vresigt inlägg från en hyresgäst sägs "ekonomiskt - för kommunen ja! Men dom har inte tänkt på den lilla människan - när grönområdena försvinner".

Från Stångåstadens sida passar man då på att understryka vikten av att olika åsikter kommer till tals:

"Just så ... Väga i vågskålen olika argument. Och tänka för framtiden!"

Från publiken kommer en provocerande fråga: "Vad tycker ni som är här? Det vore roligt att veta! Ni sitter där så tysta. Det är inte farligt att prata!"

Stångåstadens representant inflikar: "Därför skall vi utse en arbetsgrupp! Vi är här i kväll för att utse en representant. Det är bra att denna diskussion har kommit igång. Är det någon här, som vill ställa upp och arbeta för Vasastadens framtid?"

Och hyresgästföreningens representant fyller på:

"För att få en demokratisk process skall vi utse en arbetsgrupp. Man behöver inte vara med i hyresgästföreningen för att bli vald. Detta gäller däremot för kontaktkommittén. Vi kan plocka fram all tänkbar expertis ni kan behöva. Till att börja med kunde vi sätta oss ner en kväll vid en fika och bena upp olika frågor. Sen skall vi se till att enkäten kommer ut till varje hushåll. Arbetsgruppen och kontaktkommittén sammanställer denna för att ge en sammanfattande bild av vad man har tyckt i området. Detta skall därefter bilda underlag för hyresgästföreningens yttrande till kommunen."

Någon i publiken undrar: "Vad har kontaktkommittén för uppgift när det bildas en arbetsgrupp?"

På detta svarar hyresgästföreningens representant:

"Kontaktkommittén jobbar även med andra frågor. I arbetsgruppen får även andra, icke medlemmar, vara med".

En annan fråga från publiken: "Många har skrivit på protestlistan. Varför skall man då tillsätta en arbetsgrupp?"

På detta svarar man följande från hyresgästföreningens sida:

"Protestlistor är inget yttrande från hyresgästföreningen. Det är privat. Det är hyresgästföreningen som äger yttrande i denna fråga. Protestlistan är inget seriöst arbetssätt. Ni har inte delgett oss era synpunkter. Man måste arbeta på ett demokratiskt sätt!"

Uttalandet får stöd av den unga representanten för hyresgästerna:

"Protestlistorna är missvisande. Jag är positiv till servicehus!"

Stångåstadens representant påpekar att "protestlistorna förkastade hela förslaget. Damen här tänker däremot på framtiden för Vasastaden".

En av de flitiga debattörerna påpekar: "Det är ingen som är negativ till servicehuset - det förstör inga grönområden".

Åter tar Stångåstadens representant till orda. Han berättar om att områdeskontoret är öppet varje förmiddag samt torsdagskvällar. På anslagstavlor i husen finns information om vilka som är medlemmar i hyresgästföreningens kontaktkommitté. Denna kommitté har regelbundna samrådsmöten med Stångåstaden.

"Så bryter vi ner vår organisation. Från 1/1 1985 finns ett avtal mellan oss och hyresgästföreningen om boinflytande. Ni har nu världens chans att komma till oss med era synpunkter! Men - alla nyheter innan de är prövade, ses ofta negativt ... Vem vill vara med i arbetsgruppen? Det här gäller er framtid. Det gäller Vasastaden på kort och på lång sikt."

En person i publiken påpekar: "I vårt område bor 160 personer och bara 18 är här. Detta gör det svårt att välja representanter".

Och yttrandet får stöd från en annan hyresgäst: "Det är många bra som inte är här. Man kan inte välja dem när de inte är här ..."

Från hyresgästföreningen får han svaret: "Nej, man kan inte välja någon utan att fråga. Men, det är ju svaren på frågorna i enkäten som skall gälla".

Några namn nämns som tänkbara medlemmar i en blivande arbetsgrupp. Bl a nämner hyresgästföreningens representant den (enda) unga representanten för hyresgästerna. En äldre man (den som just påpekat svårigheterna i att välja representanter vid sittande möte) får också sitt namn nämnt men säger argt: "Jag vill *inte* vara med. Så att folk skulle kunna spotta på mej sedan!"

Ett annat inlägg från de boende understryker den misstänksamhet och skepsis som känns i luften:

"Vi tror inte på det här. Har dom bestämt sig så bygger dom oavsett vad vi säger."

Men hyresgästföreningens representant protesterar:

"Vi vet att ni har ett avgörande inflytande. Varför inte ta chansen! Så kan ni ta bort de dåliga bitarna, och se vad som är bra."

På detta får han en replik från publiken:

"Varför kan inte hyresgästföreningen svara? Ni vet ju vad vi vill ..."

Ett annat argt inlägg i diskussionen hävdar: "Vi vill ha demokrati!"

Då säger Stångåstadens representant:

"Om vi vill ha demokrati då måste *alla* ställa upp. Då kan inte någon krypa bakom en sköld. *Därför* är demokrati bra: man får lov att säga vad man vill. Men majoriteten bestämmer. Om man vill ha demokrati har man skyldighet att ställa sig bakom detta beslut."

En ilsken man hävdar: "Jag är obstinat!" "Då", säger mannen från Stångåstaden, "tycker jag du skall gå med i arbetsgruppen!"

Hyresgästföreningens representant markerar sin position ytterligare:

"Vi skulle inte ha ett eventuellt yttrande förankrat hos er! Det skulle ju inte bygga på någon enkät".

"Det är bra ...", mumlar någon av de i publiken som låter sig blidkas.

Från publiken ställs en annan fråga till kommunens representanter:

"Ni som varit med vid boendemötena - vad har folk tyckt?"

Stångåstadens representant svarar:

"När de flesta har fått ladda ur sig brukar det bli lugnare. Vad som gjort mej ledsen är att folk trott att det varit klart - när i stället ni här skall få chansen att påverka! Denna negativa inställning. Man är så pigg på att säga nej. Denna trotsålder som samhället har kommit in i!"

En av de arga männen i publiken utbrister: "Skönt att den finns!"

Stångåstadens företrädare fortsätter: "Jag tror man skall skynda långsamt. Inte skicka ut någon enkät under sommaren".

På frågan om kommunen begärt in yttrandet till någon bestämd tid, svarar Stångåstadens representant: "Tror inte det", och Hyresgästföreningens företrädare säger att "det skall vi klara ut".

Den medelålders kvinnan undrar: "Blir det något av förslaget om det blir skifte i valet?"

Från Stångåstaden svarar man följande på denna fråga:

"Bostadsbyggnadsprogrammet är fastställt i demokratisk ordning. Men det kan ju rivas upp ... Därför är det viktigt att ni boende kommit samman och börjat prata med varandra!"

Mötet utser en representant till arbetsgruppen: Det blir en man som i diskussionen hållit sig relativt diskret, och som nöjt sig med att ställa några neutrala frågor.

Hyresgästföreningens representant avslutar mötet med att markera att det inte finns någon konflikt mellan hans (hyresgästernas) organisation och Stångåstaden:

"Vi har i stort sett samma intressen. Båda vill vi ha nöjda hyresgäster och ett bra boende."

Samma intressen på planerarnivå kanske, men knappast på gräsrotsnivå.

De boende kunde acceptera tanken på en allsidigare befolknings-sammansättning - som en allmän princip. Däremot kunde man inte acceptera en förtätning vilket skulle innebära alltför stora ingrepp i en miljö man lärt sig uppskatta. Det handlar inte bara om en allmän motvilja mot förändringar utan om att få en förändrad livskvalité. Denna aspekt blir desto viktigare i en livsfas då alternativen blir färre och spelutrymmet framstår som mer begränsat.

De boendes företrädare i form av Hyresgästföreningens representanter är vana att spela på planeringsarenan och där anlägga ett vidare tids-perspektiv samt se sin roll som att företräda 'de boende' mer allmänt (dvs inte endast gamla människor i ett visst område).

Socialtjänsten hamnade i ett svårare dilemma. Genom sin länk via hemtjänstpersonalen till de boende (dvs *gamla* människor) blev konflikten mellan olika intressen och olika tidsperspektiv mer uppenbar. Detta var emellertid en konflikt som aldrig artikulerades öppet. Kanske såg man inte orsakerna? Vid intervjuer med företrädare för socialtjänsten tycks spelutrymmet mer ha bestämts av politikerbeslut. Och politikerna var lyhörda för de boendes protester, kanske inte minst för att det var valår. Socialtjänstens roll i denna fas av planeringen framstår som diffus och ambivalent.

De fysiska planerarna upplevde under denna fas en delvis chockartad och smärtsam realitetsanpassning. Hyresgästföreningens representanter tog tillfället i akt att försöka etablera sig i området. Nuvarande boende segrade - kanske på kommande boendes bekostnad? Senare skulle det visa sig att det blev en seger med vissa förbehåll. Socialtjänsten gjorde vissa maktförluster när deras roll som företrädare för boende mer *generellt* och för de äldre mer *speciellt* kom att ifrågasättas. Detta var knappast ägnat att förstärka deras position på planeringsarenan i relation till andra, mer etablerade, aktörer.

9.5 Ett minimalalternativ växer fram

Inför valet hösten 1985 fick de socialdemokratiska lokalpolitikerna "kalla fötter". De borgerliga ledamöterna i byggnadsnämnden förklarade öppet att de skulle slopa förslaget om förtätning i Övre Vasastaden om de skulle få politisk majoritet. Så lades hela förslaget på is. Efter valet blev det ny politisk (dvs borgerlig) majoritet i kommunen.

I en skrivelse till kommunstyrelsen i mars 1986 från ett borgerligt kommunalråd framförs besparingsmotiv till varför den planerade servicebostadsenheten på Lingskolans tomt bör utgå:

"Genom samverkan mellan olika förvaltningar kommer det att bli möjligt att ianspråkta Linggården som närlokal och gemensamhetsutrymmen för äldre inom området. Härigenom kan såväl den tilltänkta tillbyggnaden av närlokalen vid Hjälsätergatan som servicebostadsenheten på Lingskolans tomt utgå, vilket skulle ge betydande årliga besparingar i lokalkostnader jämfört med planerat alternativ. På Lingskolans tomt bör Stångåstaden således enbart bygga bostäder med ett antal lägenheter anpassade för serviceboende."³⁰

De enstaka servicelägenheter som åsyftas i skrivelsen kommer senare att bli föremål för diskussion vad gäller möjligheten att reservera dessa för en grupp senildementa åldringar.

I den borgerliga budgeten för 1987 fanns inte längre servicehuset på f d Lingskolans tomt med i planerna. Mot beslutet att slopa servicehuset, som fattades i fastighetsnämnden våren 1986 reserverar sig de socialdemokratiska ledamöterna. En privatperson överklagar beslutet.³¹ Detta överklagande avfärdas av kammarrätten i Jönköping³² med motiveringen att fastighetsnämndens beslut endast är av beredande karaktär, dvs ett förslag till högre instans. Mot sådana beslut kan inte med framgång föras besvär. Endast fullmäktige är behörig att ändra sina egna beslut.

Senare försvarar tjänstemän i socialförvaltningens ledningsgrupp³³ beslutet genom att hänvisa till att det redan fanns ett servicehus i närheten (dvs i kvarteret Anders i en annan stadsdel). Dessutom byggs nya servicelägenheter i anslutning till en dagcentral (Skräddaregatan) också i ett annat intilliggande område. Därmed frångår socialtjänsten sin målsättning om ett servicehus i varje stadsdel. Som en kompromiss föreslås alltså i stället 1-2 gruppboende för senildementa, något det råder mycket starkt behov av.

Försök att utveckla nya boendeformer för senildementa står vid detta tillfälle i fokus. Problemet är att det just då råder ett avtalslöst förhållande mellan landsting och kommun på grund av oenighet om kostnadsfördelningen. Därför blir det heller inget gruppboende för senildementa i anslutning till nybebyggelsen på Lingskolans tomt.

I ett nytt planförslag för kompletteringsbebyggelse på f d Lingskolans tomt (kvarteret Arkivarien, se illustrationsplan efter notförteckning i detta kapitel) som presenteras av fastighetskontoret till fastighetsnämnden i januari 1987³⁴ ändras lägenhetssammansättningen mot en större andel större lägenheter. Detta som ett sätt att kompensera för den stora andelen smålägenheter i den övriga bebyggelsen i Övre Vasastaden. Förslaget tillstyrks av fastighetsnämnden en månad senare.

De planerade lägenheterna på Lingskolans tomt från tidigare bostadsförsörjningsprogram följs upp i den nya planeringen för åren 1987-91.

Men denna gång tas ingen särskild hänsyn till de äldres bostadsbehov i form av servicelägenheter. Däremot anges att tillgänglighetsfrågorna skall ges prioritet i den fortsatta planeringen.

När det nya kvarteret byggs på f d Lingskolans tomt integreras sex handikappanpassade lägenheter, avsedda att hyras av omsorgsförvaltningen.

9.6 Epilog

Bebyggelsen på f d Lingskolans tomt (kvarteret Arkivarien se illustrationsplan efter notförteckningen i detta kapitel) uppfördes åren 1988 av Stångåstaden och kom att omfatta 64 vanliga lägenheter uppdelade på tre huskroppar, två i fyra våningar och ett i fem våningar. Husen innehåller en större andel lägenheter på 4 rum och kök, eller större, än vad riktlinjerna i bostadssaneringsprogrammet anger.

Tredjegangsreparationerna av trevåningshusen påbörjades 1984 och avslutades under 1989 med fasadarbeten och 1990 med förbättringar av utomhusmiljön. Åtgärderna har i huvudsak omfattat målning och tapetsering, byte av kyl- och frysskåp samt badkar, byte av vattenledningar och tätning av fönster. Balkongerna har fått ny front och ny beläggning.

Hissar har installerats i 6 av de 13 trevåningshusen. Hyresökningen som är en följd av hissinstallationerna har blivit 45:-/ mån och lägenhet. I två av husen har åtta vindslägenheter inretts.

I de fyra 4-våningshusen har en tredjegangsreparation genomförts, påbörjad i november 1987 och avslutad i september 1988. Ett av de två trapphusen i varje hus har kompletterats med hiss. I det andra trapphuset har en smalhiss installerats vilket möjliggjorts genom att lägenheter på ett rum och kokvrå slagits samman med en tvårumslägenhet till sammanlagt 15 stycken trerumslägenheter.

Kostnaderna för hiss och mekanisk ventilation höjde hyrorna i dessa hus med sammanlagt 90:-/månad och lägenhet. I 4-våningshusen har avloppsrören bytts. Badrummen har blivit större och handikappanpassade (wc-stol och tvättställ har bytt plats). Vitvaror har bytts liksom wc-inredning. I köken har diskbänken höjts och köksinredningen målats. Trösklarna har tagits bort.

Under ombyggnaden har de boende under tre månader varit evakuerade till ersättningslägenheter, om möjligt i eller i närheten av bostadsområdet eftersom människorna i Övre Vasastaden enligt Stångåstadens områdeschef inte vill flytta därifrån ens för kortare tid.³⁵

Tidsplanen har man i stort sett lyckats hålla med undantag för första huset. Bostadsmöten i varje hus föregick evakueringen.

De flesta (enligt Stångåstadens områdeschef ca 80%) har flyttat tillbaka till sina lägenheter. De som bodde i de lägenheter som slagits samman har erbjudits annan bostad.

Ett problem under sommartid har varit fasadarbetena, då fönsterna täckts av plast. Under heta sommark dagar har de boende inte kunnat öppna fönsterna för att få in frisk luft. Många lägenheter har dessutom bara fönster åt ett håll.

Gårdsmiljöerna har ändrats. Träd och större buskar har i stor utsträckning bevarats, men nya sittplatser har tillkommit och lekplatser byggts om. Parkeringsplatser har flyttats från de inre gårdarna och en del nya har anlagts. Värmekulverterna bytes inom hela området. Dessa arbeten avslutades under 1990. I området finns en dagcentral för utvecklingsstörda, inrymd i fyra lägenheter i bottenplanet på ett av 4-våningshusen (klubb Regnbågen). I ett annat hus finns sedan ca tio år övergångslägenheter i en uppgång för försöksutskrivna missbrukare. Kontaktkommitténs representant har följande kommentar till detta:³⁶

"Tidigare, ett tag, fanns det för många problemhushåll här. När man öppnade denna enhet för dagmissbrukare blev folk först rädda. Men det har inte varit några problem! Personalen har verkligen ställt upp. De har ställt krav på missbrukarna i området så här har blivit lugnare."

I den andra uppgången i samma hus finns en flyktingenhet med 11 små lägenheter (1 rum med kokvrå) och gemensam dusch. Ett intilliggande studenthus inrymde tidigare pensionärsbostäder. Stångåstadens kontakt med socialförvaltningen inskränker sig till de fall, då det blir problem mellan olika hyresgäster: "Unga flyttar in när de äldre dör. Det blir lätt konflikter och störningar."³⁷

Vad har områdeschefen för synpunkter på området i dag?

"De boende gjorde en mycket stark protest, som gav resultat. Jag tyckte inte heller om den alltför *massiva* förtätningen (men kunde tänka mig alternativ). Nu tycker jag det var tur att det blev som det blev ..."³⁸

Det mål som man kan se har uppfyllts i och med denna sista fas av planeringen är ambitionen om ett *direkt boendeflytande*. Detta var ett mål som omfattades av alla planerare men som särskilt underströks av företrädarna för stadsbyggnadskontoret och socialtjänsten. Som en reservation mot denna slutsats är det emellertid värt att påminna om beslutet att slopa planerna på ett servicehus i området. Detta var en annan målsättning som företrädades speciellt av Socialtjänsten, och som aldrig ifrågasattes av de boende.

9.7 Eftertankar

I efterhand framstår några händelser som särskilt viktiga att lyfta fram i analysen av vad som hände kring planeringen av förnyelsen i Övre Vasastaden.

Genomförandet av den bostadssociala inventeringen var ett sådant viktigt inslag i planeringen, eftersom Övre Vasastaden var tänkt som ett pilotprojekt i detta avseende. Förtättningsplanerna är intressanta att närmare analysera, inte minst därför att de väckte en sådan stark opinion. Det som utspelades i mötena med de boende fick avgörande betydelse för projektets fortsättning. Ett annat intressant händelseförlopp var utarbetandet av det nya förslaget till förnyelse av Övre Vasastaden. Ett förslag som belyser konflikter och kompromisser mellan olika sociala mål.

9.7.1 Socialtjänstens roll i den bostadssociala inventeringen

Ursprungligen initierades Övre Vasastaden som pilotprojekt när det gäller bostadssociala inventeringar³⁹ av de instanser i kommunen som ansvarar för den fysiska planeringen. Ökat boendeinflytande i samband med förnyelse av bostadsområden var något som "låg i tiden". Detta var bl a en följd av den uppmärksamhet som skapades kring några forskningsprojekt som belyste de fysiska och psykiska problem som äldre människor i samband med ombyggnads- och renoveringsåtgärder löpte risk att drabbas av. Det gav socialtjänsten ett osökt tillfälle att slå ett slag för sina idéer om grannskaps- och nätverksarbete. Socialtjänsten blev en naturlig samarbetspartner till stadsbyggnadskontoret när det gällde att planera för genomförandet av en bostadssocial inventering.

I samband med förnyelsen av Övre Vasastaden tog socialtjänsten fasta på de fördelar som kunde finnas i att låta hemtjänstpersonalen delta i den bostadssociala inventeringen. Samtidigt som de fick möjlighet att bidra med sin kunskap om området kunde de använda inventeringen som ett led i en uppsökande verksamhet. Socialtjänstens ledning såg här möjligheten av att låta inventeringen bli ett led i en kompetensutveckling av personalen i en roll som grannskapsarbetare. Hur detta skulle följas upp specificerades emellertid aldrig närmare.

En bostadssocial inventering i denna form sågs också som en möjlighet till vidgat boendeinflytande genom att socialtjänsten med sin fältpersonal kunde medverka till att de boende fick komma till tals. Detta gällde framför allt i samband med genomförandet av intervjuundersökningen.

Förvaltningarnas sammanfattning av erfarenheterna från intervjuundersökningen med de boende fordrar en särskild kommentar. I den utvärdering, som sammanfattas av stadsbyggnadskontoret,⁴⁰ säger man att svaren i intervjuundersökningen ger en statistiskt sett representativ bild av invånarnas uppfattning om sin stadsdel och sitt boende. Samtliga barn- och pensionärshushåll intervjuades samt ett slumpmässigt urval av övriga hushållskategorier. Metoden möjliggör att man kan se hur uppfattningar och förhållanden varierar mellan olika grupper. Så långt finns det ingen anledning att vara kritisk till uppläggningsen.

I sammanfattningen av utvärderingen så som den formuleras av stadsbyggnadskontoret poängteras hur positiva de intervjuade personerna varit

till undersökningen. Det som kan vara intressant att notera här, är att i senare nyckelintervjuer med boende⁴¹ (efter presentationen av förtätningsförslaget) dessa uttrycker sitt missnöje med att man inte fick någon närmare eller mer konkret information kring möjliga konsekvenser av vissa svar. Ett exempel som kan nämnas i detta sammanhang är att planerarna tog fasta på den positiva attityden till en mer blandad ålderssammansättning i området. Betydligt färre hade svarat positivt på denna fråga om man varit medveten om de möjliga konsekvenserna i form av kompletteringsbebyggelse. Visserligen fanns information och planering på förtätning i såväl flygblad som i frågeformulär, men den var alltför allmänt hållen för att ge de boende en *reell* uppfattning om möjliga konsekvenser.

Bland de positiva erfarenheter som sammanfattas i utvärderingen nämns att socialförvaltningens (hemtjänstens) personal och fritidsgårdsförestandaren genom intervjuundersökningen fått fördjupad kontakt med de boende. Arbetet med den bostadssociala inventeringen nämns också som ett sätt att berika fältarbetarnas arbete i området.

Hemtjänstassistenten och några av de vårdbiträden som deltog i den bostadssociala inventeringen sammanfattar sina intryck med följande ord:

"I vissa fall kändes det påträngande. Som att man la sig i. I andra fall blev man positivt bemött, och då kändes det roligt!"⁴²

Assistenterna ringde innan och förvarnade. I de fall de inte fick komma, kändes det som ett misslyckande.

"Men det positiva övervägde. Vi skulle ställa upp igen om det blev aktuellt. Det kändes trevligt att få göra något annat som omväxling."

Men har arbetet med den bostadssociala inventeringen påverkat arbets-situationen efteråt?

"Varken ja eller nej. Det är klart att när en person blir aktuell för hemtjänsten, är det alltid positivt om man träffat vederbörande tidigare. Det känns också trevligt om man känner igen folk i affären därför att man varit och intervjuat dem. Då hälsar man på varandra."

Detta kan noteras som en positiv effekt av hemtjänstpersonalens insats. Men med tanke på de protester som senare uppstod kring förslaget, kan man också ana den svåra situation som personalen hamnade i när det gällde att ta ställning i en konflikt mellan organisationens (socialtjänstens) krav och de boendes önskemål. Denna konflikt har bl a analyserats av Lipsky⁴³ i hans bok om "gräsrotsbyråkraternas" arbetssituation. Lipsky beskriver olika strategier som dessa gräsrotsbyråkrater utvecklar för att hantera denna mellanställning. Hemtjänstpersonalen i Övre Vasastaden valde att "ligga lågt", att inte öppet ta ställning i konflikten.

Enligt Lipsky har det utvecklats ett flertal strategier för att personalen skall klara sin ofta svåra arbetssituation, som tillsammans bildar en struktur som han kallar gräsrotsbyråkrati. Ett tema som går igen i flera av de strategier som utvecklats, är behovet av att "säkra egna intressen".

Går det att mobilisera något egenintresse för personalen i utvecklandet av 'Linköpingsmodellen'? Personalen kan se fördelar med att individuellt slippa vara så beroende av sina pensionärer, att delad börda inom ett arbetslag blir lättare, att en ökad kontakt med kolleger ger en bättre arbetssituation och att arbetslagsprincipen medger bättre schemalagda arbetstider. Alla dessa förbättringar anser man även kan komma pensionärerna till godo genom bättre service och framför allt större möjligheter till att bo kvar hemma. Att acceptera organisationens mål som sitt eget, kan bli en strategi för hemvårdarna på fältet att klara de nya krav som ställs på dem från olika håll.

Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden sammanfattar sina erfarenheter från intervjumetoden i positiva ordalag och föreslår att metoden används flera gånger i samband med att kartlägga problem i bostadsområden eller när man vill genomföra någon form av förnyelseåtgärder.

Sanningen är emellertid att det inte genomförts några nya bostadssociala inventeringar i denna form inom kommunen sedan försöket i Övre Vasastaden.

En konflikt som belyses i exemplet Övre Vasastaden är hur socialtjänsten (liksom de fysiska planerna) måste balansera olika gruppers behov och önskemål. Barnfamiljer står mot ensamstående, unga mot gamla. Många av de boende i Övre Vasastaden hade svårt att acceptera den som man tyckte bristande logiken i att först riva en skola och sen ta detta som incitament till förnyelse av stadsdelen för att få dit just familjer vars barn sedan får långt till närmaste skola.

Ett yttrande från en av de intervjuade pensionärerna⁴⁴ belyser hur de äldre värnar om sina gruppintressen:

"Vi märker inte att det görs någonting från hyresgästföreningen. Det som de sa vid mötet 'Ni skall ta ert förnuft till fånga ... Ni skall tänka på de efterlevande.' Men vem tänker på oss? När vi var unga var det ingen som tänkte på oss - vi är inte bortskämda!"

Vilka mål som skall prioriteras avgörs ofta den politiska vägen och därefter tvingas tjänstemännen vara lojala mot dessa beslut. Ett exempel är de ändrade planerna för ett servicehus i området. Exemplet visar hur socialtjänstens önskemål vägs mot andra hänsynstaganden. En av orsakerna till att planerna ändrades kan sökas i behovet av att bygga fler större lägenheter i nybyggnadsdelen (dvs på den gamla skoltomten) för att uppväga övervikten av smålägenheter i Övre Vasastaden vilka inte kunde kompenseras på annat sätt när förtätningsplanerna övergavs.

Diskussionen kring förslag till gruppboendestäder för senildementa som alternativ till servicehus illustrerar också hur socialtjänsten tvingas prioritera (eller omprioritera) sina resurser också inom en och samma verksamhet. En annan fråga som blev en het potatis i diskussionen med de boende var installerandet av hissar för att öka tillgängligheten. Problemet gällde inte trevåningshusen, eftersom förmånliga statsbidrag utgick för dessa. Fyrvåningshusen skulle däremot kunna bära kostnaderna själva, vilket i praktiken gjorde att frågan om hissar i dessa hus ledde till förhandlingar mellan hyresgästföreningen och bostadsföretaget. Planerarna ville installera hissar också i fyrvåningshusen och slå ut kostnaden för dessa på *alla* hyresgäster i området. De föreslog att de boende vid behov som kompensation skulle få förtur till lägenheter i hisshuset. Efter en del funderande fick detta förslag stöd från hyresgästföreningens sida. Förslaget vann emellertid inget gehör hos de boende när frågan diskuterades vid boendemötena.

Ett viktigt mål för planerarna, inklusive socialtjänsten men med undantag för fastighetskontorets inställning i frågan, var att genomföra förändringar med möjlighet till att bo kvar, dvs förändringar utan ROT-programmets tvångsförflyttningar. Möjligheten att komplettera lägenhetsbeståndet med större lägenheter låg i byggandet av nya hus. Ombyggnad av de gamla i ROT-programmets anda skulle leda till fördubblade hyror och omöjliggöra kvarboendet.⁴⁵ En intressant randanmärkning är att det var stadsplanarkitekten som främst förde denna argumentation.

Kvarboendemålet tolkades av planerarna i första hand som en möjlighet till att bo kvar i den egna bostaden, i andra hand som en möjlighet att bo kvar i området. Det fanns enligt planerarna ingen möjlighet att installera hiss i alla hus.

I förtätningsförslaget fanns alltså en omtanke om de boende genom att en kompletterande bebyggelse bestående av större lägenheter skulle göra en ombyggnad av befintliga hus mindre angelägen. Detta skulle göra det möjligt för de äldre att bo kvar i sina mindre och relativt sett billiga lägenheter. Varför bemöttes då förslaget av sådan stark protest?

Det planerare och boende var överens om var målet om kvarboende, men knappast förenat med en förtätningsbebyggelse.

9.7.2 Boendeinflytande - socialt mål och bromskloss

Svaren från intervjuundersökningen gjorde planerarna överdrivet optimistiska. De var inte beredda på den reaktion som senare skulle komma från de boende. Detta visar hur de boende och planerarna lever i skilda världar.

Det fanns en positiv ambition från planerarnas sida. Målet var att planera för ökad tillgänglighet, bättre service och social gemenskap. Om dessa mål rådde konsensus bland planerarna och man förväntade sig att få gehör för dessa ambitioner hos de boende eftersom man trodde att de

överensstämde med de boendes behov och önskemål. Detta gällde inte bara representanterna för socialförvaltningen, stadsbyggnadskontoret och fastighetskontoret utan även Stångåstaden och hyresgästföreningen.

Planerna på att ordna studiecirkel med de boende i området övergavs med hänvisning till att planerna inte hade någon självklar samarbetspartner i Övre Vasastaden. Det fanns nämligen inte vid projektets start någon kontaktkommitté i området.⁴⁶

Syftet med stormötena med de boende uppfattades av de boende mer som en ambition från planerarnas sida att vilja förankra ett i princip färdigt förslag, och övertyga motståndarna om det positiva i de redovisade planerna, än en vilja att lyssna till de boendes invändningar och försöka förstå innebörden i dessa.⁴⁷

Detta blir tydligast om man granskar effekterna av hyresgästföreningens agerande. På ett nästan kupppartat sätt övertar hyresgästföreningens representanter ledningen vid det första mötet med de boende. Vid det andra mötet är styrningen från början betydligt hårdare. Då uppstår också en tydligare allians mellan Stångåstaden och hyresgästföreningen.

Detta var knappast ägnat att öka de boendes förtroende för projektgruppen. Bland många invånare i Övre Vasastaden, fanns en utbredd skepsis mot hyresgästföreningen. Detta framkommer vid intervjuer med de boende.⁴⁸ "När vi gick omkring med vår protestlista i området var det värsta att se *resignationen*. En vanlig kommentar var 'Dom bryr sig ändå inte om oss'. Många var oerhört besvikna på hyresgästföreningen."

I en intervju⁴⁹ med en representant för hyresgästföreningen bekräftar denne att organisationen tagit avstånd från protestlistan och sättet att jobba fram denna. Hyresgästföreningen är noga med att följa en viss bestämd "demokratisk ordning" vilket också tydligt speglas vid mötena med de boende. Denna ordning innebär att de boendes åsikter kanaliseras via etablerade organisationer som anses representera de boende.

Bland de boende fanns en allmän skepsis mot myndigheter och planerare som speglas i uttalanden som detta:

"Man tar inte hänsyn till, man pratar inte med människorna om vad de vill Vi är vana vid att det finns andra som är duktigare och kunnigare än vi själva."

En del av bakgrunden till de boendes skeptiska inställning kan sökas i tidigare åtgärder som genomförts i området:

"I stället för att göra något trevligt åt utemiljön, byggde man ett antal lekplatser. Och det var bara för några år sedan. Det finns ju inga ungar här!"

De åtgärder som citatet ovan syftar till var föranledda av de förmånliga lånen för upprustning av utemiljö och lekplatser som kunde erhållas vid

den tidpunkt det gällde. Ett exempel på där ekonomiska överväganden blir viktigare än de boendes egna önskemål och preferenser.

De boendes skepsis uttrycks i en intervju också på följande sätt:

"Många reagerade mot förslaget med att säga 'Nu är det lika bra att bege sig av. Det är redan beslutat, så långt går det'. Och en tant sa 'Jag har bott här i 35 år. Suttit här och sett årsväxlingarna. Och nu skall jag få ett hus framför'. Hon var så förtvivlad, tanten, att hon började gråta ."

Det är intressant att notera socialtjänstens passivitet inför de konfrontationer som mötena med de boende utgjorde. Socialförvaltningen var endast representerade vid två av de tre mötena och denna representant gick inte in i diskussionen. Passiviteten kan tolkas som en osäkerhet om vilken sida man skulle välja i konflikten. Eftersom vårdbiträdena och inte ledningsgruppen hade en nyckelroll i mötet med de boende, kan man också tolka det som ett tyst stöd till de äldre människor vars protester och oro hemtjänstpersonalen mötte till vardags i sitt arbete.

Men om detta gäller som förklaring till fältpersonalens agerande, räcker det inte för att förklara socialtjänstens roll i planeringen i detta skede. Ett tänkbart alternativ hade varit att socialtjänsten mer aktivt tagit de boendes parti, men det gjorde man inte. Utvecklingen i denna fas präglas mer av handfallenhet inför en ny situation. Socialtjänsten, som får sin legitimitet för att delta i planeringsprocessen genom att representera en grupp människor och deras intressen, kommer här i *direkt* konfrontation med de boende. I denna konfrontation blir det uppenbart att man lever i skilda världar. I planerarnas värld tänker man långsiktigt och balanserar mellan olika mål och intressen. I vardagslivets värld är det nuet som har betydelse och de egna intressena väger tyngst. Detta blir tydligast när det handlar om gamla människor.

Det yttrande som skickades från den nybildade kontaktkommittén till stadsbyggnadskontoret uttryckte en negativ inställning till själva komplementeringsbebyggelsen. Med tanke på den senare händelseutvecklingen konstaterar hyresgästföreningens representant: "Detta visar att kommittén och medlemmarna (i hyresgästföreningen) kan ha ett inflytande om man engagerar sig."⁵⁰

Den arbetsgrupp med boende som bildades efter mötena upplöstes strax efter, då det inte blev något av förtätningsplanerna. Så här sammanfattar en, som var med i arbetsgruppen, situationen: "Vi skulle serva en annan grupp. Men det blev ju inget av det hela."⁵¹

Den "andra grupp" som avses, är kontaktkommittén. Denna kontaktkommitté, som konstituerades i samband med förnyelsediskussionerna, har däremot överlevt. En representant för denna drar sig till minnes vad som hände då, när diskussionen var som hetast:⁵²

"Jag var med bland dem som protesterade. Jag såg hur det skulle bli utanför mitt fönster! Vi uppvakade myndigheterna (dvs arkitekten) och diskuterade förslaget. Det var lyckligt att det var valår. Så vågade de inte chansa alltför mycket. Bebyggelsen på Lingskolans tomt var vi däremot positiva till."

Den ansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret gör i efterhand reflektionen att det kanske hade varit bättre att presentera ett mjukare, dvs mindre detaljerat, förslag, ett som inte givit samma intryck av att vara ett *färdigt* förslag.⁵³

Såväl arkitekten som representanten för kontaktkommitté beklagar att det aldrig blev något utrymme att diskutera alternativa förslag eller åtminstone revideringar av det som presenterades.

Till detta konstaterande gör samme arkitekt senare följande tillägg:⁵⁴

"Jag trodde att ett relativt detaljerat förslag skulle möjliggöra inlevelse, sätta fantasin i rörelse. Så var kanske också fallet men min vision delades inte av de boende. Möjligen hade mer tid, successiva steg gett ett annat resultat. Men samtidigt, lärde mig projektet att människor som bott länge i en miljö har svårt att se några positiva värden i fysiska förändringar."

I den fas av planeringen, då förtätningsförslaget övergetts, kunde socialtjänsten fått en ny roll ifall planerna på ett servicehus fullföljts. Men när det blev ny (borgerlig) majoritet i kommunen skrotades inte bara förtätningsplanerna utan även servicehuset.

Politikerna visade sig opinionskänsliga när det gällde de boendes protester mot förtätningsförslaget, men detta gällde knappast på samma sätt när de boende försvarade planerna på servicehus i området.

I den borgerliga budgeten från 1986 slopades alltså förslaget om att bygga servicelägenheter på f d Lingskolans tomt. Vid ett möte i Åbylunds Centrum i oktober 1986⁵⁵ protesterade de boende mot att det inte kommer att byggas några servicelägenheter i Övre Vasastaden. Dessutom framfördes protester mot att Linggårdens fritidsgård hotades av nedläggning. I en skrivelse till kommunstyrelsen⁵⁶ formulerat av ett borgerligt kommunalråd i mars 1986, och där servicehuset förslås utgå, hänvisas till möjligheten att utnyttja just Linggården som närlokal och gemensamhetsanläggning för de äldre i området.

En arg röst ur publiken uttrycker vad många tänker:

"När man tänker på att 90% är pensionärer vore det bättre att bygga ett ålderscentrum här än att bygga bostäder för unga som får långt till skolan. Vi får långt till andra åldringscentra!"

I denna fråga får de boende stöd från hyresgästföreningens representant:

"Ska de äldre här bli behandlade på ett annat sätt jämfört med andra områden där det finns subventionerade servicelägenheter?"

En politiker (från det borgerliga blocket) går här till försvar:

"Alla gnäller på oss för att vi har för få bostäder. Kring detta råder fullständig politisk enighet. Vi *måste* få fram flera bostäder. Självfallet måste vi ta alla möjliga hänsyn ..."

En annan politikerrepresentant erkänner att det är de statliga lånereglerna och inget annat som styr byggandet.

En representant för den fysiska planeringssektorn erkänner efter mötet att policyn svängt i kommunen. Det är inte längre lönt med små satsningar. Nu är det åter den stora utbyggnaden som gäller. Detta gör att bostadsområden typ Lambohov⁵⁷ blir aktuella igen.

I en skrivelse från kontaktkommitté i Övre Vasastaden, daterad 14 oktober, protesterar de boende också mot att skrinlägga planerna på att bygga ett servicehus i området. I skrivelsen framförs följande argument:

"Vid tidigare presentation av en förtätningsbebyggelse framkom att de boende var mycket positiva till servicehus och dess placering på Lingskolans tomt. Vi finner det inte förenligt med god äldreomsorg att de boende skall slåss om de få platser som blir lediga i andra servicehus i andra områden som kommer att byggas ut."⁵⁸

Protester framförs även mot beslutet att fritidsförvaltningen skall lägga ner Linggården som fritidslokal för ungdomarna i området. Vid detta tillfälle tas ingen hänsyn till de boendes protester. Kontaktkommittén fortsätter att arbeta för att Linggården skall öppnas igen. Detta sker också, efter en omfattande renovering, hösten 1989. Under tiden har den politiska majoriteten åter svängt i kommunen, och socialdemokraterna uppfyllde därmed ett av sina vallöften.

Socialtjänstens företrädare förklarar sig senare lojala mot det politiska beslutet att inte bygga ett servicehus i Övre Vasastaden.⁵⁹ Man hänvisar till att det finns servicelägenheter och dagcentraler i intilliggande bostadsområden och att behovet i kommunen av servicelägenheter närmar sig en mättnad genom den stora utbyggnad som pågått ett antal år utspritt i de olika kommundelarna. Däremot är intresset stort hos socialtjänsten att fortsättningsvis diskutera ett alternativ med gruppboende för senildementa i samband med kompletteringsbebyggelsen på Lingskolans tomt. Dessa planer faller emellertid på grund av svårigheter i samarbetet med landstinget. Vid denna tidpunkt kunde man inte göra någon överenskommelse beträffande kostnads- och ansvarsfördelningen när det gällde de senildementas vård och boende eftersom det rådde ett sk avtalslöst förhållande.

Socialtjänsten ställs i detta läge inför nya intressanta uppgifter i samband med planeringen av stora nybyggnadsprojekt i kommunen (t ex på det gamla regementsområdet T1). Behovet av bostäder fortsätter att vara stort i Linköpings kommun, och bostadssektorn expanderar. Dåvarande

ordföranden i byggnadsnämnden (moderat) försvarar den omprioritering av resurser som sker i kommunen till förmån för nyproduktion.⁶⁰ Socialtjänsten ser här sin chans att vidareutveckla sin modell för samhällsbyggnad i stor skala.

Socialchefen försvarar senare i sitt remissvar⁶¹ de omprioriteringar som gjordes genom att hävda att det var ett väl genomtänkt beslut. Detta som en konsekvens av att behovet av servicehus i området vid en senare bedömning inte ansågs vara så stort på grund av utbyggnaden i närliggande områden.

Den *reservation* från 1983 angående om ett servicehus på Lingskolans tomt skulle komma att rymmas inom socialnämndens budgetram eller ej, nådde aldrig fram till de boende. I diskussionerna kring förnyelsen av Övre Vasastaden fanns planerna på ett servicehus med från början. De boende hade därför all anledning att ta dessa planer på allvar. Sammanfattningsvis kan man konstatera, att de boende vann en halv seger. Man slapp förtätningsförslaget men förlorade i kampen för servicelägenheter och dagcentral i området. Det som det rådde enighet om i förslaget slopades över huvudet på de boende.

Exemplet Övre Vasastaden belyser ett problem för socialtjänsten i Linköping i att förena en ambition om att uppnå social gemenskap, bl a via samspel mellan företrädare för olika generationer i syfte att undvika ålderssegregation och en strävan mot att stödja de boendes möjligheter till ett mer direkt inflytande över den egna miljön. Det är två målsättningar som båda ingår i Linköpingsmodellens vision om ett bättre samhälle men som kan komma i konflikt när verkligheten tränger sig på. Den gemenskap de gamla i Övre Vasastaden främst är intresserade av att värna om i sin närmiljö, i likhet med äldre boende i andra jämförbara områden (se t ex Öresjö, 1988a), Jacobson, 1991, Wikström och Öresjö, 1991), är det sociala nätverk som vuxit fram under lång tid, och där många är i samma ålder. I denna situation kan socialtjänstens ambition som "nätverksbyggare" komma i konflikt med de boendes intresse av att värna om det lokala nätverk som *finns* och den miljö som utgör den yttre ramen för deras vardagsverklighet.

9.7.3 Diskussion av studiens resultat i relation till några andra undersökningar

I en sammanställning som gjorts på uppdrag av boverket av slutsatser från 19 dokumenterade FoU-projekt avseende bostadsförnyelse⁶² är det tre som klassificeras utifrån kombinationen 'bostadsförnyelse-äldreboende', nämligen Sanna i Göteborg, Ljura i Norrköping samt Norra Göta i Borås.

Dessa projekt, har även det gemensamt att socialtjänsten varit en viktig intressent. Inte i något fall har emellertid socialtjänstens roll *fokuserats* i analysen av förnyelseprocessen.

I Övre Vasastaden prövades nya former för boendeinflytande där hemtjänstpersonalen fick en nyckelroll i samband med den bostadssociala inventeringen. I andra förnyelseprojekt med liknande utgångspunkt och en hög andel äldre hyresgäster har andra vägar prövats.

I Ljuraprojektet i Norrköping, där det också fanns en klart uttalad koppling mellan stadsförnyelse och äldreomsorg, gjordes försök med s k arbetsbok för att skapa bättre möjligheter för de boendes medverkan i projektet. Arbetsboksmetodens olika faser beskrivs i en rapport från projektet (Öresjö, 1988b, s 74).

- Fas 1. De boende är med och formulerar de problemområden arbetsboken skall behandla.
- Fas 2. Arbetsboken delas ut till samtliga hushåll för behandling.
- Fas 3. De boende erhåller i tryckt form de svar som inkommit och dras in i en diskussion om lämpliga åtgärder.

I Ljura begränsade man arbetsboksmetoden till fas 2 och ersatte fas 3 med en muntlig information på ett ordinarie bostadsmöte samt ett Öppet hus i projektets slutskede då de förslag som arbetats fram inom projekt- och ledningsgrupp presenterades för de boende. Arbetsboksmetoden kombinerades med studiecirklar.

I Borås, Norra Göta, har en liknande metod använts. Resultatet av boendeinflytandet liknade den riktning händelserna tog i Övre Vasastaden. Detta framkommer i en rapport av Tomas Wikström (1986).

"Under intryck av den pågående stadsförnyelsekampanjen och av diskussionerna med byggforskningsrådet kom ett av målen för Norra Götas förnyelse att bli att de boende skulle få inflytande över utformningen. Särskilt betonades vikten av att engagera de äldre. När förnyelseprojektet presenterades för götaborna blev gensvaret starkt. Men flertalet boende ville snarare motverka än medverka i planeringen. Den paradoxala situationen uppstod att det eftersträvade engagemanget från de boendes sida nästan blev ett hot mot hela förnyelsens genomförande. När man fick de boende att aktivera sig var det alltså framförallt mot förnyelseprojekt." (Ibid s 111)

Eva Öresjö (1991) ger två förklaringar till varför planerarna möttes av protester från de boende. Dels på grund av planerarnas ovanifrånperspektiv som utmärktes av en teknisk-ekonomisk rationalitet, dels därför att initiativet kom *utifrån* (från en konsultfirma). Den viktigaste förklaringen var emellertid att de boende och planerarna levde i "skilda världar" (Öresjö 1988a). Öresjö, konstaterar att cirkelarbetet i Norra Göta sannolikt bidragit till att reaktionen på det *omarbetade* förslaget blev mer nyanterad än den som mötte den *ursprungliga* förnyelseplanen.

Kanske hade de boendes reaktioner kunnat kanaliseras på ett annat sätt om arbetsboksmetoden provats i Övre Vasastaden? En orsak till att detta

inte gjordes, var att det saknades en "naturlig samarbetspartner", dvs kontaktkommitté. Detta utgjorde emellertid inget hinder i Norra Göta. En effekt av boendemötena och protesterna i Övre Vasastaden blev emellertid att en kontaktkommitté bildades.

Representanter för kontaktkommittén i Övre Vasastaden anser vid en senare intervju att de har fått utrymme för synpunkter på den ombyggnad och renovering som därefter skett i området.

"Hissar skall installeras i 4-våningshusen. Då föreslog vi att en hiss skulle kunna läggas invändigt om man tog bort ett rum med kokvrå. Först tyckte Stångåstaden att det skulle bli för dyrt, men sen tänkte man om. Nu har man gjort som vi föreslog och samtidigt gjort om några tvåor till tre rum och kök."⁶³

Den intervjuade representanten för kontaktkommittén understryker att kontakten med såväl hyresgästföreningen som bostadsföretaget fungerar tillfredsställande. "Ibland blir det kompromisser. Men vi får väldigt bra gehör för hur vi arbetar. Det har blivit ett trivsamt område med planteringar. Bra att vi slapp den hemska förtätningen! De nya husen (på den f d skoltomten) smälter väl in. Det har blivit ett attraktivt område!"

Ett problem kan emellertid, trots kontaktkommitténs positiva inställning, anas i att samrådsarbetet mellan hyresgästföreningen och Stångåstaden gäller på *central* och inte lokal nivå. För att denna konstruktion ska kunna garantera ett reellt boendeinflytande gäller att kontakterna är goda mellan såväl kontaktkommitté och områdeskontor, kontaktkommitté och hyresgästförening som områdeskontor och Stångåstadens centrala ledning.

Att det finns en potentiell konflikt mellan dessa nivåer visar erfarenheterna från Övre Vasastaden. Hyresgästföreningens agerande vid boendemötena bemöttes med stor skepsis av de boende. Att detta misstroende kunde ligga djupt förankrat framkommer vid nyckelintervjuer med representanter för de boende. Hyresgästföreningen däremot försöker skaffa sig legitimitet för sin roll att representera de boende genom att hänvisa till 'den demokratiska ordningen'.

Begreppet 'kvarboende' kan tolkas på olika sätt. Eva Öresjö beskriver dessa olika tolkningar med exempel från Ljura-projektet, på följande sätt:

"För de boende uppfattades Ljura-projektets snäva avgränsning av problemområdet "äldre och stadsförnyelse" som att de ansvariga inom projektet talade med dubbla tungor. I argumenteringen för förnyelsen talade man om vikten av att förnya för att äldre skulle kunna bo kvar på äldre dar, men i den praktiska ombyggnadsverksamheten ville man ha ut de äldre för att kunna bygga större lägenheter för barnfamiljer. De boende tog nämligen projektledningen konkret på orden: förändringar för att kunna bo kvar på äldre dar betydde för de boende att de skulle kunna få bo kvar i sina hem d v s den nuvarande bostaden, medan uttrycket för planerarna stod för något mer övergripande. Med kvarboende åsyftade dessa "att bo kvar i samma område" och i vissa sammanhang även en betydelse-

förskjutning mot "att kunna bo kvar i det ordinarie bostadsbeståndet och slippa flytta till institution." (Öresjö, 1991, s 92)

I Övre Vasastaden tolkade den arkitekt från stadsbyggnadskontoret som var projektledare 'kvarboende' som att bo kvar i den *egna* lägenheten, medan Stångåstadens representant mer såg begreppet synonymt med att bo kvar i bostadsområdet. Socialtjänsten prioriterar det första i sina diskussioner om vikten av att bo kvar i sin *invanda miljö*, men tycks se den senare tolkningen som ett acceptabelt alternativ.

I ett förnyelseprojekt i bostadsområdet Rosta, Örebro, har riskerna för stress och ohälsa för de boende (framför allt äldre människor) i samband med renovering och ombyggnad ägnats särskilt intresse.

"En ombyggnad påverkar människors livssituation på ett avgörande sätt. För vissa kan det innebära efterlängtade förbättringar, men för många innebär det en påtvingad flyttning från en trygg och välbekant miljö. Dessa förändringar kan, särskilt för äldre, orsaka såväl stress och oro som försämrad hälsa. Ombyggnaden av Stjärnhusen i Rosta utgjorde här inget undantag.

Tidigare forskning visar att riskerna för stress och ohälsa är särskilt stora då de boende har liten kontroll över förändringarna. Det är därför viktigt att öka äldres handlingsmöjligheter och inflytande i samband med ombyggnader. Inflytandet över det egna hemmet är dessutom en viktig demokratisk fråga." (Ekström, 1989, s 5.)

Den arbetsmetod som i detta projekt valts för att utveckla de boendes möjligheter att påverka ombyggnadsprocessen kallas 'självorganisering'. I den samverkansprocess som växte fram (via cirkelarbeta, bostadsråd, kontaktkommitté, protestlistor etc) mellan framför allt hyresgästerna, hyresgästföreningen och fastighetsägaren reglerades de intressemotsättningar som uppstod för den senares intressen. I en rapport (Ekström, 1989) från projektet konstateras att gapet mellan boendemedverkan och ett reellt boendeflytande var stort. Detta förklaras av rådande maktförhållanden, av hur planeringsprocessen lagts upp samt av skillnader i attityder hos de olika aktörerna.

I en annan dokumentation från projektet konstateras följande beträffande socialtjänstens (brist på) deltagande:

"Förväntningarna på ett mer aktivt deltagande från socialtjänsten och hälso- och sjukvården i förnyelseprocessen infriades inte i Rosta. Bl a en metod för uppsökande verksamhet inför ombyggnaden utvecklades och prövades, men den kunskap besöken gav fördes inte vidare och fick ingen betydelse i planeringsprocessen. Vårdplaneringsgruppens roll var mycket passiv. Inte heller socialförvaltningen centralt har sett som sin uppgift att delta i och engagera sig i en av de största stadsförnyelseprocesser som genomförts i Örebro. Förebyggande arbete - i synnerhet på en mer allmän och samhällsinriktad nivå - är idag främmande för dessa sektorer. Ingen av

de nämnda parterna har saknat kunskap om de negativa sociala och medicinska konsekvenser ombyggnaden fått.

Den sociala sektorns oftast passiva hållning i samband med ombyggnader är anmärkningsvärd inte minst mot bakgrund av de förväntningar som kommer fram i den nya socialtjänstlagen och hälso- och sjukvårdslagen." (Danermark, Ekström, 1989)

I ett annat projekt, Sanna i Göteborg, formulerades som utgångspunkt syftet om "varsamhet både om människor och hus" (Heijl, Hurtig, Schultz, 1988). De boendes spontana reaktion inför förnyelsen var att de ville ha reparationer, inte någon genomgripande ombyggnad. Forskargruppens arbete beskrivs som att förmedla önskemål och krav från de boende till Göteborgshem och tvärtom. De konstaterar också att detta arbete troligtvis bidrog till att efterhand göra hyresgästerna mer positiva till en ombyggnad.

I Sanna var det fastighetsägaren som tog initiativ till ombyggnad. Flera metoder för samråd med hyresgästerna användes. Ett fältkontor upprättades. Forskarna genomförde även djupintervjuer med de boende. Socialförvaltningens roll beskrivs av forskarna som att de haft synpunkter på lägenhetsfördelningen och gemensamma anläggningar, främst för äldre boende. Under 'synpunkter från byggherren och arkitekten' ges en uppskattande kommentar till socialtjänstens medverkan i projektet.

"Genom byggforskningsprojektet blev hemtjänsten tidigt inkopplad och kom att spela en viktig roll. Hemtjänstens distriktschef "[...]", områdets föreståndare "[....]" m fl:s starka engagemang och handlingskraft gav oss mycket kunskap och hjälpte oss att föra ut ombyggnadsplanerna på ett bra sätt till de äldsta och mest sårbara hyresgästerna. Socialtjänsten skall också ha äran för tillkomsten och planeringen av dagcentralen, som så vitt vi förstår, blivit mycket uppskattad av de äldre och spelar en central roll för att man skall kunna bo kvar i en egen lägenhet." (Ibid s 220)

I ett annat projekt, i bostadsområdet Fröslunda i Eskilstuna, genomförs också en förnyelse av ett 40-talsområde med en stor andel äldre invånare där *varsamhet* är ett nyckelbegrepp. I detta projekt har det visat sig att personalen från det kommunala bostadsbolaget haft stor betydelse för att underlätta för de äldre hyresgästerna att klara av alla praktiska och känslomässiga problem i samband med renovering och ombyggnad (se bl a Henning, 1988b).

Ett annat *positivt* exempel på stadsförnyelse, är Gamla Elineberg i Helsingborg. Detta beskrivs i Öresjö (1991) som en "pragmatisk steg-för-steg process, där kopplingen mellan ord och handling hela tiden varit tydlig" (ibid, s 84). Detta var en process som gav större utrymme för ett reellt boendeinflytande (se även Wikström, Öresjö, 1991). Detta är en typ av planering, som också skulle kunna beskrivas i termer av en inkrementalistisk ansats och som förefaller att vara en lämpligare strategi i samband med stadsförnyelseplanering (se mer om detta i kap 6).

Flera rapporter vittnar om konsekvenserna av att de boendes värld konfronteras med planerarnas föreställningar. Eva Öresjö (1988 a) skriver i sin rapport följande:

"De boende på Göta kändes sig maktlösa och utlämnade till en "planeringsapparat" som tänkte och handlade på ett annat sätt än de själva. Det var som ett möte mellan två världar, där både sättet att tänka och sättet att lösa problem var olika. Medan den ene parten, utifrån sin yrkesroll, på ett ganska abstrakt sätt ville diskutera hur förnyelsen skulle se ut när den var fullbordad, ville den andra parten utifrån vardagslivets odelbara och känsloladdade kamp för tillvaron förvissa sig om att själva förnyelseprocessen inte alltför hårt skulle drabba deras livssituation. Vad som hade relevans för de boende att diskutera hade alltså mindre relevans för planerarna och vice versa. Detta måste bädda för motsättningar mellan de parter, som är involverade i förnyelseprocessen." (Ibid s 77-88)

I sin rapport från samma projekt (Norra Göta) sammanfattar Tomas Wikström (1986) sina intryck så här:

"De boendes engagemang i förnyelsen av Norra Göta var enligt min mening mer en försvarskamp mot något som tycktes hota den personliga boendesituationen än en medverkan i arbetet på att skapa en på längre sikt fungerande bostadsmiljö." (Ibid s 112)

Mats Ekström (1989) berör samma problematik i sin analys från bostadsområdet Rosta i Örebro.

"Hyresgästernas kritiska inställning till 50-procentig handikappanpassning kan uppfattas som omoralisk och osolidarisk. Samtidigt var det de som fick betala det kanske högsta priset för förnyelsen, genom att tvingas flytta från sin bostad eller bo kvar i den med avsevärt högre hyra. I Planerna och verkligheten visar Hans Bjur m fl hur planerarens verklighetsbild ofta skiljer sig ifrån den invånaren har (Bjur, Göransson och Werne, 1985). De skriver:

"Invånarnas intressen gäller ofta livet självt och deras verklighetsbild är ofta präglad av en omedelbar helhet som är ovedersäglig men som ur ett byråkratiskt perspektiv kan uppfattas som naiv, självisk, oprecis osv (s 22)." (Ekström, 1989, s 45)

Denna konflikt avspeglar sig också tydligt i hur processen utvecklades i Övre Vasastaden. Planerarna hade sitt långsiktiga perspektiv, där olika gruppintressen vägdes mot varandra. De boende däremot hade sin referensram förankrad i nutida upplevelser av sin egen boendesituation.

I denna klyfta förmådde inte socialtjänstens företrädare fungera som brygga.

Noter kapitel 9

- 1 Beskrivningen grundar sig på stadsbyggnadskontorets rapport 3:1983 för områdesplan omfattande Övre Vasastaden.
- 2 Ibid.
- 3 Kompletteringsbebyggelse, utredning vid stadsbyggnadskontoret, 1982-02-15.
- 4 Beslutsprotokoll, §27.
- 5 Stadsbyggnadskontorets rapport 3:1983.
- 6 Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott, 1983-09-07.
- 7 Ur "Sociala områdesbeskrivningar. Underlag till diskussion 1983-05-06", skrivelse från socialförvaltningen i Linköping (daterad 1983-05-05).
- 8 Ibid.
- 9 Skrivelse från kommunstyrelsens stab till beredningsutskottet, daterad 1983-08-26 angående Bostadssociala inventeringar.
- 10 Denna reservation framförs aldrig på ett tydligt sätt till de boende. Åtminstone uppfattas den aldrig av de boende, som därför ser servicehuset som en självklar okontroversiell del av förnyelsplanerna.
- 11 Se not 9.
- 12 Ur "Sociala områdesbeskrivningar. Underlag till diskussion 1983-05-06", skrivelse från socialförvaltningen i Linköping (daterad 1983-05-05).
- 13 Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-11-15.
- 14 Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-11-29.
- 15 Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-12-13.
- 16 Linköping, Statistiska meddelanden, nr 1984:4: Övre Vasastaden i januari 1984. Rapport från statistik- och utredningskontoret.
- 17 Informationsfoldern sammanställdes av stadsbyggnadskontoret.
- 18 Linköping, Statistiska meddelanden, nr 1984:4, Övre Vasastaden i januari 1984. Rapport från statistik- och utredningskontoret.
Lägesrapport till kommunstyrelsens beredningsutskott från "projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden" sammanställd vid stadsbyggnadskontoret, daterad 1984-05-07.
- 19 Ur informationsfoldern "Så här tycker ni som bor i Övre Vasastaden".
- 20 Ibid.
- 21 Se not 18.
- 22 Se not 19.
- 23 Ibid.
- 24 Minnesanteckningar från sammanträde ang. Övre Vasastaden 1984-12-19 (stadsbyggnadskontoret) samt egna minnesanteckningar.
- 25 Flera forskare, bl a Eva Öresjö (1984), har kunnat konstatera hur viktigt det är för de äldre att just kunna bo kvar i sin *egen* lägenhet. Stadsplanarkitekten hade tagit intryck av denna artikel, vilken framkom vid ett av de inledande mötena.
- 26 Egna minnesanteckningar från sammanträde ang. Övre Vasastaden 1984-12-19.
- 27 Minnesanteckningar från sammanträde ang. Övre Vasastaden 1984-12-19 (stadsbyggnadskontoret) samt egna minnesanteckningar.

- 28 Beskrivningarna från de tre boendemötena bygger på egna anteckningar samt bandupptagningar. Vid ett tillfälle var vi två observatörer som förde noteringar.
- 29 I sitt remissvar påpekar den citerade arkitekten att den jämförelse han gör är med en gatumiljö några kvarter längre bort, med fyravåningshus på ömse sidor.
- 30 Skrivelse från kommunalråd (m) till kommunstyrelsen, angående servicebostadsenhet på Lingskolans tomt m m, daterad 1986-03-25.
- 31 Besvär över beslut fattat i fastighetsnämnden i Linköping 1986-06-04 §256. Ställt till länsstyrelsen i Östergötlands län. (Dnr 222/85 039).
- 32 Meddelande till fastighetsnämnden i Linköpings kommun från kammarrätten i Jönköping, 1986-07-17. (Från nr 2802-1986, Rotel nr 05).
- 33 Intervju med programsamordnaren för äldreomsorgen, socialförvaltningen, 1987-03-17.
- 34 Sammanträdesprotokoll fastighetsnämnden, 1987-02-04, dnr 416/86 034 §30.
- 35 Ur intervju med Stångåstadens områdeschef 1988-06-16.
- 36 Anteckningar från intervju med medlem i kontaktkommittén, 1989-06-01.
- 37 Anteckningar från intervju med Stångåstadens områdeschef, 1989-06-13.
- 38 Ibid.
- 39 Avsnittet bygger på socialförvaltningens rapport till socialnämnden daterad 1984-05-10 inkl bl a en lägesrapport från "Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden", utformad vid stadsbyggnadskontoret, daterad 1984-05-07, utvärdering från ekonomikontoret 1984-04-27, intervjuer med representanter för stadsbyggnadskontoret och socialförvaltningen, samt egna anteckningar från boendemöten 1985-03-21, 85-04-04, 85-04-11.
- 40 Lägesrapport från "Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden", från stadsbyggnadskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott, 1984-05-07.
- 41 Bandade samtalsintervjuer med tre representanter för de boende samt intervjuer (sammanslagd tre) med några boende i anslutning till informationsmöten genomfördes för att bättre kunna illustrera hur och varför de boende argumenterade i vissa fall för diskussionen viktiga nyckelfrågor.
- 42 Anteckningar från telefonintervju med hemtjänstassistent i kvarteret Anders 1989-06-01.
- 43 Se Michael Lipsky, 1980, Street-Level Bureaucracy, Dilemmas of the Individual in Public Services, Russel Sage Foundation, New York. Denna konflikt har även behandlats, med utgångspunkt från socialtjänsten i Linköping, i uppsatsen "Omsorg och kontroll - två inslag i socialbyråkratens yrkesroll". (Henning, C, 1985 a).
- 44 Se not 41.
- 45 Som stadsplanarkitekten vid stadsbyggnadskontoret uttrycker det vid mötet med de boende den 4 april 1985: "Det vore detsamma som att konfiskera de äldres pensioner" (citrat från bandupptagningen). Detta var ändå den åtgärd som de borgerliga politikerna förordade för att få en mindre ensidig lägenhetssammansättning i området.
- 46 Att detta inte nödvändigtvis behöver vara en förutsättning visar emellertid projektet Norra Göta i Borås (Wikström, 1986).
- 47 Detta avsnitt bygger på anteckningar från tre möten med de boende i Övre Vasastaden, bandade nyckelintervjuer med några boende och anteckningar från samtal med ytterligare några boende i anslutning till mötena i syfte att illustrera hur och varför de boende argumenterade i för diskussionen viktiga nyckelfrågor.

Dessutom bygger avsnittet på information från intervjuanteckningar med representanter för stadsbyggnadskontoret, socialförvaltningen och hyresgästföreningen.

- 48 Ibid.
- 49 Anteckningar från intervju med representant för hyresgästföreningen 1987-05-07.
- 50 Ibid.
- 51 Anteckning från telefonintervju med deltagare i arbetsgruppen, 1987-06-01.
- 52 Anteckningar från intervju med medlem i kontaktkommittén, 1989-06-01.
- 53 Intervju med ansvarig stadsarkitekt vid stadsbyggnadskontoret, 1988-02-24.
- 54 Skriftligt remissyttrande 1989-10-04 över en första version av rapportmanus.
- 55 Egna anteckningar från möte mellan representanter för kommunen (planerare) och politiker (från byggnadsnämnden) respektive boende från Övre Vasastaden i Åbylunds Centrum den 10 oktober 1986.
- 56 Skrivelse från kommunalrådet Sven Lindgren till kommunstyrelsen, angående servicebostadsenhet på Lingskolans tomt m m, daterad 1986-03-25.
- 57 En beskrivning av ambitionerna och resultatet av denna planering finns i rapporten "Boende, omsorg och sociala nätverk", Henning, Lieberg, Palm Lindén (1987).
- 58 Skrivelse till hyresgästföreningen från kontaktkommittén i Övre Vasastaden, daterad 1986-10-14.
- 59 Intervju med programsamordnare (äldreomsorgen), socialförvaltningen, 1987-03-17.
- 60 Intervju med byggnadsnämndens dåvarande ordförande (m) 1987-05-18.
- 61 Per telefon 1989-12-10.
- 62 Sammanställning och slutsatser av 10 FoU-projekt. Redovisning av ett uppdrag från boverket till forskare vid CTH, Göteborgs universitet, Högskolan i Örebro, KTH, LTH, SIB och socialhögskolan i Lund (Vidén et al, 1990).
- 63 Anteckningar från intervju med medlem i kontaktkommittén i Övre Vasastaden, 1989-06-01.

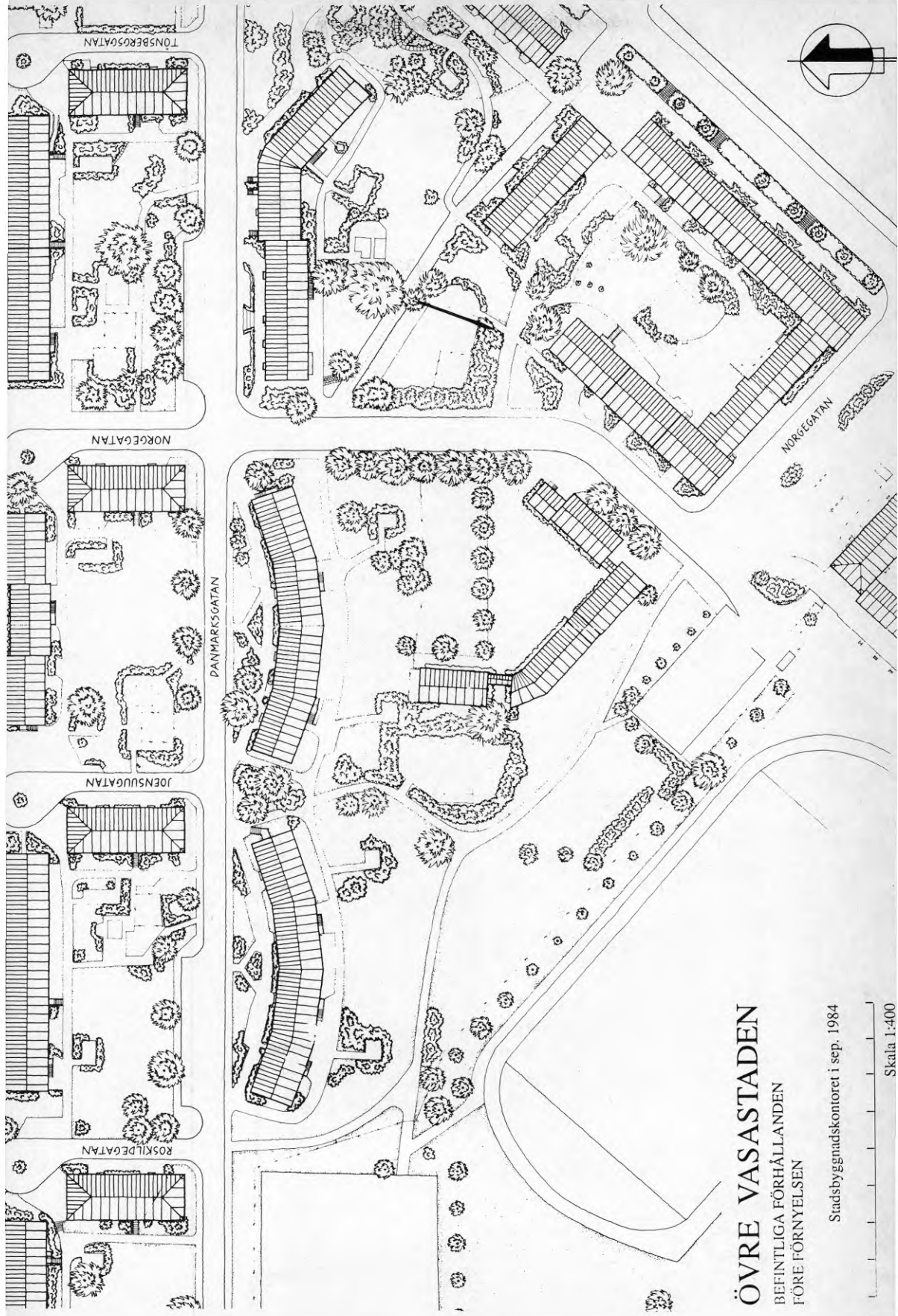

Bostadsområdet
Övre Vasastaden
under förnyelsen

Ny hissinstallation i
gammalt hus

Foto Birgit Krantz, Cecilia Henning

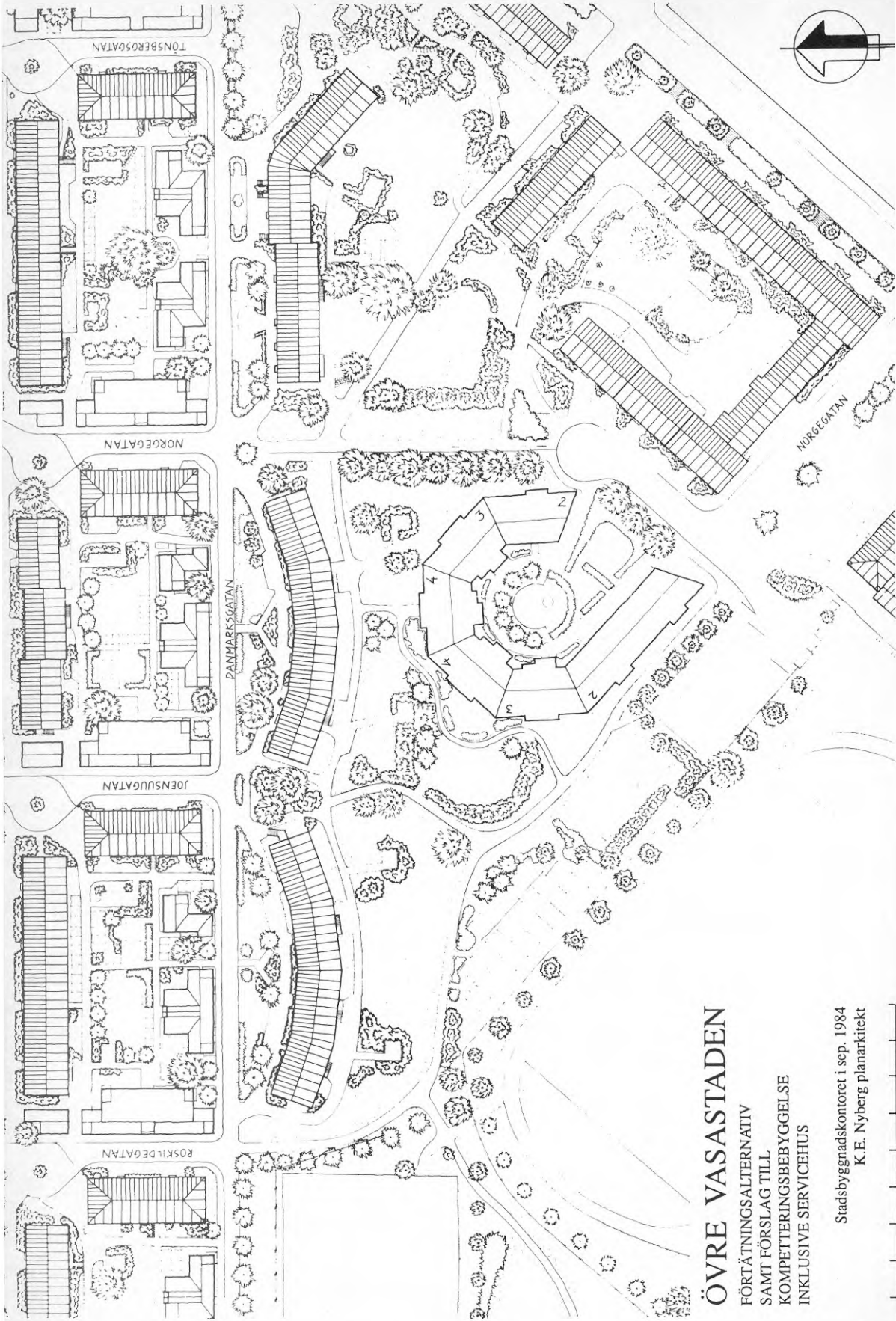

ÖVRE VASASTADEN
BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN
FÖRE FÖRNYELSEN

Stadsbyggnadskontoret i sep. 1984

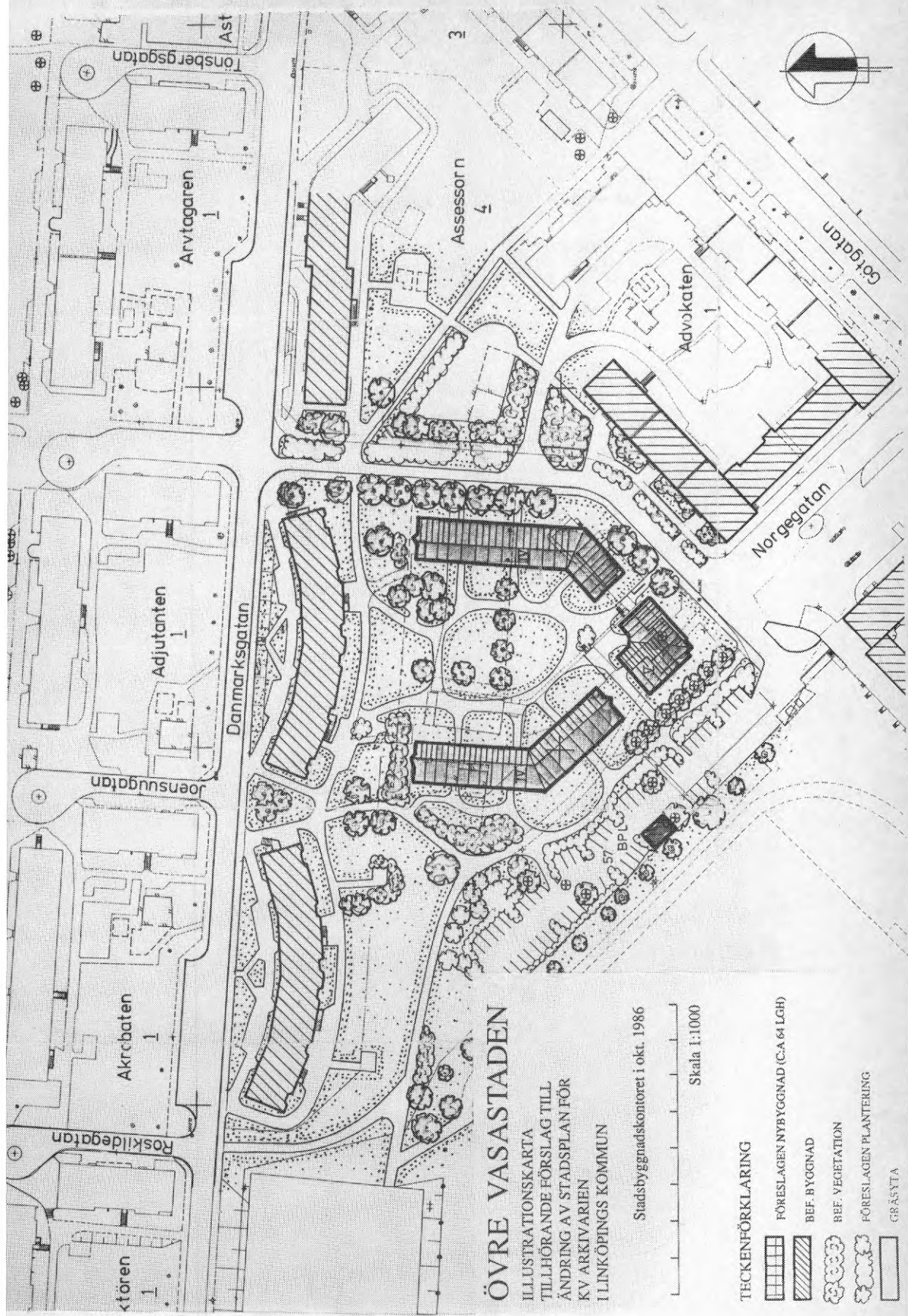

Skala 1:400

ÖVRE VASASTADEN
FÖRTÄTNINGSALTERNATIV
SAMT FÖRSLAG TILL
KOMPETERINGSBEBYGGELSE
INKLUSIVE SERVICEHUS

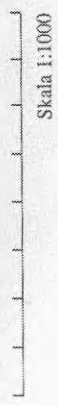
Stadsbyggnadskontoret i sep. 1984
K.E. Nyberg planarkitekt

ÖVRE VASASTADEN

ILLUSTRATIONSKARTA
 TILLHÖRANDE FÖRSLAG TILL
 ÄNDRING AV STADSPLAN FÖR
 KV ARKIVARIEN
 I LINKÖPINGS KOMMUN

Stadsbyggnadskontoret i okt. 1986

TECKENFÖRKLARING

- FÖRESLAGEN NYBYGGNAD (C.A 64 LGH)
- BEF. BYGGNAD
- BEF. VEGETATION
- FÖRESLAGEN PLANTERING
- GRÄSYTA

KOMPLETTERINGSBEBYGGELSE
I KV. ARKIVARIEN, LINKÖPING.

10 Förnyelsen av Valla - försök att integrera omsorg och boende

Planeringen av förnyelsen av bostadsområdet Valla är av särskilt intresse därför att det fanns en ambition att anlägga en områdesvis *helhetssyn* där olika intressenter skulle samverka och där det skulle ske en samordning mellan olika mål (tekniska, ekonomiska, sociala). Bland de händelser som det i detta sammanhang kan vara särskilt intressant att närmare beskriva och analysera är dels diskussionen om att försöka realisera tanken på servicelägenheter spridda i det vanliga bostadsbeståndet, dels den senare ambitionen att integrera ett servicehus med vanliga lägenheter. Boendeinflytandet under processen sker emellertid på traditionellt sätt med utställning och samrådsförfarande utan speciella insatser i övrigt och utan socialtjänstens medverkan. I projektkronologin (se bilaga 6) finns en detaljerad beskrivning av händelseutvecklingen.

Vallaprojektet aktualiserades 1984 genom att fastighetsägareförbundets pilotprojekt för sk ROT-åtgärder i enskilda fastigheter i Linköping samordnades med kommunens planer på kompletteringsbebyggelse i området. I en gammal skyddszon, mellan ett småindustriområde och bostadsbebyggelsen i Valla, låg ett skoldaghem som skulle rivas. Socialförvaltningen var en viktig intressent i förnyelseplanerna genom sin äldreomsorgsplanering som inkluderade någon form av servicelägenheter med dagcentral i området. Dessutom var andelen äldre i området mycket hög och andelen 'äldre-äldre' (dvs personer över 80 år med ännu högre omvårdnadsbehov) förväntades stiga ytterligare. Diskussionerna kring Valla sammanföll med att trenden mot kvarboende förstärktes, delvis som en följd av utredningen "Bo på egna villkor" som uttalade "att de humanitära målen och brukarnas önskemål i detta fall stämmer väl överens med samhällsekonomiskt fördelaktiga lösningar" (SOU 1984:78, s 57). I Valla blev det därför aktuellt att pröva möjligheten att integrera lägenheter med hög grad av anpassning ('servicelägenheter') i det befintliga bostadsbeståndet.

Trots detta fick inte socialförvaltningen någon framträdande roll i initialskedet. Diskussionerna gällde mer att försöka samordna kompletteringsbebyggelsen med en allmän upprustning av området samt att försöka finna former för ett samarbete mellan de olika fastighetsägarna och kommunen.

10.1 Bostadsområdet Valla samt förslag till ombyggnad och förtätning

En projektgrupp bildades i mars 1984 på initiativ av fastighetskontoret och förnyelsen av Valla formulerades som ett pilotprojekt, där representanter för fastighetsägareföreningen, hyresgästföreningen och kommunen uppdrogs att ansvara för utarbetande av ett förslag som skulle kunna presenteras för fastighetsägarna i området.

Vid dessa sammanträden deltar representanter för fastighetsägareföreningen, HSB, hyresgästföreningen, stadsbyggnadskontoret, fastighetskontoret, socialförvaltningen och Brunskogs arkitektkontor som engagerats för projektet.

Ett viktigt skäl till varför en samordning av förnyelsen av Valla diskuterades var att man därigenom menade att tillgänglighetsfrågan skulle kunna lösas på ett billigare sätt. I den nya plan- och bygglagen har hisskravet skärpts. Undantag från detta kan lämnas endast om det finns en plan för hela området. Andra fördelar med en samordning av förnyelsen såg man i möjligheten av att samlokalisera bilparkering, sophantering, uteplatser och hobbylokaler. Evakueringen i samband med ombyggnad och renovering skulle också kunna lösas på ett smidigare sätt.

Genom det förslag till *förtätning* som utarbetades skulle hissfrågan lättare kunna lösas samtidigt som man skulle kunna ändra lägenhetssammansättningen genom ett tillskott av större lägenheter till området.

Att lägenhetssammanslagningar skulle kunna leda till att människor tvingades flytta från området såg fastighetsägareföreningens representant inte som något större problem. "Hittills har alla som *vill* flytta tillbaka fått det. Men det är alltid en viss avgång vid ombyggnad. Vi vet inte vad detta beror på."¹

Som den kanske viktigaste vinsten av en samordnad förnyelse nämndes möjligheterna till gemensam upphandling vilket skulle kunna sänka kostnaderna.

I en skrivelse från mars 1985 från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott, görs följande kommentar:

"Vallas struktur med sin övervikt av få flerpersonshushåll, små lägenheter och det faktum att endast ett fåtal fastigheter berörts av ombyggnadsverksamheten samt kommunens önskan att producera ett servicebostadshus gjorde projektet intressant för alla inblandade parter."²

Beträffande lägenhetsfördelningen anføres i ovan nämnda skrivelse följande:

Befolkningen utgörs i dag till närmare 60% av personer över 60 år. Den höga andelen smålägenheter, ca 80%, i det privata beståndet gör också

området attraktivt för yngre barnlösa hushåll. Med små lägenheter avses här lägenheter om 2 rum eller mindre. Vid förändringsarbeten framdeles kan det förefalla naturligt att kompensera lägenhetsbeståndet med större lägenheter främst i nyproduktionen. Mot detta kan tala att nyproduktionen i den mån denna tidsmässigt ligger före ombyggnadsverksamheten kan användas som ersättningslägenheter/byteslägenheter för boende i befintliga hus. Med detta senare synsätt skulle eftersträvas en relativt jämn lägenhetsfördelning över området." (Ibid)

En annan fråga gäller hur man skulle kunna samordna den planerade boendeservicen i området och om lokaliseringen av detta skulle kunna samordnas med barnomsorgen i en fristående byggnad.

I april sammanställer socialförvaltningen en PM ställd till ordföranden i socialnämnden. I denna skrivelse protesterar socialförvaltningen mot att föreliggande förslag inte innebär en tillräcklig integration mellan servicelägenheter och "normalbostäder".³

Några dagar senare behandlas Vallaprojektet i kommunstyrelsens beredningsutskott. Bland de kompletteringar som efterfrågas vid detta möte ingår att "socialförvaltningen preciserar fördelarna med servicelägenheter och områdeslokaler i läge enligt föreliggande förslag" samt att "socialförvaltningen utvecklar teorierna kring det positiva i att bygga bostadsområden integrerat med arbetsområden".⁴ Den senare uppmaningen handlade om att få argument för att kunna klassa ner ett närliggande småindustriområde vars läge försvårade stadsplanarbetet. En arbetsgrupp bildas med stadsbyggnadskontoret som sammankallande, vari ingår representanter för miljö- och hälsoskyddskontoret, fastighetskontoret samt socialförvaltningen.

Från fastighetskontoret anfördes juridiska skäl till varför integrationen av servicehuset med vanliga lägenheter endast skulle kunna ske i begränsad omfattning. Genom att det här handlar om en bostadsrättsförening innebär detta att socialtjänsten skulle komma att stå formellt som ägare till bostadsrättslägenheterna. Genom att lägga servicelägenheterna mer samlat skulle man i stället kunna organisera en särskild bostadsrättsförening för dessa lägenheter samt kommunens lokaler. En närmare redogörelse för dessa argument finns i ett utdrag ur fastighetskontorets skrivelse från 1985-03-29 i bilaga 6 (projektkronologi Valla).

Socialförvaltningen fortsätter att protestera mot de skrivelser där en begränsning (mot bakgrund av ovan anförda skäl) av Linköpingsmodellens integrationsprincip förespråkas. Planeringen av servicehuset påskyndas av fastighetskontoret bl a utifrån skälet att det finns risk att räntebidragen för servicebostädernas gemensamhetslokaler skulle komma att försvinna från årsskiftet (se projektkronologi i bilaga 6). I detta läge får socialtjänsten problem med att följa med i händelseutvecklingen. (Se mer om detta under avsnitt 10.2.2.)

10.1.1 Brunskogs förslag till förnyelse

I det idéförslag till upprustning och komplettering av förnyelseområdet Valla, som på uppdrag av projektgruppen utarbetades av Brunskogs arkitektkontor, har områdets uppbyggnad och karakteristiska drag beskrivits.

Området innehåller en tidstypisk 40-talsbebyggelse med lamellhus i tre våningar. Det avgränsas i norr av Malmslättsvägen, i öster av en park som övergår i en begravningsplats, i söder av Valla industriområde och i väster av Westmansgatan med villor, vårdcentral och Valla sjukhus på andra sidan. (Se illustrationsplan i slutet av detta kapitel.)

Bostadshusen har putsade fasader och sadeltak med tegel. Karakteristiskt för området är också den uppvuxna grönskan mellan de friliggande lamellhusen och i den centrala parken. Gatusystemet är enkelt och klart men med parkering utefter gatorna och inne på kvartersmark.

Lägenhetsbeståndet på ca 400 lägenheter domineras av smålägenheter på 2 rum och kök och mindre. I kvarteren Ingenjören och Invandraren, vilka upptar den större delen av området är andelen över 80%. Ägobilden är splittrad. HSB och Riksbyggen är representerade med var sin bostadsrättsförening och i övrigt ägs husen av privata fastighetsägare.

I området bodde 1984 drygt 500 personer. Mer än hälften var över 60 år. Åldersgruppen 20-29 år utgjorde en knapp femtedel. Barn saknades nästan helt.

De förslag till upprustningsåtgärder som redovisades av arkitektkontoret ansåg man borde "inriktas på att avhjälpa de problem som finns och samtidigt ge stadsbilden nya positiva tillskott som ger variation och förstärker dess identitet".⁵

Följande åtgärder anges i förslaget:

- Flera stora lägenheter som ger möjlighet att som familj bo kvar.
- Bättre anpassning av husen för personer med rörelsehinder så att dessa kan bo kvar i sin invanda miljö.
- Servicebostadshus och dagcentral inom kvarteret Idet, så att äldre och rörelsehindrade kan bo kvar inom stadsdelen även sedan orken tryter och behovet av hjälp ökar.
- Tillskapandet av nya "offentliga rum" och mötesplatser.
- Upprustning av den centrala parken och ge den nytt innehåll.
- Nya parkerings- och garagemöjligheter för att möjliggöra en utflyttning av bilparkering från vissa gårdar.

- Sanering av gårdsmiljön där grönytor med sitt- och lekplatser prioriteras framför bilparkering.

Förtätningen, dvs den föreslagna kompletteringsbebyggelsen, utgörs av en dagcentral i fonden av Solrosgatan (se illustrationsplan, förslag till förnyelse, efter notförteckning sist i detta kapitel), i skalan anpassade tillbyggnader som binder ihop några av de fristående lamellerna samt fem nya huskroppar i 3-4 våningar med bostäder i kanten mot industriområdet anslutande till de gårdar som befintliga lamellhus bildar.

Upprustningen av de befintliga bostadshusen innebär i första hand installation av hissar men också förbättring av tillgängligheten i lägenheterna, särskilt i kök och badrum. Gemensamma utrymmen, såsom tvättstuga och motions- och hobbylokaler, behöver rustas upp respektive inredas.

10.1.2 De boendes synpunkter på förslaget och vad som sedan hände

Vid två tillfällen under juni 1984 informerades de boende i kv Ingenjören och kv Invandraren (närmast kv Idet, senare kallat Inspektören, se kartor sist i detta kapitel) om planerna på förnyelse av Valla. Ca 40 personer kom till varje möte. Vid dessa möten framförde de boende flera olika synpunkter.⁶

Många oroade sig för att hyrorna skulle komma att höjas alltför mycket. Man ville bo kvar i området. Av denna anledning tyckte man att det vore bra om en del smålägenheter fick vara kvar. Därför var många också positiva till den planerade bebyggelsen med servicehus i kombination med större lägenheter. Ett intresse för att installera hissar uttrycktes också. I övrigt kunde man konstatera att en viss blandning av boende fanns (ungdomar och äldre) men att barnfamiljer saknades. Till det positiva kunde läggas att området var socialt lugnt och hade ett bra läge i staden relativt nära centrum. Man kände sig inte heller störd av mycket trafik. De boende poängterade att de inte ville ha någon förtätning.

I december 1984 ställdes förslaget till förnyelse av Valla ut i området, och de boende fick möjlighet att framföra sina synpunkter.⁷ Vid det första mötet kom ca 100 personer, vid de två följande ca 60 respektive 30 personer.

Många ansåg att nybebyggelse i kv Invandraren skulle förstöra utsikten. Nio meter mellan fasaderna ansågs alltför nära.

Boende i Riksbyggens hus som har ett av sina tre vardagsrumsfönster åt söder protesterade mot den föreslagna kompletteringsbebyggelsen i kvarteret Idet som skulle innebära att utsikten från dessa fönster skulle bli förstörd.

Det fanns en stor oro bland många för alla förändringar, inklusive hyreshöjningar.

Ett förslag som framfördes från hyresgästernas sida var att det borde byggas rymliga ettor för pensionärer som vill hålla hyreskostnaden nere.

Diskussionen kring ett eventuellt daghem i parken oroade de omkringboende.

Förslaget till förnyelsen av Valla som presenterades för de boende i december 1984 realiserades aldrig i denna form. Det visade sig alltför komplicerat att samordna önskemålen från de olika fastighetsägarna.

Den kritik mot förslaget på förtätning som kom från de boende i området komplicerade frågan ytterligare. Med hänsyn till berörda parter föreslog därför stadsbyggnadskontoret i sin skrivelse till byggnadsnämnden⁸ i februari 1986 att fortsättningen av om- och tillbyggnadsprojektet borde få tid att " mogna ". Under tiden gjordes i stället en separat stadsplaneändring för kv Idet (senare kallat Inspektören), dvs kompletteringsbebyggelsen i den tidigare skyddszonen.

10.2 Försök att integrera servicelägenheter för äldre

Samtidigt med planeringen av förnyelsen i Valla fick den statliga utredningen "Bo på egna villkor" (SOU 1984:78)⁹ stor aktualitet i äldreomsorgsdebatten. 'Kvarboende' blev ett begrepp och kom att framhållas som idealet för den framtida bostadspolitiken med de äldre som målgrupp. Ett annat nyckelbegrepp i samma diskussion är 'normalisering' vilket även finns med som mål för äldreomsorgen i socialtjänstlagen (SFS 1980:620). En viktig dimension i begreppet normalisering är 'integration'.

Ett argument *för* integration, genom att sprida servicelägenheterna i befintligt bostadsbestånd, som framfördes i de inledande diskussionerna kring Valla, var att vårdtyngden bland pensionärerna generellt sett minskar. *Mot* detta talade de rationaliseringsvinster som kan göras genom att personalen samlas i ett servicehus¹⁰ samt det faktum att vårdtyngden ökar bland äldre över 80 år.

10.2.1 Diskussion kring spridning av servicelägenheter

En invändning som framfördes i den kommande debatten, *mot* servicehus till förmån för alternativet att sprida äldreanpassade lägenheter i det vanliga bostadsbeståndet, var risken för att ett servicehus drar till sig fler äldre i området. Detta skulle i så fall komma i konflikt med ambitionen om en mer blandad ålderssammansättning.

Som alternativ till servicehus enligt Linköpingsmodellen (dvs 35 servicelägenheter, mer eller mindre integrerade med vanliga lägenheter, samt dagcentral) diskuterades inledningsvis att koppla 15 service-lägenheter till en dagcentral samt sprida resten i vanliga bostadshus.

Dessa lägenheter beskrivs som "normala lägenheter på 2 rok med modifierad standard vad beträffar handikappanpassning".¹¹

Fortsatta diskussioner kring detta alternativ fördes i februari 1985 mellan i första hand representanter för socialförvaltningen och fastighetskontoret. Det anlitate arkitektkontoret fick i uppdrag att skissa på möjligheten att anpassa vanliga lägenheter i området för att möta de speciella krav som kunde ställas av äldre brukare. Som utgångspunkt för dessa krav angavs äldres rörelsehinder och att bostaden samtidigt utgör arbetsplats för hemtjänstens personal.

I en PM från 1985 från fastighetskontoret sammanfattas utgångspunkterna för dessa diskussioner:

"Fastighetskontoret har vidare tillsammans med socialförvaltningen och Brunsborgs arkitektkontor granskat möjligheterna att spränga in servicelägenheter i det privata beståndet. Förutsättningarna härför är dels att man kan få en överenskommelse med resp fastighetsägare dels att socialförvaltningen accepterar en lägre standard på dessa än traditionellt vid nybyggnation eftersom ytor, bärande väggar etc ger naturliga begränsningar för vad som är möjligt inom resp fastighetsägares förutsättningar. Totalt finns inom Vallaområdet cirka 15 sådana möjliga lägenheter. Dessa ligger dock fördelade på ett antal fastighetsägare. Med hänsyn till andra faktorer såsom tidsaspekter, konkurrens med befintliga hyresgäster etc torde en realistisk bedömning ge en möjlighet att komma åt cirka 6-8 lägenheter för servicelägenhetsändamål. Detta låga antal hindrar dock inte att det i en framtid kommer att finnas ett relativt högt antal lägenheter med god tillgänglighet i området. Genom områdets läge och struktur kommer sannolikheten att öka för att en relativt stor andel av dessa, oavsett lägenhetsstorlek, att vara värdragare för socialförvaltningens hemtjänst".¹²

I diskussionerna nämndes också möjligheten av att spränga in en del servicelägenheter i den planerade nybebyggelsen. Vid ett sammanträde i projektgruppen¹³ diskuterades innebörden av begreppet "god tillgänglighet". De viktigaste aspekterna sammanfattades i krav på hiss, att trösklar skulle tas bort och dörrar breddas.

En fråga som också penetrerades var vem som skulle betala kostnaderna för den bättre tillgängligheten. Hyran i servicelägenheterna subventioneras av kommunen.

Skulle man sätta ett bruksvärdespris på anpassade lägenheter?¹⁴ Kostnaderna för extrautrustning av lägenheter tas på hyran. Vilka möjligheter skulle socialtjänsten ha att kompensera för denna eventuella hyreshöjning? Skulle det ske genom att öka det kommunala bostadstillägget för ombyggda lägenheter?

Diskussionen om "god tillgänglighet" kan ses i relation till socialtjänstens mycket specificerade "kravlista", dvs den PM för servicelägenheter som socialförvaltningen successivt uppdaterar.¹⁵ Syftet med servicelägenheter formuleras här som "att för pensionärer med mycket höga omvårdnadsbehov möjliggöra ett självständigt boende". Och för dagcentralen

beskrivs syftet som "att för kringboende i service- och normallägenheter ge service och sysselsättning som möjliggör ett självständigt boende. Målgruppen utgörs till stor del av personer med funktionsnedsättningar". Listan omfattar val av material, ytnormer, speciella installationer utöver normalstandard och olika funktionskrav. De senare innefattar långtgående normer för tillgänglighet och handikappanpassning.

De fortsatta diskussionerna gav exempel på vilka svårigheter som var förknippade med att bygga om vanliga lägenheter så att de uppnår servicelägenhetsstandard. Såväl kök, badrum som sovrum var för små. Det skulle inte gå att klara varken funktionsmått eller sambandskrav.¹⁶

Ombyggnadsförslaget kom aldrig så långt att socialtjänstens företrädare behövde ta ställning till hur långt man var beredd att kompromissa beträffande kraven på servicelägenhetsstandard. Det hus som var aktuellt som "pilotprojekt" tillhörde HSB och förslaget väckte aldrig tillräckligt gensvar i den aktuella bostadsrättsföreningen, trots övervikten av äldre bostadsrättsinnehavare. Tio servicelägenheter hade socialtjänsten tänkt sprida på detta sätt. Dessutom fanns ett motstånd mot idén hos företrädare för fastighetskontoret.

Som argument för detta ställningstagande, anger fastighetskontoret att

"... socialförvaltningen har härvid även visat påtagligt intresse för att lösa in sig i befintlig bostadsrättsförening utmed Malmslättsvägen (HSB). Med tanke på de förutsättningar som gäller inom en bostadsrättsförening, där varje bostadsrättshavare är "delägare" och där föreningen har en ekonomisk plan som reglerar de ekonomiska mellanhavandena mellan föreningens bostadsrättshavare, tycker fastighetskontoret att en sådan lösning är mindre bra. Bostadsrättsföreningen bör naturligtvis inom sina ramar och förutsättningar försöka övertalas till att förbättra tillgängligheten inom föreningen men vi avråder bestämt från att kommunen skall gå in och börja köpa upp gamla bostadsrätter."¹⁷

Fastighetsägareföreningens ombudsman har senare en förklaring till varför diskussionerna strandade: "Det fanns inte något större intresse därför att fastighetsägarna ville ha täckning för de extra kostnader som en sådan ombyggnad skulle medföra, och från socialförvaltningens sida fanns inte något hundra procentigt engagemang."¹⁸

I en intervju med socialchefen¹⁹ beklagar denne att det inte blev någon samordnad ombyggnad av hela kvarteret utan endast kompletteringsbebyggelse i kvarteret. Inspektören till att börja med. Orsaken låg, menar han, i att det var "en komplicerad fastighetsägarbild och finansiella svårigheter."

I den beskrivning med anledning av förslag till ändring av stadsplan, som formulerades på stadsbyggnadskontoret i september 1985, är tonen mer optimistisk beträffande de framtida möjligheterna.

"Vid de diskussioner som förts beträffande lägenhetsfördelning och lokalisering av servicelägenheter i projektet har hänsyn tagits till de framtida möjligheter som bedömts finnas att påverka lägenhetssammansättning och tillgänglighet i det befintliga bostadsbeståndet i området. Detta områdesvisa synsätt kommer även fortsättningsvis att präglade kommunens uppfattning vid behandlingen av enskilda om- och tillbyggnadsärenden inom det befintliga bostadsområdet och möjliggörs genom ett rikhaltigt material av inventeringar och idéskisser utförda av Brunskogs arkitektkontor på uppdrag av fastighetsägareföreningen."²⁰

10.2.2 Servicehusets utformning: diskussion kring koncentration och integration

Diskussionen gled över till att gälla servicehusets utformning. Socialtjänstens förhandlingsposition grundade sig på ambitionen att så långt som möjligt integrera de 35 servicelägenheterna med vanliga lägenheter. Kv Stolplyckan, Lambohovs centrum och Kv Råknestickan var tre redan realiserade objekt i kommunen, som fick tjäna som modell.

Det koncept till skrivelse²¹ med sammanfattande historik och nulägesbeskrivning vilket sammanställts av fastighetskontoret som underlag till PM till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott,²² sändes ut till projektgruppen i mars 1985. Detta i samband med kallelse till ett sammanträde²³ vid vilket skrivelsen skulle diskuteras och kompletteras.

I minnesanteckningarna från detta möte (1985-03-14) konstateras följande:²⁴

"Socialförvaltningen meddelade 1985-03-13 att man ej kommer att närvara vid dagens möte. Detta beklagas allmänt då möjligheten för gruppen att delge socialförvaltningen erfarenheter och slutsatser från projektet härigenom minskar. Projektet behöver snarast fortsätta in i nästa fas, varför socialförvaltningens möjligheter till påverkan av projektet nu snabbt begränsas."

Minnesanteckningarna avslutas med följande förslag:

"Undertecknad har fått tid med Thore Andersson 1985-03-26. Med hänsyn till att vi ännu inte fått in socialförvaltningens synpunkter på framlagda koncept måste utskrift anstå till efter detta möte. Detta innebär att skrivelsen till fastighetsnämnden inte kan behandlas förrän 1985-04-17. För att inte förlora onödig tid föreslås att skrivelsen går parallellt till kommunstyrelsens beredningsutskott för behandling den 15:e eller 22:a april. Fastighetsnämnden skall godkänna lägenhetsfördelning och kommunstyrelsens beredningsutskott programfrågorna samt lämna klartecken till projektering."²⁵

En månad senare (1985-04-26) formulerar socialtjänsten sin skrivelse till socialnämnden.²⁶ I denna skrivelse kommenteras fastighetskontorets PM²⁷ till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.

"Vi anser inte att servicebostäderna erhåller en tillräcklig grad av integration med "normalbostäder" i det föreliggande förslaget. Förslaget bygger på ett separat hus med uteslutande 24 servicebostäder. Vi förordar att denna byggnad förutom ett antal servicelägenheter också inrymmer normalbostäder. Detta för att undvika en institutionalisering som annars kommer att bli följden.

Således att ytterligare ca 12 lägenheter inryms i övrig nyproduktion."²⁸

Kommentaren gällde ett förslag att förlägga dagcentralen dels till bottenvåningen på ett bostadshus innehållande två servicelägenheter, dels till en envånings "friliggande" byggnad för restaurang och kök etc.²⁹ Dessutom föreslås 'servicekärnan' kompletteras med ytterligare 11-12 servicelägenheter.

Två alternativ anges till förläggningen av dessa. Antingen i de tre närmast restaurangen belägna trapphusen i nyproduktionen (4 lgh/uppgång). Dessa lägenheter skulle inte kunna nå servicehusets gemensamhetslokal via inomhusförbindelse "men markprojekteringen bör inriktas på att underlätta denna förflyttning så långt som möjligt".³⁰ Det andra alternativet som anges är att 8 av de 12 lägenheterna förläggs till den äldre bebyggelsen i Valla. "Tidsmässigt kan härvid uppstå vissa glapp", påpekas det i nämnda skrivelse.

Vidare föreslår fastighetskontoret att "genom bostadsrättslagens utformning bör kommunens lokaler samt kärnan av servicelägenheterna förläggas till en mindre bostadsrättsförening, där kommunen äger samtliga bostadsrätter."

Detta konstaterande ger socialförvaltningen anledning till en viktig markering för att slå vakt om möjligheterna till fysisk integration också i samverkan med bostadsrättsföreningar.³¹

"Vi har förstått efter kontakten med fastighetskontoret att ett avgörande argument för att samla ett stort antal servicebostäder i en fastighet är fastighetsjuridiska dvs att en separat bostadsrättsförening kan bildas med dessa 24 lägenheter och dagcentralen. Skulle detta vara ett adekvat argument innebär ju detta att integrerade anläggningar inte kan åstadkommas inom bostadsrätter, vilket ju är synnerligen oroande inför framtida produktion. Omsorgen om kommunens lokaler och inflytandet över dessa måste kunna lösas exempelvis genom att kommunen förhyr dessa direkt av HSB."³²

Vid sammanträde i kommunstyrelsens beredningsutskott i maj³³ beslutas, på grundval av fastighetskontorets skrivelse där Vallaprojektet presenteras,³⁴ i enlighet med stadsbyggnadskontorets och fastighetskontorets förslag.

"Planarbetet får bedrivas i enlighet med fastighetskontorets förslag i skrivelsen 1985-03-29."

Inledningsvis i protokollet från detta sammanträde (den 29 mars 1985) åtgäres socialförvaltningens invändningar mot fastighetskontorets förslag.

"Socialförvaltningen påpekar i en skrivelse 1985-05-24 att störningar från intilliggande industriområde kan innebära att servicebostäder inte bör placeras enligt förslaget. Förvaltningen anser inte att servicebostäderna enligt förslaget erhåller en tillräcklig grad av integration med "normalbostäder" utan byggnaden med servicelägenheter bör också inrymma sådana."³⁵

I en tidigare gemensam skrivelse (daterad 21 maj) från stadsbyggnadskontoret och fastighetskontoret³⁶ förklarar man att kompletteringsbebyggelsen i Valla, inklusive planerat servicehus, är ett mycket angeläget projekt, "såväl ur bostadsförsörjningssynpunkt som ur social synpunkt". I bedömningen ingår att serviceanläggningen lokaliseras intill det befintliga bostadsområde, där det bor många äldre. Även ekonomiska motiv framförs. I skrivelsen föreslås bl a att beredningsutskottet beslutar att tillstyrka fortsatt arbete med det föreliggande planförslaget (vilket beredningsutskottet också gör) och att stadsplanebeteckningen för Valla industriområde ändras till område för småindustri. Dessutom föreslås att medel ställs till förfogande för en kvalificerad utredning angående möjligheter och kostnader för flyttning av den industri som i detta läge inte uppfyller miljökraven, alternativt att utsläppen renas. Förslaget tillstyrktes av beredningsutskottet i maj 1985.³⁷

Vid ett sammanträde i projektgruppen i juni deltog socialförvaltningen med en representant ur ledningsgruppen, dock ej socialchefen. I minnesanteckningarna konstateras att "alla beslut är nu fattade så att projektet kan fortsätta in i projekteringsfasen. HSB övertar nu projektledning och ordförandeskap i projektet."³⁸

Vidare noteras att:

"socialförvaltningen meddelade sin avvikande uppfattning i frågan om servicelägenheternas placering. Konstateras dock att besluten är entydiga och arbetsgruppen enades om att arbeta positivt utifrån fattade beslut."

Berörda fastighetsägare kallades till information och samråd vid två tillfällen i september 1985.³⁹ Negativa synpunkter framfördes då mot förslaget att placera ett daghem i parken. Fastighetsägare i kv Invandraren (som gränsar till den föreslagna kompletteringsbebyggelsen i f d kv Idet, se illustrationsplan längst bak i detta kapitel) ansåg att exploateringen var för hög. I kv Inspektören ansåg en av fastighetsägarna att nybebyggelsen skulle komma att placeras alltför nära befintlig bebyggelse (9 meter).

Några fastighetsägare i kv Industrin (där den angränsade småindustrin är belägen) opponerade sig mot föreslagen nyexploatering. Vid tillfället för detta samråd pågick även förhandlingar beträffande vissa markbyten.

10.2.3 Diskussionen kring servicehusets placering och utformning

Kring utformningen av den sociala servicen i det nya bostadskvarteret rådde det från början delade meningar mellan företrädare för arkitektkontoret, fastighetskontoret och socialtjänsten.⁴⁰

För socialtjänsten var tillgänglighetsfrågan central, vilket bland annat innebar att man från början krävde inomhusförbindelse mellan alla servicelägenheter och dagcentralen. Samtidigt ansåg socialtjänsten att servicelägenheter och vanliga lägenheter borde blandas, helst i samma trapphus.

Fastighetskontoret var tveksamt till omfattande och därmed dyra inomhusförbindelser.

Arkitekterna ville att det nya bostadskvarteret skulle bli inbjudande, helst utan institutionskaraktär såväl utifrån som inifrån sett. Kvarterets nya hus borde då i skala, placering och utformning ansluta till och samverka med det befintliga bostadsområdets hus.

Arkitekterna var oroliga för den koncentration av servicelägenheter som blev följden av önskemålen om korta inomhusförbindelser mellan alla servicelägenheter och dagcentralen. Arkitekterna var dock ännu mer oroliga för att bygga samman alla husen för att uppnå "total" inomhusförbindelse mellan alla de 95 lägenheterna och dagcentralen, en "total" inomhusförbindelse som skulle ge möjlighet till integration mellan servicelägenheter och vanliga lägenheter i alla trapphus.

Arkitekterna ansåg att långa inomhusförbindelser (korridorer) oftast blir trista och bidrar till en institutionskaraktär, speciellt utan naturliga verksamheter utmed korridorerna. Socialförvaltningens ideallösning, med kv Stolplyckan som förebild, bygger på en god integration mellan olika lägenheter samt händelsefulla inomhuskorridorer. En sådan lösning var inte möjlig eller lämplig i kvarteret Inspektören. En sådan "Stolplyckelösning" skulle här skilja ut det nya kvarteret från de befintliga kvarteren alltför mycket och upplevas främmande och "storskalig".

Socialförvaltningens principer är emellertid inte framsprungna endast av hänsyn till pensionärerna utan också till personalen, (totalt 63 till antalet), vilket visar på ännu en svår avvägningsfråga.

Det slutliga förslaget blev att i ett av de nya trapphusen (i fyra våningar) placerades enbart servicelägenheter (24 st). I bottenplanet placerades dagcentralens s k "terapilokaler". Övriga servicelägenheter (12 st) spreds till tre andra trapphus, där de blandades med vanliga lägenheter.

Till bottenplanet på det bostadshus som placerades närmast "dagcentralhusets" andra (östra) sida lades ett hemvistdaghem. I det huset finns två trapphus med både servicelägenheter och vanliga lägenheter. Detta hus har mycket kort inomhusförbindelse under skärmtak till dagcentralen.

Dagcentralen placerades alltså i en låg byggnad mellan de båda bostadshusen med flertalet av servicelägenheterna. I "dagcentralshuset" finns kök och matsal, vilket fungerar som "hjärtat" i kvarteret och som ett gemensamt vardagsrum. Denna del får enligt arkitekten genom sin karaktär i gestaltningen status av ett "offentligt finrum" ett inbjudande ansikte utåt för hela området.

Övriga servicelägenheter såväl som de vanliga lägenheterna har bekväma utomhusförbindelser till dagcentralen. Att bygga servicelägenheter med *utomhusförbindelse* blev möjligt, menar arkitekten, genom den tidigare diskussionen om eventuella servicelägenheter i befintliga bostadshus i kvarteret. Dessa till servicelägenheter tidigare föreslagna ombyggda vanliga lägenheter skulle ju då få utomhusförbindelse till dagcentralen. Nu blev dessa tidigare föreslagna "ombyggda servicelägenheter" i stället så att säga nybyggda och placerade i det nya kvarteret.

Också beträffande servicelägenheternas utformning hade socialförvaltning och arkitekter avvikande uppfattningar. Socialförvaltningens förebild i detta avseende kommer från kvarteret Blandaren i Linköping. Det är en enkelsidig bostad med kök i mitten och sovrum respektive vardagsrum på ömse sidor. Denna lägenhetstyp skulle enligt arkitekten vara en god bostad för pensionärer, men medför problem som enda "byggsten" bl a på grund av väderstrecksorienteringen.

Arkitekterna ville också få en variation av lägenhetsutformningen. Det finns enligt denne, inte bara en lägenhetsutformning, som är bäst för alla. Arkitekten gör en jämförelse med ett annat och något mer konventionellt servicehus, som planerades i kvarteret Laxen vid en tidigare tidpunkt än Valla. Här har alla servicelägenheterna koncentrerats på ena sidan av dagcentralen på grund av de absoluta kraven på inomhusförbindelse. Här finns ingen integration mellan servicelägenheter och vanliga lägenheter. Styrande för placeringen var här bl a de hårda kraven på framkörningsmöjligheterna för färdtjänsten kontra trafiksäkerheten för barn som bor i intilliggande hus. Arkitekten menar att arbetssättet i Valla, där arkitektkontoret tillsammans med stadsarkitekten från stadsbyggnadskontoret och representanter från fastighetskontoret samt socialtjänsten utgjort en arbetsgrupp, har givit möjlighet till en öppnare dialog mellan olika aktörer i planeringen.

Arkitektkontorets företrädare pekar också på ett annat, mer generellt problem som hör hemma i byggskedet. Det är totalentreprenadformen som innebär att byggnadsentreprenören kommer att fungera som projektledare. Denna lösning ger ofta en kortsiktig inriktning på den ur produktionssynpunkt billigaste lösningen.

I intervjun med den ansvarige arkitekten nämner denne några exempel på hur arkitekter kan komma att fungera som medlare mellan fastighetskontoret och socialtjänsten därför att den senares synpunkter betraktas som alltför "oprofessionella" när det gäller byggnadsfrågor. Detta förhållande gör också att fastighetskontoret som "byggexpert" kan komma att överflygla socialtjänsten. I kvarteret Laxen gällde diskussionerna dels placeringen (läget) av servicelägenheterna, dels hur man skulle lösa framkörningsmöjligheterna för färdtjänsten. Ett annat konkret exempel var balkongdörren, där socialförvaltningens krav var 86 cm fritt karmmått, medan byggnormen kräver 80 cm. En kompromiss blev 84 cm. En allmän uppfattning bland de övriga aktörerna i planeringsprocessen var att socialförvaltningen har formulerat alltför hårda funktionskrav och att de i stället borde legat närmare byggnormen. Detta skulle medföra en större generalitet i planlösningar och detaljer.⁴¹

10.2.4 Kompletteringsbebyggelsen i kvarteret Inspektören

Den kompletteringsbebyggelse som kom att förverkligas inom förnyelseområdet var den del som hade placerats i det nybildade kv Inspektören (i tidigare dokument kallat kv Idet) i fonden av Solrosgatan (se illustrationsplan längst bak i detta kapitel) och som en anslutning i söder, mot det äldre industriområdet. Övriga kompletteringar och förtätningar i området enligt tidigare idéförslag (se illustrationsplan efter notförteckning i detta kapitel) kom aldrig att genomföras. Förutom servicehuset med 24 lägenheter och dagcentral utgörs den nya bostadsbebyggelsen av fem friliggande huskroppar i 3-4 våningar. Husen tar upp riktningen hos de befintliga lamellhusen och skapar samtidigt mera slutna gårdar i förlängningen av de tidigare gårdsrummen. Bebyggelsen innehåller 73 lägenheter varav 12 utgörs av integrerade servicelägenheter. Lägenhetsfördelningen uppvisar 50% lägenheter på 4 rok eller större. Ett lägenhetsdagehem är också inrymt i en av huskropparna.

Arkitektkontorets ambition var att så långt som möjligt försöka anpassa den nya bebyggelsen till befintliga förhållanden i fråga om gruppering och skala. Beträffande fasadmaterial hade emellertid det avsteget tagits att använda tegel i stället för puts som de befintliga husen har. Även om byggnaden med de 24 servicelägenheterna är hopkopplad med dagcentralen till en anläggning med inomhusförbindelse är exteriörverkan inte en institution. Servicehus och dagcentral är väl integrerade delar i den nya bebyggelsen. Dagcentralens olika lokaler är också avsedda att kunna utnyttjas av de boende i 'normallägenheterna' i området i enlighet med socialförvaltningens policy om socialtjänstens samhällliga roll.

10.2.5 Den senare händelseutvecklingen i kvarteret Ingenjören

I maj 1987 var fem av de sex fastighetsägarna i kv Ingenjören inbegripna i en diskussion kring en samordnad om- och tillbyggnad av de sammanlagt åtta fastigheterna. I förslaget som utarbetats av Brunskogs arkitektkontor för bl a kv Ingenjören och kv Invandraren ingick en förtätning som innebar ett nytillskott kopplade till tre befintliga bostadshus. Dessutom skulle vissa hus förses med utanpåliggande hissar och ett antal lägenheter slås samman (se förtätningsförslag efter notförteckning i detta kapitel). Förnyelsen genomfördes dock inte i enlighet med dessa planer.

För kv Ingenjören genomfördes en stadsplaneändring 1988. Av de sex fastighetsägarna i kvarteret hade en valt att inte delta i den gemensamma planeringen. Ytterligare en hade avtal med en entreprenör sedan tidigare och genomförde därför en separat upprustning av sitt hus.

Enligt den förnyelse som till slut genomfördes skulle renovering och ombyggnad ske till s k nybyggnadsstandard. Sammanslagning av några lägenheter på 1 rok planerades, men i övrigt inga större ingrepp som skulle påverka lägenhetssammansättningen. De åtgärder som avsågs omfattade ytskikt, tekniska installationer, fönster, rörsystem, ventilation, byte av vitvaror samt sammanslagning av de lägenheter på 1 rok som är för små enligt länreglerna.

Kraven på *tillgänglighet* skulle tillgodoses genom att 60% av lägenheterna skulle få tillgång till hiss, i enlighet med tidigare praxis. Inne i lägenheterna planerades sådana förändringar, dvs att dörrar breddas, trösklar tas bort och att ytor omdisponeras så att det blir möjligt att manövrera en rullstol.

En önskvärd gemensam planering av utemiljön hindrades av befintliga servitut och ägoförhållanden. Därför planerades utemiljön fastighetsvis men med tanke på att få så sammanhängande grönytor som möjligt.

När det gäller behovet av närlokal hänvisar man i fortsättningen till det närliggande servicehuset (i kv Inspektören).

Som ett resultat av förnyelsen ökade hyran med ca 150:-/m² till 450:-/m². Hyran för en lägenhet på 3 rok ökade därmed från 1.600:-/månad till 2.400:-/månad. Enligt ombudsmannen fick de som ville flytta tillbaka. "Men många äldre vill bara flytta en gång."⁴² Evakueringen av det första huset löstes genom att denne fastighetsägare äger flera fastigheter i Linköping. Några hyresgäster bodde före ombyggnaden på s k saneringskontrakt.

10.2.6 Synpunkter från socialförvaltningen på slutresultatet

Vad har då socialtjänstens företrädare ansett om resultatet beträffande servicehuset i Valla?⁴³ Det finns vissa faktorer som inskränker socialtjänstens möjligheter till inflytande i en projekterings- och byggprocess. Ett problem som har nämnts är systemet med

totalentreprenad (i stället för generalentreprenad). Totalentreprenören har rätt t ex att utnyttja "likvärdig" inredning, vilket kan bli något annat än beställaren tänkt sig.

I Linköping är det fastighetskontorets planeringsavdelning som håller i kontakterna med entreprenören tillsammans med beställaren (i detta fall HSB), men regler för handikappanpassning finns formulerade i en speciell PM.⁴⁴ I samband med slutbesiktning av byggnadsprojektet gör en representant för socialtjänsten en kontrollrunda tillsammans med handikappkonsulenten och en rullstolsbunden representant för de handikappade. Här har socialtjänsten vissa möjligheter till styrning och inflytande.

Vissa lokal- och lägenhetslösningar som ansetts mindre lyckade har socialtjänstens företrädare fått acceptera på grund av husets speciella form.

De speciella kvaliteter, som socialtjänsten åstadkommit i den sk lekladan i vissa andra stadsdelar, anser man har tappats bort genom att utrymmet för motion och rörelselek blev alltför snålt tilltaget i planeringen av hemvistdaghemmet och servicehuset i Valla. Därigenom har man också minskat möjligheterna att få en naturlig kontaktpunkt för mellangenerationen i området. Ett hemvistdaghem har inrymts i Vallabebyggelsen och ytterligare ett planeras. Hemvistens barn och personal äter tillsammans med de äldre i servicehusets matsal, vilket ger möjlighet till kontakt över generationsgränserna.⁴⁵

Gårdsbildningarna är man från socialtjänstens sida nöjd med liksom man anser att husen passar väl in i den gamla bebyggelsen.

De fastighetsjuridiska skäl som fastighetskontoret angav för att samla de flesta servicelägenheter i en egen byggnad, anser inte socialchefen håller. "Om viljan finns, går det att integrera servicelägenheterna även i ett bostadsrättshus".⁴⁶ Att man inte lyckats få igenom ett större mått av integration med normallägenheter vid servicehusets utformning är det som man från socialtjänstens sida är mest missnöjd med.

10.3 Eftertankar

I olika faser av förnyelseprocessen i Valla, där vissa händelser ger en särskild belysning av skeendet, kan såväl yttre hinder (i förhållandet till andra aktörer) som inre (inomorganisatoriska) hinder för socialtjänstens medverkan skönjas.

10.3.1 Socialtjänsten som planerare - externa hinder

I Valla var integrationstanken central från socialtjänstens sida. Men förslaget om att integrera servicelägenheter med vanliga lägenheter i *befintligt* bostadsbestånd föll på det ointresse som bostadsrättsföreningen i området visade för idén. En komplicerad planeringssituation med flera

olika husägare, bidrog också till att dessa planer blev svåra att förverkliga.

Fastighetskontorets ställning i planeringsprocessen var i sin position som projektledare, stark och exempel finns som visar hur dess representant överflyglar socialtjänsten som 'byggexpert'. Ett sådant exempel var att anföra fastighetsjuridiska skäl till varför integration är tillräddlig i endast begränsad skala.⁴⁷ Ett annat är när stadsbyggnadskontoret anför formella och ekonomiska skäl (dvs risken för ändrade räntebidragsregler beträffande servicehusets gemensamhetslokaler) för att påskynda förnyelseprocessen.⁴⁸

Den schematiska planeringsprocess (enligt en bestämd mall), som förnyelsen av Valla utgör exempel på (se en illustration av detta i bilaga 7), tycks ibland svår för socialtjänsten att överblicka. Detta visade sig i ett känsligt skede av planeringen då socialtjänsten missade att skicka en representant till ett avgörande möte i arbetsgruppen. Detta gav övriga planerare en möjlighet att "köra över" socialtjänsten inför den fortsatta planeringen.

Miljöhänsyn (speglat i hanteringen av det intilliggande industriområdet) och ekonomiska argument fick större tyngd i diskussionerna under planeringen av förnyelsen i Valla än socialtjänstens intresse av att så långt som möjligt integrera servicelägenheter med normalbostäder. Däremot blev socialtjänstens integrationsfilosofi användbart argument för stadsbyggnadskontor och fastighetskontor när det gällde att lösa problemet med intilliggande arbetsplats (dvs småindustri).

I sin remisskommentar till en första version av föreliggande rapport⁴⁹ anför en företrädare för fastighetskontoret att min formulering att fastighetskontoret överflyglar socialtjänsten för honom känns främmande. Enligt denne ringaktar socialtjänsten ofta betydelsen av planering. Han menar även att socialtjänstens företrädare inte ensamma är bärare av socialtjänstlagens idéer. Lagen uttrycker visioner som även genomsyrar andra av kommunens förvaltningar (typ fastighetskontoret och stadsbyggnadskontoret). Företrädaren för fastighetskontoret lyfter även fram exempel på målkonflikter där socialtjänsten kan få problem med att välja väg. Detta kan gälla integrering av servicelägenheter kontra målet om en småskalig fysisk design.

I Statsförnyelsesammanhang blir situationen ofta extra besvärlig då planerarna dels måste ta hänsyn till den bebyggelse som finns, dels till de människor som bor där. I fallet Valla försvårades också socialtjänstens medverkan i planeringen genom att det där gällde att samarbeta med privata fastighetsägare och inte med det kommunala bostadsbolaget.

En annan fråga som socialtjänsten försökte driva var samverkan mellan kommun, boende och fastighetsägare kring bostadsservicens utformning och bostadsområdets skötsel. I en kommentar till fastighetskontorets skrivelse⁵⁰ presenterades ett sådant förslag och man hänvisade därvid till

betänkandet "Bo på egna villkor" (SOU 1984:78) där en sådan försöksverksamhet presenteras som önskvärd.

I en intervju med socialchefen i december 1984⁵¹ presenterar denne socialförvaltningens förslag till förvaltningsmodell. Efter förebild från kollektivhuset Stolplyckan och bostadsområdet Lambohov föreslår man en organisation på nivån 200-500 hushåll. Det sammanhållande ansvaret skulle skötas i samverkan mellan socialvården och landstinget, kommunens tekniska drift- och serviceorganisation (fritidsförvaltning, parkavdelning, gatukontor, fastighetskontor), representanter för de boende (bostadsrättsförening eller hyresgästförening) samt fastighetsägare (privata eller allmännyttiga bostadsföretag).

Ett viktigt argument, som framförs vid intervjutillfället, är att brukarinflytandet underlättas om den tekniska försörjningsorganisationen på detta sätt kunde omstruktureras. De boende kunde få möjlighet att ta över delar av ansvaret för social och teknisk service. Som exempel nämns barnomsorgen som skulle kunna drivas i föräldrakooperativ form. Vid ett möte på stadsbyggnadskontoret ställer sig framför allt representanter för fastighetsägareföreningen och HSB tveksamma till förslaget och det realiserades aldrig.

Idén med samordnad service och fastighetsskötsel måste också lämnas därför att förnyelsen inte kunde samordnas för hela Vallakvarteret. "Många är måna om sin egen verksamhet" kommenterar socialchefen situationen.⁵² I ett nytt planeringsprojekt (ett nybyggnadsprojekt på ett f d militärområde, T1) drivs emellertid denna idé delvis vidare och till synes med större framgång.

Förnyelsen av kvarteret Ingenjören kommer sannolikt att genomföras som planerat eftersom lånehandlingarna för denna ombyggnad lämnats in innan den nya (högre) räntesatsen för statliga lån införts. När det gäller övriga Valla, ligger emellertid många planer på is tills vidare. Detta påverkar de äldres bostadssituation, eftersom tillgänglighetsfrågor och bostadsanpassning i samband med förnyelse inte längre befinner sig i fokus. Detta är ytterligare exempel på hur sociala mål får stå tillbaka för tekniska och framför allt ekonomiska hänsyn. Under tiden styrs resurserna i kommunen över till stora nybyggnadsprojekt.

Det är emellertid inte bara aktörernas olika synsätt (som en följd av olika erfarenheter och referensramar) som skapar ett behov av förhandling och sammanjämkning i planeringen. Lånereglerna fungerar som styrmedel, liksom byggnormerna. Fackliga krav och personalens synpunkter har fått större tyngd genom den ökade uppmärksamhet som ägnas arbetsmiljön och arbetsskadornas omfattning. Trender, t ex i debatten om olika boendeformer för äldre, inverkar också.

10.3.2 Socialtjänsten som planerare - interna hinder

Socialtjänstens modell för samhällsbyggande (se bilaga 2) har visat sig framgångsrik i samband med nyproduktion, tex i bostadsområdet Lambohov (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

Modellens precisering och de funktionskrav som specificerats för servicelägenheterna kan vara svårare att föra in i planeringen när det gäller stadsförnyelse. I detta sammanhang, kan det snarare upplevas som ett problem att modellen därigenom får en begränsad flexibilitet. Utifrån Valla som exempel kan man ha anledning att ställa frågan om socialtjänstens krav ibland är *för* hårda.⁵³

Arkitekten vid det arkitektkontor som ritade servicehuset hänvisar till den inledande diskussionen om att försöka sprida servicelägenheter i det befintliga bostadsbeståndet när han försvarar den öppnare lösningen avseende förbindelserna mellan olika delar av kompletteringsbebyggelsen.⁵⁴ Vid det tillfälle, då diskussionen gällde utformningen av servicehuset, hänvisade emellertid socialtjänstens representanter till 'Linköpingsmodellens' krav avseende fysisk integration vilken innebär ett mer slutet alternativ.

Ett annat hinder, som skulle kunna rubriceras som 'internt', är att socialtjänsten saknar resurser (tid och kompetens) för att kunna delta i planeringen på lika villkor. Detta kan vara en annan förklaring till varför socialtjänsten underlåter att bevaka viktiga, kanske avgörande, faser i planeringsprocessen.⁵⁵ I en sådan situation blir det lätt för andra planerare att överflygla socialtjänsten med sin kompetens manifesterad med hjälp av ekonomiska och tekniska argument.

10.3.3 Diskussion av studiens resultat i relation till några andra undersökningar

Den fysiska planeringen följer i stort sett en rationalistisk modell med bestämda faser i en viss ordning. I samband med planering av *nya* bostadsområden har det visat sig lättare för socialtjänsten i Linköping att följa en sådan planeringsrutin (vilket framgår av erfarenheterna av socialtjänstens deltagande i planeringen av bostadsområdet Lambohov rapporterat i Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

I stadsförnyelseplanering (utom när det är fråga om mindre väl avgränsade projekt och där det i huvudsak handlar om lokaler för den egna verksamheten) kan det vara svårare för socialtjänsten att komma in i planeringsprocessen. Exemplet Valla visar hur lätt det är att socialtjänsten missar ett viktigt möte, ett viktigt moment i planeringen, och därefter körs över av andra aktörer i planeringen. Detta kan förklaras av att såväl arbetssätt som tempot är annorlunda i förnyelseprojekt.

När diskussionerna i Valla kom att handla om att förändra strukturen i *befintligt* bostadsbestånd blev deras 'expertroll' mer osäker. En tjänste-

man vid fastighetskontoret uttryckte det som att "socialtjänsten har inte monopol på att företräda sociala mål i planeringen".⁵⁶ När socialtjänsten inte längre kunde stödja sig på sin modell och på specifika normer för den fysiska utformningen, så minskade också deras möjligheter till inflytande.

I en idéskrift från Byggforskningsrådet om samordnad ombyggnad av bostadskvarter utgår man från att kommun och fastighetsägare har olika målsättning med förnyelsen men att deras mål mycket väl låter sig för- enas.

"Kommunen har rent allmänt ett starkt motiv att förbättra bostadsmiljön, höja den sociala standarden samt minska energiförbrukningen. Dessutom vill man säkerställa en effektiv kommunal service t ex sophämtning, trafikförsörjning och parkering.

Privata fastighetsägare kan i en förnyelse av området se en bättre förräntning på insatt kapital eller en förbättrad bas för en rationell fastighetsförvaltning."⁵⁷

I skriften ges exempel på frågor där det kan innebära fördelar att flera fastigheter går samman och genomför en gemensam upphandling. En sådan samordning skulle medföra lägre investeringskostnader. En förutsättning är dock att projektledare lyckas med att påverka fastighetsägaren samt att man upprättar avtal över hur ersättningsfrågorna ska regleras.

Mycket av den uppläggnings som förespråkas påminner om Valla, men med några viktiga undantag.

I Vallaprojektet lade man inte ner lika mycket tid och möda på att få med de enskilda fastighetsägarna i initialskedet. Ambitionerna med boendeinflytande var inte heller lika uttalade. Det fanns ingen formell projektledare ("motor") eller projektansvarig från kommunen ("lots") vilket förordas i nämnda idéskrift.

Å andra sidan tog man, jämfört med idéskriftens pilotprojekt i Falun, i Vallaprojektet större hänsyn till de protester och invändningar som kom mot ombyggnads- och förtätningsförslaget från såväl fastighetsägare som boende.⁵⁸

En annan skillnad mot Falu-projektet var att kompletteringsbebyggelsen i fd kvarteret Idet (se illustrationsplan efter notförteckning i detta kapitel) ansågs så angelägen att man inte ville fördröja denna utbyggnad i väntan på att lösa alla samordningsfrågor. Detta gällde även de planerade servicelägenheterna i området. Därför valde projektgruppen att göra en separat stadsplaneändring för kvarteret Idet och angränsande kvarter. Därför accepterade också socialtjänsten att det byggdes ett servicehus i anslutning till denna kompletteringsbebyggelse, i stället för att hålla fast vid de ursprungliga planerna på att sprida ett antal servicelägenheter i vanliga bostadshus.

Eva Öresjö (1991) beskriver i en rapport Ljuraprojektet i Norrköping som exempel på ett projekt i "de stora programmens" tidsanda. Det är en typ av projekt där man med hjälp av vetenskapsliknande analyser planerar

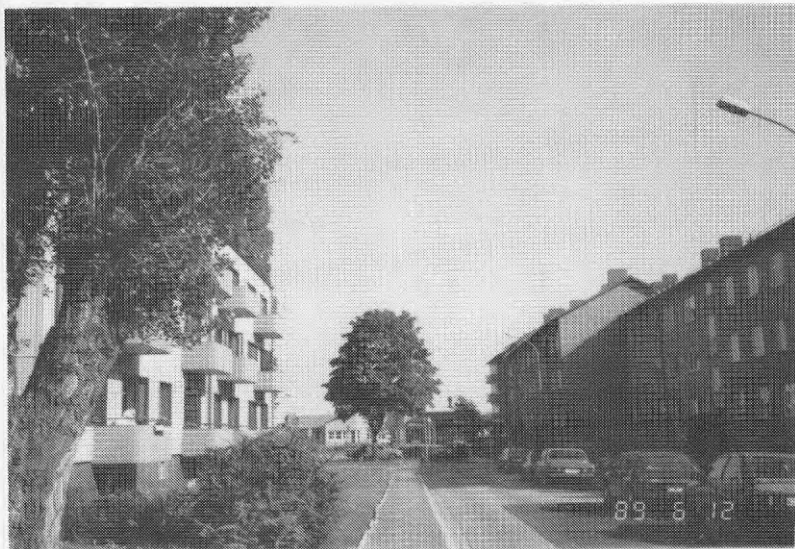
för stora och samordnade offentliga handlingsprogram. 'Helhetssyn' är ett viktigt begrepp i dessa sammanhang. Öresjö kritiserar detta begrepp för att det ofta används som ett honnørsord i avsikt att dölja de konflikter som finns inbyggda i att *olika* aktörer har olika verklighetsbilder (ibid, s 63). Exemplet Valla utgör ytterligare en illustration av svårigheterna i att samordna olika intressen utifrån en *helhetssyn* på förnyelsen av ett område.

Noter kapitel 10

- 1 Intervju med fastighetsägareföreningens ombudsman, 8 maj 1987.
- 2 PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039), från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 3 PM från socialförvaltningen till ordföranden i socialnämnden, 1985-04-26.
- 4 Sammanträdesprotokoll kommunstyrelsens beredningsutskott, 1985-04-29, angående kompletteringsbebyggelse i Valla.
- 5 Idéförslag till upprustning och komplettering, Brunskogs arkitektkontor AB, 1984-12-03.
- 6 Minnesanteckningar förda vid informationsträff med hyresgäster 5 respektive 6 juni 1984 (stadsbyggnadskontoret).
- 7 Minnesanteckningar (ansvarig arkitekt, stadsbyggnadskontoret) från möten 1984-12-03, 1984-12-04, 1984-12-05.
- 8 Förslag till ändring av stadsplanen för kv Idet men inom Valla i Linköping. PM från stadsbyggnadskontoret till byggnadsnämnden i februari 1986.
- 9 Kvarboende och normalisering som planeringsprinciper inom den offentliga äldreomsorgen har jag diskuterat i en uppsats vid Tema H, Linköpings universitet. "Från separation till integration - mot en normalisering som planeringsprincip inom den offentliga äldreomsorgen", i kursen om den offentliga vårdens historia (Henning, 1985).
- 10 Egna anteckningar från möte på stadsbyggnadskontoret, 1985-02-28. Närvarande: representanter för stadsbyggnadskontoret respektive fastighetskontoret.
- 11 Egna anteckningar från möte på stadsbyggnadskontoret 1985-02-05. Närvarande: representanter för socialförvaltningen, fastighetsägareföreningen, Brunskogs arkitektkontor, fastighetskontoret, stadsbyggnadskontoret, HSB.
- 12 PM Valla-projektet, 1985-03-05, från fastighetskontoret. Underlag till en skrivelse till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott. Detta PM diskuterades vid möte med projektgruppen på stadsbyggnadskontoret i mars 1985.
- 13 Se not 10.
- 14 Denna fråga sätts senare ytterligare på sin spets genom riksdagens beslut (enligt prop. 1988/89: FiU 10, rskr 94) om höjning av den garanterade räntan för beräkning av räntebidrag vid ombyggnad av bostadshus.
- 15 PM från fastighetskontoret och socialförvaltningen angående servicelägenheter för pensionärer om 35 lägenheter och därtill hörande dagcentral. Formulerades första gången 1980 och har därefter reviderats kontinuerligt.
- 16 Detta avsnitt grundar sig på intervjuer med företrädare för det arkitektkontor (Brunskogs) som engagerats för uppgiften samt företrädare för socialtjänsten (socialchefen samt medarbetare med ansvar för lokalplaneringsfrågor).
- 17 PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039), från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 18 Intervju 1989-05-24 med ombudsmannen på fastighetsägareföreningen i Linköping.
- 19 Anteckningar från intervju med socialchefen i Linköpings kommun 1989-06-12.

-
- 20 Ur beskrivning tillhörande förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping, upprättat på stadsbyggnadskontoret i september 1985. Förekommer även i Valla-projektet, skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott, 1985-03-29 (Dnr 252/84 039) respektive i kallelse till sammanträde i projektgruppen, från fastighetskontoret, daterat 1985-03-06.
 - 21 Se not 12.
 - 22 Se not 17.
 - 23 Kallelse till sammanträde i projektgruppen från fastighetskontoret, daterat 1985-03-06, från fastighetskontoret.
 - 24 Minnesanteckningar från sammanträde på stadsbyggnadskontoret 1985-03-14 angående Valla-projektet, som förts av stadsbyggnadskontorets representant.
 - 25 Thore Andersson är socialchef i Linköpings kommun.
 - 26 PM socialförvaltningen, 1985-04-26, Valla-projektet, ställd till ordföranden och vice ordföranden i socialnämnden.
 - 27 Se not 17.
 - 28 Se not 26.
 - 29 Se not 17.
 - 30 Ibid
 - 31 Ett projekt utifrån dessa förutsättningar har genomförts i kvarteret Tuppen i Norrköping.
 - 32 Se not 26.
 - 33 Sammanträdesprotokoll från kommunstyrelsens beredningsutskott för planering, angående kompletteringsbebyggelse i Valla, daterat 1985-05-29.
 - 34 Se not 17.
 - 35 Sammanträdesprotokoll från kommunstyrelsens beredningsutskott för planering, angående kompletteringsbebyggelse i Valla, daterat 1985-05-29.
 - 36 Skrivelsen är daterad 1985-05-21 och adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott.
 - 37 Se not 35.
 - 38 Minnesanteckningar från sammanträde angående Valla-projektet hos Brunskogs arkitektkontor 1985-06-19, förda av stadsbyggnadskontorets representant.
 - 39 Minnesanteckningar (ansvarig arkitekt, stadsbyggnadskontoret), 1985-09-10, 1985-09-12.
 - 40 Detta avsnitt bygger på intervjuer med företrädare för socialtjänsten samt Brunskogs arkitektkontor. Dessutom har texten i rapportens första version kompletterats av det skriftliga remissvaret från den intervjuade arkitekten (daterat 1989-05-21).
 - 41 Intervju med företrädare för Brunskogs arkitektkontor, 1987-05-06.
 - 42 Intervju 1989-05-24 med ombudsmannen på fastighetsägareföreningen i Linköping.
 - 43 Anteckningar från intervjuer med tjänstemän på socialförvaltningen beträffande planeringsfrågor (1987-05-08, 1987-05-13) samt socialchefen (1987-05-08, 1989-06-12).
 - 44 PM från fastighetskontoret och socialförvaltningen angående servicelägenheter för pensionärer om 35 lägenheter och därtill hörande dagcentral. Formulerades första gången 1980 och har därefter reviderats kontinuerligt.
 - 45 I artikeln "Här möts gammal och ung", i Vår Bostad 6 juni 1989, lyfts denna möjlighet fram som ett unikt och intressant exempel på äldreboende.

-
- 46 Anteckningar från intervju med socialchefen i Linköpings kommun 1989-06-12.
 - 47 Se not 17.
 - 48 Bilaga från fastighetskontoret 1985-05-20 till en skrivelse adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott 1985-05-21, PM Valla-projektet.
 - 49 Enligt tel med företrädare för fastighetskontoret 1990-09-10.
 - 50 Se not 26.
 - 51 Intervju med socialchefen 1984-12-20.
 - 52 Ibid.
 - 53 Intervju med representant för fastighetskontoret daterad 1986-10-01. En jämförelse kan här göras med en annan slags strategi som utvecklats i Tyskland inom ramen för en rad projekt för att förbättra möjligheterna för äldres kvarboende. Där organiseras *individuell* rådgivning för bostadsanpassning, som finansieras privat eller med hjälp av projektpengar. Exempel på detta finns bl a i Köln, München och Duisburg. Även i Storbritannien har en organisation utvecklats för detta, Anchor Housing Trust. Dessa projekt påminner i sin utformning om den svenska modellen för anpassningsbidrag för fysiskt handikappade.
 - 54 Intervju med företrädare för Brunskogs arkitektkontor, 1987-05-06.
 - 55 I en kommentar till ett manus till rapporten (1989-12-10) säger socialchefen att "där ser man vad vi överser med ... som en konsekvens av att vi har så många projekt i gång samtidigt, som måste bevakas".
 - 56 Intervju med företrädare för fastighetskontoret 1986-10-01.
 - 57 Se skriften "Samordna ombyggnad av bostadskvarter!" utgiven av Byggnadsforskningsrådet (G11:1989). Citat s 6.
 - 58 En närmare analys av Falu-projektet utifrån konfrontationen mellan planerare och boende görs bl a i Eriksson, I, 1987, Rot och makt. Demonstration från ett demonstrationsprojekt, Statens institut för byggnadsforskning, Gävle samt Källtorp, O, 1987, Makt och inflytande i förnyelsen - exemplet Bryggaren i Falun, Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

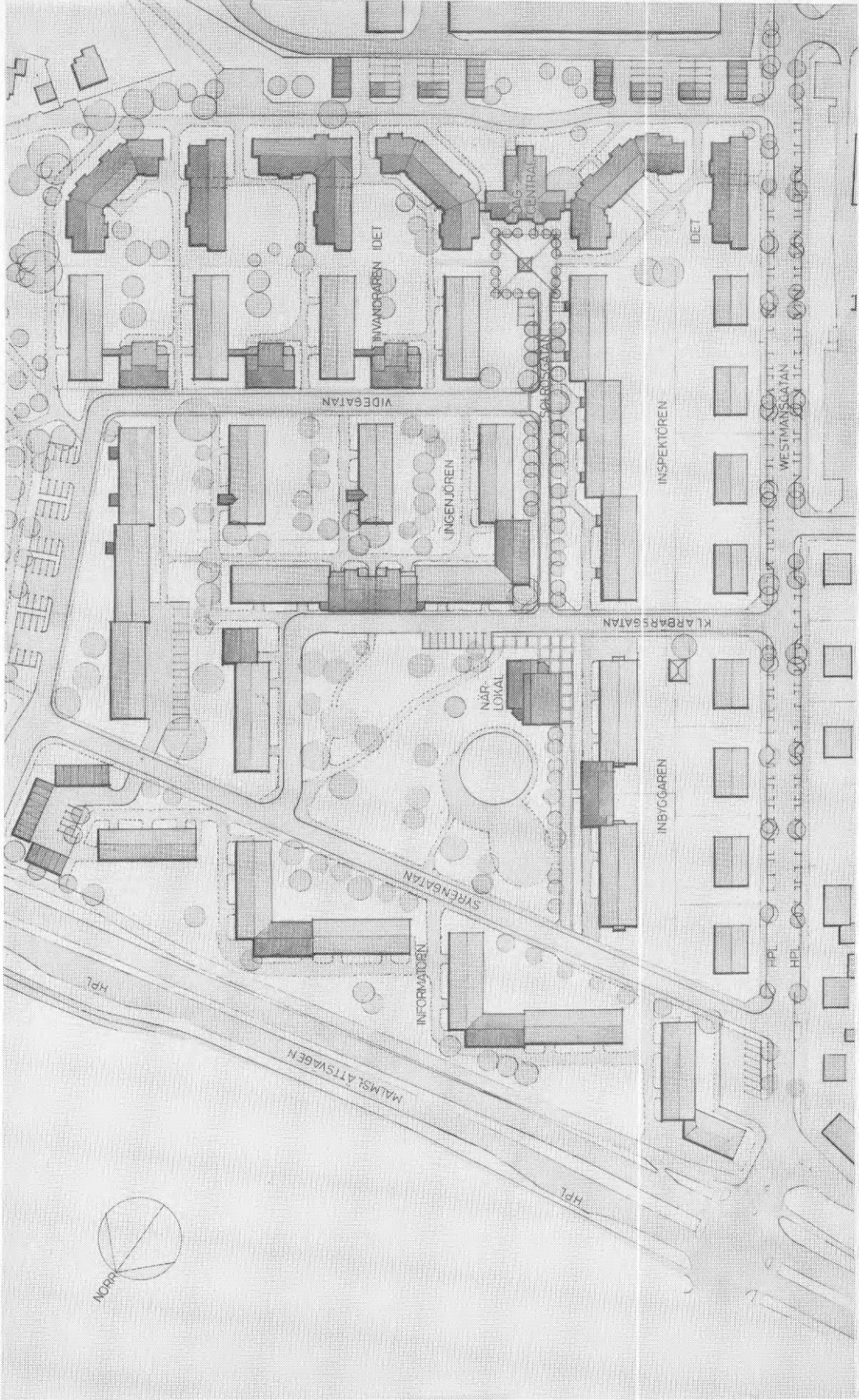

Gatumiljö i bostadsområdet Valla

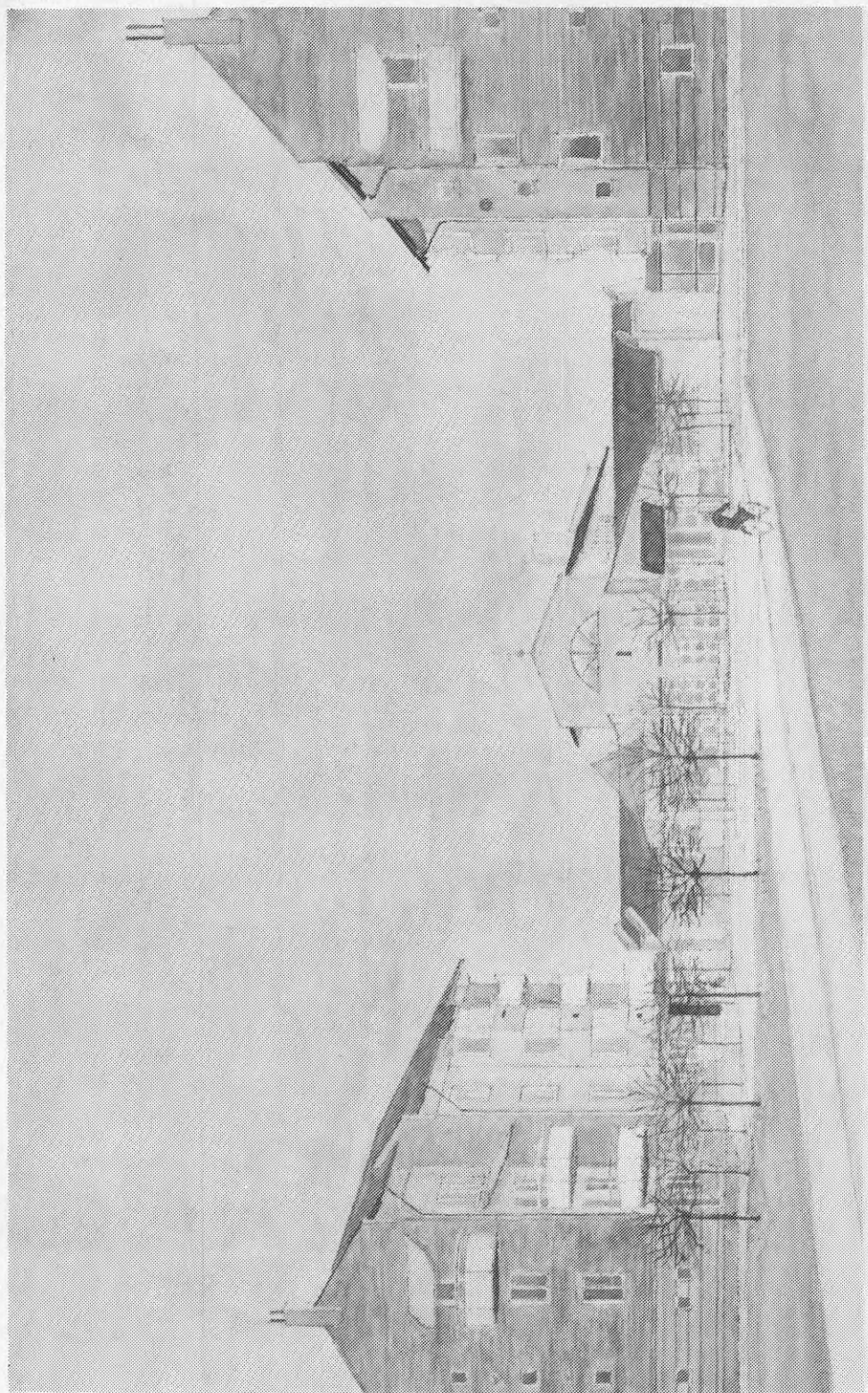

Nytt servicehus i gammal omgivning

Foto Birgit Krantz, Cecilia Henning

KV. INSPEKTÖREN, VALLA.
ERBJUDNING I FÖRBYGGELSE

PERSPEKTIV PÅ NYBEBYGGELSE
INKLUSIVE SERVICEHUS.
(Brandskogs Arkitektkontor)

KOMPLETTERINGSBEBYGGELSE
I KV. INSPEKTÖREN, VALLA.
Foto från Brunskogs arkitektkontor

DEL 3

**SOCIAL PLANERING OCH
ÄLDREBOENDE - HINDER OCH
MÖJLIGHETER FÖR
SOCIALTJÄNSTENS MEDVERKAN I
FYSISK PLANERING**

Foto: Stefan Kalm

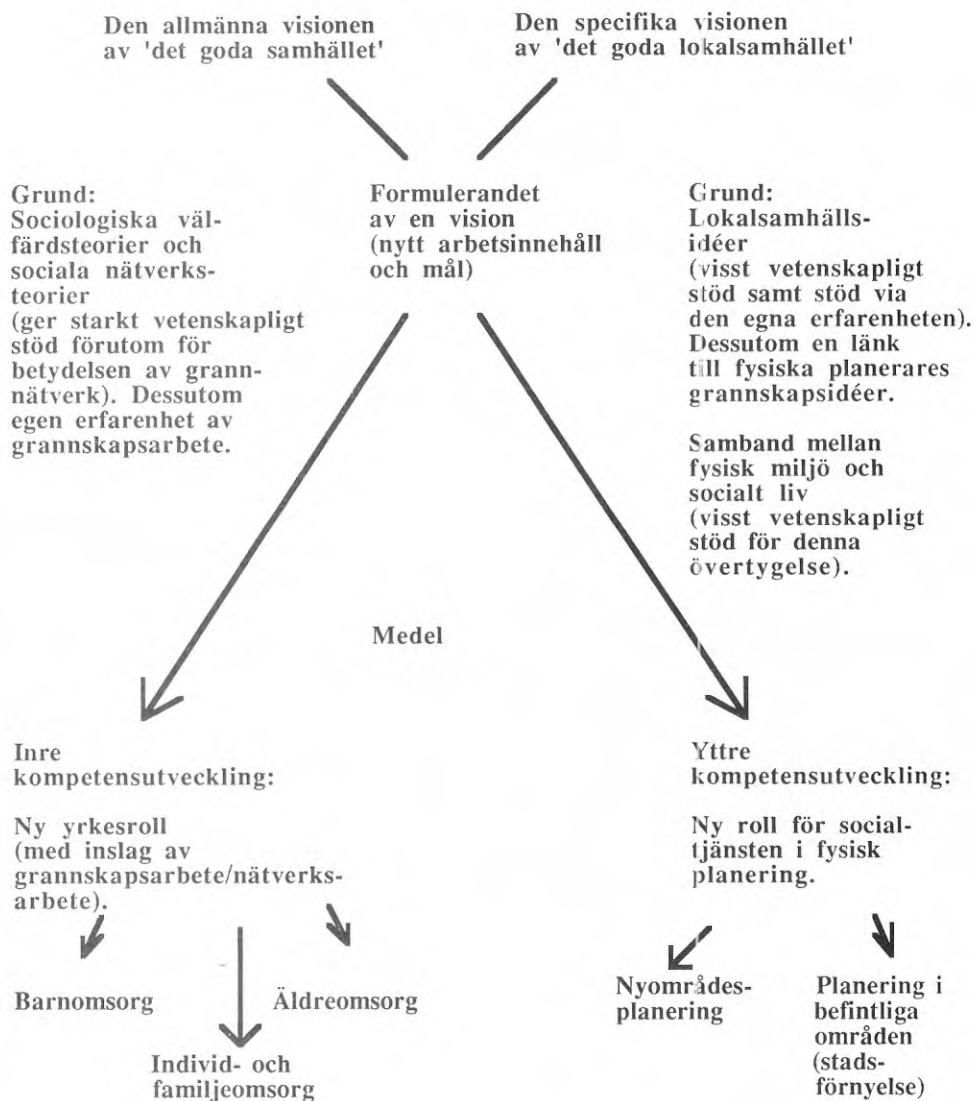
11 Sammanfattning och värdering av studiens resultat

Visionen, uttryckt som att "socialtjänstens roll är att planera för samspel", har sina rötter i grannskapet som planeringsideal och föreställningar om möjligheten av att *planera* för att skapa förutsättningar för sociala nätverk.

Modellens ideologiska innehåll kan beskrivas dels i en mer allmän vision om "det goda samhället" dels i en mer specifik vision om "det goda lokalsamhället". Socialtjänsten i Linköping formulerar genom sin modell en idealbild av ett framtida socialt arbete. En viktig uppgift är att planera för att skapa bättre förutsättningar för sociala nätverk i närmiljön. Inspirationen till detta kommer dels från erfarenhet av socialt arbete, typ fältarbete och grannskapsarbete, dels från teorier om de sociala nätverkens betydelse för människors välbefinnande och möjlighet att hantera situationer med problem eller konflikter. Visionen uttrycker också en föreställning om betydelsen av förebyggande åtgärder för grupper som i ett längre tidsperspektiv kan löpa risk för att institutionaliseras. Dessa erfarenheter leder fram till att man betraktar den fysiska miljön som viktig. Detta blir en drivkraft för att formulera en ny roll för socialtjänsten i samhällsplaneringen och för detta finns det formella stödet i den socialtjänstlag som trädde i kraft den 1 januari 1982.

I stället för att utgå från de människor som har problem, bestämde sig företrädarna för socialtjänsten att utgå från barnomsorgen och äldreomsorgen för att skapa en plattform för sociala nätverk i närmiljön. Knutet till denna strategi fanns möjligheten att utveckla organisationen och arbetsformerna inom den *egna* verksamheten. De allmänna idéerna kring socialt samspel blev viktiga för att utveckla socialtjänstens kompetens i såväl inre (inomorganisatoriskt) som yttre (gentemot andra aktörer) sammanhang. Detta tack vare den speciella roll som socialtjänsten bestämde sig för att försöka utveckla (se figur 11.1, s 204).

"Socialtjänstens roll är att lyfta fram människors vardagsvillkor. Och att planera för dem. Det är det som gäller hela tiden. Det gäller i dag, det gäller i ett nytt område, det gäller i ett gammalt område och där måste vi förfina tekniken." (---) "Vi måste förändra vår egen personals synsätt för vårt arbete. Det är grunden för allt. Kan vi göra det, då kommer samhällsplaneringen. Då får vi ett tryck från medborgarna och våra organisationer som tvingar samhällsplanerarna till ett alternativt tänkande. Och *det* är ju ett gigantiskt mobiliseringsarbete." (ur intervju med socialchefen 8 maj 1987)

Figur 11.1: Illustration av sambandet mellan socialtjänstens vision (mål) och kompetensutveckling (medel), med stöd i olika vetenskapliga traditioner respektive erfarenhet.

11.1 Socialtjänstens olika roller

Socialtjänsten i Linköping har varit ovanligt framgångsrik när det gäller att utveckla en ny roll i samhällsplaneringen i samband med *nyområdesplanering* (typ bostadsområdena Lambohov och Tokarp). I dessa sammanhang har visionen kunnat bidra till att ge socialtjänsten legitimitet i att företräda de boende på planeringsarenan. Detta ger också socialtjänsten en starkare position i en jämförelse med hyresgästföreningen, som oftast framstår som en svag företrädare för de boende i planerings-sammanhang. Socialtjänstens modell för samhällsbyggnad har som en form av mönsterplanering underlättat kommunikationen med andra fysiska planerare. Såväl socialtjänstens *företrädarroll* som den form av mål-medel rationell planering som modellen ger uttryck för, är okontroversiella karaktärsdrag i sammanhang med planering av nya bostadsområden.

Den möjlighet att liera sig med andra fysiska planerare som socialtjänsten i Linköping kunnat använda sig av i samband med nyområdesplanering visar sig emellertid betydligt mer komplicerat och problematiskt när det handlar om *befintliga områden*.

De avsnitt som kallas 'Eftertankar' i kapitel 9 och 10 ger exempel på flera *situationsbundna faktorer* vilka skapade problem för socialtjänsten (typ byte av politisk majoritet). Men händelseförloppen i Övre Vasastaden och Valla ger också möjlighet att säga något mer *generellt* om socialtjänstens möjligheter respektive svårigheter i samband med planering av befintliga områden vilket fallstudierna exemplifierar (se figur 11.2, s 206).

I exemplet *Övre Vasastaden* utgör ambitionen att pröva nya former för ett vidgat boendeinflytande i samband med förnyelsen en grundläggande förutsättning för att ge även socialtjänsten en ny roll. Denna ambition delades av stadsbyggnadskontorets representant och socialtjänstens företrädare. Genom att ge hemtjänstens personal en nyckelroll i den bostads-sociala inventeringen, såg socialtjänsten också möjligheten till en kompetensutveckling av den egna personalen där grannskaps- och nätverksarbete sågs som viktiga aspekter.

I stället för en *kommunikation* med de boende, utvecklades emellertid mötet mellan planerarvärld och boendevärd till en *konfrontation*. Vid de öppna möten i stadsdelen där detta kom till tyligt uttryck, såg hyresgästföreningen sin chans att få en roll som företrädare för de boende för att få 'ordning' på diskussionen. Genom det boendeinflytandeavtal som ingåtts mellan de allmännyttiga bostadsföretagen och hyresgästföreningen, kunde hyresgästföreningen i Övre Vasastaden ingå en allians med AB Stångåstaden. I detta läge blev socialtjänstens roll osäker. På ett sätt kunde man tolka deras roll som företrädare för de boende, där det plötsligt uppstod en klar konkurrenssituation med andra etablerade organisationer vilka gjorde samma anspråk för att legitimera sin roll på planeringsarenan. På ett annat sätt kunde man se försök till att skapa en allians mellan de

	Faktorer med anknytning till de boende	Faktorer med anknytning till övriga aktörer på arenan för fysisk planering
Planerings-sammanhang: nyproduktion (t ex Lambohov)	Modellens vision + Visionen om lokalsamhället kan kännas tilltalande framför allt för de boende som är mer områdesbundna (t ex barnfamiljer och äldre).	++ Visionen för äldreboende (fysisk integration som medel att uppnå social integration) förstärker modellens legitimitet som planeringsmodell och därmed socialtjänstens roll.
	Genomförande + Boendeinflytande kopplas till verksamheten (efter att lokalerna är planerade och byggda). I planeringsskedet blir socialtjänstens 'företrädarroll' okontroversiell.	++ Socialtjänstens modell för samhällsbyggnad är en form av mönsterplanering. Detta underlättar framväxten av ett gemensamt språk med övriga planerare. Följer i stort en etablerad mål-medel rationell planeringstradition inom fysisk planering.
Planerings-sammanhang: stadsförnyelse (t ex Valla, Övre Vasastaden)	Modellens vision - En blandad befolknings-sammansättning, tillhör planerarnas ideal, men är mindre intressant för de boende (exemplet Övre Vasastaden).	+ Visionen för äldreboende gäller även i detta sammanhang, men vissa kompromisser blir nödvändiga (exemplet Valla, Övre Vasastaden).
	Genomförande - - Kommunikationsproblem p g a skilda perspektiv skapar legitimitetsproblem för socialtjänsten som företrädare för de boende. Socialtjänstens roll gentemot de boende blir diffus. Socialtjänsten lyckas inte heller utveckla en alternativ roll som 'aktiverare'. En annorlunda form av planering blir nödvändig, som ger större utrymme för ett mer direkt boendeinflytande.	- - Att frånga modellens renodlade form skapar osäkerhet. Detta medför viss rigiditet i socialtjänstens agerande (exemplet Valla). I detta planeringssammanhang finns behov av att utveckla en annan (mindre mål-medelrationell) form av planeringstänkande. - Legitimitetsproblem uppstår för socialtjänsten som företrädare för sociala mål när det handlar om planering för "normalboende". Socialtjänstens makt-position försvagas (exemplet Valla).

Figur 11.2: Faktorer som bidragit till Linköpingsmodellens framgångar (+) respektive motgångar (-). Dubbla tecken anger en starkare och enkla tecken en svagare betydelse.

Dessa har emellertid inte samma legitimitet att uppträda på planeringsarenan som företrädarna för en mer central nivå i socialtjänstens organisation.

Det finns dessutom ofta ett glapp i kommunikationen mellan socialtjänstens företrädare på olika nivåer i organisationen. Detta beror i sin tur bl a på skilda perspektiv, där fältarbetarna är de som oftast utvecklar den största förståelsen för de boendes vardagsverklighet.

Lipsky (1980) visar att personalen på fältet (av Lipsky kallade "gräsrotsbyråkraterna") ofta kommer i konflikt mellan å ena sidan de människors behov och önskemål som de kommer i kontakt med och å andra sidan organisationens mål. Detta kan leda till att personalen utvecklar överlevnadsstrategier i form av en professionell yrkesroll som främst ligger i linje med organisationens syften.

I samband med planering av nya områden blir socialtjänstens ambition att företräda de boende okontroversiell. I stadsförnyelsesammanhang däremot behövs en modell med större utrymme för mer direkta former av boendeinflytande redan i planeringsskedet.

Detta innebär, att det är endast i stadsförnyelsesammanhang som det uppstår en konflikt kring socialtjänstens expertroll så som den riktar sig mot övriga planerare och de boende.

I exemplet *Valla* försvårades situationen av att det fanns flera olika fastighetsägare, privata respektive bostadsrättsföreningar, som socialtjänsten hade som motpart förutom representanter för stadsbyggnadskontor, fastighetskontor och de boende. I detta exempel uttalade fastighetskontorets företrädare att man inte hade för avsikt att ge socialtjänsten någon särskild roll i kontakten med de boende (som i exemplet Övre Vasastaden). Man strävade inte heller efter att pröva några nya former för ett vidgat boendeinflytande i planeringen. Exemplet *Valla* handlade mer om att pröva idén om en områdesvis förnyelse där de olika intressenterna på fastighetssidan skulle kunna uppnå vissa samordningsvinster och där den sociala omsorgen skulle bli en (viktig) del av områdets service och infrastruktur. Liksom i många andra äldre områden fick socialtjänsten en roll via de lokaler som planerades för den egna verksamheten (äldreomsorgen och barnomsorgen) men däremot gav detta i exemplet *Valla* knappast någon möjlighet för socialtjänsten att skapa en plattform för att kunna påverka förutsättningarna för det sociala livet i området i stort.

Lokaler för äldreomsorg och barnomsorg planerades som en form av kompletteringsbebyggelse, men socialtjänsten fick inte gehör hos företrädarna för fastighetskontoret eller stadsbyggnadskontoret för sin idé om en långtgående fysisk integration mellan de egna verksamhetslokalerna, äldreboendena och annan bebyggelse i området.

Dessa erfarenheter visar på svårigheten att planera utifrån en helhets-syn. Ett holistiskt planeringsperspektiv utgår ofta från en falsk harmoni-syn, där man överser med skillnader i synsätt och målsättning.

Exemplet Valla illustrerar också en viss rigiditet förknippat med socialtjänstens i Linköping modelltänkande som skapar problem när det handlar om att anpassa visionen till en befintlig struktur av hus och människor.

Den strategi som socialtjänsten i Linköping utvecklat för att genomföra sin modell präglas framförallt av en mål-medel rationell planeringsfilosofi. Denna har varit framgångsrik i samband med nyområdesplanering (typ Lambohov) men i stadsförnyelsesammanhang pekar resultaten från förnyelsen av Valla och Övre Vasastaden mot att det behövs en annan strategi, med större flexibilitet samt beredskap att hantera komplexa och oförutsägbara händelseförlopp.

Socialtjänsten som ställföreträdande brukare

I exemplet *Övre Vasastaden* fanns en idé om att använda hemtjänstpersonalen i den bostadssociala inventeringen för att vidga de boendes möjligheter till inflytande. Detta skulle kunna beskrivas som en form av *ny expertroll*, d v s socialtjänsten som *aktiverare*. Det fanns emellertid också en annan ambition bakom förslaget, nämligen att skapa möjligheter till en *inre kompetensutveckling* i form av grannskapsarbete (nätverksarbete).

Den potentiella konflikt som finns inbyggd i socialtjänstens roll som företrädare respektive aktiverare, tycks socialtjänsten knappast medveten om. Att utnyttja hemtjänstpersonalen som *aktiverare* visade sig vara en relativt tandlös strategi, jämfört med andra beprövade metoder typ arbetsboks-förfarande, studiecirklar eller upprättande av lokalkontor i områden som är föremål för förnyelse. Detta är enligt Olsson (1989) exempel på hur de kommunala verksamhetsaktörerna skulle kunna få en starkare ställning i samband med planering i befintliga områden (stadsförnyelse). En annan förutsättning för detta, som Olsson nämner, och som också exemplifieras genom Linköpingsmodellen, är betydelsen av en decentraliserad områdesanknuten organisation. Ju fler *olika* verksamheter som finns utspridda i bostadsområdet, desto bredare bas för socialtjänstens handlingsutrymme. Det innebär också att socialtjänstens kunskap om ett bostadsområde, som visserligen kan vara uppsplittrad på flera händer *sammantaget* kan ge en värdefull bild av områdets sociala struktur och vardagliga liv.

Den allians som fanns i initialskedet i Övre Vasastaden mellan de fysiska planerarna, i detta exempel företrädade fr a av stadsbyggnadskontoret samt Stångåstadens bostadsföretag, bröts som en följd av de boendes protester. Ett problem för socialtjänsten i Linköping kan uttryckas som att deras allmänna samhällsvision riskerar att komma i motsatsställning till lokalsamhällsvisionen i stadsförnyelseplanering. Socialtjänsten företräder i likhet med andra planerare också mer allmänna samhällsintressen, typ blandad befolkningssammansättning för att skapa bättre serviceunderlag. Detta kommer i konflikt med principen om likhet

som en bästa förutsättning för att det ska utvecklas en gemenskap på lokalsamhällets nivå. Denna problematik illustrerar också ett annat dilemma för socialtjänsten som ställs på sin spets just i stadsförnyelsesammanhang. Vilka grupper ska man ta mest hänsyn till, de som bor i området i dag eller de som förväntas bo i området i morgon? Vilken är socialtjänstens viktigaste uppgift, att representera 'alla' människor i ett bostadsområde eller främst vissa (resurssvaga) grupper?

Socialtjänsten agerade inte utifrån en medvetenhet om de konflikter som kan finnas mellan olika grupper eller olika perspektiv. I stället utgick man ifrån en harmonisyn. Detta bidrog till att försvaga socialtjänstens *företrädarroll*. Socialtjänstens representanter framstod inte längre som experter på de boendes vardagsverklighet.

Socialtjänsten som social expert

Exemplet *Valla* påminner på ett sätt om situationen i samband med nyområdesplanering. Socialtjänsten hade inga ambitioner på att inta en aktiverarroll utan nöjde sig med en företrädarroll, och bland de fysiska planerarna (i detta fall företrädda av fastighetskontoret i en allians med stadsbyggnadskontoret) fanns inga ambitioner på att utveckla former för ett *fördjupat* boendeflytande. Läget komplicerades emellertid av den splittrade bilden på fastighetsägarsidan. Här fanns inga möjligheter till allianser för socialtjänsten.

Händelserna vid planeringen av förnyelsen i *Valla* avslöjade också en viss rigiditet i Linköpingsmodellens konstruktion när det gällde att implementera denna i befintlig bebyggelse. Denna fallstudie visar också, liksom Övre Vasastaden, att det rationalistiska planeringstänkande som Linköpingsmodellen utgör ett exempel på, har begränsningar när det gäller att hantera komplicerade händelseförlopp och motstridiga intressen. Detta bidrog till att försvaga socialtjänstens maktposition.

I exemplet *Valla*, kom socialtjänsten inte i första hand att ifrågasättas i sin expertroll, som företrädare för de boende, av motspelarna på den fysiska planeringsarenan. Däremot kom socialtjänstens legitimitet *som expert på sociala problem* att ifrågasättas av de andra 'experterna'

11.2 Modellens tillämpbarhet - en kommentar

En viktig del av min analys är att definiera när en modell för planering och äldreboende, av det slag som Linköpingsmodellen representerar, kan vara tillämpbar, d v s vilka grundvillkor som måste vara uppfyllda för att modellen skall kunna implementeras.

Den första aspekten handlar om i *vilken typ av planeringssituation* som modellen är mest tillämpbar.

Exemplet *Valla*, som illustrerar ett försök att genomföra modellen i samband med stadsförnyelse, avslöjar en osäkerhet hos socialtjänsten när det inte längre handlar om en *modell* (t ex för äldreboende) och strikta

kravspecifikationer. Modelltänkandet är något som underlättar kommunikationen med övriga fysiska planerare.

Exemplet Övre Vasastaden representerar ett försök till utvidgat boendeflytande (d v s definierat som boendeflytande också i planeringen) i samband med förnyelse av ett äldre bostadsområde. I stället för en dialog med de boende blev det emellertid en konfrontation.

Formulerat litet tillspetsat, visar dessa exempel att modellens *optimala* förutsättningar för genomförande innebär att varken hus eller människor får finnas för att modellen skall kunna fungera fullt ut.

Den andra aspekten handlar om i vilket *tidsperspektiv* modellen kommer bäst till sin rätt. Vad Linköpingsmodellen som modell för äldreboende kan komma att betyda ur ett integrationsperspektiv för *framtiden* kan man inte uttala sig om utifrån Lambohovsrapporten. Man kan bara spekulera i vad det kan komma att betyda om pensionärerna i service-lägenheterna i större utsträckning än vad som är fallet idag, kan rekryteras från bostadsområdet Lambohov istället för ifrån vitt skilda delar av kommunen. Dessutom skulle dagcentralerna kunna få större betydelse som kontaktpunkter i området i takt med att befolkningen åldras, ifall modellen når upp till målsättningen att samtidigt underlätta för gamla människor att bo kvar i sina egna lägenheter. Kanske är det så, att Linköpingsmodellens verkliga styrka som en modell för äldreboende först kommer att visa sig i ett längre tidsperspektiv? I så fall blir den typ av planering som Linköpingsmodellen representerar, och som befrämjar kontinuitet och långsiktig framförhållning, viktig som förändringsstrategi.

Ett exempel på anpassning av modellen till nya krav (delvis som en följd av en ny tidsanda) är en starkare betoning av boendeflytande (i form av 'brukarråd') som framhävs i beskrivningar av modellens fortsatta implementering i nya bostadsområden. Kanske kan socialtjänsten med denna utgångspunkt utveckla en ny roll som 'aktiverare'?

En tredje aspekt är *ekonomisk*, och den är viktig i dagens tidsanda som präglas av en skepsis mot värdet i en fortsatt expansion på den offentliga sektorns område. Samtidigt ökar emellertid behovet av insatser inom äldreomsorgen varvid boendets betydelse har fått en allt större uppmärksamhet. Denna situation snarare ökar än minskar behovet av planering.

Två orsaker har bidragit till att socialtjänsten i Linköping med sådan effektivitet har kunnat bygga ut och sprida olika delar av sin modell i kommunen som helhet.

Socialtjänsten i Linköping utvecklade sin modell tidigt (på 70-talet) och startade med en utbyggnad när det fortfarande fanns ekonomiskt utrymme. Principen om att utveckla modellen inom 'givna ekonomiska ramar' utan extra tillskott gjorde att socialtjänsten lättare fick gehör för sina idéer hos politikerna, vilket bidrog till att initialt få fart på utbygganden. Senare har denna uppbyggnad i viss utsträckning kunnat underlätta för socialtjänsten att anpassa äldreomsorgsmodellen till en stramare samhällsekonomisk situation. En del av initialkostnaderna kunde

också uppvägas av lokalmässiga samordningsvinster mellan barn- och äldreomsorgen.

Man kan se Linköpingsmodellen som en "högkonjunktursmodell" därför att de ekonomiska ramarna då modellen utvecklades överhuvudtaget var vidare än de är i dagsläget. Nya ekonomiska realiteter ställer emellertid krav på en utvidgning av samverkan i planeringen som ett sätt att uppnå ännu större samordningsvinster. Detta verkar socialtjänsten ha insett och man har nu inlett försök med att utveckla en ny version av modellen i samverkan med fritidsförvaltningen, kulturförvaltningen och skolförvaltningen. En annan anpassning till kärvare ekonomiska villkor innebär förslag till krympta kvadratmeterytor i gemensamhetslokaler och servicelägenheter.

Inför den vårdpolitiska reform, som innebär att kommunen från 1 januari 1992 övertar huvudansvaret för vården och omsorgen om de äldre (förutom akutsjukvården) kommer Linköping eventuellt att befinna sig i en mer fördelaktig situation jämfört med många andra kommuner. Detta därför att socialtjänsten där lyckats med att bygga upp en decentraliserad och småskalig organisation för äldreomsorgen i syfte att skapa förutsättningar för en mer flexibel resursanvändning.

Kostnaderna för att bygga upp en decentraliserad organisation i initialskedet kan uppvägas av en effektivare användning av givna resurser i driftsskedet. Detta gäller såväl lokaler som personal, där det senare är det som kostar mest på sikt.

Visionen (uttryckt som att "socialtjänstens roll är att planera för samspel"), kan förefalla 'omodern' i en ny tidsanda som präglas av en misstro mot den svenska modellens offentligstyrda välfärdsstänkande. När det gäller gamla människor kan emellertid denna vision av närmiljöns sociala betydelse fortfarande anses aktuell. Kvarboende, närservice och småskaliga alternativ av institutionsboende är aspekter som ingår i ett nutida och i hög grad aktuellt program för äldreomsorg och äldreboende.

I nuläget, då ekonomiska argument väger tyngre än på länge, kan man även ha anledning att ställa sig frågan om visioner och ideologier har spelat ut sin roll som styrmedel i planeringen. Samtidigt tillhör emellertid målstyrning och engagemang det koncept som framhävs före detaljreglering som ett sätt att öka motivation och effektivitet i organisationer.

För vård- och omsorgsproducerande organisationer kommer dessutom aldrig *rent kostnadsmässiga* överväganden att vara en viktig vägledande princip. Det som har betydelse för hur effektiviteten värderas i denna typ av organisationer är istället vilken grad av legitimitet organisationen kan få för sin policy hos allmänheten, bland politiker och andra beslutsfattare. Bedömningar av vårdkvalitet och ekonomisk effektivitet måste alltid göras i förhållande till relevanta mål. I detta sammanhang blir det ideologiska innehållet en viktig legitimitetsskapande faktor.

Housing and care - Care for housing

Analysis of a model for the participation of the social services in physical planning linked to a vision for housing for the elderly

Summary

Background

Since the 1930's in Sweden a link has existed between housing policy and social policy. This includes care of the elderly, and is part of the Swedish welfare model, which contains elements of the art of social engineering and of planning optimism. This background paved the way for the growth of the model for social care which was developed in the municipality of Linköping, a medium-sized city south of Stockholm, and which thus is called the Linköping Model. What helped the model grow was an expansion of the public sector. Early in this expansion, when growth was still economically possible, the social services in Linköping started to enlarge their care of the elderly. Another contributing factor was the new Law on the Social Services which went into effect in January, 1982. The existence of this law provided a formal legitimacy to another aspect of the Linköping Model, i.e., a vision in which the social services play a more prominent role in physical planning on the local level.

The *ideological content* of the model can be described partly as a general vision of "the good society", and partly as a specific vision of "the good community". Regarding care of the elderly, the latter vision has been of particular relevance due to the trends towards decentralization, de-institutionalization and remaining at home that the development of social care has been following both ideologically and politically: these trends have highlighted the importance of the social infra-structure more and more. Part of this vision is an ambition to "plan for (social) interaction" as the social services' spokesmen formulate it. This should not be interpreted as an ambition to plan the social network, but rather to improve the conditions for it on a neighborhood level.

Concerning care of the elderly, the Linköping Model is characterized by a small-scale, decentralized form of living providing care and service possibilities within the framework of an organization which permits great flexibility. One important principle is to physically and functionally integrate housing for the elderly and pre-school activities. This can be

done through shared facilities like woodcrafts rooms and the gymnasium and through coordinated organization, e.g., eating lunch together in the Day Center's dining room. It is hoped that this will reduce age segregation and help senior citizens break out of social isolation. Another aim directed at the same spirit of integration is the desire to build service apartments and regular apartments together, preferably in the same building complex.

An examination of the attempt to use the Linköping Model as a model for housing for the elderly and for the participation of the social services in social planning in connection with urban renewal is reviewed in Part 2 of the study. This constitutes the empirical part of the work, and also includes parts of a report which was published in Swedish in 1987 (Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1991, *Social Care and Local Networks*, National Council of Building Research, Stockholm), which in turn is an evaluation of the implementation of the Linköping Model in planning Lambohov, a new suburban housing area in Linköping.

Aim

The aim of this study is *first* to put the Linköping Model in its chronological (ideological) and theoretical context (which is discussed as basic elements and foundations in Chapter 4, and as scientific support, based on the theories of social networks and some sociological welfare models, in Chapter 5 of Part 1). Based on my understanding of the area and aided by the study I made earlier (the so-called Lambohov Report), I also intend to discuss what the social services are considered to have achieved in a newly-developed area. (This result is described in connection with the presentation of the model in Chapter 2 and in a description of the background of the growth and diffusion of the model in Chapter 3)

Secondly this study is intended to examine more in detail and to analyze an important part of the application of the model, namely the participation of the social services in the physical planning process in another context: in part a *different planning context*, that is, planning for rehabilitation of older residential areas (urban renewal), in part a somewhat new *ideological context*, influenced by the winds of change which more concretely put the emphasis on user influence, and have a stronger relation to care of the elderly. The background of this analysis is given in the second part of this work, in the reported case studies in Chapters 9 and 10. The analysis is reported on in Chapter 6 (in the first section) and in a more general discussion and evaluation of the results of the study in Chapter 11 (in the final, third, part).

The basis of this analysis is theories about planning. One major concept is 'social planning', others, to which I relate my analysis, are 'strategy' and 'legitimacy'. The aim of the analysis is to define what comprises the

strengths and weaknesses (risks) in a type of planning such as the Linköping Model. The value of such an analysis is that it can contribute further knowledge about the possibilities of the social services to develop a type of planning which acts as a strategy for change in future housing for the elderly.

Results and conclusions

Through its model, the social services in Linköping articulate a vision of future social work. An important task is to plan so as to create better conditions for neighborhood social networks. The inspiration for this planning came both from practical experience gleaned through field and 'neighborhood' work, and from theories concerning the importance of social networks for people's well-being and how they can deal with situations regarding problems or conflicts. As a result, people have become aware of the physical environment and the directions of its development as important aspects. This awareness acts as a driving force towards formulating a new role for the social services in social planning; formal support is evidenced in the Law on the Social Services, effective January 1, 1982.

Instead of using people with problems as their starting point, the directors of the social services in Linköping decided to begin with those institutions which work with *all* the people, i.e., child care and care of the elderly, in creating the groundwork for social networks in the immediate neighborhood. The possibility of developing the organization and work forms within their own area was part of this strategy.

Theories on the importance of social networks create a scientific support which helps to boost the legitimacy of the social services as qualified representatives for social aspects in the planning arena. This support is also a tool which influences how the vision itself is formed as well as the formulation of the concrete demands made on the physical design. For the former, the scientific knowledge contributes to professionalization in its *external* sense, that is, in relation to other actors who also claim to have profession competence in the field. For the latter, this knowledge heightens professionalization in its *internal* sense, that is, in a development of work methods and meaning. This present study focuses on the external professionalization.

When the Linköping Model was designed, the social services did not perhaps have a very broad *scientific* basis for claiming that the physical environment was significant or that neighbors constitute an important part of people's social networks. They did however have knowledge based on experience of the inhospitable suburban residential areas which sprang up in the 1970's and which came to be characterized by a lack of both communal facilities and a sense of community. The idea that these problems could be solved or at least mitigated by means of physical

planning was attractive to the more radical physical planners (architects) who had an education and a tradition in which the concept of 'neighborhoodness' was included as a planning ideal.

The collaboration between architects and social workers in Linköping has been facilitated by the fact that the social services have created a planning ideology which shares many aspects with the established tradition within physical planning. This has also strengthened the chances of the social services to develop a new role which allows them to represent *all* the people, not just certain groups. There is support in the Law on the Social Services for such an extension of the services' areas of responsibility. The collaboration has also been aided by the fact that the social services were able to present their vision of the "good neighborhood" visually in a 3-dimensional "model for social architecture" (see the figure). In this way the social services in Linköping have come closer to the language and the way of thinking about planning that the physical planners use.

An analysis of the role of the social services in Linköping from the point of view of external professionalization, that is, in relation to other actors in the physical planning arena, indicates that the model has had the greatest success in connection with new construction (planning of new areas).

The social services as social planners must attempt to achieve a balance somewhere between the others actors in the planning arena and the residents. This role varies according to whether it concerns new construction or urban renewal. In connection with the planning of new areas, the social services can develop a professional perspective (as experts in social competence), while for urban renewal projects they must adopt an amateur perspective in order to come closer to the *residents* (where the social workers' ambition to appear as "one of the guys" perforates the role of experts). The social services in Linköping express the desire to develop both these perspectives into a new role in connection with social planning. The model they have developed however seems to be better suited for a more professionally oriented planning.

In planning new areas, the social services' ambition of representing the residents is uncontroversial. On the other hand, urban renewal requires a model with greater leeway for more direct forms of resident influence already from the planning stage, where the role of the social services becomes more than that of just an "advocate".

This means that in the Linköping example, it is only in contexts of urban renewal that a conflict revolving around the expert role of the social services arises, as both other planners and residents are involved. This conflict is made worse by the fact that the field workers (in my example the home service staff - the people who help residents in their homes), who have the most contact with the residents, are not the same people who appear in the planning arena. The idea was to try a new form of extended resident influence in planning using the home service

personnel. They conducted interviews with the residents within the framework of residential-social statistics. However a gap in communication often exists among people from the various levels of the social services organization, caused by different perspectives. The field workers are the ones who most often have the greatest understanding of the everyday life of the residents.

When attempts are made to admit the residents themselves to the planning arena, a conflict arises between the residents and both the social services representatives and the other physical planners. This is due again to different perspectives, where the residents (in my example, the elderly) defend and protect what they already have, the existing network, in a more short-term perspective. The planners on the other hand think in more long-range terms and take more consideration of the various groups and interests. For example, for them renewal measures which can lead to a more all-round population composition and which aim at insuring a commercial infrastructure become important planning goals.

The strategy which the social services in Linköping developed in order to realize their model is notable above all else for a means-and-end rational planning philosophy. This has been successful in connection with planning new areas (of the Lambohov type) but regarding urban renewal, the results from the examples given in this work indicate the need for a strategy with greater flexibility and more ability to handle complex and unpredictable events.

A comment concerning the applicability of the model

An important part of my analysis is to define when a model for planning and housing for the elderly of the Lambohov type can be applicable: that is, which basic conditions must be fulfilled to allow implementation of the model.

The first aspect concerns in *which type of planning situation* the model is most applicable.

One of my empirical examples, which illustrates the attempt to realize the model in connection with urban renewal, reveals an insecurity on the part of the social services when they are no longer dealing with a *model* (e.g., for housing for the elderly) and strict, specific demands. Model-thinking is something which facilitates communication with other physical planners.

The other empirical example represents an attempt to achieve increased resident influence (that is, defined as resident influence also in planning). Instead of a dialogue with the residents, however, it became a confrontation.

Although somewhat exaggerated, it can be said that these examples show that the model's *optimal* prerequisite for achieving the aims is the absence of both houses and people.

The other aspect concerns in which *time perspective* the model is at its best. The import of the Linköping Model for housing for the elderly concerning the integration perspectives for the *future* cannot be determined on the basis of the Lambohov Report. One can only speculate on what it might mean if senior citizens in service flats could be recruited to a greater extent than occurs today from the Lambohov residential area instead of from wide-spread sections of the municipality of Linköping. Furthermore, could the day centers gain greater importance as meeting points in the area in pace with the aging of the population if the model simultaneously achieves the aim of making it easier for elderly people to go on living in their own flats. It is perhaps possible that the real strength of the Linköping Model as a model for housing for the elderly will first appear in a longer perspective. In that case the type of planning represented by the Model, and which promotes continuity and long-range planning becomes important as a strategy for change.

A third aspect is economic, an important element when considering contemporary values, marked by a scepticism concerning the worth of a continued expansion in the public sector. At the same time, however, the need for measures within care of the elderly increases, at which point the importance of how one lives gains greater and greater attention. This situation increases rather than decreases the need for planning.

Two factors have allowed the social services in Linköping to build up and spread their model to the various section of the municipality with such efficiency.

The social services in Linköping developed their model early (in the 1970's) and started with an expansion when there were still economic possibilities. The principle of developing the model within a 'given economic framework' without extra supplements made it easier for the social services to win the ear of the politicians, which led to an initial spurt in the expansion. Later on, this principle made it easier to a certain extent for the services to adapt the care of the elderly model to a more restricted social-economic situation.

One can consider the Linköping Model an 'economic boom model' since the economic framework that existed when the model was developed was broader than it is today. New economic realities create demands for an expansion of collaboration on planning as a way of reaping even greater awards from this coordination. The social services seem to have been aware of this, and one had now begun attempts to develop a new version of the model in conjunction with the board of recreation, the cultural administration and the school administration.

Faced with a care and welfare reform which means that as of January 1, 1992 the municipality will take the main responsibility (not shared as before with the Landstinget, which in Sweden constitutes a middle level

between the State and the municipality) for the care and welfare of the elderly (apart from acute medical care), Linköping can find itself in a better situation than many other municipalities. The reason for this is that the social services there have succeeded in building up a decentralized and small-scale organization for the care of the elderly aimed at creating conditions for a more flexible use of resources.

The vision (expressed as "the role of the social services is to plan for social networks") can sound 'old-fashioned' to our modern ears, influenced as we are by a suspicion of the Swedish model's publicly controlled welfare ideology. As far as the elderly are concerned however this vision of the social importance of neighbors can still be considered relevant. Living at home, having neighborhood service and small-scale alternatives to institutional living are aspects which belong to a current and extremely pertinent ideology concerning care of and housing for the elderly.

At the present time when economic factors weigh more heavily than ever before, one can even have reason to ask oneself if visions and ideologies have outlived their roles as controlling factors in planning. At the same time however aiming at goals and involvement come before detail organization as methods advocated as a way of increasing motivation and effectiveness in organizations.

For organizations producing care and welfare, *purely* financial considerations will never become an important guiding principle. What is significant for how the effectiveness is evaluated in these types of organizations is instead which degree of legitimacy the organization can get for its policy from the public and among politicians and other decision-makers. Judgements of the quality of the care and economic effectiveness must always be made in relation to relevant goals. In this context the ideological contents become an important legitimacy-creating factor.

The social services in Linköping illustrate with their model the vision that if care is linked with housing, then the results will be care for housing.

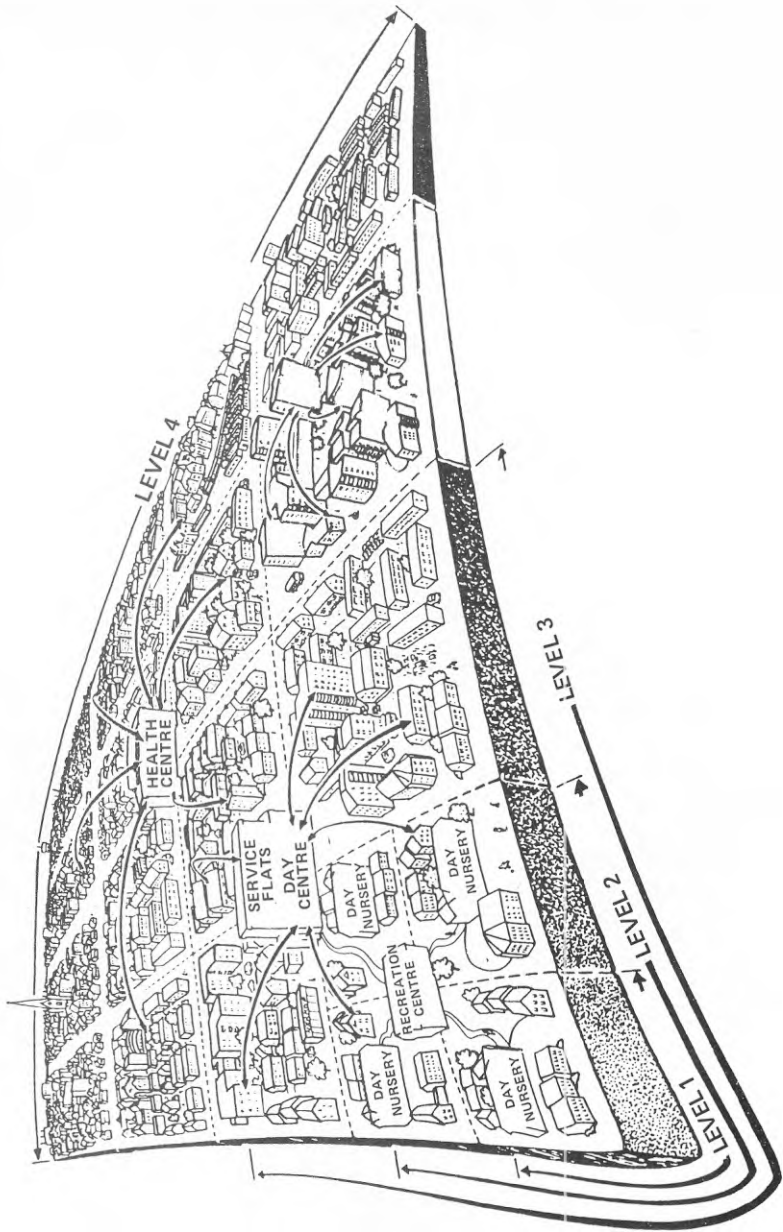

Figure: The social services model for social architecture in the municipality of Linköping

(copyright Stefan Sandstedt)

Referenser till litteratur

Adams, R G, Blieszner, R, 1989. *Older Adult Friendship: Structure and Process*. Sage Publications, London.

Allardt, E, 1975. *Att ha, att älska, att vara: Om välfärd i Norden*. Argos förlag, Lund.

Andersson, N, 1979. "Grannskapsrelationer" i Lindberg, G (red), *Urbana processer*. Gleerups bokförlag, Lund.

Andersson, T, 1982a. "De äldres bästa och kommunens möjligheter - nu och i framtiden" i *De äldre i samhället*, SOA-projektet, Socialstyrelsen, Stockholm.

Andersson, T, 1982b. "Socialtjänstens roll i samhällsplaneringen är att skapa förutsättningar för samspel: Underlag för föredragning/inledning vid arkitektmötet oktober 1982, Stockholm", Socialförvaltningen i Linköpings kommun (Stencil).

Andersson, T, 1985a. "A New Form for Common Needs: Re-evaluation and Openness in the Social Services" i *PLAN International 1985*, s 128-138.

Andersson, T, 1985b. "Social Welfare as Network Builders" i *PLAN International 1985*, s 68-71.

Andersson, T, 1986. "Gemensamma behov i ny form: Om omprövning och öppenhet inom social verksamhet". (Översatt och reviderad version av artikel i *PLAN International 1985*, s 128-138, Stencil).

Andersson-Brolin, L, 1977. "Kan man planera för förankring", *PLAN*, nr 2-3, s 104-109.

Arnell-Gustavsson, U, 1983. *Blanda eller utjämna? Om strategier mot boendesegregation*. Statens institut för byggnadsforskning M83:33, Gävle.

Aubert, V, 1974. *Socialt samspel*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.

Beckman, S, 1982. *Kärlek på tjänstetid: Om amatörer och professionella i vården*. Arbetslivscentrum, Stockholm.

Berkman, L, Syme, L, 1979. "Social Networks, Host Resistance and Mortality: A Nine-Year Follow-Up Study of Alameda County Residents", *American Journal of Epidemiology*, Vol 109 (s 186-204).

Bertilsson, M, 1987. *Slaget om det moderna*. Symposion, Stockholm/Lund.

Björnberg, U, Henriksson, L, Olsson S, 1979. *Sociala aspekter på bostadssanering: En kunskapsöverblick 1979*. Byggnadsforskningsrådet R114:1979, Stockholm.

- Blomberg, I, Eisenhauer E, 1976. *Varsam ombyggnad*. Byggforskningsrådet R7:1976, Stockholm.
- Bohm, K, 1985. *Med- och motborgare i stadsplanering: En historia om medborgardeltagandets förutsättningar*. Liber förlag, Stockholm.
- Bohm, K, Lilja, E, 1986. *Socialektorns medverkan i samhällsplanering - fyra föreläsningar*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Meddelande 1986:1, Stockholm.
- Bostadsdepartementet, 1983. *Bättre bostäder: Ett 10-årigt förnyelse- och underhållsprogram (Rot-program)*. Ds Bo 1983:2, Stockholm.
- Bostadsdepartementet, 1984. *Boendesegregationens utveckling i Sverige under efterkrigstiden*. Ds Bo 1984:4, Stockholm.
- Bostadssanering: Problem och forskningsbehov*, 1974. Byggforskningsrådet R63:1974, Stockholm.
- Bourestom, N, Pastalan, L, 1981. "The Effects of Relocation on the Elderly: A reply to Borup, J H, Gallego, D T & Haffernan P G", *The Gerontologist*, Vol 21, No 1, s 4-7.
- Bröchner, T, 1989. "Samverkansteman i Fröslundaprojektet: Allmän del", avsett ingå i rapport från Fröslundaprojektet (från Hyresbostäder i Eskilstuna) till Boendeservicedelegationen.
- Butler, A, 1983. "Integration or Segregation: Housing in Later Life", i *Elderly People in the Community: Their Service Needs. Research Contributions in the Development of Policy and Practice*. Her Majesty's Stationery Office, London.
- Bäck-Wiklund, M, Lindfors, H, 1974. *Lokalsamhället som livsform: Idé och verklighet*. Samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet.
- Cronberg, T et al, 1979. *Bygga och bo på kvinnors villkår*. Rapport från en konferens i Kungälv 4-6 maj 1979. Nordiske kvinnors bygge- och planforum.
- Dahlgren, L, Khakee, A, 1990. *Värderingar i samhällsplaneringen*. Byggforskningsrådet T16:1990, Stockholm.
- Danermark, B, Ekström, M, 1990a. "Relocation and Health Effects on the Elderly: A Commented Research Review", *Journal of Sociology and Social Welfare*, Vol XVII, No 1, s 25-49.
- Danermark, B, Ekström, M, 1990b. "Rosta i Örebro: Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i samband med ombyggnaden av stjärnhusen i Rosta" i Vidén, S et al (red), *Bättre bostadsförnyelse: Sammanställning och slutsatser av 19 FoU-projekt*. Boverket/Allmänna förlaget, Stockholm.
- Daun, Å 1982. *Egennyttan och det sociala medlemskapet*. Tidens förlag, Stockholm.

- Daun, Å, 1974. *Förortsliv: En etnologisk studie av kulturell förändring*. Prisma, Lund.
- Daun, Å, 1985. "Hur fungerar våra bostadsområden?" i *Forskare om samhälle, välfärd och boende*. Byggforskningsrådet T5:1985, Stockholm.
- Daun, Å, 1988-09-20. "Socialtjänsten". Institutet för folklivsforskning, Stockholms universitet (Stencil).
- Dergalin, I, Engström, C-J, 1988. *Kan stadsförnyelse planeras?* Byggforskningsrådet T7:1988, Stockholm.
- Edebalk, P G, 1988. "Det billiga hemmaboendet" i Anderson, P (red), *Hemtjänsten på 2000-talet*. Meddelanden från socialhögskolan, Lund, 1988:7.
- Ej till salu*, 1981. Utgiven av en arbetsgrupp inom Statens ungdomsråd, Stockholm.
- Ekström, M, 1989. *Konflikt, samverkan och boendeflyttande: Erfarenheter från ett utvecklingsarbete i samband med ombyggnaden av stjärnhusen i Rosta*. Gruppen för stadsmiljöforskning, Högskolan i Örebro.
- Ekström, M, Danermark, B, 1991. "An Interactive and Generative View of Power - and a Case of Swedish Urban Renewal", accepterad för publicering i *Scandinavian Housing and Planning Research*.
- Ekvall, G, 1990. "*Dé bästa en har*": 28 göteborgare 81-82 år gamla, om hem och miljö på äldre dar. Avdelningen för bostadsplanering, BoACTH R4:1990, Arkitektursektionen, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Eriksson, I, 1987. *Rot och makt: Rapport från ett demonstrationsprojekt*. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.
- Eriksson, I-L, 1984. "Är det bra med vårdlag?", *Läkartidningen*, Vol 81, nr 44, s 4006-4007.
- Eriksson, R, 1977. "Social förankring en välfärdsdimension", *PLAN*, nr 2-3, s 93-103.
- Faludi, A, 1973. *Planning Theory*. Pergamon Press, Oxford.
- Fischer, C (ed), 1977. *Networks and Places - Social Relations in the Urban Setting*. Free Press, New York.
- Flemström, C, Ronnby, A, 1972. *Fallet Rosengård*. Prisma, Stockholm.
- Franzén, M, Sandstedt, E, 1981. *Grannskap och stadsplanering: Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige*. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Friskvård för hus, hem, kropp och själ*, 1988. Stiftelsen Vadstena Forum för Samhällsbyggande (Skrift II, 1988), Vadstena.

- Gillwik, L, 1975. *Sociala aspekter på bostadssanering*. Byggforskningsrådet R13:1975, Stockholm.
- Gottlieb, B H, (ed), 1981. *Social Networks and Social Support*. Sage Studies in Community Mental Health, Sage Publications, Beverly Hills.
- Granovetter, M, 1973. "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology*, Vol 78, nr 6, s 1360-1380.
- Granovetter, M, 1982. "The Strength of Weak Ties: The Network Theory Revisited" i Marsden, P V, Lin, N (eds), *Social Structure and Network Analysis*. Sage Publications, Beverly Hills.
- Grönwall, L, Nasenius J, 1981. *Socialtjänstens mål och medel: Motiv och lagar*. Berglings Förlag, Arlööv.
- Gullestad, M, 1986. "Hverdagslivet som symbol: En fortolkning av norsk samtidskultur", *Nytt Norsk Tidsskrift*, nr 4, s 25-34.
- Gustavsson, B-O, 1985. *Planering och välfärd för äldre: En sociologisk analys av planeringsmodeller och välfärdsuppfattning inom den kommunala äldreomsorgen*. Institutionen för samhällsvetenskap (sociologi), Högskolan i Karlstad.
- Habermas, J, 1979. *Legitimation Crisis*. Heinemann, London.
- Habermas, J, 1984a. *Borgerlig offentlighet*. Arkiv förlag, Lund.
- Habermas, J, 1984b. *The Theory of Communicative Action (Volume One): Reason and the Rationalization of Society*. Beacon Press, Boston.
- Hallberg, A-L, 1977. *Saneringsforskning med utgångspunkt från samhällets mål om ökad jämlikhet*. Byggforskningsrådet R1:1977, Stockholm.
- Healey, P, Mc Dougall, G, Thomas, M J, 1982. "Theoretical Debates in Planning: Towards a Coherent Dialogue" i Healey, P (ed), *Planning Theory. Perspectives for the 80's*. Pergamon Press, Oxford.
- Heijl, M, Hurtig, E, Schultz, S, 1988. *Sanna bevarat och förnyat - förnyelse av ett bostadsområdet från 40-talet*. Bostadsplanering, Arkitektursektionen, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg.
- Henning, C, 1985. "Från separation till integration - mot en normalisering som planeringsprincip inom den offentliga äldreomsorgen", Tema H, Linköpings universitet (stencil).
- Henning, C, 1988a. *Helheten är mer än summan av delarna: Om kvalitativ forskning och fallstudier som metod*. Tema H, Meddelande 1988:2, Linköpings universitet.

Henning, C, 1988b. "Finns det en bro mellan gårdag och morgondag? Några röster inför förnyelsen av Fröslunda". Uppsats till Boendeservicedelegationen, Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds universitet. (Ingår i dokumentation från Fröslundaprojektet, Eskilstuna.)

Henning, C, Krantz, B, 1985. "Projektet Social planering i stadsförnyelsen - precisering av teoretiska utgångspunkter och frågeställningar", Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds universitet (stencil).

Henning, C, Lieberg, M, 1983. *En öppnare förskola - utopi eller möjlighet?* Byggnadsforskningsrådet R59:1983, Stockholm.

Henning, C, Lieberg, M, Palm Lindén, K, 1982. "Närmiljö och boendegemenskap - utvärdering av en modell för integrerad social omsorg i bostadens närmiljö", Kompletterande projektbeskrivning 1982-03-01, Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds universitet (stencil).

Henning, C, Lieberg, M, Palm Lindén, K, 1987. *Boende, omsorg och sociala nätverk: Kommunal omsorg i närmiljön.* Byggnadsforskningsrådet T3:1987, Stockholm.

Henning, C, Lieberg, M, Palm Lindén, K, Pedersen, B, 1983. *Närmiljö, omsorg och sociala nätverk. Del 1: Bostadsområdet Lambhov.* Byggnadsfunktionslära R1:1983, Arkitektursektionen, Lunds universitet.

Hirdman, Y, 1989. *Att lägga livet till rätta.* Carlsson förlag, Stockholm.

Hirsch, B J, 1981. "Social Networks and the Coping Process: Creating Personal Communities" i Gottlieb, B (ed), *Social Networks and Social Support.* Sage Studies in Community Mental Health, Beverly Hills.

Hirschman, A, 1970. *Exit, Voice and Loyalty.* Harvard University Press, Cambridge MASS.

Hjärne, L et al, 1983. *Stenby - planering, hushåll och bostäder.* Statens institut för byggnadsforskning, Gävle (Arbetsrapport).

Hjärne, L, 1984. *Stenbyborna om Stenby: Redovisning av en enkätundersökning.* Statens institut för byggnadsforskning, Gävle (Arbetsrapport).

Hjärne, L, 1985. "Att bygga för gemenskap, en myt eller ...?" i *Forskare om samhälle, välfärd och boende.* Byggnadsforskningsrådet T5:1985, Stockholm.

Holm, P, 1985. "Swedish Planning 1945-1985: Ideology, Methods and Results" i *PLAN International 1985.*

Holter, H, Kallenberg, R (red), 1982. *Kvalitativa metoder i samfunnsforskning.* Universitetsforlaget, Oslo.

Jacobson, T, 1988-09-07. "Sociala tjänster i samhällsplaneringen - om remissvar över socialstyrelsens förslag till allmänna råd". Rapport till Socialstyrelsen, Stockholm (Stencil).

- Jacobson, T, 1991. *Välviljans förtryck*. Arkiv förlag, Lund.
- Jacobson, T, Danermark, B, 1988. *Kommunal bostadspolitik och segregation*. Byggnadsforskningsrådet R5:1988, Stockholm.
- Jansson, S, 1984. *Nya grannar: Om livet i pendlarsamhällen*. Liber förlag, Stockholm.
- Karlsson, A, 1991. *Om strategi och legitimitet: En studie av legitimitetsproblematiken i förbindelse med strategisk förändring i organisationer*. Lund Studies in Economics and Management, Lund University Press, Lund.
- Kjellén, B, Söderman, S, 1980. *Praktikfallsmetod*. Liber förlag, Stockholm.
- Knutsson, K, 1985. "Local Government in Sweden" i *PLAN International 1985*, s 21-28.
- Kommunala bostadsförsörjningsprogram 1980-84: Lag, förordning, föreskrifter, kommentarer - redovisning*, 1979. Bostadsstyrelsen, Stockholm.
- Koskenvuo, M et al, 1980. "Differences in Mortality from Ischemic Heart Disease by Marital Status and Social Class", *Journal of Chronic Diseases*, Vol 33, nr 2, s 95-106.
- Krantz, B, 1989. "The Relative Significance of Form: Two Case Studies of Housing Experiments in Sweden", The Department of Building Function Analysis, School of Architecture, University of Lund.
- Kugelberg, C, 1983. "'Grannskapet' i de splittrade relationernas tid", *Sociologisk forskning*, nr 3-4, s 57-73.
- Källtorp, O, 1983. *Stadsförnyelse - mål, metoder och erfarenheter av planering*. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.
- Källtorp, O, 1984. "Makten och inflytandet över förnyelsen", *Byggnadsforskning*, nr 7, s 12-14.
- Källtorp, O, 1987. *Makt och inflytande i förnyelsen - exemplet Bryggaren i Falun*. Statens institut för byggnadsforskning, SB:3, Gävle.
- Lauri, I, 1982. *Hur står det till i bostadsområdet? En skrift om bostadssociala inventeringar*. Bostadsstyrelsen, Socialstyrelsen, Statens planverk, Liber Allmänna förlaget, Stockholm.
- Lekare, K, 1989. "Projektet boendeintegrationens effekter på grannkontakter". Projektbeskrivning till Byggnadsforskningsrådet. Institutionen för sociologi, Högskolan i Örebro.
- Lieberg, M, Engström, C-J, 1987. *Föräldrakooperativa daghem - den tredje vägen inom barnomsorgen*. Institutionen för byggnadsfunktionslära, Lunds Universitet/Byggnadsforskningsrådet/Kooperativa institutet, Södertälje.

- Liedman, S-E, 1984. "Om ideologier" i *Om ideologier och ideologianalys*. Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Göteborgs universitet.
- Lilja, E, 1989. *Välfärdsskapandets dilemma: Om människan och hennes behov i kommunal socialvårdspolitik*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Avhandling 7, Stockholm.
- Liljeström, R, 1981. *Arbetarkvinnor i hem-, arbets- och samhällsliv*. Tidens förlag, Stockholm.
- Liljeström, R, Jarup, B, 1983. *Vardagsvett och vetenskap i vårdarbete*. Svenska kommunalarbetsareföbundet, Stockholm.
- Lindholm, K, Saeterdal, A, 1983. *Integrering av erfarenheter från sociala sektorn i samhällsplaneringen*. Rapport 1983:9, Nordplan, Stockholm
- Lipsky, M, 1980. *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russel Sage Foundation, New York.
- Ljuraoprojektet ett bostadssocialt förnyelseprojekt*, 1985. Socialstyrelsen redovisar 1985:15, Stockholm.
- Lundh, U, 1991. "Kontinuitet inom äldreomsorgen" i Liss, P-E, Nordenfelt, L (red), *Hälsa, sjukdom, livskvalitet*. Tema H (Hälsa- och sjukvården i samhället) SHS 12/1991, Linköpings universitet.
- Lynch, J, J, 1977. *The broken Heart: The Medical Consequences of Loneliness*. Basic Books, New York.
- Mc Lanahan, S, Wedemeyer, N, Adelberg, T, 1981. "Network Structure, Social Support and Psychological Well-Being in the Single-Parent Family", *Journal of Marriage and the Family*, s 601-612.
- Mintzberg, H, Waters, J A, 1985. "Of Strategies, Deliberate and Emergent". *Strategic Management Journal*, Vol 6, s 257-272.
- Mitchell, C, 1969. *Social Networks in Urban Situations*. Manchester University Press.
- Människa-närmiljö: Fem uppsatser av Åke Daun m fl*, 1972. Bygghörsningsrådet R53:1972, Stockholm.
- Normann, R, 1976. *På spaning efter en metodologi*. SIAR dokumentation (SIAR-S-69, Stencil), Stockholm.
- Nørager, T, 1987. *System og livsverden. Jürgen Habermas' konstruktion af det moderne*. Anis Förlag, Århus.
- Olsson, S, 1989. *Handlingsutrymme och process: Om samhällsplanering och socialtjänstens medverkan i planeringsprocessen*. Institutionen för socialt arbete, Rapport 1989:2, Göteborgs universitet.

Olsson, S, 1990a. "Det lilla grannskapet" i Bäck-Wiklund, M, Lindfors, H (red), *Arbetets organisering, människans försörjning: Vänbok till Bengt G Runblad*. Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Olsson, S, 1990b. *Samverka - men hur? Om samordnad boendeservice och nya former för samverkan*. DS 1990:68, Bostadsdepartementet, Stockholm.

Om ansvaret för service och vård till äldre och handikappade m m. Sammanfattning av Regeringens proposition 1990/91:14. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet, Stockholm.

Palm Lindén, K, 1988. "Linköpingsmodellen - hur gick det?" i Sollbe, B (red), *Familjekrets, grannskap och samhälle: Röster om boende och omsorg*. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Pastalan, L, 1983. "Environmental Displacement: A Literature Reflecting Old-Person-Environment Transactions", i Rowles, G D, Russel, J O (eds), *Aging and Milieu: Environmental Perspectives on Growing Old*. Academic Press, New York.

Pedersen, B, 1991. "Stolplyckan - från idé till verklighet", manus under publicering av Byggnadsforskningsrådet, (T-serien).

Pedersen, B, Vestbro, D U, 1985. "Utveckla bostadsformerna" i Thiberg, S (red), *Bostadsboken*. Byggnadsforskningsrådet T8:1985, Stockholm.

Petersson, O, Bohm, K, Lilja, E, 1986. *Socialsektorns medverkan i samhällsplaneringen - fyra föreläsningar*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Meddelande 1986:1, Stockholm.

Petersson, O, Westholm, A, Blomberg, G, 1989. *Medborgarnas makt*. Carlsson förlag, Stockholm.

Planering för välfärd och jämlikhet - socialsektorns medverkan i samhällsplaneringen, 1985. Rapport från Initiativgruppen för Socialtjänstens samt Hälso- och sjukvårdens medverkan i samhällsplaneringen, Delegationen för social forskning, Stockholm.

Properties of Housing-Conditions of Living: An International Evaluation Study, 1988. Byggnadsforskningsrådets vetenskapliga nämnd, BVN-Skriftserie 1988:5, Stockholm.

Quinn, J B, 1980. *Strategies for Change-Logical Incrementalism*. Richard D Irwin Inc, Homewood, Illinois.

Regeringens proposition 1979/80:1, *om socialtjänsten*.

Regeringens proposition 1981/82:97, *om hälso- och sjukvårdslag m m*.

Regeringens proposition 1983/84:40, *om vissa ekonomiska-politiska åtgärder m m*.

Regeringens proposition 1985/86:1. *Förslag till plan- och bygglag*.

- Regeringens proposition 1990/91:14, *om ansvaret för service och vård till äldre och handikappade m m.*
- Regeringens proposition 1987/88:176, *om äldreomsorgen inför 90-talet.*
- Remissammanställning angående förslag till allmänna råd om socialtjänsten i samhällsplaneringen*, 1989. Socialstyrelsen, SoS-rapport 1989:18, Stockholm.
- Roos, H-E, Swedner, H, 1981. *Samhälleligt förändringsarbete: Traditioner i Sverige, USA, Canada och Latinamerika.* Byggforskningsrådet R19:1981, Stockholm.
- Rudberg, E, 1981. *Uno Åhrén: En föregångsman inom 1900-talets arkitektur och samhällsplanering.* Byggforskningsrådet T11:1981, Stockholm.
- Sager, T, 1990. *Communicate or Calculate: Planning Theory and Social Science Concepts in a Contingency Perspective.* Nordiska institutet för samhällsplanering, Avhandling 11, Stockholm.
- Samordna ombyggnad av bostadskvarter!* 1989. Byggforskningsrådet G11:1989, Stockholm.
- Samordnad äldreomsorg: Boende, service, vård*, 1986. Socialstyrelsen, Allmänna Råd 1986:1, Stockholm.
- Sandstedt, E, 1986. "Den svårdefinierbara välfärden", *Sociologisk forskning*, nr 3, s 3-25.
- Sangregorio, I-L (red), 1988. *Boplatsen: Idé och verklighet.* Byggforskningsrådet T9:1988, Stockholm
- Scheele, A, 1989. "Åter till Rosta - byn mitt i stan", *Arkitekttidningen*, nr 1, s 22-25.
- Schiefloe, P M, 1985. *Nærmiljø i bysamfunn, om nærmiljø i byer.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Schiefloe, P M, 1990. "Networks in Urban Neighbourhoods: Lost, Saved or Liberated?", *Scandinavian Housing & Planning Research, Vol 7*, nr 2, s 93-103.
- SFS (Svensk författningssamling) 1947:532. *Lagen om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande mm (Bostads-försörjningslagen).*
- SFS (Svensk författningssamling) 1980:620. *Socialtjänstlag.*
- SFS (Svensk författningssamling) 1982:763. *Hälso- och sjukvårdslag.*
- SFS (Svensk författningssamling) 1985:466. *Lag om ändring i lagen (1947:523) om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande m m.*
- SFS (Svensk författningssamling) 1987:10. *Plan- och bygglag.*
- Social kunskap för fysisk planering.* Byggforskningsrådet T20:1986, Stockholm.

Social påverkan i samhällsplanering: Program för forskning och utveckling. Byggnadsforskningsrådet G7:1986, Stockholm.

Social samverkan, 1977. Socialstyrelsen redovisar 1977:10, Stockholm.

Socialtjänsten i samhällsplaneringen, 1987. Socialstyrelsen, PM 170, Stockholm.

Sollbe, B, (red), 1988. *Familjekrets, grannskap och samhälle: Röster om boende och omsorg.* Statens institut för Byggnadsforskning, Gävle.

SOU (Statens offentliga utredningar) 1935:2. *Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjningen för mindre bemedlade barnrika familjer.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1945:63. *Ett planmässigt samhällsbyggande* (s 571-579 i Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen.)

SOU (Statens offentliga utredningar) 1947:26. *Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen, Del 2. Saneringen av stadsområdenas bebyggelse. Organisation av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1968:38. *Boendeservice 1.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1970:68. *Boendeservice 2: Mål, finansiering av lokaler, utvecklingsprojekt.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1971:25. *Boendeservice 3: Kommunstudien.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1971:26. *Boendeservice 4: Projektstudien.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1971:27. *Boendeservice 5: Totalkostnadsstudien.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1971:28. *Boendeservice 6: Strukturstudien.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1973:24. *Boendeservice 7: Verksamheter, planering och organisation, ekonomiska frågor, exempel.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1974:39. *Socialutredningen 1. Socialvården. Mål och medel.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1975:51. *Bostadsförsörjning och bostadsbidrag: Slutbetänkande av boende- och bostadsfinansierings-utredningarna.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1977:40. *Socialtjänst och socialförsäkringsställägg. Lagar och motiv. Socialutredningens slutbetänkande.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1981:99. *Stadsförnyelse och bostadsförbättring.*

SOU (Statens offentliga utredningar) 1981:100. *Stadsförnyelse - kontinuitet, gemenskap, inflytande.*

- SOU (Statens offentliga utredningar) 1984:78. *Bo på egna villkor. Om att förbättra boendet för gamla, handikappade och långvarigt sjuka.*
- SOU (Statens offentliga utredningar) 1986:6. *Bostadskommitténs slutbetänkande Del 2.*
- SOU (Statens offentliga utredningar) 1987:21. *Äldreomsorg i utveckling. Slutbetänkande av äldreberedningen.*
- Sundh, K, 1989. *Strukturinriktade insatser. En undersökning av socialtjänstens strukturinriktade arbete i fyra kommuner*, Socialhögskolan, Stockholms universitet.
- Svensson, I, 1982. "Socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen" i *Socialtjänsten och forskningen*. Delegationen för social forskning, Stockholm.
- Svensson, R, 1984. *Social planering i praktiken*. Socialstyrelsen, Stockholm.
- Sæterdal, A, 1983. *En mer social planläggning*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Rapport 1983:1, Stockholm.
- Söder, M, 1979. *Vaddå integration? Om användningen av integrationsbegreppet i samband med särskolans integrering*. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Tengvald, K, 1973. "Vårdapparaten och den informella strukturen - om medicinska och psykiska problem och åtgärder", *Sociologisk forskning*, nr 3, s 19-41.
- Tengvald, K, 1976. *Samhällets krav och de fattigas resurser*. Sociologiska institutionen, Uppsala Universitet.
- Tengvald, K, 1980. "Informella nätverk och deras roll i social problemlösning". Institutionen för socionomutbildning, Stockholms universitet (opublicerat material).
- Tengvald, K, 1990. *Gemenskap och inflytande: Om samordnad boendeservice och välfärd*. DS 1990:67, Bostadsdepartementet.
- Tengvald, K, Bergström, B, 1985. "Om det sociala nätverkets betydelse för hälsan", *Socialmedicinsk tidskrift*, nr 1, s 4-9.
- Thiberg, S, 1975. *Människa, närmiljö, samhälle*. Bygghörsningsrådet T10:1975, Stockholm.
- Thiberg, S, 1982. "Hur vill vi bo som äldre", i *De äldre i samhället*. SOA-projektet, Socialstyrelsen, Stockholm.
- Thiberg, S, 1983. "Tolv frågor till socialtjänstlagen - några noteringar till socialtjänstens roll i samhällsplaneringen" i *Fysisk planering socialt inriktad*. SACTH 1983:2(A), Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg.
- Tornstam, L, 1982. *Självständigt boende: En undersökning om äldres boende, flyttmönster och behov av social service*. Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.

- Tornstam, L, 1983. "Ensamhetens dimensioner - en begreppsdiskussion", *Sociologisk forskning*, nr 2, s 50-63.
- Undén, A-L, Orth-Gomér, K, Olofsson, S, 1989. *Socialt stöd, krav och kontroll i arbetet*. Stressforskningsrapporter 214, Statens institut för psykosocial miljömedicin, Stockholm.
- van Gunsteren, 1976. *The Quest for Control*. John Wiley & Sons, London.
- Vidén, S et al (red), 1990. *Bättre bostadsförnyelse: Sammanställning och slutsatser av 19 FoU-projekt*. Boverket/Allmänna förlaget, Stockholm.
- Wellman, B, 1979. "The Community Question: The Intimate Networks of East Yorkers", *American Journal of Sociology*, Vol 84, nr 5, s 1201-1231.
- Werner, K, 1984. "Urban Renewal and the Concept of 'Territoriality' - Some Ideas for Further Research", *Scandinavian Housing and Planning Research*, Vol 1, nr 3, s 129-135.
- Westlund, P, 1986. *Rationalitetens begränsningar: Tanke - och handling i socialt arbete*. Nordiska institutet för samhällsplanering, Avhandling 5, Stockholm.
- Westlund, P, 1988. *Individ- och familjeomsorgsplanering*. Socialstyrelsen 1988:8, Stockholm.
- Wikström, T, 1986. *Planering och boende- inflytande vid förnyelsen - Norra Göta i Borås*. Byggnadsfunksionslära R5:1986, Arkitektursektionen, Lunds Universitet.
- Wikström, T, 1987. "Här är man hemma! Människor, gemenskap och bostadsförnyelse" i Engfors, C, (red), *Folkhemmets bostäder 1940 - 1960*. Arkitekturmuseet, Stockholm.
- Wikström, T, Öresjö, E, 1991. *Gemenskap och omsorg med egna krafter: Närservice i Gamla Elineberg, Helsingborg*. Byggnadsfunksionslära R2:1991, Arkitektursektionen, Lunds Universitet.
- Wolfensberger, W, 1972. *Normalization: The Principle of Normalization in Human Sciences*. National Institute of Mental Retardation, Toronto.
- Woodward, A E, 1987. *Social ambitions: Planning for Community in Sweden and America*. Sociologiska institutionen, Vol 1987:2, Uppsala Universitet.
- Worsley, P (red), 1972. *Introduktion till den moderna sociologin*. Rabén & Sjögren, Stockholm.
- Wærness, K, 1982. *Kvinneperspektiver på socialpolitikken. Kvinners levkår og livsløp*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Zetterberg, H, 1977. *Arbete, livsstil och motivation*. Svenska Arbetsgivarförbundet (Företagsamheten inför 80-talet), Stockholm.

Öresjö, E, 1984. "Så gick det i Norra Göta", *Byggforskning*, nr 6, s 18-20.

Öresjö, E, 1988a. *Stadsförnyelse ur de boendes perspektiv Norra Göta i Borås*. Institutionen för byggnadsfunktionslära R1:1988, Arkitektursektionen, Lunds universitet.

Öresjö, E, 1988b. "En analys av Ljura-projektets arbetssätt", i *Ljura-projektet, ett bostadssocialt förnyelseprojekt*. Socialstyrelsen redovisar 1988:15, Stockholm.

Öresjö, E, 1991. *Stadsförnyelse och den sociala ingenjörskonsten*. Institutionen för byggnadsfunktionslära, arkitektursektionen, Lunds universitet (rapportmanus).

Öresjö, E, Wikström, T, 1990. "Ljura i Norrköping: Forskning om förnyelse i ett 50-talsområde" i Vidén, S et al (red), *Bättre bostadsförnyelse: Sammanställning och slutsatser av 19 FoU-projekt*. Boverket/Allmänna förlaget, Stockholm.

Østerberg, D, 1972. *Förståelseformer*. Pax förlag, Oslo/Trondheim.

Östergårdsprojektet, slutrapport, 1974. Byggforskningsrådet, Sociologiska institutionen vid Lunds universitet m fl.

Östergård, en rapport från Östergårdsgruppen, 1975. Bygg-forskningsrådet T6:1975, Stockholm.

Referenser till handlingar, dokument, intervjuer och mötesanteckningar

Kapitel 1

Bandad intervju med socialchefen i Linköping 1987-05-08.

Bandad intervju med socialchefen 1990-11-01.

Skriftligt intervjusvar från f d bitr socialchefen (numera socialchef i Falun) 1991-07-01.

Kapitel 2

PM utarbetat av fastighetskontoret, socialförvaltningen och stadsbyggnadskontoret, "Utkast till målformuleringar för bostadsbyggande och boendemiljöer i Linköping". Godkänns som planeringsunderlag för översiktsplan i Linköping av kommunstyrelsens beredningsutskott i juni 1989.

Mål för barnomsorgen i Linköpings kommun 1977, Sociala centralnämnden.

Egna anteckningar från seminarium på ett första rapportmanus, vid Tema H, Linköpings universitet, 1989-12-10.

Socialtjänstens beskrivning av Linköpingsmodellen, 1985-01-08 (se även bilaga i Henning, Lieberg, Palm Lindén, 1987).

Intervju med socialchefen 1990-11-01.

Skriftligt intervjusvar från f d bitr socialchefen daterat 1991-07-01.

Kapitel 3

Egna anteckningar från intervjuer (sammanlagt 9 tillfällen mellan åren 1984-1990) med socialchefen i Linköping, varav två bandinspelade, 1987 samt 1990.

Skriftligt intervjusvar från förutvarande biträdande socialchefen, augusti 1991.

Intervjuer med förutvarande ordföranden i socialnämnden (m), 1987-04-30 samt senare ordföranden i socialnämnden (s), 1987-05-05.

PM Socialtjänsten 1984-01-26, "Hur skatta tiden?"

"Hur vill vi bo när vi blir äldre"? Material inför konferensen lördagen den 17 september 1977, sammanställt av Socialförvaltningen i Linköping.

Kvalitet inom äldreomsorgen/social hemtjänst - sammanfattning, PM Socialförvaltningen 1979-03-06.

Rapport från IMU angående en undersökning om Sociala hemtjänsten i Linköping, maj 1987.

"Sociala hemtjänsten i Linköping får bra betyg!", PM Socialförvaltningen 1987-06-05.

Informationsfolder från Socialtjänsten angående Hyror i Servicelägenheter - Bostadstillägg, 1991-01-18.

PM Socialförvaltningen 1979-12-11 (Dnr 1978.316-018.76), "Kvalitet inom äldreomsorgen - social hemtjänst."

Diagram, Socialtjänsten (inför budgetarbete 1990); Jämförelse mellan antal personer > 80 år, bruttokostnaden för hemtjänst och bruttokostnaden för person > 80 år, 1990 års prisnivå, exklusive serviceboende för yngre handikappade. Bruttokostnaden avser hemtjänst och serviceboende.

Socialtjänsten (inför budgetarbetet 1990); Verksamhetsbeskrivning hemtjänst.

PM Socialtjänsten 1991-05-11, utredning angående sökande till särskilt boende 1991-03-04.

Arbetsmodell för utvecklingsarbetet i T1 och Ullstämna, ledningsgruppen för T1 och Ullstämna, 1991-01-15.

Kapitel 5

Socialförvaltningens yttrande till socialnämnden 1984-12-17 över SOU 1984:78 "Bo på egna villkor".

Mål och krav för äldreomsorgen (se även bilaga1).

Skriftligt intervjuvar från f d biträdande socialchefen daterat 1991-07-01.

Kapitel 6

Linköpings kommun, socialförvaltningen, PM 1982-03-18 angående planering/förutsättning avseende Lambohov/Tokarp respektive Stolplyckan.

Kapitel 7

Program för nya bostadsområden, PM från fastighetskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott, mars 1983.

Valla-projektet, skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott, 1985-03-29 (Dnr 252/84 039).

1980-05-29, Projektplan för framtagning av kommunövergripande plan för anpassning av befintlig barnomsorg i äldre, redan färdigbyggda bostadsområden till de mål och organisationsformer som gäller för Lambohov-Tokarpmodellen.

1981-07-30, Anpassning av barnomsorgen i äldre bostadsområden till sociala centralnämndens mål för verksamheten.

Protokoll från sammanträde i sociala centralnämnden, 1977-10-17, § 361.

Protokoll från sammanträde i sociala centralnämnden, 1980-02-18, § 53.

1979-03-06, Kvalitet inom äldreomsorgen/social hemtjänst - sammanfattning.

1979-12-17, Kvalitet inom äldreomsorgen - social hemtjänst. Sammanträdesprotokoll socialnämnden.

Januari 1983, PM socialförvaltningen, informationsmaterial om äldreomsorg.

Informationsmaterial om pensionärs/handikappomsorg, socialförvaltningen, 1986-09-30.

Kompletteringsbebyggelse, stadsbyggnadskontoret 1982-02-15.

Socialförvaltningen 1983-03-16, yttrande angående rapporten "Kompletteringsbebyggelse".

Skrivelse socialförvaltningen till fastighetskontoret 1983-04-26, synpunkter på ärendet "Behov och diskussion om ombyggnadsverksamhetens mål och medel mm".

Kapitel 9

Sammanträdesprotokoll från kommunstyrelsens beredningsutskott i oktober 1982, § 27.

"Sociala områdesbeskrivningar. Underlag till diskussion 1983-05-06", skrivelse från socialförvaltningen i Linköping (daterad 1983-05-05).

Skrivelse från kommunstyrelsens stab till beredningsutskottet, daterad 1983-08-26 angående bostadssociala inventeringar.

Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-11-15.

Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-11-29.

Stadsbyggnadskontoret: Minnesanteckningar från sammanträde i projektgruppen 1983-12-13.

Linköping, Statistiska meddelanden nr 1984:4: Övre Vasastaden i januari 1984. Rapport från statistik- och utredningskontoret.

Minnesanteckningar från sammanträde angående Övre Vasastaden 1984-12-19 (stadsbyggnadskontoret).

Skrivelse från kommunalrådet Sven Lindgren till kommunstyrelsen angående servicebostadsenhet på Lingskolans tomt m m, daterad 1986-03-25.

Meddelande till fastighetsnämnden i Linköpings kommun från kammarrätten i Jönköping, 1986-07-17 (från nr 2802-1986, Rotel nr 05.)

Intervju med programsamordnare (äldreomsorgen), socialförvaltningen, 1987-03-17.

Intervju med Stångåstadens områdeschef 1988-06-16.

Intervju med medlem i kontaktkommittén, 1989-06-01.

Intervju med Stångåstadens områdeschef, 1989-06-13.

Rapport från socialförvaltningen till socialnämnden daterad 1984-05-10 inkl. bl a en lägesrapport från "Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden" utformad vid stadsbyggnadskontoret, daterad 1984-05-07, samt en utvärdering från ekonomikontoret 1984-04-27.

Lägesrapport från "Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden", från stadsbyggnadskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott, 1984-05-07.

Bandade samtalsintervjuer med tre representanter för de boende samt intervjuer (sammanlagt tre) med några boende i Övre Vasastaden i anslutning till boendemöten.

Telefonintervju med hemtjänstassistent i kvarteret Anders 1989-06-10.

Egna anteckningar från boendemöten i Övre Vasastaden 1985-03-21, 85-04-04, 85-04-11.

Remissvar från stadsplanearkitekten vid stadsbyggnadskontoret (angående Övre Vasastaden) över en första version av föreliggande rapport, den 4 oktober 1989.

Intervju med representant för hyresgästföreningen 1987-05-07.

Bandinspelningar från boendemöten i Övre Vasastaden 1985-03-21, 1985-04-04.

Telefonintervju med deltagare i arbetsgruppen, 1987-06-01.

Intervju med ansvarig stadsarkitekt vid stadsbyggnadskontoret, 1988-02-24.

Egna anteckningar från möte mellan representanter för kommunen (planerare) och politiker (från byggnadsnämnden) respektive boende från Övre Vasastaden i Åbylunds Centrum den 10 oktober 1986.

Skrivelse till hyresgästföreningen från kontaktkommittén i Övre Vasastaden, daterad 1986-10-14.

Intervju med byggnadsnämndens dåvarande ordförande (m) 1987-05-18.

Telefonintervju med socialchefen 1989-12-10.

Bilaga: Projektkronologi Övre Vasastaden

Kompletteringsbebyggelse, utredning vid stadsbyggnadskontoret, 1982-02-15.

Rapport 3:1983 från stadsbyggnadskontoret rörande områdesplan omfattande Övre Vasastaden.

Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott (planeringsavdelningen), 1983-09-07.

Bostadsförsörjningsprogram 1985-1989, januari 1985.

"Så här tycker Ni som bor i Övre Vasastaden", redovisning av intervjuundersökningen från januari 1984, information från stadsbyggnadskontoret.

Lägesrapport till kommunstyrelsens beredningsutskott från "projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden" sammanställd vid stadsbyggnadskontoret, daterad 1984-05-07.

Rapport från stadsbyggnadskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott angående förtätning i Övre Vasastaden, daterad 1985-06-17.

Sammanträdesprotokoll byggnadsnämnden 1985-08-22.

Skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden, daterad 1986-05-26.

Sammanträdesprotokoll fastighetsnämnden 1986-06-04.

Besvär över beslut fattat i fastighetsnämnden i Linköping 1986-06-04 § 256. Ställt till länsstyrelsen i Östergötlands län. (Dnr 222/85 039).

Mål nr 2802-1986 Rotel 5, Kammarrätten i Jönköping.

Planförslag från stadsbyggnadskontoret, 1986-12-11.

Förslag till ändrad stadsplan för kvarteret Antikvarien (fd Lingskolan) m m inom Övre Vasastaden i Linköpings kommun, skrivelse från fastighetskontorets planeringsavdelning 1987-01-20 till fastighetsnämnden. (Dnr 416/86 034).

Sammanträdesprotokoll fastighetsnämnden 1987-02-04 § 30. (Dnr 416/86 034).

Kapitel 10

Intervju med fastighetsägareföreningens ombudsman, 8 maj 1987.

Minnesanteckningar förda vid informationsträff med hyresgäster 5 respektive 6 juni 1984 (stadsbyggnadskontoret).

Minnesanteckningar (förda av den ansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret) från möten 1984-12-03, 1984-12-04, 1984-12-05.

Egna anteckningar från möte på stadsbyggnadskontoret, 1985-02-28. Närvarande: representanter för stadsbyggnadskontoret och fastighetskontoret.

Egna anteckningar från möte på stadsbyggnadskontoret 1985-02-05. Närvarande: representanter för socialförvaltningen, fastighetsägareföreningen, Brunskogs arkitektkontor, fastighetskontoret, stadsbyggnadskontoret, HSB.

PM från Socialförvaltningen till ordföranden i Socialnämnden, 1985-04-26.

Sammanträdesprotokoll kommunstyrelsens beredningsutskott, 1985-04-29, angående kompletteringsbebyggelse i Valla.

PM från fastighetskontoret och socialförvaltningen angående servicelägenheter för pensionärer om 35 lägenheter och därtill hörande dagcentral. Formulerades första gången 1980 och har därefter reviderats kontinuerligt.

Intervju med socialchefen i Linköpings kommun 1989-06-12.

Intervju 1989-05-24 med ombudsmannen på fastighetsägareföreningen i Linköping.

Beskrivning tillhörande förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping, upprättat på stadsbyggnadskontoret i september 1985.

Kallelse till sammanträde i projektgruppen, från fastighetskontoret, daterat 1985-03-06.

Minnesanteckningar från sammanträde på stadsbyggnadskontoret 1985-03-14 angående Valla-projektet, som förts av stadsbyggnadskontorets representant.

PM från socialförvaltningen, 1985-04-26, Valla-projektet ställd till ordföranden och vice ordföranden i socialnämnden.

Sammanträdesprotokoll från kommunstyrelsens beredningsutskott för planering, angående kompletteringsbebyggelse i Valla, daterad 1985-05-29.

Minnesanteckningar från sammanträde angående Valla-projektet hos Brunskogs arkitektkontor 1985-06-19, förda av stadsbyggnadskontorets representant.

Minnesanteckningar (förda av den ansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret), 1985-09-10, 1985-09-12.

Skriftligt remissvar på en första version av rapporten från den projektansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret (daterat 1989-05-21).

Intervju med företrädare för Brunskogs arkitektkontor, 1987-05-06.

Intervjuer med tjänsteman på socialförvaltningen beträffande planeringsfrågor 1987-05-08, 1987-05-13 samt socialchefen 1987-05-08, 1989-06-12.

Intervju med socialchefen i Linköpings kommun, 1984-12-20.

Intervju med representant för fastighetskontoret daterad 1986-10-01.

Idéförslag till upprustning och komplettering av förnyelseområdet Valla, utarbetat av Brunsksogs arkitektkontor AB 1984-12-03.

Intervju med socialchefen 1989-06-12.

Intervju med fastighetsföreningens ombudsman 1989-05-24.

Muntligt remissvar från socialchefen 1989-12-10.

Muntligt remissvar från företrädare för fastighetskontoret 1990-09-10.

Bilaga: Projektkronologi Valla

Inventeringsmaterial från "Vallgruppen" sammanställt på stadsbyggnadskontoret i mars 1984.

Sammanträdesprotokoll, byggnadsnämnden, 1984-11-29, angående kvarteret Idet m fl inom Valla, information om skissförslag till områdesplan.

Kallelse till sammanträde i projektgruppen, daterat 1985-03-06, från fastighetskontoret.

PM Valla-projektet, 1985-03-05 från fastighetskontoret. Underlag till en skrivelse till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.

Bostadssaneringsprogram, Linköpings kommun 1986.

Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott (beslut), 1985-04-29, angående kompletteringsbebyggelse i Valla.

Bilaga från fastighetskontoret 1985-05-20 till en skrivelse adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott 1985-05-21, PM Valla-projektet.

Skrivelse från stadsbyggnadskontoret och fastighetskontoret adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott, 1985-05-21.

Skrivelse från socialförvaltningen angående kompletteringsbebyggelse i Valla, 1985-05-24.

Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott (planering), angående kompletteringsbebyggelse i Valla, daterad 1985-05-29.

Sammanträdesprotokoll, fastighetsnämnden, 1985-06-12 (beslutsprotokoll).

Beskrivning tillhörande förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping, upprättat på stadsbyggnadskontoret september 1985.

Bostadsförsörjningsprogram 1985-1989.

PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039) från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.

Skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden, 1985-11-18, förslag till ändring av stadsplan för kvarteret Idet m m inom Valla.

Beslutsprotokoll från sammanträde i fastighetsnämnden, 1985-11-27. Ändring av stadsplan för kvarteret Industrin inom Valla.

Förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet men inom Valla i Linköping, PM från stadsbyggnadskontoret till byggnadsnämnden i februari 1986.

Beredningspromemoria från länsstyrelsen, 1986-03-18, adresserad till byggnadsnämnden i Linköpings kommun (förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping).

Länsstyrelsen beslutsprotokoll 1986-05-07, angående ändring av stadsplanen för del av kvarteret Industrin inom Valla i Linköping.

Länsstyrelsen beslutsprotokoll 1986-08-11.

Kapitel 11

Intervju med den ansvarige arkitekten vid stadsbyggnadskontoret 1985-04-17.

Intervju med företrädare för fastighetskontoret, 1986-10-01.

Anteckningar från intervju med medlem i kontaktkommittén i Övre Vasastaden, 1989-06-01.

Intervju med socialchefen i Linköping 1987-05-08.

Bilageförteckning

- Bilaga 1: Mål och krav för äldres boende
- Bilaga 2: Socialtjänstens modell för samhällsbyggnad
- Bilaga 3: Servicelägenheter, dagcentraler, ålderdomshem samt närlokaler i Linköpings kommun
- Bilaga 4: Socialtjänstens sammanställning av mål, medel och resultat (internutvärdering) 1982
- Bilaga 5: Projektkronologi Övre Vasastaden
- Bilaga 6: Projektkronologi Valla
- Bilaga 7: Exempel (från förnyelsen av Valla) på planeringsschema, upprättat på fastighetskontoret
- Bilaga 8: Utdrag ur socialtjänstens budgetförslag 1991, 1992-1995

Bilaga 1: Mål och krav för äldres boende

MÅL FÖR BARNOMSORGEN

Utformningen av barnomsorgen bör syfta till:

- Att inom givna resurser förbättra omsorgen för barn med tillsynsplats men dessutom ge alla barn i området en god barnomsorg.
- Att motverka institutionalisering genom små dag- och fritidshem med "henkaraktär" utspridda i bebyggelsen.
- Att genom små upptagningsområden ge barn med tillsynsbehov möjlighet att få dessa tillgodosedda så nära bostaden som möjligt.
- Att föra sanman verksamheten i deltidsgupper och daghem.
- Att genom ett öppet arbetssätt och en medveten strävan till kontakt med de kringboende minska riskerna för segregation och isolering.
- Att finna former för bästa utnyttjande av personella och materiella resurser i området. Med detta förstås bland annat att personalen skall kunna ge dagbarnvårdare och hemarbetande föräldrar i området pedagogiskt stöd.

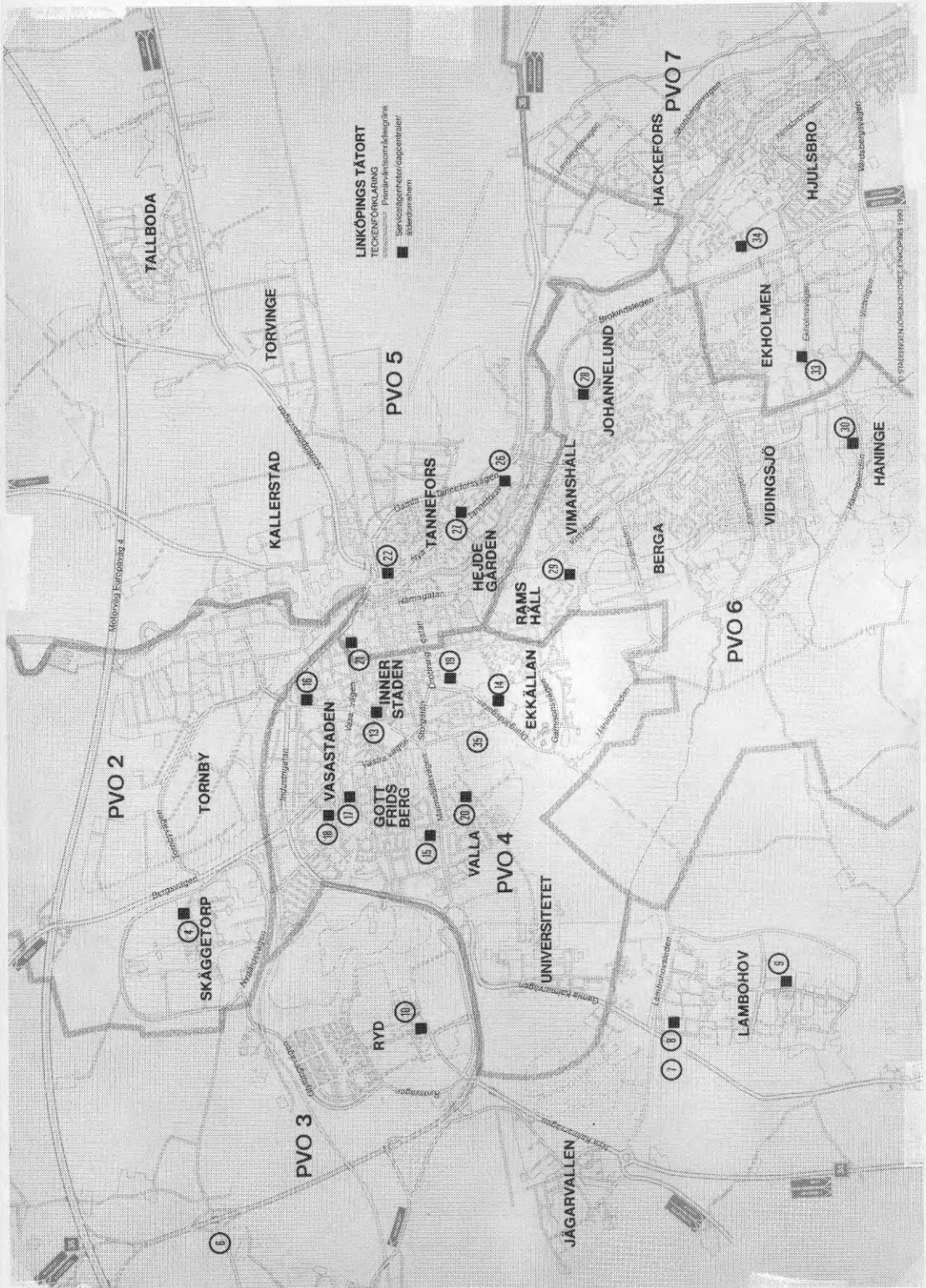
MÅL/KRAV FÖR ÄLDRES BOENDE

Krav	Trygghet	Normalisering	Självbestämmande	Inflytande och medverkan	Rätt insatt aktivering
<u>Läge och yttre miljö</u>					
- God närhet till tidigare boendemiljö (ger kontinuitet i social och fysisk omgivning).	x				
- Integration med andra boendekategorier (sociologisk forskning påvisar att det finns fördelar med att planera för mindre, relativt homogena grupper beträffande exempelvis värdegemenskap, ålder, som bor i heterogena grupper.		x			
- God närhet och tillgänglighet till kommersiell och offentlig service (exempelvis butiker, post, läkarvård, social service).	x	x	x		x
- God närhet och tillgänglighet till allmänna kommunikationer.	x	x	x		x
- Handikappanpassning.	x	x			
- En yttre fysisk miljö, som främjar kontakt och gemenskap och mångsidigt socialt liv.	x	x			
- En upplevelserik miljö.		x			x

Krav	Trygghet	Normalisering	Självbestämmande	Inflytande och medverkan	Rätt insatt aktivering
<u>Inre boendemiljö</u>					
- Egen lägenhet av "normal" utrymmesstandard (enligt bostadspolitiska mål, varvid hänsyn tas till hushållsstorlek hos målgruppen. För närvarande inom Linköpings kommun i nyproduktion 2 rum och kök 50 - 70 kvm).		x	x	x	x
- Komplet kök, tvättmaskin, WC, bad/dusch, balkong/uteplats.	x	x	x		x
- Handikappanpassning (lägenheterna skall generellt vara helt handikappanpassade till sin funktion. För handikappade, som har speciella krav, måste dess tillgodosedda genom en individuell anpassning av standardlägenheterna).	x	x	x		x
- Egen utrustning och möbler.	x	x	x	x	x
<u>Insatser av boendeservice</u>					
Social och medicinsk omvårdnadsservice alltefter behov och eget val:					
- Dygnet-runt-trygghet genom tillgång till personal.	x	x			
- Matservice.		x	x	x	
- Sysselsättningsaktiviteter.	x	x	x		x
- Städservice.	x	x			
- Personlig omvårdnad.	x	x			
- Hygienservice.	x	x			
- Medicinsk service.	x	x			
- Hjälpsmedel (post, bank, inköp etc).	x	x			
<u>Ekonomi och administration</u>					
- Eget hyreskontrakt.	x	x			
- Inga ekonomiska hinder för tillgång till olika boendeformer.	x	x			
- Avgifter för en service man utnyttjar enligt gängse avgift.		x	x	x	
- Förtroenderåd (rådstuga).				x	
- Fastighetsskötsel (förtur på vissa saker).	x	x			

Bilaga 3 (3 sidor):

Service­lägenheter, dagcentraler, ålderdomshem samt närlokaler i Linköpings kommun

Servicevägenheter, Dagcentraler, Ålderdomshem samt Närlokaler

- 1 Ljungsbro Vretaliden / 1
1962
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd
Ålderdomshem, 45 platser/rum
- 2 Ljungsbro, Adamstorpsvägen 10 D / 2
1970
Närlokal
- 3 Berg, Trossvägen 3 / 3
1982
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
20 servicevägenheter och dagcentral
integrerat med bibliotek
- 4 Skäggetorps Centrum 4 A / 4
1980
Ytterområde med bebyggelse fr 1960-70 talet.
35 servicevägenheter och dagcentral
- 5 Nykil, / 5
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
20 servicevägenheter och grannskapshus med
hemtjänst/dagcentral och barnomsorg.
- 6 Kärna Centrum, Kärnabrunnsgatan 12 / 6
1985
Serviceort grundad på gammal ort i glesbygd.
36 servicevägenheter och dagcentral integrerat
med barnomsorg, bibliotek och vanliga vägenheter
sjukvård.
- 7,8 Lambohov centrum och F, Tröskaregatan 9 / 7, 8
1981
Ytterområde byggt under åren 1981-1983.
40+10 servicevägenheter (varav 5 för yngre
handikappade) och dagcentral.integrerat
med barnomsorg.
- 9 Lambohov M, Torparegatan 88 / 9
1981
38 servicevägenheter och dagcentral. Integrerat
med barnomsorg.
- 10 Ryd, Mårdtorpsgatan 35 / 10
1979, 1988
Ytterområde från 1960-70. Kompletterings-
bebyggt 1988
50 servicevägenheter (varav 16 för yngre
handikappade) och dagcentral. Integrerat
med barnomsorg.
- 11 Ulrika, Kyrksättersväg 4 / 11
1978
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
10 servicevägenheter och dagcentral. Skolmatsal
integrerad.
- 12 Vikingstad, Storhagsgatan 85 / 12
1984
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
36 servicevägenheter och dagcentral.
- 13 Kv Aspen, Barfotegatan 1 / 13
1976
Bebyggelse från 1700-1800-tal. Komplette-
ringsbebyggt.
106 servicevägenheter och dagcentral.
- 14 Kv Stolplyckan, Föreningsgatan 37 / 14
1981
Total stadsförnyelse 1980-1981
Bebyggelse i övrigt från 1860-90-tal
44 servicevägenheter (varav 4 för yngre
handikappade och 5 för omsorgsverksamhet)
dagcentral, integrerat med barnomsorg,
bibliotek kollektivvägenheter och gemen-
samma lokaler.
- 15 Valla, Ulvåsavägen 2 c / 15
1986
Bebyggelse 1940-1970. Närlokal integrerat
med barnomsorg
- 16 Kv Anders, Östgötagatan 51 B / 16
1984
Bebyggelse 1920-30-tal.
40 servicevägenheter (varav 5 för yngre
handikappade) och dagcentral.
- 17 Gottfridsberg, Hjälmsättersgatan 12 c / 17
1975
Bebyggelse från 1940-talet. Kompletterat/
renoverat 1970-tal.
34 servicevägenheter och dagcentral
- 18 Gottfridsberg, Skräddaregatan 2 / 18
1974
Bebyggelse 1950-tal
20 servicevägenheter och dagcentral.
- 19 Djurgårdsgatan 17 c / 19
1983
Bebyggelse från 1800-tal, 1920-40-tal.
36 servicevägenheter och dagcentral.
- 20 Valla, Solrosgatan 10 / 20
Bebyggelse 1920-50-tal
36 servicevägenheter och dagcentral.
Integrerat barnomsorg.
- 21 Kv Blandaren, S:t Larsgatan 9 / 21
1979
Bebyggelse från början 1900-talet
Kompletterat 1940-50-tal och mitten
70-talet. 39 servicevägenheter och
dagcentral.
- 22 Tannefors, Drottningtorget. / 22
1984
Bebyggelse 1920-50-tal. Närlokal till-
sammans med bibliotek.
- 23 Askeby, Brunngårdsvägen 36-38 / 23
1985
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd
5 servicevägenheter och dagcentral integrerat
med barnomsorg och vanliga vägenheter.
- 24 Linghem, Bäckliden, Bäcklidsvägen 4 B / 24
Serviceort grundad på äldre samhälle i glesbygd
Ålderdomshem, 55 platser/rum.
- 25 Bankekind, Linvägen 5 / 25
1986
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
5 servicevägenheter och dagcentral integrerat
- 26 Tannefors, Kvarnbacken, Stationsgatan 3 / 26
1967
Bebyggelse 1920-50-tal.
Ålderdomshem. 72 platser/rum och dagcentral
- 27 Tannefors, Tegelbruksgåtan 18 / 27
1985
Bebyggelse 1920-50-tal.
36 servicevägenheter (varav 3 för yngre
handikappade) och dagcentral.
Integrerat med vanliga vägenheter.
- 28 Johannelunds Centrum, Skogslyckeagatan 5 B / 28
1984
Bebyggelse från 1960-talet.
Närlokal i samverkan med fritidsgården.

- 29 Kv Laxen, Ramtorpsgatan 36/29
1987
Bebyggelse 1920-50-tal. Flerfamiljshus och villor blandat.
42 servicelägenheter (varav 5 för yngre handikappade och dagcentral. Integrerat med barnomsorg och vanliga lägenheter.
- 30 a Haninge, Gråsgatan 22 /30a
1987
Bebyggelse från 1987
5 servicelägenheter för yngre handikappade
- 30 b Haninge, Aftongatan /30b
4 servicelägenheter för yngre handikappade
- 31 Bestorp, Sågvägen 8 /31
1979
Serviceort grundad på en äldre by i glesbygd.
20 servicelägenheter och dagcentral.
- 32 Sturefors, Näckrovsvägen 146 /32
1979
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
20 servicelägenheter och dagcentral.
- 33 Kv Råknestickan, Ekholmsvägen 100 /33
1983
Bebyggelse från 1960-1970.
35 servicelägenheter och dagcentral integrerat med barnomsorg och vanliga lägenheter.
- 34 Ekholmen, Ekbacken, Kvinnebyvägen 2/34
1971
Blandning av äldre samhälle och 1970-tals-bebyggelse.
Ålderdomshem, 108 platser/rum 88
- 35 T 1, Furing 15/Överstg 22 /35
A-B
1990-1991
Nybyggnation på gammalt regementsområde mitt i staden.
16+23 servicelägenheter integrerade med vanliga lägenheter. Grannskapshus med hemtjänst/dagcentral gemensamma lokaler för de boende, skola, fritidskultur.
- 36 Brokind, Vinkelvägen 71 /36
1990
Serviceort grundad på gammal by i glesbygd.
5 servicelägenheter och grannskapshus med hemtjänst/dagcentral och barnomsorg.

Utbyggnad 1991-1993.

Fortsatt utbyggnad av servicelägenheter/dagcentraler/närlokaler ofta med barnomsorg kommer, enligt planerna i maj 1989, att ske enligt följande:

	Service lgh	Ålderdoms lgh	Gruppbostr platser	År
Gistad, barnomsorg/hemtjänst	7			1991
Tallboda, barnomsorg/hemtjänst	10			1991
Ullstämman, barnomsorg/hemtjänst	23			1991
Sockenmarken Ljungsbro, barnomsorg/hemtjänst	16			1991
Skeda Udde, hemtjänst	5			1992
T 1, hemtjänst	20			1992
Centrala Ljungsbro, Barnomsorg/hemtjänst	13	8	7	1992
Västerlösa, barnomsorg/hemtjänst	5			1992
L Mjärdevi barnomsorg/hemtjänst	20		8	1992
Linghem, barnomsorg/hemtjänst	16	8	6	1992
Möjetorp, barnomsorg/hemtjänst	17		6	1992
Vasastaden, hemtjänst			8	1992
Johannelund, barnomsorg/hemtjänst	20		8	1993
PVO 6, hemtjänst	16			1993
L Mjärdevi, hemtjänst	20		8	1993
Skäggetorp, hemtjänst	20		8	1993
T 1 hemtjänst	20		8	1993
Tallboda, hemtjänst			8	1993

Planering/ företsättning	Lambohov/Tokarp	Stolplyckan
Socialförvaltningens medverkan i samhälls- planeringen	Utifrån lokalt antagna sociala mål för fysisk planering har förvaltningen medverkat i planeringsgrupper av olika slag. Detta för att med den sociala organisationen som bas vara med och forma området så att en utveckling främjas som leder mot de sociala målen.	Utifrån lokalt antagna sociala mål för fysisk planering har här förvaltningen medverkat i planeringsgrupper av olika slag. Detta för att med den sociala organisationen som bas vara med och forma området så att en utveckling främjas som leder mot de sociala målen.
Lokaler/ organisation	Lokaler inom barn-/äldreomsorg integreras i bebyggelsen. Delvis i sinsemellan integrerade anläggningar. Lokalerna ges i största möjliga utsträckning ett fysiskt yttre som inte avviker från övriga bostäder i området. Lokalerna förutsätts i stor utsträckning kunna fungera som närlokaler för de boende.	Lokaler inom barn-/äldreomsorg integreras i bebyggelsen. Gemensamma ytor/funktioner läggs ihop. Detta gäller här även de boendes "egna" gemensamma ytor. Integrationen blir total.
Personal/ organisation	I gemensamma anläggningar för barn-/äldreomsorg görs en gemensam personalorganisation med gemensam arbetsledning. Uppmjukning av specialiseringen för olika yrkeskategorier har påbörjats.	Personalorganisationen inom socialtjänsten är gemensam för hela anläggningen. Minskad specialisering och vidgade yrkesroller - även över gränsen mellan barn- och äldreomsorg håller successivt på att utvecklas.

Planering/
försättning

Lambohov/Tokarp

Stolplyckan

Boendeinflytande/
boendeansvar

Samtliga hushåll har sökts upp av personalen. Information har lämnats om de allmänna förutsättningarna. De boende har i enkätform fått uttala intressen de vill ha tillgodosedda.

Stormöte där arbetsgrupper med boende och personal bildades där bl a utrustning av lokaler-na och villkor förknippade med lokalupplåtelsen diskuterats och beslutats. Stormötena hittills mycken välbesökta med cirka 250/200 hushåll.

Interimistisk förvaltningsgrupp med boende, bostadsbo-laget, socialförvaltningen och hyresgästföreningen bildades tidigt.

En husförening bildades som hade sitt första stormöte i november 1980. Vid sidan av husföreningens stormöten, där även personalen har närvaro- och yttranderätt, finns styrelsen, representanter från de boende i förvaltningsgruppen samt ett stort antal arbetsgrupper, bl a

- Matgrupp
- Snickerigrupp
- Barn- och ungdomsklubb
- Teatergrupp
- Tidningsgrupp
- Yttre miljögrupp
- Textilgrupp
- Motionshallsgrupp

Exempel på arbetsgrupper är:

- Vävgrupp - Keramikgrupp
- Slöjdggrupp - Gymn grupp
- Fotogrupp - Idrottsgrupp

Boende har också medverkat praktiskt genom att exempelvis sy gardiner och klä över möbler till närlokalen/lekladan

Dessa grupper planerar, väcker förslag t ex om inköp och aktiviteter, och håller igång ett stort antal aktiviteter. Än så länge dominerar dock sammanträden eftersom så mycket måste planeras så här i början. Trots detta pågår ofta mer aktiviteter än väntat efter så kort tid.

För att möjliggöra för de boende att spontant och under eget ansvar kunna utnyttja lokalerna har ett skötvårdfamiljsystem utvecklats. Detta innebär att en familj förbinder sig att under en veckas tid svara för utlåning av nyckel samt ansvara för ordning i lokalerna på kvällstid. Per 200 hushåll har ca 50 familjer utan svårighet kunnat rekryteras. Systemet fungerar utmärkt.

Lokalutnyttjande

Intresset av att nyttja lokalerna har varit stort, fester av olika slag har förekommit ex födelsekalas, bröllop och gårdsfester. Andra aktiviteter har varit ex vävning/makramé, badminton, kermaik, inomhusbandy, trädgårdskurs, bordtennis, foto, gymnastik. Totalt har de boende kvällar och helger visat sig utnyttja lokalerna ca 20 t/vecka. Bokning sker per gång på bokningslista i lokalen. Upplåtelsen av lokaler är i detta sammanhang helt kostnadsfri.

En socialdemokratisk förening har också bildats i Stolplyckan.

De boende turas om att sköta vårdskapet kvällar och helger - öppna, låsa, sköta bokningsliggare och ansvara för ordning. Kaffeavgiften sköts också kvällar och helger av de boendes kaffeavgiftsgrupp.

Soppan lagas varje måndag och ett enkelt kvällsmål kommer att lagas varje onsdag, båda dagarna kl 18.00. De boende turas om att sköta inköp, matlagning, servering, disk, städning. Även äldre och andra som inte kan ställa upp och laga maten är tillåtna att äta.

- Totalintegrering mellan barn- och äldreomsorg
- Positiv kontakt mellan de boende
- Ökade boendeaktiviteter i området
- Ökat nyttjande, delaktighet och medansvar från de boende.
- Många ledare lokalt rekryterade
- Fler föreningar verksamma i området med lokalt rekryterade deltagare

Bilaga 5 (4 sidor): Projektkronologi Övre Vasastaden

Sammanfattning av händelseutvecklingen i Övre Vasastaden

FAS 1: Projektet initieras

- 1982 När kommunen gjorde en inventering 1982¹ avseende områden möjliga för ombyggnad och förtätning omnämndes Övre Vasastaden som ett lämpligt sådant område. I utredningen påpekades bl a närheten till service och arbetsplatser, möjligheten att bygga på f d Lingskolans tomt samt den relativa närheten till annan låg- och mellanstadieskola (ca 1.200 m).
- 1983-03-28 I ett program för områdesplan² (mars 1983) finns schematiska skisser på förtätningsoptioner. Programmet godkändes av kommunstyrelsens beredningsutskott som planeringsunderlag.

FAS 2: Bostadssocial inventering

- 1983-08-31 Program för bostadssociala inventeringar.
- 1983-09-07 Kommunstyrelsens beredningsutskott beslutade att Övre Vasastaden skall bli ett pilotprojekt i kommunen när det gällde att utveckla nya former för bostadssociala inventeringar.³ Stadsbyggnadskontoret utsågs till sammankallande. En bostadssocial inventering planerades därefter i samråd med socialförvaltningen och den innehåller förutom en kommunenkät (till kommunens olika förvaltningar) en intervjuundersökning och informationskampanj som riktas till de boende och där hemtjänstpersonalen engageras.
- 1983-09-21 Fastighetsnämnden tilldelade AB Stångåstaden Lingskolans tomt för ca 50 hyreslägenheter och ev servicelägenheter enligt bostadsförsörjningsprogrammet (KBP) 1983-1987.
- December 1983 Informationsblad om intervjuundersökning och områdesplan distribuerades till samtliga hushåll.
- Januari 1984 Under våren 1984 genomfördes intervjuundersökningen med start i januari. 175 pensionärer intervjuades av socialtjänstens hemtjänstpersonal. 85 övriga hushåll intervjuades per telefon av personal från fritidsförvaltningen och kommunens ekonomikontor.
- 1984-02-28 Kommunfullmäktige antog bostadsförsörjningsprogram med 125 lägenheter i Övre Vasastaden.⁴ De borgerliga partierna avvisade ny bebyggelse utefter Danmarksgatan och föreslog 50 lägenheter på f d Lingskolans tomt.
- Mars 1984 Intervjuundersökningen sammanställd och distribuerad som "Statistiskt meddelande".
- Juni 1984 En sammanfattning av den bostadssociala inventeringen utdelades som informationsblad till samtliga hushåll i juni 1984.⁵
- 1984-05-07 Lägesrapport från Projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden till kommunstyrelsens beredningsutskott (sammanställd inom stadsbyggnadskontoret).⁶

FAS 3: Förtättningsförslag utarbetas och presenteras

- Hösten 1984 Under hösten färdigställdes ett bebyggelseförslag som konkret visade förtätningens omfattning. Projektet försenades av oklarheter beträffande insatser i vissa hus (tredjegangsreparation eller ombyggnad med hiss). Förslaget redovisades i kommunstyrelsens beredningsutskott, byggnadsnämnden, fastighetsnämnden, gatunämnden, socialnämnden och inför AB Stångåstadens styrelse.
- 1985-01-30 Kommunfullmäktige antog bostadsförsörjningsprogrammet för 1985-1989⁷ med 150 lägenheter i Övre Vasastaden. På samma sätt som 1984 avvisade de borgerliga partierna förtättningsförslaget och förordade bostadsbebyggelse endast på f d Lingskolans tomt (50 lägenheter).
- Februari 1985 Informationsblad om förslag till förnyelse av Övre Vasastaden från stadsbyggnadskontoret utdelades till samtliga hushåll av socialförvaltningens fältpersonal.
- Mars-april 1985 Fyra informationsmöten hölls i mars och april på Danmarksgatan 4. Totalt var ca 150 boende närvarande vid mötena. "Öppet hus" på Danmarksgatan 4, 2/4 och 3/4 och då kommer ca 60 besökande. Dessa möten initierades av stadsbyggnadskontoret.
- April 1984 Till kommunfullmäktige inlämnades protestskrivelse med 414 namnunderskrifter.
Socialdemokraterna meddelade senare vid ett möte i stadsdelen att de inte längre stödde tanken på förtätning i kvarteren utefter Danmarksgatan.

FAS 4: Utarbetande av nytt "minimiförslag"

- 1985-06-17 Rapport "Förtätning i Övre Vasastan" från stadsbyggnadskontoret.⁸ I rapporten föreslogs att diskussionen i fortsättningen skulle koncentreras på nybebyggelse på Lingskolans tomt inklusive ett visst antal servicelägenheter. Dessutom föreslogs förbättringar avseende utemiljön samt åtgärder för att förbättra tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet.
- 1985-08-22 Beslut i byggnadsnämnden om att förtättningsplanerna skulle överges.⁹
- 1986-05-26 Fastighetskontoret meddelade i en skrivelse till fastighetsnämnden att kontoret fått anvisning av den borgerliga kommunledningen om att de planerade servicebostäderna på Lingskolans tomt borde utgå.¹⁰
- 1986-06-04 Beslut i fastighetsnämnden¹¹ om kompletterande tilldelning för Lingskolan och kvarteret Amor. I protokollet noterades att projektet i fortsättningen skulle komma att innehålla 70 normallägenheter enligt KBP 1986-90. Av dessa skulle 30% vara 2 rok, ca 30% 3 rok och resten 4 rok och större varav minst 15% 5 rok.
Fastighetsnämnden beslutade med sex röster mot fem (de socialdemokratiska ledamöterna reserverade sig mot beslutet)¹²

- att, under förutsättning att kommunstyrelsen skulle komma att besluta om att en planerad serviceenhet inom Lingskolans tomt borde utgå, tilldelningen av tomten skulle revideras.
- 1986-06-26 En besvärsskrivelse formulerades av en privatperson, ställd till länsstyrelsen i Östergötlands län, mot ovanstående beslut i fastighetsnämnden.¹³
- 1986-07-17 Kammarrätten i Jönköping¹⁴ infortrade svar från fastighetsnämnden, som därvid anför att nämndens beslut endast är av beredande karaktär, dvs förslag till högre instans. Mot sådana beslut kan inte med framgång föras besvär. Endast fullmäktige är behörig att ändra sina egna beslut.
- 1986-11-11 I årsbudgeten för 1987, som beslutades av kommunfullmäktige föreslås att den tidigare planerade enheten om 35 servicelägenheter och dagcentral skulle utgå. I bostadsförsörjningsprogrammet för åren 1987-91 föreslås 60 bostadslägenheter bli uppförda inom området med planerad byggstart under 1987.¹⁵
- 1986-12-11 Förslag till ändring av stadsplan för Lingskolans tomt.
- 1987-01-20 I en skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden¹⁶ redogörs för planförslagets innehåll. Befintliga skolpaviljonger som utgör Lingskolan avses att rivas så snart verksamheten flyttats efter innevarande termin. Brunskogs arkitektkontor hade på uppdrag av AB Stångåstaden (som tidigare tilldelats marken) upprättat förslag till nybebyggelse. Föreslagen bebyggelse fördelas på tre bostadshus i 4 respektive 5 våningar och rymmer totalt 64 lägenheter. Lägenhetsfördelningen innebär att 75% av lägenheterna skall vara 4 rok eller större, vilket avviker från riktlinjerna i bostadssaneringsprogrammet från 1986. I förnyelseområden kan motsvarande lägenhetsstorlek omfatta 10% av beståndet. Samtliga lägenheter görs i förslaget tillgängliga med hiss.
- I förslaget till ändrad stadsplan poängteras följande: "Under projekteringen har fastighetskontoret påtalat behovet av att i kvarteret producera lägenheter med extra god tillgänglighet."¹⁷
- 1987-02-04 Fastighetsnämnden beslutade att (efter en smärre ändring) tillstyrka förslaget till ändrad stadsplan.¹⁸

Noter bilaga 5

- 1 Kompletteringsbebyggelse, utredning vid stadsbyggnadskontoret, 1982-02-15.
- 2 Beskrivningen grundar sig på stadsbyggnadskontorets rapport 3:1983 för områdesplan omfattande Övre Vasastaden.
- 3 Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott, 1983-09-07.
- 4 Bostadsförsörjningsprogram 1985-1989.
- 5 "Så här tycker Ni som bor i Övre Vasastaden", redovisning av intervjuundersökning från januari 1984, information från stadsbyggnadskontoret.
- 6 Lägesrapport till kommunstyrelsens beredningsutskott från "projektgruppen för bostadssocial inventering i Övre Vasastaden" sammanställd vid stadsbyggnadskontoret, daterad 1984-05-07.
- 7 Bostadsförsörjningsprogram 1985-1989.
- 8 Rapport från stadsbyggnadskontoret till kommunstyrelsens beredningsutskott, angående förtätning i Övre Vasastaden, daterad 1985-06-17.
- 9 Sammanträdesprotokoll byggnadsnämnden 1985-08-22.
- 10 Skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden, daterad 1986-05-26.
- 11 Sammanträdesprotokoll fastighetsnämnden 1986-06-04.
- 12 Ibid.
- 13 Besvär över beslut fattat i fastighetsnämnden i Linköping 1986-06-04 §256. Ställt till länsstyrelsen i Östergötlands län. (Dnr 222/85 039).
- 14 Mål nr 2802-1986 Rotel 05.
- 15 Ur planförslag från stadsbyggnadskontoret, 1986-12-11.
- 16 Förslag till ändrad stadsplan för kv Antikvarien (f d Lingskolan) m m inom Övre Vasastaden i Linköpings kommun, skrivelse från fastighetskontoret 1987-01-20 till fastighetsnämnden. (Dnr 416/86 034).
- 17 Ibid.
- 18 Sammanträdesprotokoll fastighetsnämnden 1987-02-04 §30. (Dnr 416/86 034).

Bilaga 6 (6 sidor): Projektkronologi Valla

Sammanfattning av händelseutvecklingen i Valla

Viss överlappning sker i denna beskrivning mellan olika faser.

FAS 1: Projektet initieras.

- 1984-03-01 Arbetet med projektet initierades vid ett sammanträde med representanter för fastighetsägareföreningen, bostadsstyrelsen, byggforskningsrådet, länsbostadsnämnden samt Linköpings kommun. Vid detta sammanträde bildades en arbetsgrupp samt en ledningsgrupp för projektet.
- Mars 1984 Arbetsgruppen (med stadsbyggnadskontoret som sammanställande) sammanställde i mars ett inventeringsmaterial om Valla¹. Socialförvaltningen kallas därefter fortlöpande till arbetsgruppens möten.
- April 1984 Information till berörda fastighetsägare.
- Juni 1984 Två informationsmöten med hyresgäster.
- 1984-10-31 Fastighetsnämnden tilldelade i oktober 1984 HSB byggherreskapet för bostäderna inklusive servicebostadsenheten.

FAS 2: Ombyggnads- och förtätningsförslaget

- 1984-11-15 Förhandsvisning inför berörda fastighetsägare av idéskisser och en analys av olika möjligheter till förnyelse som framtagits för området av Brunskogs arkitektkontor.
- 1984-11-29 Information till byggnadsnämnden om skissförslag till områdesplan.²
- December 1984 En skärmutställning över projektet presenterades för de boende i Valla i december.
- 1984-12-10 Information till kommunala förvaltningar, bolag och länsbostadsnämnd.
- Februari 1985 Under diskussionerna med socialtjänsten kring utformning och placering av servicelägenheterna i området prövades också tanken på att anpassa ett antal (max 15 st) vanliga lägenheter, spridda i det befintliga bostadsbeståndet, till krav på tillgänglighet jämförbart med servicelägenhetsstandard. Dessa planer lades emellertid efter ett tag på is därför att man inte lyckades samordna upprustningen i området.
- 1985-03-14 Sammanträde i projektgruppen på stadsbyggnadskontoret³. Fastighetskontorets koncept till skrivelse⁴ (PM till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott) diskuterades. Detta PM utgör underlag för den skrivelse i samma ärende som dateras 1985-03-29. Socialförvaltningen var ej närvarande vid detta möte.
- 1985-03-29 Skrivelsen⁵ som fastighetskontoret sammanställde till fastighetsnämnden och kommunens beredningsutskott i mars 1985 innehåller en redogörelse för aktuella programfrågor. Dessa omfattar servicebostadsenheter om 35 lägenheter och 750 m² lokalyta samt daghem med maximal volym 2 x 20 platser.

- Bostadsförsörjningsprogrammet⁶ angav 75 lägenheter med byggstart 1986. I saneringsprogrammet fanns inga fastigheter specificerade men i skrivelsen⁷ antogs att de fastigheter med aktuell ålder skulle vara ombyggda under en kommande 10-års period. Det antogs vidare att dessa genom ombyggnaden skulle bli tillgängliga för rörelsehindrade till ca 50-60%. Planerade bostadshus förutsattes göras tillgängliga med hiss.
- 1985-04-26 Socialförvaltningen sammanställde en PM i april 1985 till ordföranden i socialnämnden.⁸ I denna skrivelse protesterar socialförvaltningen mot att föreliggande förslag inte innebär en tillräcklig integration mellan servicelägenheter och "normalbostäder".
- 1985-04-29 I april behandlades Vallaprojektet i kommunstyrelsens beredningsutskott. Resultatet blev en återremiss till bl a stadsbyggnadskontoret. En stötesten i stadsplanarbetet var att det låg ett industriområde nära tomten för kompletteringsbebyggelsen. (En förändring av detta område till småindustri utgjorde en förutsättning och en industri tvingades senare att flytta.)
- Vid samma möte bestämdes att stadsbyggnadskontoret skulle bli sammankallande i en arbetsgrupp med representanter från miljö och hälsoskyddskontoret, fastighetskontoret samt socialförvaltningen.
- "Innan alternativa lägen för servicelägenheter - områdeslokal utreds gör vi en fördjupad studie i nu föreliggande alternativ och redovisar detta för Ks Bu" (Kommunstyrelsens beredningsutskott. Min anmärkning.)⁹

FAS 3: Separat stadsplaneändring för kompletteringsbebyggelse inklusive servicehus

- 1985-03-29 Fastighetskontoret ställde sig tveksamma till socialförvaltningens förslag att integrera servicelägenheter med normallägenheter i samma huskropp. Detta förbehåll låg till grund för innehållet i ett förslag från fastighetskontoret i mars 1985:¹⁰
- "Genom bostadsrättslagens utformning bör kommunens lokaler samt kärnan av servicelägenheter "(dvs servicehuset, min anmärkning)" förläggas till en mindre bostadsrättsförening där kommunen äger samtliga bostadsrätter. Servicelägenheter kan däremot ingå i en större bostadsrättsförening då dessa hyrs ut i "andrahand" av kommunen. Detta gäller för själva byggnaderna. Marken avses dock ingå i en gemensamhetsanläggning för de båda bostadsrättsföreningarna. Detta torde innebära att föreningarna aktivitetsmässigt och bostadssocialt kan ses som en samlad enhet. Med föreslagen bebyggelse är dagcentralen tänkt att dels förläggas till bottenvåningen på ett bostadshus innehållande servicelägenheter dels till en envånings "friliggande" träbyggnad för restaurang

och kök etc. Aktuellt bostadshus inrymmer cirka 24 servicelägenheter och med den intilliggande restaurangbyggnaden inrymmer dessa två byggnader lokalytor på maximalt upp mot 770 m². Den budgeterade ytan utgör 750 m² och föreslås i sin helhet förläggas till dessa två byggnader.

För resterande 11-12 servicebostadslägenheter synes finnas två alternativ. Ett är att förlägga dem till de tre närmast restaurangen belägna trapphusen i nyproduktionen varvid lägenheterna sprids till 4 lgh/uppgång. Dessa lägenheter kommer ej att kunna nå servicehusets gemensamhetslokal via inomhusförbindelse men markprojekteringen bör inriktas på att underlätta denna förflyttning så långt som möjligt."

1985-05-20

I en bilaga från fastighetskontoret¹¹ till en skrivelse adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott poängteras vikten av att planeringen av servicehuset inte fördröjs:

"Som påtalats i fastighetskontorets skrivelse 1985-03-29 är det sannolikt att räntebidragen för servicebostädernas gemensamhetslokaler försvinner från årsskiftet. För Vallaprojektet innebär detta att projekteringsförutsättningarna måste föreligga till augusti månad och att låneansökan måste inlämnas till förmedlingsorganet i praktiken före 1985-12-20. Detta innebär också att projektet inte kan förändras i alltför hög grad för att kunna klara detta datum. I kostnader ökar hyran med drygt 500 000 kronor per år om räntebidrag ej utgår för dessa lokaler. Servicehusets idé bygger ju också på att byggnaden så långt som möjligt integreras bland övriga byggnader samt att servicehuset tjänar som bas för hemtjänstpersonalen i området och att dess lokaler bildar en träffpunkt för i området redan boende pensionärer. Även i gällande lånebestämmelser förutsätts att servicehuset betjänar cirka 100 lägenheter med pensionärer dvs ungefär tre gånger sin lägenhetsstock."

Socialtjänsten får i samma skrivelse också stöd för sin princip att (på ett eller annat sätt) integrera servicelägenheterna med normallägenheter, även om argumentationen för detta är något annorlunda.

"Det sagda jämte det faktum att en planläggning av området söder om Valla sjukhus måste föregås av en områdesplan gör att fastighetskontoret för sin del inte nu studerat andra lägen. Möjligen skulle Vallas kompletteringsbebyggelse kunna bantas till ett rent servicehus utan normallägenheter med erforderlig frizon till industriområdet. Detta innebär dock problem med tillfarter samt att det estetiskt

inte lika bra kan komponeras ihop med befintlig bebyggelse.

Vidare skulle servicehuset hamna i en zon mellan begravningsplatsen och Valla sjukområde som inte heller känns bra. Detta alternativ innebär också att projekteringstiden sannolikt blir för lång för att kunna klara en inlämning av låneansökan före års-skiftet."

- 1985-05-21 I skrivelsen till kommunstyrelsens beredningsutskott från stadsbyggnadskontoret och fastighetskontoret¹² poängteras vikten av att arbetet med det föreliggande planförslaget får fortsätta:
- "Kompletteringsbebyggelsen i Valla inklusive planerat servicehus är ett mycket angeläget projekt såväl ur bostadsförsörjningssynpunkt som ur social synpunkt. I denna bedömning ingår primärt att serviceanläggningen lokaliseras *intill det befintliga bostadsområdet*, där de gamla finns. Ur ekonomisk synpunkt bör den föreslagna exploateringen jämfört med andra bostadsprojekt inom kommunen ligga mycket väl till, särskilt om fortsatt planering och byggande kan ske enligt uppgjorda tidsplaner."
- 1985-05-24 I en skrivelse till kommunstyrelsens beredningsutskott¹³ protesterar socialförvaltningen mot de minskade möjligheter till integration mellan servicelägenheter och normallägenheter som förslaget innebär. Dessutom påpekar man risken för störningar från det närliggande industriområdet.
- 1985-05-29 Ärendet behandlades i kommunstyrelsens beredningsutskott.¹⁴ Det beslutades att planarbetet skulle få bedrivas i enlighet med fastighetskontorets förslag från 1985-03-29. Detta trots invändningarna mot förslaget från socialförvaltningen, daterat 1985-05-24.
- 1985-06-12 Sammanträde i fastighetsnämnden.¹⁵ Samma beslut fattades som i beredningsutskottet.
- 1985-09-02 Samråd och information till berörda fastighetsägare.
- 1985-09-18 Stadsbyggnadskontoret översände i september 1985 stadsplaneförslag för förhandsgranskning till socialförvaltningen, tekniska verken, gatukontoret, stadsingenjörkontoret, byggnadsavdelningen vid stadsbyggnadskontoret, miljö- och hälsoskyddskontoret, fritidsförvaltningen, fastighetskontoret, Linköpings brandförsvär, Televerket, HSB, Brunskogs arkitektkontor samt Sankt Lars AB.
- 1985-09 Förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping, upprättades på stadsbyggnadskontoret.¹⁶
- "Läget i kvarteret Idet i direkt anslutning till ett befintligt flerbostadshusområde med stor äldre-dominans har bedömts som lämpligt för ett projekt med såväl servicelägenheter som normalbostäder. I bostadsförsörjningsprogrammet har angivits 75 lägenheter med byggstart 1986. På uppdrag av fastighetskontoret har Brunskogs arkitektkontor ut-

- format ett idéförslag till nybebyggelse omfattande totalt cirka 95 lägenheter inkluderande service-lägenheter och dagcentral. Idéförslaget har redovisats för berörda kommunala förvaltningar och i flera omgångar för berörda fastighetsägare och boende i området. Detta förslag ligger till grund för stadsplaneförslaget och dess illustrationsplan."
- 1985-11-18 En skrivelse utformades i november av fastighetskontoret ställd till fastighetsnämnden angående förslag till ändring av stadsplan.¹⁷ Som bakgrund hänvisas till fastighetskontorets skrivelse, daterad 1985-03-29 där även projektets programfrågor behandlas.¹⁸
- 1985-11-27 Fastighetsnämnden beslutade tillstyrka planändringen senare samma månad.¹⁹
- 1986-02-04 Förslag från stadsbyggnadskontoret till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet.²⁰ Denna ändring görs separat utifrån tidigare beslut om att avvakta med om- och tillbyggnadsplanerna för Valla i övrigt. Stadsbyggnadskontoret föreslår byggnadsnämnden att besluta:
 "att inkomna anmärkningar ej skall föranleda ändring av stadsplaneförslaget samt att antaga stadsplaneförslaget och överlämna det samma till länsstyrelsen för fastställelseprövning."
- 1986-02-13 Byggnadsnämnden antar planförslaget och översänder det till länsstyrelsen för fastställande.
- 1986-03-18 Länsstyrelsen yttrar sig över planförslaget. Man begär en komplettering från kommunen avseende hur man tänker lösa problemet med det intilliggande industriområdet.²¹
- 1986-05-07 Länsstyrelsen fastställer stadsplaneförslaget för kvarteret Industrin.²²
 Planbestämmelserna ändras för den byggbara industrimarken. I fortsättningen accepteras enbart småindustrier av sådan art att närboende inte vållas olägenheter med hänsyn till sundhet, brandsäkerhet och trevnad.
- 1986-08-11 Stadsplanen för kvarteret Idet fastställs av länsstyrelsen.²³

Noter bilaga 6

- 1 Inventeringsmaterial från "Vallgruppen" sammanställt på stadsbyggnadskontoret i mars 1984.
- 2 Sammanträdesprotokoll byggnadsnämnden, 1984-11-29, kv Idet m fl inom Valla, information om skissförslag till områdesplan.
- 3 Kallelse till sammanträde i projektgruppen från fastighetskontoret, daterat 1985-03-06.
- 4 PM Valla-projekt, 1985-03-05, från fastighetskontoret. Underlag till en skrivelse till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 5 PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039), från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 6 Bostadsförsörjningsprogram 1985-1989.
- 7 Se not 5.
- 8 PM från socialförvaltningen till ordförande i Socialnämnden 1985-04-26.
- 9 Sammanträdesprotokoll, kommunstyrelsens beredningsutskott (beslut), 1985-04-29, angående kompletteringsbebyggelse i Valla.
- 10 PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039), från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 11 Bilaga från fastighetskontoret 1985-05-20 till en skrivelse adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott 1985-05-21, PM Valla-projektet.
- 12 Skrivelsen är daterad 1985-05-21 och adresserad till kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 13 Skrivelse till socialförvaltningen ang. kompletteringsbebyggelse i Valla 1985-05-24.
- 14 Sammanträdesprotokoll kommunstyrelsens beredningsutskott (planering), ang. kompletteringsbebyggelse i Valla, daterad 1985-05-29.
- 15 Ibid.
- 16 Beskrivning tillhörande förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping, upprättat på stadsbyggnadskontoret september 1985.
- 17 Skrivelse från fastighetskontoret till fastighetsnämnden, 1985-11-18, förslag till ändring av stadsplan för kvarteret Idet m m inom Valla.
- 18 PM "Valla-projektet", skrivelse daterad 1985-03-29 (Dnr 252/84 039), från fastighetskontoret till fastighetsnämnden och kommunstyrelsens beredningsutskott.
- 19 Beslutsprotokoll från sammanträde i fastighetsnämnden, 1985-11-27. Ändring av stadsplan för kv Industrin inom Valla.
- 20 Förslag till ändring av stadsplanen för kv Idet m m inom Valla i Linköping, PM från stadsbyggnadskontoret till byggnadsnämnden i februari 1986.
- 21 Beredningspromemoria från länsstyrelsen, 1986-03-18, adresserad till byggnadsnämnden i Linköpings kommun (förslag till ändring av stadsplanen för kvarteret Idet m m inom Valla i Linköping).
- 22 Länsstyrelsen beslutsprotokoll 1986-05-07, angående ändring av stadsplanen för del av kvarteret Industrin inom Valla i Linköping.
- 23 Länsstyrelsen beslutsprotokoll 1986-08-11.

Bilaga 7: Exempel (från förnyelsen av Valla) på planeringsschema, upprättat på fastighetskontoret

AKTIVITET	1985 NOV	DEC	1986 JAN	FEB	MARS	APRIL	MAJ	JUNI	JULI	AUG	SEP	OKT	NOV	UTFÖRS ÅR	ANM.
STADS- PLAN	● 1/11	■ 3/12			●										
PLANFÖRUTS. UTSTÄLLNING ANTAGANDE FASTSTÄLLANDE TOLKNING			■												
PROJEKT UPPHANDL. KLARA						● V16	■ V22	■ V26							
ANBUDETID UPPHANDLING LÄNEANSÖKAN B-LOV ANSÖKAN B-LOV BYGGSTART		●		●			●				● BESLUT		■ V37		
RIVNING SKOLDAGNEM								■ 20/6	■ 11/8						
PARKARBETEN															
VA-LEDN. allm.					●										
GRUNDBERG. VA VA, PROJ. UTBYGGNAD															
FJÄRRVÄRME															
GATOR															
PROJ. UTBYGGNAD															
EL															
UTBYGGNAD															
TELE															
UTBYGGNAD															
ÖVRIGT															
GARAGE BYGGANDE BEST. LEDNINGAR FAGTIGHETSUTBILDNING MARKÖVERLÅTELSE	●	● TELE		● TV											

HEMTJÄNST

771 Hemtjänst

Socialtjänstlagens mål

§ 5

"Till socialnämndens uppgifter hör att;

göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen,

medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen,

informera om socialtjänsten i kommunen, genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden.

svara för omsorg och service, upplysningar, råd, stöd och vård, ekonomisk hjälp och annat bistånd till familjer och enskilda som behöver det."

Förslag till socialnämndens mål

Underlätta för de äldre att fortsätta ett aktivt socialt liv.

Operativa mål/Metoder

Nätet av dagcentraler/närlokaler ska vara så uppbyggt att varje vårdtagare/besökare i tätort inte ska ha mer än 400 meters gångavstånd till sin lokal.

Tillräckligt utbud av lokaler för samvaro och gemensamma aktiviteter i bostadsområdena.

Uppsökande verksamhet till alla som bor i området under det år de fyller 80 år.

Socialtjänsten ger service dygnet runt alla dagar under året.

Restaurangernas minsta öppethållande:
lunch kl 11.30--14.00 samt caféverksamhet kl 08.00--17.00 varje dag.

Verka för att fler män kan anställas inom hemtjänsten.

Socialtjänstlagens mål

§ 20

"Socialnämnden ska verka för att äldre människor får goda bostäder och ge dem som behöver det stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service.

För äldre människor med behov av särskilt stöd ska kommunen inrätta bostäder med gemensam service (servicehus).

Övergången från ett yrkesverksamt liv ska underlättas genom information och annat stöd."

§ 21

"Socialnämnden ska verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.

Socialnämnden ska medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och att han får bo på ett sätt som är anpassat efter hans behov av särskilt stöd."

Förslag till socialnämndens mål

Socialnämnden ska erbjuda omsorg så att den enskilde i första hand kan bo kvar i en självvald bostad. I andra hand erbjuds serviceägenhet i stadsdelen.

Samma omsorg kan ges i alla former av boende.

Underlätta deltagande i kultur- och fritidsaktiviteter.

Medverka till att pensionärer och handikappade ges förutsättningar till meningsfull aktivitet.

Operativa mål/Metoder

Under perioden 1990--1994 full behovstäckning av fullvärdiga serviceägenheter intygrerade i övrig bostadsproduktion.

Varje servicemottagare ska utifrån sin arbetsplan om han/hon så önskar kunna delta i fritids- och/eller kulturaktiviteter i samma omfattning som övriga kommuninvånare. Vid behov av stöd från personal, t ex ledsagare, kan cirka ett dygns planeringstid erfordras.

Linköping Studies in Arts and Science

1. Martin Kylhammar, *Maskin och idyll. Teknik och pastorala ideal hos Strindberg och Heidenstam.* (Diss.) 1985. ISBN 91-38-61645-9.
2. Cai Svensson, *The construction of poetic meaning. A cultural-developmental study of symbolic and non-symbolic strategies in the interpretation of contemporary poetry.* (Diss.) 1985. ISBN 91-40-05139-0.
3. Roger Sävenhed, *Chemical and sensory analysis of off-flavour compounds in drinking water.* (Diss.) 1986. ISBN 91-7372-969-8.
4. Arne Kaijser, *Stadens ljus. Etableringen av de första svenska gasverken.* (Diss.) 1986. ISBN 91-40-05159-5.
5. Lennart Nordenfelt, *Hälsa, sjukdom, dödsorsak.* 1986. ISBN 91-40-05158-7.
6. Kerstin Severinsson Eklundh, *Dialogue processes in computer mediated communication. A study of letter exchange in the COM system.* (Diss.) 1986. ISBN 91-40-05164-1.
7. Jan-Erik Hagberg, *Tekniken i kvinnornas händer. Hushållsarbete och hushållsteknik under tjugo- och trettiotalen.* (Diss.) 1986. ISBN 91-40-05160-9.
8. Kjell Granström, *Dynamics in Meetings. On leadership and followership in ordinary meetings in different organisations.* (Diss.) 1986. ISBN 91-40-05173-0.
9. Michael Lindgren, *Glory and Failure. The Difference Engines of Johann Müller, Charles Babbage and Georg and Edvard Scheutz.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-146-5.
10. Stefan Karlsson, *Influence of Hydrochemical Parameters on the Mobility and Redistribution of Metals from a Mine Waste Deposit.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-178-3.
11. Hans Lönegren, *Control of Land Use and Groundwater Quality in Colorado and Sweden.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-177-5.
12. Per Carlsson, *Spridning och ekonomiska effekter av medicinsk teknologi - Vid behandling av magsår, prostataförstoring och gallsten.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-188-0.
13. Håkan F.T. Brodin, *Regional variations in pharmaceutical consumption in Sweden.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-219-4.
14. Per Sundström, *Icons of Disease - A Philosophical Inquiry into the Semantics, Phenomenology and Ontology of the Clinical Conceptions of Disease.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-220-8.
15. Ingvar Westerberg, *Produktion, produktivitet och kostnader i svensk tandvård.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-235-6.
16. Per Lindskog, *Why Poor Children Stay Sick - Water sanitation hygiene and child health in rural Malawi.* (Diss.) 1987. ISBN 91-7870-238-0.

17. Thomas Ginner, *Den bildade arbetaren. Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945-1970.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-300-X.
18. Lennart Gustavsson, *Language Taught and Language Used. Dialogue processes in dyadic lessons of Swedish as a second language compared with non-didactic conversations.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-310-7.
19. Klas Sandell, *Ecostrategies in theory and practice. Farmers' perspectives on water, nutrients and sustainability in low-resource agriculture in the dry zone of Sri Lanka.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-332-8.
20. Bo Wigilius, *Isolation, Characterization and Risk Analysis of Organic Micropollutants in Water.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-346-8.
21. Ola Palm, *Traditional Lowland Rice Agriculture in Sri Lanka. Nitrogen Cycling and Options for Biofertilizers.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-344-1.
22. Per Sandén, *Dynamics of metal concentrations and mass transport in an old mining area.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-348-4.
23. Viveka Adelswärd, *Styles of Success. On impression management as collaborative action in job interviews.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-349-2.
24. *Biokommunikation. Biologisk kommunikationsforskning ö en nordisk antologi.* Red. T. Dabelsteen, Y. Espmark & S. Sjölander. KÖbenhavn: Akademisk Forlag, 1988. ISBN 87-500-2753-0.
25. Linda Jönsson, *On Being Heard in Court Trials and Police Interrogations. A study of discourse in two institutional contexts.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-379-4.
26. Marianne Löwgren, *Dynamics of Water Pollution Control. A regional evaluation.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-384-0.
27. Karin Sundblad, *Recycling of wastewater nutrients in a wetland filter.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-385-9.
28. Birgitta Johansson, *Ny teknik och gamla vanor. En studie om mikrovågsugns introduktion.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-396-4.
29. Hans-Bertil Wittgren, *Removal of Wastewater: Nitrogen in a Wetland Filter.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-397-2.
30. Gunnar Hansson, *Inte en dag utan en bok. Om läsning av populärfiktion.* 1988. ISBN 91-7870-399-9.
31. Erika Daléus, *Resource Management in Traditional Farming. A case study in Dry Zone of Sri Lanka.* (Diss.) 1988. ISBN 91-7870-409-X.
32. Anders L Johansson, *Tillväxt och klassamarbete - en studie av den svenska modellens uppkomst .* (Diss.) 1989. ISBN 91-550-3515-9.
33. Lotta Andersson, *Ecohydrological Water Flow Analysis of a Swedish Landscape in a 100 Years Perspective.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-431-6.
34. Henrik Belfrage, *Psykiskt störda brottslingar. En studie av begreppet "jämställd med sinnessjukdom" - dess historiska bakgrund och praktiska tillämpning.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-421-9.

35. Bengt-Göran Martinsson, *Tradition och betydelse. Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865-1968.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-439-1.
36. Ullabeth Sätterlund Larsson, *Being involved. Patient participation in health care.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-446-4.
37. Tomas Faresjö, *Social skiktning och ohälsa i Studien 1913 Års Män.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-451-0.
38. Bo Lundgren, *Off-flavours in Drinking Water - Analytical procedures and treatment effects in biologically active sand filters.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-465-0.
39. Peter Garpenby, *The State and the Medical Profession. A cross-national comparison of the health policy arena in the United Kingdom and Sweden 1945-1985.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-455-3.
40. Gunnar Karlsson, *Dynamics of Nutrient Mass Transport. A River Basin Evaluation.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-470-7.
41. Ingemar Grandin, *Music and media in local life. Music practice in a Newar neighbourhood in Nepal.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-480-4.
42. Ann-Marie Laginder, *Framtidsbilder i offentligt utredande - teknik, utbildning och samhällsutveckling.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-484-7.
43. Ola Tunander, *Cold Water Politics. The Maritime Strategy and Geopolitics of the Northern Front.* (Diss.) 1989. ISBN 0 8039 8219 4.
44. Jan Lindvall, *Expensive Time and Busy Money. A study of households' substitution between time and expenditures in consumption and household production with emphasis on the food section.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-524-X.
45. Anita Nyberg, *Tekniken - kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsid och förvärvsdeltagande 1930-talet - 1980-talet.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-534-7.
46. Peter Andersson, *Informationsteknologi i organisationer - Bestämningsfaktorer och mönster.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-542-8.
47. Ulf Sandström, *Arkitektur och social ingenjörskonst. Studier i svensk arkitektur-och bostadsforskning.* (Diss.) 1989. ISBN 91-7870-548-7.
48. Ann Bonair, *Conceptual and empirical issues of technological change in the health care sector. Innovation and diffusion of hemodialysis and renal transplantation.* (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-568-1.
49. Jonas Anshelm, *Förnuftets brytpunkt. Om teknikkritiken i P C Jersilds författarskap.* (Diss.) 1990. ISBN 91-0-047862-8.
50. Louise Waldén, *Genom symaskinens nålsöga. Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur.* (Diss.) 1990. ISBN 91-7798-321-1.
51. Fredrik Andersson, *The international diffusion of new chemical entities - A cross-national study of the determinants of differences in drug lag.* (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-578-9.

52. Ole Elgström och Ulla Riis, *Läroplansprocesser och förhandlingsdynamik. Exemplet obligatorisk teknik i grundskolan*. 1990. ISBN 91-7870-651-3.
53. Per-Erik Liss, *Health care need. Meaning and measurement*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-654-8.
54. Tommy Svensson, *On the notion of mental illness. Problematizing the medical-model conception of certain abnormal behaviour and mental afflictions*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-664-5.
55. Kerstin Bergqvist, *Doing schoolwork. Task premisses and joint activity in the comprehensive classroom*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-687-4.
56. Margareta Lindén-Boström, *Arbetsmiljö och alkohol. En studie om alkoholbruk och dess relation till olika arbetsmiljöförhållanden i en organisation*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-688-2.
57. Lorin Reinelt, *Nonpoint Source Water Pollution Management. Monitoring, Assessment and Wetland Treatment*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-708-0.
58. Clas Rehnberg, *The organization of public health care. An economic analysis of the Swedish health care system*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-728-5.
59. Kenneth Petersson, *Ungdom, livsvillkor, makt. En studie av erfarenheternas rum i det moderna*. (Diss.) 1990. ISBN 91-7870-729-3.
60. Ulrika Nettelbladt och Gisela Håkansson (Utg.) *Samtal och språkundervisning. Studier till Lennart Gustavssons minne*. 1990. ISBN 91-7870-734-X.
61. Angela Sjölander-Hovorka, *Schnittstelle Vernissage - Die Besucher als Wegbereiter und Multiplikatoren zeitgenössischer Kunst*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-740-4.
62. Karsten Håkansson, *Metals Released from Mine Waste Deposits - Redistribution and Fluxes through Geological Barriers*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-759-5.
63. Torben A. Bonde, *Size and Dynamics of Active Soil Organic Matter Fraction as Influenced by Soil Management*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-761-7.
64. Claes Nilholm, *Communicative challenges - a comparative study of mother-child interaction*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-770-6.
65. Hao Xu, *Effects of Humic Substances and pH on the Speciation and Adsorption of Cadmium, Mercury and Arsenic*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-783-8.
66. Ulf-G Gerdtham, *Essays on International Comparisons of Health Care Expenditure*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-786-2.
67. Magnus Johannesson, *Economic evaluation of hypertension treatment*. (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-805-2.

68. Cecilia Henning, *Boende och omsorg - Omsorg om boendet. Analys av en modell för socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen kopplad till en vision för äldreboende.* (Diss.) 1991. ISBN 91-7870-818-4.

Address:
Universitetet i Linköping
S-581 83 Linköping
Sweden

Visiting address:
Universitetsområdet, Valla
Hus T
Tel. 013-28 10 00

Denna rapport R56:1991 som utges av Byggforskningsrådet ingår också i Tema Hälsa och sjukvården i samhället, Universitetet i Linköpings serie Linköping Studies in Art and Science 68 och Institutionen för byggnadsfunktionslära, Arkitektursektionen Lunds Universitet serie Rapport R4:1991.

R56 : 1991

ISBN 91-540-5386-2

Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm

Art.nr: 6811056

Abonnemangsgrupp:
X. Samhällsplanering

Distribution:
Svensk Byggtjänst
171 88 Solna

Cirka pris: 96 kr exkl moms